

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

RUS KLÂSİKLERİ: 73

ECİNNİLER I

Dostoyevski

DOSTOYEVSKI

ECİNNİLER

I

Bu eseri Ahmet Muhip DIRANAS-Servet LÜNEL dilimize çevirmiştir.

İSTANBUL 1958 - MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

*İster öldür, görünmüyor bir iz,
Yolu şaşırdık, ne yapacağız biz?
Galiba ecinni bizi kırdı dolaştıran,
Oradan oraya sürükleyip duran?
Ne kadar çok onlar, nereye gidiyorlar,
Neden şarkıları acıklı?
Umacıyı mı gömüyorlar,
Cadıya düğün mü yapıyorlar?
A. Puşkin [Puşkin'in "Tipi" adlı şiirinden.]*

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Orada, dağda büyük bir domuz sürüsü otluyordu, onların içine girmelerine izin vermesini İsa'dan dilemeleri üzerine izin verdi ve cinler ol kişiden çıkıp domuzlara girmekle sürü uçurumdan aşağı göle atlayıp boğuldu. Çobanlar bu vakayı gördükte koşup şehir ve köylere haber verdiler. Ahali, dahi vakayı görmeye çıkıp İsa'nın yanına vardıkta derunundan cinler çıkmış olan adamı giyinmiş ve akıllanmış olarak İsa'nın ayakları dibinde oturur bulmakla korktular. O şeyleri görmüş olanlar, mecnunun nasıl halâs olduğunu onlara naklettiler [Luka'nın İncilin'den VIII Bab. 32- 37..].

Şimdiye kadar başka yerlerden hiç farkı olmayan şehrimizde son günlerde olup biten bazı garip olayları anlatabilmek için biraz geçmiş günlere dönmeyi, zeki ve pek sayın bir zat hakkında bilgi vermeyi gerekli buluyorum. Pek sayın zat dediğim, Stepan Trofimoviç Verhovenski'dir. Bu ayrıntılar, yazmayı niyet ettiğim olayları daha iyi kavramaya yardım edecektir, asıl hikâye ise ilerdedir.

Açıkça söyleyeyim: Stepan Trofimoviç, devamlı olarak aramızda hususî bir rol, bir vatandaş rolü oynuyordu. Bu role bayılırdı; hatta ölür de ondan vazgeçmezdi sanırım. Kendisini meslekten yetişme bir aktöre benzetmek istemem, Allah etmesin, ona saygım vardır. Onunkisi bir alışkanlıktı, daha doğrusu, çocukluğundan beri kendisini hep iyi bir vatandaş, önemli bir adam saymasından ileri gelme bir şeydi. Meselâ, "Polisin takibine

uğramış, sürgün edilmiş” olmanın zevkine doyamazdı. Bu iki küçük kelimenin, yani “Takip” ile “Sürgün” kelimelerinin estetik büyüğü onu bir daha ayıkmamacasına sarhoş etmişti. Bu iki sıfatı kabullendiği için de kendisini dev aynasında görüyor, kişiliğini büyülte büyülte sonunda bir övünme kaidesinin üstüne heykel gibi kuruluyordu.

Geçen asrın mizahî bir İngiliz romanında Guliver adlı bir tip, boyları birkaç parmak büyüklüğündeki cücelerin diyarından memleketine döndüğü zaman, orada da kendisini bir dev sayar. Hatta Londra sokaklarında dolaşırken bile yanında herkesin bir cüce olduğunu sanarak, elinde olmadan, gelip geçenlere, arabacılara, kenara çekilmelerini, korunmalarını, bağırarak ihtar eder! Bu yüzden, onu alaya alanlar, sövüp sayanlar da olur, hatta bazı kaba arabacılar kamçı vurur. Haklı bir hareket midir bu? Huylu huyundan vazgeçer mi? İşte alışkanlık Stepan Trofimoviç’i de aynı duruma sokmuştu. Ancak Stepan Trofimoviç, tabir caizse, daha masum, daha zararsızdı, çünkü iyi kalpliydi.

Son zamanlara doğru, zannederim adını pek anmaz olmuşlardı, ama ona eskiden de köşede kalmış bir adamdı denirse, bu da haksızlık olur. Yeni nesilden olanlar, ona liberalizmin elebaşlarından biri dendiğini işittiler. Bir an kadar — ama göz açıp kapayacak kadar kısa bir an — adı bazı çevrelerde Çadayev, Relinski, Granovski gibi tanınmış kimselerle, o zaman, yabancı memleketlerde henüz faaliyete başlayan Hertsen gibi adamlarla bir hizada anıldı. Ne yazık ki, kendi deyişiyle “bir aksi tesadüfler kasırgası” yüzünden faaliyetinin başlamasıyla bitmesi bir olmuştu. Ne dersiniz! Meğer o bunda kendi kendini aldatmış. Günün birinde, Stepan Trofimoviç’in öyle herkesin sandığı gibi şehrimize “Sürgün” olarak gelmek şöyle dursun, ömründe “Polisin takibine” bile uğramamış olduğunu hayretler içinde — ama doğruluğuna inanmak zorunda da kalarak — öğrendim. Hal bu iken, siz hayalinin genişliğine bakın ki, ömrü boyunca bir takım makamların kendisinden çekindiğine, her attığı adımın kollandığına, her hareketinin gözetiminde bulundurulduğuna, son yirmi yıl içinde değişen üç validen, her birinin şehri idareye gelirken Petersburg’tan şahsına ait bir sürü dosya ve talimatla yola çıktığına inanıp durdu. Ama pek sayın Stepan Trofimoviç’e hiçbir şeyden çekinmesine lüzum olmadığı açıkça söylense, bunun ispatları da gösterilseydi, muhakkak gücenirdi. Bununla beraber son derece zeki bir adamdı, hatta ilim vadisinde bile... Ama galiba, bu alanda da pek fazla bir şey beceremedi. Nedense Rusya’da ilim adamlarının başına hep böyle şeyler gelir.

1840 yılının sonuna doğru Avrupa’dan döndüğü zaman, kendisine üniversitede bir kürsü verdiler, o da doçent olarak parladı. Parladı ama ya iki ders okutabildi, ya üç; adlanmıyorsam, dersler de Araplar hakkındaydı. Sonra, küçük bir Alman kenti olan

Hanau kasabasının 1413 ile 1428 yılları arasında “iktisadi, içtimaî karakteri” üzerinde önemli bir tez hazırladı, ama bilinmeyen sebepler yüzünden bu tetkik de lâıyk olduğu ilgiyle karşılanmadı. İçinde o devrin Slavcılara yöneltilmiş hücumlar ve tenkitler vardı. Tabii herkes kendisine düşman kesildi. Bunun arkasından — kürsüsü elinden alındıktan sonra, üniversitenin nasıl bir adam kaybetmiş olduğunu herkese göstermek amacıyla — Dickens’ten tercümeler yayınlayarak Jorj Sand’ı öven aylık ve “Terakkiperver” bir dergide, belli devirlerdeki şövalyelerin yüksek ahlâkî faziletlerinin sebep ve kaynakları üzerinde “âlimane” bir tetkik yazısı yayınlamaya başladı. Hiç değilse bunda yüksek, aynı zamanda asil bir fikir gizleniyordu. Sonradan söylediklerine göre, bu inceleme yazısının gerisi sansür tarafından derhal yok edilmiş, hatta Terakkiperver dergi, yayınladığı ilk kısmından zarar görmüş. Ama yazarın tembelliği yüzünden bu yazılar yarıda kalmıştır, diye düşünmek daha akla yakındır. Araplar hakkındaki derslerin sona ermesinin sebebine gelince Stepan Trofimoviç’in dostlarından birine bazı “hususat” hakkında yazdığı ve birisi tarafından yakalanan (belki de onun geri fikirli düşmanlarından biriydi) bir mektup başka birinin eline geçiyor. İçinde ileri geri laflar var. Bunun üzerine kim bilir kim, kendisinden izahat istiyor. Derken, bilmem doğru, bilmem yanlış, ancak ısrarla söylendiğine göre, Petersburg’ta, devlete karşı, hem de az daha binayı temelinden sarsacak kudrette, otuz kişiden ibaret büyük bir kanun dışı cemiyet meydana çıkarılıyor. Gene söylendiğine göre, Furie’nin eserlerini tercüme etmeğe hazırlanıyormuş. Aksiliğe bakın ki o sırada Stepan Trofimoviç’in elden ele dolaşan, altı yıl önce, yani ilk gençlik çağlarında Berlin’de yazmış olduğu bir şiir, iki meraklı gençle bir üniversite talebesinin üzerinde yakalanıyor. Şu anda benim masamın üzerinde bu eserin bir nüshası var: Stepan Trofimoviç bunu geçen yıl, kendi el yazısıyla yazıp, bir ithafla bezediği, kırmızı marokenle de kaplattırdığı bir cilt içinde bana hediye etmişti. Şiirin edebî değeri yok değil, hatta dâhice yazılmış denebilir, ama tuhaflığı da var... O zamanlar, yani 1830 yıllarında buna benzer şeyler sık sık yazılıyordu, ama doğrusunu isterseniz, konuyu kendim de pek kavrayamadığım için, istendiği gibi anlatamayacağım: Faust’un ikinci kısmını hatırlatan liriko-dramatik tarzda bir alegori, yani mecazî bir şiir. Sahne, kadınlar korusuyla açılır, sonra onun yerini erkekler korosu alır, daha sonra, görünmeyen kuvvetler korosu gelir, en sonunda da, henüz yaşamamış, ama yaşamak isteğiyle kıvranan ruhlar korosu çıkar. Bütün hu korolar, belirsiz bir şeyi terennüm, daha çok birisini telin ederler; ancak onlarda geniş bir mizaha yer verilmiştir. Derken sahne birdenbire değişir, “Taşıyanların Bayramı” gibi bir şey başlar. Burada, hatta haşereler bile şarkı okurlar, sonra, Lâtince duaları andıran sözler söyleyen bir kaplumbağa ortaya çıkar. Hatta hatırladığıma göre maden, cansız bir madde

olan maden bile, bir şarkı söyler. Umumiyetle herkes bir şarkı söyler, konuşmalar bile belli belirsiz tartışma halinde geçer; ancak bütün bunlar gene de yüksek bir mana taşımaktadır. Nihayet sahne tekrar değişir, sahnenin ortasında bir dağ başı görünür, kayalıklar ortasında medeni kılıklı bir genç, başıboş dolaşmaktadır, bu genç bilinmeyen bazı otları koparır ve emer; peri kızının, bu otları niçin emdiğini sorması üzerine, kendisinde pek fazla hayatıyet hissettiği için, bu otların usaresinde teselli aradığını ve bulduğunu, ancak en büyük isteğinin (bu istek, belki de lüzumsuzdur) elden geldiği kadar çabuk aklını kaybetmek olduğunu söyler. Derken birdenbire yağız bir at üstünde güzeller güzeli bir delikanlı çıkagelir. Arkasında çeşitli milletlere mensup kalabalık vardır. Delikanlı ölümü temsil etmektedir, arkasındaki kalabalık ise onu arzulamaktadır. En son sahnede Babil kulesiyle onun bazı asma katları peyda olur, sonra insanlar yeni ümit şarkıları söyleyerek kulenin inşasını tamamlamışa başlarlar. Ta tepeye kadar çıkınca, faraza Olimp'in sahibi, komik bir halde kaçıp gider, bunun farkına varan insanlar da onun yerini zapt ederek eşyaya yeniden intibak ederler ve yeni bir hayata başlarlar, işte o zaman tehlikeli buldukları poem buydu. Geçen yıl Stepan Trofimoviç'e, artık korkulacak bir tarafı kalmadığından bahisle bu eserini neşretmesini söyledim. Reddetti, teklifime de canı sıkıldı. Şiirinin zararsız bir hale gelmesi fikri gücüne gitti. Hatta sonradan iki ay kadar bana soğuk durmasını buna yoruyorum. Ama ne dersiniz, memlekette yayımlamak istemediği şiirini, bir müddet sonra Avrupa'da basılmış ihtilâlcı bir dergide, hem de kendisine haber verilmeden yayımlanmış olduğunu gördü. İlkin, telâşa düştü, valiye falan koştu. Petersburg'a tumturaklı bir ifadeyle, kendini kabahatsiz göstermeye çalıştığı bir mektup kaleme aldı. Ama iki defa bana da okuduğu bu mektubu Petersburg'ta kime yollayacağını bilmediğinden gönderemedi. Kısacası, bir ay rahatı huzuru kaçtı. Ama bu olayın içten içe onun gururunu okşadığına eminim. Nereden bulup ettiyse, dergiden bir nüshayı eline geçirmiş, yanından ayırmaz olmuştu. Öyle ki, geceleri elinden düşmüyor, gündüzleri de şiltesinin altına saklayıp, hizmetçisinin yatağını dahi düzeltmesine izin vermiyordu. Ha bugün, ha yarın bir yerden bir telgraf gelir, diye bekleyip durdu ama bize yukardan bakmaktan da geri kalmadı. Sonunda benimle de barıştı. Bu, onun kin tutmayan kalbinin ne kadar iyi olduğunu gösterir.

II

Ben de onun bundan bir zarar görmediğini söylemiyorum. Yalnız şimdi eminim ki, gidip işi anlatmış olsaydı, Araplar hakkındaki derslerine rahat rahat devam edebilirdi. Ama bir rol oynamak ihtirası yok mu; işte bu, onun aklını çeldi, o da her ihtimale karşı

“Aksi tesadüfler kasırgası” yüzünden geleceğinin ebediyen mahvolduğuna kendi kendini inandırmakta acele etti. Ama doğrusunu isterseniz, geleceğinin değişmesine asıl sebep, tümgeneral Stavrogin’in zevcesi Varvara Petrovna oldu: pek varlıklı olan bir kadın, bir dost, değerli bir terbiyeci sıfatıyla Stepan Trofimoviç’ten biricik oğlunun tahsil ve terbiyesini üzerine almasını rica etmişti. Bu işin zengin mükâfatından; tabii bahsetmiyoruz. Bu teklif henüz Berlin’de bulunduğu sıralarda yapılmıştı. Tam o günlerde de Stepan Trofimoviç, birinci karısını kaybetmişti. Bizim memleketli, eli yüzü düzgün, ama pek havai olan bu ilk karısını, Stepan Trofimoviç o zaman, gençliğinin ilk hevesiyle ince eleyip sık dokumadan almıştı. Gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılamayacak kadar kıt olması, bir de bazı nazik sebepler yüzünden geçinemediler. Bu ayrılıştan üç yıl sonra, bayan Verhovenskaya, Paris’te kocasına beş yaşlarında bir oğlan çocuğu bırakarak öldü. Stepan Trofimoviç bana sonraları çocuğundan: “Bu yavru, mesut, henüz gölgelenmemiş ilk aşkın meyvesidir” diye bahsetmişti. Çocuğu derhal Rusya’ya, memleketin ücra bir yerinde oturan bir halanın yanına terbiye edilmek üzere gönderdi.. İşte Varvara Petrovna’nın teklifi bu sırada yapılmıştı; reddetti.

Arkasından, karısının ölümü üzerinden bir yıl bile geçmemişken, dilini kedi yutmuş gibi susan bir Berlin’li Alman kıızıyla evlendi. Oysaki bu evlenmeye hiç de lüzum yoktu. Stepan Trofimoviç’in Stavrogina’nın teklifini reddedişinde başka sebepler de vardı; o sıralarda adı tarihe geçen bir profesörün şöhreti onu çekiyordu. İşte o da, sırası gelmişken kendi kudretini denemek için kürsünün başına geçmişti. Ama bu işte muvaffak olamadığını görünce, kendisini evvelce tereddütte bırakan teklifi hatırladı. Birlikte bir yıl bile yaşamadığı ikinci karısının ani ölümü de meseleyi halletti. Zaten kadıncağız (yani Varvara Petrovna) ona samimi, içten bir alâka gösteriyordu. Daha açık söyleyelim, bir dostluk ona kollarını açıyordu. Bu kolların arasına atıldı. Bu sözüme, kazara yanlış bir mana verilmesin: demek istediğim, bu iki ileri insan, tam yirmi yıl birbiriyle dost olarak birbirlerine ebediyen en ince, en nazik bağlarla bağlı kaldılar.

Stepan Trofimoviç’in bu teklifi kabul edişine başka düşünceler de amil oldu. Bir defa, ilk karısından küçük bir çiftlik kalmıştı. Bu mülk bizim şehrin dolaylarında, Stavrogin’lerin sahip olduğu büyük Skvoreçniki malikânesine yakın bir yerdeydi. Sonra kendisine ayıracakları çalışma odasında üniversitenin bin bir türlü külfetinden “azade” olarak devamlı surette ilim ve edebiyatla meşgul olabilecek, hele millî edebiyat üzerindeki araştırmaları için bol bol zaman ayırabilecekti. Gerçi programının bu kısmını gerçekleştiremedi. Ama buna karşılık, ömrünün sonuna kadar, halk şairinin:

Sitemlerle dolu

.....

Sen duruyordun vatanın karşısında

Ey, liberal - idealist.

dediği gibi, bir canlı sitem oldu.

Ama halk şairinin bahsettiği şahıs, bu işi, can sıkıcı olmakla beraber, isteseydi bütün ömrünce gösteriş için yapabilirdi. Bizim Stepan Trofimoviç ise, hakikatte bu gibi şahısları ancak örnek tutarak, hem ayakta durup gösteriş yapmaktan yorulduğu için sık sık yan geldiği oluyordu. Yan yatarak da olsa, ne yalan söyleyeyim, sitemlerle doluydu, bu ise bizim ilimiz için yetip de artıyordu bile. Stepan Trofimoviç'i, kulüpte kumar masasının başında kâğıt oynarken görmeliydiniz. Sanki her haliyle: “Evet, işte kumar oynuyorum! Kabahat kimin? Kim beni bu hale düşürdü? Kim beni mesleğimden etti? Sen, kaybettin Rusya!” der gibi durur ve kibar bir tavırla elindeki karo kozunu oynardı.

Aslında kumara bayılıyordu. Hele son zamanlarda boyuna kaybetmesi yüzünden Varvara Petrovna ile aralarında sık sık hoşla gitmeyen çatışmalar oluyordu, ilerde buna gene döneceğiz. Yalnız şimdi şu kadarına işaret edelim ki, o, vicdanlı bir insandı (hiç olmazsa arada bir), sık sık kederlenmesi de bu yüzdendi.

Varvara Petrovna ile yirmi yıl süren ahablığı sırasında muntazaman yılda üç dört kere hüznün ve melânkoli nöbetlerine tutulurdu. Bu nöbetlere “Vatandaş kederi” adını koymuştuk. Bu tabir Varvara Petrovna'nın hoşuna gidiyordu. Sonraları bundan başka bir de, şampanya iptilâsından gelme nöbetlere tutuldu; bereket versin ince ve mahir Varvara Petrovna, onun bu bayağı düşkünlüklerini daima önlemesini bildi. Gerçekten, onun bir sütnineye ihtiyacı vardı, çünkü bazen pek acayip halleri oluyordu. Meselâ en asil bir hüznün içindeyken birdenbire en bayağı halk tabakasından biriymiş gibi gülmeye başlıyor, bazen kendi hakkında pek münasebetsiz, gülünç bir takım lâflar ediyordu. Bu halleri, gelenekler içinde yoğrulmuş, çekidüzeni seven Varvara Petrovna'nın pek arına gidiyordu. Bu büyük kadın yirmi yıl biçare dostunun üzerinde uğraştı, hayli de tesir etti. Biraz da bu kadından bahsetmek lâzımdı. İşte ben de şimdi bunu yapacağım.

III

Bazı tuhaf dostluklar vardır. İki dost, ellerinden gelse birbirini yiyecektir, ama yine de

ömürleri boyunca içtikleri su ayrı gitmez. Beraber olmadan edemezler. İkisinden biri aklına esip bu dostluk bağıını koparsa, bunu yapan yatağa düşer, hasta olabilirdi. Varvara Petrovna ile hem de baş başa, hususi bir görüşme yaptıktan hemen sonra Stepan Trofimoviç'in kanepeden fırlayarak duvarları yumrukladığına kaç defa şahit olmuşumdur.

Hiç mübalağa etmiyorum: hatta bir gün böyle bir taşkınlık anında duvarın sıvaları döküldü. Bu küçük ayrıntıları nereden bildiğim sorulabilir, cevap vereyim: gözlerimin önünde oldu. Kaldı ki, Stepan Trofimoviç kaç defa başını omzuma koyup hıçkıra hıçkıra ağlamıştır. Ama bu hıçkırıkların arkasından... ertesi günü, Varvara Petrovna'ya karşı ettiği nankörlüğün cezasını çekmek için kendi kendini çarmıha germeye hazırdı. Sırf hana Varvara Petrovna'nın "Bir melek kadar iyi kalpli, iffetli; kendisi ise "bunun tam tersi" olduğunu söylemek için kaç defa peşimden adam koşturmuş yahut kendisi bana gelmişti. Bana derdini dökmekle yatışsa neyse, bir de Varvara Petrovna'ya pek ebedî bir ifade ile imzasıyla şöyle mektuplar yazardı: "Dün, yabancı bir adama, beni sırf gösteriş olsun diye tuttuğunuzu, hakikatte benim bilgimi, kabiliyetlerimi çekemediğinizi, benden nefret ettiğinizi, sırf sizi terk etmemden, bu suretle de, edebiyatseverlik şöhretinizin yıkılmasından korkarak bu kin ve nefretinizi açığa vuramadığınızı anlattım. Netice itibariyle, kendi kendimden nefret ediyorum; kendimi öldürmeye karar verdim; sizden şimdi son bir kelime bekliyorum. Her şeyin kaderini çizecek olan bir kelime... " vs. vs... Hep bu minval üzere. Bunu gördükten sonra, onun gibi çocuk ruhlu ellilik adamların, o sinir nöbetleri arasında işi nereye vardırabileceklerini siz düşünün! Bir gün bu mektuplardan birini gördüm. Manasız bir şeyden doğan, ama pek şiddetli geçen bir tartışmadan sonra yazılmıştı. Okuyunca şaşırdım, caydırmaya çalıştım. Bana heyecanlı bir sesle: "Olamaz! Bu, daha namusluca bir hareket... Bir vazife... Ona her şeyi, her şeyi açıkça söylemezsem yaşayamam..." diye cevap verdi. Mektubu da gönderdi.

Varvara Petrovna ile olan farkları, onun hiçbir zaman böyle bir mektup yazmayacağıydı. Aslını ararsanız, Stepan Trofimoviç'te kâğıt karalamak illeti vardı. Onunla aynı evde oturdukları halde, sinir nöbeti tuttuğu zaman, günde iki defa mektup yazardı. Varvara Petrovna'nın bu mektupları, hatta günde iki defa almış olsa bile, hepsini teker teker dikkatle okuduğunu, işaretler koyduğunu, okuduktan sonra bunları sıralayıp hususi bir çekmeceye kilitlediğini kesin olarak biliyorum. Dahası var, bunları ayrıca hafızasında sıralıyordu. Hiçbirine cevap yazmadığı gibi, yüz yüze geldikleri zaman da aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi, onu sakın bir yüzle karşılıyordu. Gitgide, Stepan Trofimoviç'i öyle terbiye etti ki, biçare, adam ondan sonra bir gün önceki olaydan söz açmaya yeltenmek şöyle dursun, kadının gözlerine bile kaçamak bakışlarla bakar oldu.

Ama dediğim gibi, Varvara Petrovna bunların hiçbirini aklından çıkarmıyordu. Stepan Trofimoviç ise, onun sükûnetini görünce bir gün önceki şeyleri unutuveriyor, meselâ o gün tesadüfen ahbabları gelmiş de şampanya falan içilmişse neşeleniveriyor, bir mektep çocuğu gibi gülüp söylemeye başlıyordu. Kim bilir, Varvara Petrovna böyle zamanlarda ona nasıl bir gazezle bakardı. Fakat aradan bir hafta, bir ay hatta altı ay geçtikten sonra bir gün, Varvara Petrovna, onun filân filân mektubunda yazdıklarını bir bir yüzüne vurmaya başlar, pek acı şeyler de söylerdi. Stepan Trofimoviç o anda yerin dibine geçer, utancından kıpkırmızı olur, bir müddet sonra da elleri, çeneleri kilitlenir düşer bayılırdı. Cholerine'î andıran bu çeşit bayılıp ayılmalar, bazı sinir buhranlarının tabii neticesiydi, bu hastalık onun vücut teşekkülünde de merak uyandırıcı bir acayiplik doğurmuştu.

Gerçekten, Varvara Petrovna, herhalde, hem de sık sık ondan nefret ediyordu. Ancak, Stepan Trofimoviç'in sonuna kadar farkında bile olmadığı bir şey vardı: Varvara Petrovna ona kendi çocuğu, hatta kendi icadıymış gibi bakıyordu; o artık etinden kemiğinden bir parça gibiydi. Onu yanından ayırmaması, gözetmesi, idare etmesi, "kabiliyetlerini" kışkandığından falan değildi. Hakkında böyle düşünülmesi kim bilir ne kadar gücüne gidiyordu. O, Stepan Trofimoviç'e karşı nefret, kıskançlık ve kinle karışık kuvvetli bir sevgi duymakta idi. Stepan Trofimoviç'e karşı duyduğu şey aynı zamanda nefret, kıskançlık ve kinle karışan kuvvetli sevgi yüzündendi. Tam yirmi iki yıl, onu her tozdan korumuş, dadılığını yapmıştı. Dostunun edebî, ilmî, içtimâî şöhreti biraz tehlikeye girse, Varvara Petrovna'nın uykusu kaçıyordu. Çünkü onu kendisi icat etmişti, kendi icadı olan bu şeye en başta gene kendisi inanıyordu. Stepan Trofimoviç onun için, hülya gibi bir şeydi... Ama buna karşılık, ondan pek çok şey bekliyordu, hatta kul köle olmasını istiyordu. Akıl almayacak kadar kin tutan bir kadındı. Sırası gelmişken size iki gülünç hikâyeye anlatayım.

IV

Köylülerin azat edileceğine dair ilk söylentilerin yayıldığı, bütün Rusya'nın birdenbire şenlendiği, yeniden doğmaya hazırlandığı sıralarda, oralardan geçen Petersburg'lu bir baron, Varvara Petrovna'yı ziyaret etmişti. Yüksek sosyeteye mensup, büyük bir vazife başında olan bir adamdı. Varvara Petrovna, bu gibi ziyaretlere büyük bir önem verirdi; çünkü yüksek sosyetedeki bağları, kocasının ölümüyle, yavaş yavaş gevşemiş, daha sonraları ise büsbütün kopuvermişti. Baronun ziyareti bir saat sürmüş, kendisine çay verilmişti. Başka misafir yoktu, Varvara Petrovna bir Stepan Trofimoviç'i çağırmişti.

Baron... Ona dair daha önce bazı şeyler duymuş olduğunu ihsas etmesine yahut öyle görünmesine rağmen mahsus onunla pek az konuştu. Tabii Stepan Trofimoviç de kendini küçük düşürmedi. Tavırları, hareketleri kibardı. Yüksek tabakadan değildi ama pek küçük yaştan beri Moskova'da kibar bir ailede iyi terbiye görmüştü. Fransızca'yı da bir Parisli gibi konuşuyordu. Böylece baron, daha ilk bakışta, taşrada da olsa, Varvara Petrovna'nın nasıl insanlarla görüştüğünü anlamış olacaktı. Fakat evdeki pazar çarşısıya uymadı. Baron, o sırada büyük ıslahata dair yayılan söylentilerin doğruluğunu tasdik edince Stepan Trofimoviç, elinde olmadan Yaşasın! diye bağırdı, hatta hayranlık ifade eden bir el hareketi yaptı. Bu bağırış hafif bir sesle olmuştu, zarifti de: hatta belki sevinç de yapmacıktandı, el hareketi ise, çaydan yarım saat önce ayna önünde ezberlenmişti; ancak burada anlaşılan bir falso olmuştu; çünkü baron bu büyük olay karşısında bütün Rusların kalbinde büyük bir rikkat uyanmasının gerekli ve tabii olduğunu nazik bir ifadeyle söylemekle beraber, hafifçe gülümsemekten de kendini alamadı. Ondan sonra çabucak yola çıktı, giderken de Stepan Trofimoviç'e iki parmağını uzatmayı unutmadı. Salona dönen Varvara Petrovna, önce masanın üstünde bir şey arıyormuş gibi yaparak birkaç dakika sessiz durdu; sonra birden bire Stepan Trofimoviç'e döndü, yüzü solgundu, gözleri parlıyordu, dişleri arasından fısıldadı:

— Bu yaptığınızı asla unutmayacağım!

Ertesi günü ahbablarıyla karşılaştığı zaman aralarında bir şey geçmemiş gibi yaptı; bir daha da bu olayın sözünü etmedi. Ancak aradan on üç yıl geçtikten sonra feci dakikalardan birisinde bunu hatırlatarak başına kaktı, bu sefer de tıpkı üç yıl önce ilk defa sitem ettiği zamanki gibi sarardı. Hayatında yalnız iki defa ona: “bu yaptığınızı asla unutmayacağım” demişti. Baronla geçen olay ikinciydi, ama birinci olay da daha az karakteristik değildi, ama galiba Stepan Trofimoviç'in geleceği üzerinde büyük etkisi olmuştu, bu yüzden ondan da bahsetmek cesaretini buluyorum kendimde...

1855 Mayısında, Skvoreçniki'ye tümgeneral Stavrogin'in ölüm haberi geldiği zamandı; havai ihtiyar, Kırım'da harekâta bulunan birliğe tayin olunmuş, oraya giderken yolda mide hastalığından ölmüştü. Dul kalan Varvara Petrovna matem elbisesi içindeydi. Rahmetli kocasının arkasından pek öyle yanıp yakılmasa da olurdu, çünkü dört yıldan beri, karı koca, huylarının birbirine uymaması yüzünden, tamamıyla ayrı yaşıyorlardı. Kocasına bir miktar para bağlamıştı. Tümgeneralin maaşından başka, ancak yüz elli kölelik bir mülkü ile asaleti, bir de sosyetedeki bağları vardı. Geri kalan bütün mal, mülk, Skvoreçniki malikânesi de dahil, zengin bir simsarın biricik kızı olan Varvara Petrovna'nındı. Böyle olmakla beraber kocasının bu beklenmedik ölümü, onda büyük bir

sarsıntı yaptı, kadın, dünyadan büsbütün elini eteğini çekti. Tabii Stepan Trofimoviç de postu tam manasıyla onun yanına serdi.

Mayıs ayı bütün güzelliklerini ortaya sermişti. İhlamur ağaçları çiçek açmıştı. Her akşam iki ahbap, bahçede buluşuyor, ortalık kararınca kadar kameriyede oturup, duygularını, düşüncelerini birbirlerine açıyorlardı. Bu anlar pek şairaneydi. Hayatındaki ani değişikliğin tesiriyle olacak, Varvara Petrovna her zamankinden fazla konuşuyor, adeta dostuyla kalp kalbe geliyordu. Birkaç akşam böyle geçti. Ansızın Stepan Trofimoviç'in aklına garip bir düşünce geldi: "Sakin bu teselli arayan kadının bende gözü olmasın? Matem zamanı geçince benden bir evlenme teklifi mi bekliyor ne?" Hayasızca bir düşünce ama, insan, kültürü arttıkça bu cinsten düşüncelere daha çok meyleder. Zekâ geliştikçe görüşlerin çeşidi artar. Bu ihtimal kafasında gittikçe yer etti, olur mu olur... diye düşünmeye başladı: "Gerçi kadın iyice zengindi, ama... Varvara Petrovna'nın güzel olmadığı muhakkaktı. İri yarı, yüzü at kafası gibi uzun mu uzun, sapsarı, kemikli bir kadındı: Stepan Trofimoviç, günden güne tereddüde düşüyor, bir karar veremediği için derin bir üzüntüye kapılıyordu. Hatta bu kararsızlık yüzünden bir iki defa ağladı (oldukça sık ağlardı).

Akşamları kameriyede, elinde olmadan yüzü şımarık, alaycı, cilveli, aynı zamanda gururlu bir ifade taşımaya başlamıştı. Bu yüz ifadeleri, irade dışındadır. Hem de insanın asilliği nispetinde göze çarpar. İşin içyüzünü Allah bilir ama herhalde Stepan Trofimoviç kendi kendine gelin güvey oluyor, Varvara Petrovna'nın içindeki hissin mahiyeti üzerinde kuruntuya kapılıyordu. Bu kadın, Stavrogin adını, şan ve şerefi de olsa, herhalde Stepan Trofimoviç'in soyadıyla değişmezdi. Olsa olsa, tadınca şöyle bir gönlünü eğlemek istemiş yahut doğrudan doğruya, bazı hallerde kadınlarda tabii olan flört etme ihtiyacına kapılmış olabilirdi. Kesin bir şey söyleyemem; bugüne kadar kadın kalbinin derinliği incelenmemiş! Her neyse, devam!

Anlaşılan dul kadın, dostunun gözlerindeki manayı okumakta gecikmedi. Hem hassas, hem de müdekkikti; Stepan Trofimoviç ise son derece safdildi. Ne olursa olsun, akşam saatleri eskisi gibi devam ediyordu. Konuşmalar gene şairane, gene ilgi çekiciydi. Bir gün, karanlık basarken, canlı, tatlı bir sohbetten sonra, hararetle birbirlerinin ellerini sıkarak, Stepan Trofimoviç'in oturduğu pavyonun kapısı önünde birbirlerinden ayrıldılar Her yaz, Stepan Trofimoviç lüzumlu eşyasını alıp bahçe içindeki bu küçük binaya geçerci. Zihnini kurcalayan türlü düşünceler içinde eve girdi, eline aldığı yaprak sigarasıyla açık duran pencerenin yanına gitti, hareketsiz durdu, yorgundu, gökyüzünde parlak ayın etrafından

kayıp geçen tüy gibi hafif bulutları seyre daldığı bir sırada ansızın duyduğu hafif bir hışırtyla titredi, başını çevirdi. Karşısında Varvara Petrovna'yı gördü. Birbirlerinden ayrılalı beş dakika olmuş olmamıştı. Kadının sarı yüzü morarmıştı, birbirine yapışmış dudaklarının kenarları titriyordu. Belki on saniye hiç konuşmadan dik dik Stepan Trofimoviç'e baktı. Bakışları sert, merhametsizdi. Sonra  abuk çabuk mırıldandı.

— Bu yaptığınızı asla affetmeyeceğim.

Aradan on yıl geçince, Stepan Trofimoviç, kapıyı sımsıkı kapadıktan sonra, fısıltıyla bu acıklı hikâyeyi bana anlattı ve o anda hayretten olduğu yerde donup kaldığını yemin ederek ilâve etti. O kadar şaşırmış ki, Varvara Petrovna'nın odadan çıkıp gidişinin bile farkında olmamış. Daha sonra, Varvara Petrovna, bu olayı hiçbir zaman ima dahi etmediği için Stepan Trofimoviç'in hastalıktan önce bir hayal görmüş olduğuna inanacağı geliyordu, çünkü hemen o akşam hasta düşmüş, tam iki hafta yatakta yatmış, bu yüzden bahçe sohbetleri de sona ermişti. Bunun bir hayal olması ihtimaline rağmen, bütün ömrünce her gün bunun devamını, yani bu olayın çözülmesini isteyip durmuştu. Bunun böylece sona ermiş olmasına inanmıyordu! Şu halde ahabına bazen tuhaf bakması icap ediyordu.

V

Stepan Trofimoviç'in ömrünün sonuna kadar arkasında taşıdığı elbise bile, Varvara Petrovna'nın bir icadıydı. Bu, kendine mahsus zarif elbise anlatılmaya değer: düğmeleri yakasına kadar ilikli, ama böyle çok sık görünen uzun kuyruklu siyah bir redingot, geniş kenarlı, yumuşak bir şapka, (yazın hasır); beyaz satenden, iri düğmeli fiyonk, bir kravat; gümüş saplı baston ve bunlarla birlikte omuzlara kadar düşen sa lar. Stepan Trofimoviç sakalını bıyığını tıraş ederdi. Kestane rengi saçları ancak son zamanlarda hafifçe kırlaşmaya başlamıştı. Gençliğinde çok güzel bir erkekmiş. Bence ihtiyarlığında bile, hala gösterişliydi. Hem elli üç yaşındaki bir adama ihtiyar denir mi? Ama o vatandaşlık hevesiyle gençleşmek şöyle dursun, yaşlı oluşuyla övünüyor gibiydi. Elbiseleri içinde uzun boyu, zayıf vücudu, omuzlarına kadar düşen saçlarıyla bir piskoposa yahut daha doğrusu şair Kuk lnik'in 1830, 1840 yılları arasında basılmış bir eserine konan portresine benziyordu. Bu benzeyiş, yazın bahçede, leyl k fidanının altında, bir kanepede oturduğu, yanında açık bırakılmış bir kitap, iki eliyle bastonuna dayanarak güneşin batışına dair şairane düşüncelere daldığı sırada, daha da artardı. Kitap bahsinde, şunu söyleyeyim ki, son zamanlarda kitap okumaktan elini çeker gibi olmuştu. Yani Varvara Petrovna'nın

getirttiği gazetelerle dergileri daima okurdu. Rus edebiyatının muvaffakiyetleriyle de ilgilenir, ama kendini küçük görme babında bir parmak fedakârlığı yanaşmazdı. Bir aralık günün yüksek dış ve iç siyasî meselelerini incelemek sevdasına düşmüştü, ama az sonra elini silkerek bu teşebbüsten de vazgeçti. Bununla beraber arada bir bahçeye giderken Tokevil’in eserini aldığı, cebinde ise gizlice Poldekok’un kitabını götürdüğü olurdu. Bunlar ufak tefek şeylerdir ya, söz arasında burada Kukölnik’in portesinden de bahsedeyim: bu portre Varvara Petrovna’nın eline ilk defa henüz küçük bir kızken, Stoskova’da asiller pansiyonunda okuduğu sıralarda geçmişti. Portreyi görür görmez âşık oldu. Zaten pansiyonlarda okuyan kızların rastgele her şeye âşık olmaları usuldendir. Bu arada kendi hocalarına, daha çok da kaligrafya ve resim hocalarına âşık olurlar. Burada meraklı olan taraf kız çocuğunun bu özelliği değil, Varvara Petrovna’nın elli yaşında bile bu tabloyu en kıymetli eşyası arasında saklamasaydı. Stepan Trofimoviç’e resimdekine benzeyen elbiseyi icat etmesi de belki sırf bu yüzdendi. Ama bu da, tabii, ufak tefek şeylerden sayılır!

İlk yıllarda, daha doğrusu, Varvara Petrovna’nın yanında geçen hayatının ilk yarısında, Stepan Trofimoviç, hep bir eser hazırlamak hülyası içinde yaşadı. O zamanlar bu eseri yazmaya ciddî ciddî hazırlanmadığı anmadığı gün yoktu. Ama hayatının ikinci yarısında anlaşılan eserin sonunu unutuverdi. Sık sık şöyle derdi: “Hepsi hazır, bütün malzeme toplanmış, ama çalışamıyorum... Bir şey yapamıyorum!” Bu sözleri söylerken başı göğsüne düşerdi.

Şüphe yok ki, bu hal Stepan Trofimoviç’i gözlerimizde bir ilim çilekeşi olarak daha azametli kılıyordu; ama onun istediği sadece bu değildi: “Beni unuttular, kimsenin bana ihtiyacı yok!” diye birçok defa söylendiği oldu. Bu şiddetli yeis 1850 yılının onuna doğru onun benliğini bütün bütün kapladı. Varvara Petrovna da bu sefer işin vahametini anladı. Kaldı ki ahababının unutulmuş, lüzumsuz bir insan olduğu düşüncesine tahammül edemezdi. Hem kendisini avutmak, hem şöhretini yenilemek maksadıyla onu Stoskova’ya götürdü. Burada birkaç zarif edebiyatçıyla âlim kimselerden bazı tanıdıkları vardı. Ne çare ki Stoskova’nın da tatmin edici olmadığı anlaşıldı. Devir bir başka devirdi. Yeni bir şey başlamıştı eski asillığe hiç benzemiyordu; tuhaf da bir şeydi ve her yerde, hatta Skvoreçniki’de bile kendini hissettiriyordu. Türölü türölü söylentiler oraya kadar geliyordu. Olaylar az çok belliydi, ancak olaylarla beraber ortaya bazı ideallerin de atıldığı anlaşılıyordu, hem de yığınla, insanın kafası allak bullak oluyordu. Bu yeni fikirlerin asıl içyüzlerini tam manasıyla anlamaya imkân yoktu. Varvara Petrovna, yaratılış itibariyle bir kadın olduğundan, bu işin esrarına girmek arzusuna kapıldı. Kendi başına gazeteleri,

dergileri, yabancı ülkelerde çıkan yasak edilmiş yayınları, hatta o sıra dağılmaya başlayan beyannameleri (bütün bunlar kendisine temin ediliyordu) okumaya koyuldu. Ama sonunda başı döndü. Şuna buna mektup yazmaya kalkıştı, gönderdiklerinden pek azı cevap verdi: cevaplar da gitgide anlaşılmanmaya başladı. Stepan Trofimoviç, “bütün bu idealleri” aydınlatmak üzere merasimle çağırıldı; açıklama da onu hiç tatmin etmedi. Stepan Trofimoviç umumi harekete pek yüksekte bakıyordu. Nihayet onu da hatırladılar, önceleri yabancı ülkelerdeki yayımlarda adı geçti, kendisi için sürgün bir çilekeş deniyordu, hemen bunun arkasından Petersburg’da anılmaya başladı, Stepan Trofimoviç’i gezegenlerin uydusuna benzetiyorlardı; hatta bilmem neden kendisini Radişçev ile kıyas ettiler. Sonra birisi onun öldüğünü yazdı, hal tercümesini sunacağını vaat etti. Stepan Trofimoviç, hemen diriliverdi, oldukça da kibirlendi. Zamanın adamlarına yüksekte bakmayı bıraktı, devri insanları arasına katılarak kendi kuvvetlerini denemek sevdasına kapıldı. Varvara Petrovna hemen o anda tekrar her şeye inandı, dehşetli telâşa düştü. Hemen Petersburg’a gitmeye karar verildi, orada her şey yerinde öğrenilecek, anlaşılacaktı, imkân olursa, yeniden bütün varlığıyla faaliyete geçecekti. Bu arada Varvara Petrovna, kendi sermayesiyle bir dergi çıkarmaya, bütün bayatını kendisine vakfetmeye hazır olduğunu bildirdi. İşin bu kerteye geldiğini gören Stepan Trofimoviç, daha ziyade yüksekte bakmaya başladı, yolda ise Varvara Petrovna’yı himaye ediyorum gibi bir tavır takındı, o da buna hemen mim koydu. Hoş, gitmek için başka önemli sebepler de yok değildi. Bunların başında sosyetedeki bağları yeniden kurmak geliyordu, imkân nispetinde sosyete varlığını hatırlatmak, hiç olmazsa, buna teşebbüs etmek lâzımdı. O sırada Petersburg liselerinden birinde son sınıfta okuyan Varvara Petrovna’nın oğlunu görmek arzusunu, seyahatin asıl sebebi olarak gösterdiler.

VI

Petersburg’a gidip hemen hemen bütün bir kışı orada geçirdikleri halde hiçbir sonuç elde edemediler. Hülyalar hayal olarak kaldı, karışık durum anlaşılman şöyle dursun, büsbütün iğrenç bir hal aldı. Ahbaplıklarını yenilemek istediği sosyetedeki eski tanışları, Varvara Petrovna’yı soğuk karşıladılar, hatta bir kısmı hiç yüz vermedi. Fena halde kırılan Varvara Petrovna kendisini “yeni fikirlere” kaptırdı, kabul günleri tertipleledi. Edebiyatçıları çağırdı. Onlardan birçoğu hemen bu daveti kabul ettiler. Daha sonraları çağırman da geliyorlardı, biri ötekini peşine takıp getiriyordu. O zamana kadar böyle edebiyatçılarla hiç karşılaşmamıştı. Onlar pek kibirli insanlardı, ama açık konuşuyorlardı, sanki böylelikle vazifelerini yapmış oluyorlardı. Bazıları, hatta sarhoş geliyorlardı, bu hallerinde daha dün

keşfedilmiş bir güzellik olduğunu takdir ediyorlardı. Tuhaflık derecesinde anlaşılmayan bir şöyle övünüyorlardı. Bütün yüzlerde, sanki daha biraz önce; pek önemli bir sırrı meydana çıkarmış gibi bir ifade vardı. Birbirlerine sövüp saymayı ise bir şeref biliyorlardı. Yazdıklarının manasını anlamak pek güçtü; ama gelenlerin arasında tenkitçiler, roman, piyes, hiciv yazar, şunun bunun foyasını açığa vuran yazarlar vardı. Stepan Trofimoviç onların en yüksek çevrelerine kadar ulaştı, hareket buradan idare ediliyordu. İdareciler umulmayacak yükseklikte bulunuyorlardı, böyle olmakla beraber, onu sevinç ve sevgiyle karşıladılar, tabii içlerinde hiçbiri onun nasıl bir insan olduğunu bilmiyordu. Ona dair bildikleri bir şey vardı, o da Stepan Trofimoviç'in "ideal sahibi" olduğuydu. Onlarla öyle kaynaştı ki, efsanevî kimseler olmalarına rağmen, kendilerini bir iki defa Varvara Petrovna'nın salonuna çağırdı. Bu sonrakiler pek ciddî, hem de çok kibar insanlardı; görünüşleri iyiydi; ötekilerin onlardan çekiniyormuş gibi bir halleri vardı; böyle olmakla beraber vakitleri olmadığı görülüyordu. O sıralarda Petersburg'ta bulunan bazı eski edebiyat şöhretleri de gelmişlerdi, Varvara Petrovna onlarla çoktan beri tanışıyor, nezaket gösteriyordu. Bu şüphe götürmeyen, hakikî meşhurlar, sessiz sessiz oturuyorlardı, bazıları ise, bu yeni zirzoplara uyuyor, utanmadan onlara yaltaklanıyorlardı, Varvara Petrovna bu işe şaşıp kaldı. Stepan Trofimoviç'in talihi yaver oldu; ona dört elle sarıldılar, edebiyat akşamlarında kendisini ileri sürmeye başladılar. Böyle akşamlardan birinde, öteki okuyucular arasında ilk defa sahneye çıktığı zaman, dehşetli alkışlarla karşılandı, alkış tufanı beş dakika kadar sürmüştü. Dokuz yıl sonra bu olayı gözleri yaşararak hatırlamıştı. Ama bunu şükran duygusunun tesiriyle değil de, daha ziyade, bediî bir yaratılıştaki olduğunu göstermek için yapmıştı. Kendisi bana (ama yalnız bana, hem de gizlice) demişti ki: "Size yemin ederim, sizinle bahse girerim ki, bütün o kalabalığın içinde kimse bana dair bir şeycikler bilmiyordu." Bu itiraf kayda değer: bütün hayranlığına rağmen daha o zaman sahneye çıktığı sıralar ne durumda olduğunu böyle apaçık bilmesi kendisinin zeki bir insan olduğunu gösterir. Ama dokuz yıl sonra bunu gücenmeden hatırlayamadığına göre onda zekâdan eser yoktu. Herkesin imzaladığı iki veya üç tane toplu itiraznamenin, (bunların neyin aleyhinde olduğunu kendisi de bilmiyordu) altına imza atmasını istediler, o da imzaladı. Varvara Petrovna'ya da "çirkin bir hareket"i kötüleyen bir şeyin altına imza attırdılar. Ancak bu yeni insanların çoğu Varvara Petrovna'yı ziyaret etmekle beraber nedense ona, gizlemeye lüzum görmedikleri alaylı bakışlarla, küçümseyerek bakmayı bir borç sayıyorlardı. Sonraları, acı dakikalarında Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'nın o günden beri kendisini kışkandığını söylüyordu. Varvara Petrovna, bu insanlarla görüşmenin kendisi için lüzumsuz olduğunu

tabii biliyordu, böyle olmakla beraber, onları büyük bir istekle, kadınlarda görülen bir sabırsızlıkla evine kabul ediyordu. En önemlisi de, onlardan bir şeyler beklemesiydi. Akşam toplantılarında pek az konuşuyordu, isteseydi pekâlâ konuşabilirdi, daha ziyade dinlemekten hoşlanıyordu. Konuşmalar, sansürün, alfabedeki lüzumsuz bir harfin kaldırılması, Rus harflerinin Lâtin harfleriyle değiştirilmesi, (bir akşamı önce sürgün edilen falanca kimse, pasajda geçen bir rezalet, birlik bağlarını korumakla beraber Rusya'nın milletlere göre parçalanmasının faydaları, kara ve deniz kuvvetlerinin yok edilmesi, Dnespr nehri boyunca Polonya'nın yeniden ihyası, köylülerin azat edilmesi, beyannameler dağıtılması, miras haklarının, aile topluluğunun, çocuklarla din adamlarının yok edilmesi, kadın haklarının korunması, kendisine hiçbir zaman hiç kimsenin bağışlayamayacağı bay Krayesvki'nin evi, vs. vs. hakkındaydı. Bu yeni türediler arasında birçok madrabazların da bulunduğu belliydi, ancak bazı tuhaflıklarına rağmen içlerinde birçok namuslu, hatta oldukça cazip insanların bulunduğu da muhakkaktı. Namuslu olanlar, namussuzlarla kabalardan daha anlaşılabilir mahlûklardı; ancak kimin kimi idare ettiği belli değildi. Varvara Petrovna, bir dergi çıkarmak niyetinde olduğunu söylediği zaman evine daha da çok insan akın etti. Böyle olmakla beraber, hemen yüzüne karşı sermayeci, istismarcı diye ithamlarda bulundular. Bu ithamlar ansızın ve teklifsizce yapılıyordu. Ölü general Stavrogin'in eski dostu ve silâh arkadaşı olan ihtiyar mı ihtiyar general İvan İvanoviç Drozdov, bir akşam Varvara Petrovna'nın evinde, tanınmış bir gençle tartışmaya başlamıştı. Bu general (kendine göre), değerli bir insandı, onu bununla hepimiz tanırız; pek aceleci ve sinirlidir; obur gibi yer içer, dinsizlikten dehşetli korkar. Tanınmış genç, ilk söz olarak: “Mademki böyle söylüyorsunuz, öyleyse siz gerçekten de generalsiniz” demişti, yani bununla general sözünden daha kötü bir küfür bulamadığını belirtmek istemişti. İvan İvanoviç küplere bindi: “Evet, bayım, ben generalim, hem de tümgeneral, çarıma hizmet ettim, sen ise, bayım, bir çocuksun, dinsizin birisin.” Affedilmez bir rezalet koptu. Ertesi günü bu olay basına aksetti. Hemen o anda generali kapı dışarı etmek istemeyen Varvara Petrovna'nın “çirkin hareketi” aleyhinde birçok imza toplamaya başladılar. Resimli dergilerden birinde bir karikatür çıktı, bunda Varvara Petrovna, general ve Stepan Trofimoviç üç geri fikirli ahbab olarak tasvir edilmişlerdi. Resmin altına şiir de konmuştu, bu şiir sırf bu hâdiseyi canlandırmak için bir halk şairi tarafından yazılmıştı. Şu kadarını ilâve edeyim ki, general rütbesine erişmiş kimselerin tuhaf bir alışkanlıkları vardır, gülünç bir tarzda: “Ben çarıma hizmet ettim” derler. Sanki biz basit insanların, hükümdarı o değildir, onlarınki ayrı, yalnız kendilerine mahsus bir hükümdardır.

Stepan Trofimoviç kesin olarak muvaffakiyetsizliğe uğradığından, Petersburg'ta daha fazla kalmaya tabii imkân yoktu. O, hale tahammül edemedi, güzel sanatların haklarından bahsetmeye başladı, onunla daha çok alay ettiler. Son konferansında dinleyicilerin vatandaşlık duygularına tesir etmeyi düşündü. Böylelikle kalpleri fethedeceğini umuyordu, aynı zamanda “sürgün edilmiş bir insan” vasfından da faydalanmayı düşünüyordu. Hiçbir itirazda bulunmadan “vatan” sözünün lüzumsuzluğunu, gülünçlüğü kabul etti, dinin zararlı bir şey olduğu düşüncesini de kabul etti, ama kesin bir ifadeyle, herkese duyurarak, çizmelerinin Puşkin'den çok daha aşağı olduğunu belirtti. Dinleyiciler kendisini insafsızca ıslıklarla karşıladılar, Stepan Trofimoviç, hemen oracıkta, herkesin önünde ve sahneden aşağı inmeden hüngür hüngür ağladı. Varvara Petrovna onu eve getirdiği zaman yarı ölü bir haldeydi. ” Ou m'a traite comme un bonnet de coton! [Metinde Fransızca olarak yazılmıştır. Türkçesi şudur: Beni budala yerine koydular.] diye manasız mırıldanıyordu. Kadıncağz bütün gece onunla uğraştı, taflan damlası verdi, şafak söküne kadar defalarca: “Siz henüz faydalı olabilirsiniz, siz gene ortaya çıkacaksınız, sizi... başka yerlerde takdir edeceklerdir,” dedi durdu.

Hemen ertesi gün, sabah sabah, Varvara Petrovna'ya beş edebiyatçı geldi, üçünü tanıımıyordu, hiç de görmemişti. Sert bir tavırla dergi işini gözden geçirdiklerini ve karar verdiklerini söylediler. O ise dergi işini incelemeyi, bir karara bağlamayı kimseye havale etmiş değildi. Karar şuydu: Varvara Petrovna dergiyi, çıkarmaya başladıktan sonra, bütün sermayesiyle birlikte, serbest bir şirket hukuku altında hemen kendilerine teslim edecekti. Kendisi ise “artık modası geçen” Stepan Trofimoviç'i de yanına alarak Skvoreçniki'ye gidecekti. Nezaket icabı onun mülkiyet hakkını tanımayı, temiz kârın altında birini her yıl kendisine göndermeyi kabul ediyorlardı. İşin en dokunaklı tarafı, bu beş kişiden herhalde dördü bu işi yaparken şahsî bir gaye gütmekten, sırf “umumun menfaati” uğruna çalışıyormuş gibi bir tavır takınmışlardı.

Stepan Trofimoviç:

— Oradan deli gibi kaçtık, bir şey anlamıyordum; hatırlıyorum, tekerleklerin çıkardığı sese uyarak durmadan:

“Tıka ta talk, tika ta tak

Tikata tikata tikata tak...”

diye bir şey mırıldanıyordum. Ta Moskova'ya gelinceye kadar buna benzer şeyler saçmaladım durdum, diyordu. Ancak Moskova'da aklım başıma geldi. Gerçekten de orada,

sanki başka ne bulacaktım?

Bazen şevke gelerek şöyle diyordu:

— Dostlarım! Çoktan beri saygıyla andığım bir ideali beceriksiz ellerin kaptığını, sokağa çıkarıp kendileri gibi budalaların önüne serdiklerini görünce insanın ruhunu nasıl bir hüznün, nasıl bir öfke kapladığını tasavvur edemezsiniz. Bir de bakıyorsunuz o ideal artık bitpazarına çıkarılmıştır, tanınmayacak bir halde çamur içindedir, manasız bir şekle sokulmuştur, köşelemesine konmuştur, onda ahenk, tevazün yoktur aptal çocukların elinde oyuncak olmuştur! Hayır! Zamanımızda böyle olmuyordu, hedefimiz de bu değildi! Hayır, hayır, hiç de böyle değildi. Ben bundan bir şey anlamıyorum... Zamanımız gene gelecektir, şimdi sallantı halinde olan bu şeyleri gene doğru yola götürecektir. Aksi takdirde ne oluruz?

VII

Petersburg'tan döner dönmez, Varvara Petrovna. Stepan Trofimoviç'i "dinlesin" diye Avrupa'ya gönderdi. Hem bir müddet ayrı kalmaları lâzımdı, Varvara Petrovna da bunu hissediyordu. Stepan Trofimoviç, sevinçle yola çıktı. "Orada dirileceğim" diye bağırdı. "Nihayet ilimle uğraşabileceğim;" Ama daha ilk mektuplarından gene yeise kapılmış olduğu anlaşıyordu. Varvara Petrovna'ya "Kalbim parça parça oldu" diye yazıyordu. "Hiçbir şeyi unutamıyorum; Burada, Berlin'de de her şey bana geçmiş, o ilk saadet ve felâket günlerini hatırlatıyor; O nerede? Onlar, her ikisi şimdi nerede? Ne oldunuz, asla size lâayık olmadığım melekler? Oğlum, sevgili oğlum nerede? Nihayet ben, ben neredeyim? Bir vakitler çelik gibi sert, kaya gibi sarsılmaz olan ben ne oldum? Ben, bir Andreyev'in darbesiyle iki parça olacak adam mıydım? Mektup böylece devam ediyordu. Stepan Trofimoviç, sevgili oğlunu, doğduğu günden beri yalnız iki defa görmüştü. Birincisi doğduğu zaman, ikincisi de, Petersburg'tan ayrılacağı son gün. Oğlan, koca bir delikanlı olmuştu. Üniversiteye girmeye hazırlanıyordu. Evvelce de dediğim gibi, çocuk bütün ömrünce Skvoreçniki'ye yedi yüz fersah mesafede O... vilâyetinde oturan halalarından birinin yanında büyümüştü. Andreyev'e gelince, bu, bizim şehirde esnaflık eden bir adamdı. Dükkânı vardı. Şakacı bir adamdı. Çekirdekten yetişme arkeologtu. Rusya'ya ait antikaları toplamaya bayılırdı. Bazen Stepan Trofimoviç'le bilgi bakımından çarpışırdı ama siyaset başta geliyordu. Karısından kalan yerin bir kısmında ağaç kesmek hakkını sattığı bu saygıdeğer, aksakallı, gümüş çerçveli kocaman gözlüklü tüccarda Stepan Trofimoviç'in dört yüz ruble alacağı kalmıştı. Gerçi Varvara Petrovna, dostunu

Berlin'e gönderirken çok para vermişti, ama o hareketinden önce, bu dört yüz ruble alacağını hesap ediyordu: herhalde bazı gizli ihtiyaçları için sarf edecekti. Andereyev, ondan bir ay daha beklemesini rica ettiği zaman neredeyse ağlayacaktı. O kadar fena olmuştu. Ama adam böyle bir vade isteyecek durumdaydı. Çünkü Stepan Trofimoviç'in isteği üzerine ilk taksiti altı ay önce vermişti.

Varvara Petrovna bu ilk mektubu büyük bir merakla okudu, "ikiniz neredesiniz?" sözlerinin altını kurşun kalemıyla çizerek aldığı tarihi işaret etti, sonra çekmeceye koyup kilitledi. Stepan Trofimoviç mektubunda ölen iki karısını hatırlamış olacaktı.

Berlin'den gelen ikinci mektupta işler yoluna girmiş gibi görünüyordu. Mektupta: "Günde on iki saat çalışıyorum, diyordu, (Varvara Petrovna bu satırları okuyunca on bir saat çalışsa bari diye homurdandı) kütüphanelerden çıkmıyorum, durmadan kitap karıştırıyor, notlar alıyorum, tetkik ediyorum, profesörlerle görüştüm. Kıymetli Dundasov ailesiyle dostluğumu tazeledim. Nedejda Nikolayevna şimdi bile ne kadar güzel! Size selâmları var. Genç kocasıyla yeğeni Berlin'deler. Gecelerimi gençler arasında geçiriyorum, güneş doğuncaya kadar sohbet ediyoruz. Adeta eski Atina gecelerini yaşıyoruz. Tabii yalnız incelik ve zariflik bakımından. Her şeylerinde bir asalet var. Müzik dinliyor, insanlığı yenilemekten bahsediyor, ölmez güzellikten konuşuyoruz. Bunlar karanlığı yaran ışık büzmeleri ama güneşte de lekeler var! Ah, dostum, asil, sadık dostum! Kalbim daima sizinle ve sizindir! Gitmeden önce Petersburgta sık sık kalbimiz titreyerek bahsettiğimiz en tout Pays, hatta meselâ: dans le Pays de Makar et de ses veaux gibi. Bunları gülümseyerek hatırlıyorum. Hududu geçtikten sonra kendimi tehlikesiz hissettim, geçen uzun yıllardan sonra ilk defa duyduğum tuhaf, yeni bir his... "v.s.. v.s.

Varvara Petrovna mektubu katlarken hükmünü verdi:

— E, bunların hepsi saçma, dedi. Atina geceleri sabaha kadar sürerse günde on iki saat nasıl çalışıyor? Bunları yazarken sarhoş muydu? Ya o Dundasova da kim oluyor, bana selâm göndermiş? Neyse gezip tozsun bakalım.

"Dans le pays de Makar et de ses veaux" sözlerinin manası "Makar danaları nereye sürmedi ki!" demektir. Stepan Trofimoviç, Rus atasözleriyle savlarını mahsus en saçma tarzda Fransızcaya çevirmekten hoşlanırdı, isteseydi, şüphesiz daha iyi anlar ve tercüme edebilirdi; ama bunu sırf alay olsun diye yapıyor, akıllıca bir şey sanıyordu.

Stepan Trofimoviç, uzun zaman gezip tozmadı. Ancak dört ay sabredebildi ve Skvoreçniki'ye kendini zor attı. Gönderdiği son mektuplar, kendisinden uzakta olan ahabına en derin sevgilerinin bir ifadesiydi, tam manasıyla gözyaşlarıyla ıslatılmışlardı.

Bazı insanlar, ev köpekleri gibi, yamandıkları kapıdan ayrılmazlar.

İki dostun karşılaşması çok sevinçli oldu. İki gün sonra ise her şey eskisi gibi, hatta eskisinden de neşesiz geçmeye başladı. İki hafta sonra da Stepan Trofimoviç büyük bir sır olarak bana dedi ki: “Dostum, aziz dostum! Benim için yeni olan müthiş bir şey öğrendim:” Je suis un et rien de plus! Mais r-r-rien de plus!” [Adi bir beslemeyim ben, başka hiçbir şey değil! ama hiççç bir şey!]

VIII

Ondan sonra dokuz yıl kadar süren bir dinlenme devresi başladı. Asabi taşkınlıklar, göğsüme yaslanıp hıçkırmalar muntazam fasılalarla, ama saadetimizi bozmadan gene devam ediyordu. Bu devre Stepan Trofimoviç’in nasıl olup da göbek salmadığına hayret ederim. Yalnız burnu biraz kızardı, bu ise onun yüzündeki yumuşaklık ifadesini biraz arttırdı. Yavaş yavaş etrafında sayısı hiçbir zaman pek öyle artmayan bir dostlar muhiti peyda oldu. Her ne kadar Varvara Petrovna biz dostlarıyla pek öyle senli benli olmadıysa da hepimiz gene de ona ev patronumuz, diye bakıyorduk. Petersburg’ta aldığı dersten sonra, artık temelli buraya yerleşmişti. Kışın şehirdeki evinde oturuyor, yazın sayfiyeye çıkıyordu. Bu yedi yıl içinde, yani son vali gelinceye kadar vilâyette önemli bir nüfuz sahibi oldu ve rol oynadı. Çünkü bundan önceki vali onun yakın akrabalarındandı; kendisine de iyilikleri dokunmuştu. Valinin karısı, Varvara Petrovna’nın teveccühünü kaybetmemek için titrerdi, ona uyarak bütün vilâyet erkânı da en yüksek saygı ve itibarı gösterirdi. Nihayet bu, günah sayılacak bir hâl aldı. Pek tabii, Stepan Trofimoviç de dolayısıyla bu parlak durumdan faydalanmaktan geri kalmıyordu. İyi bir oyuncu diye geçindiği ve kibarca kaybettiği kulüpte herkese kendisini saydırmasını bildi. Bununla beraber çoğunluk onun iyi bir oyuncudan ziyade bir (bilgin) olduğu fikrindeydi. Sonraları Varvara Petrovna, başka bir evde yaşamasına izin verdiği zaman, daha serbest olduk. Haftada iki defa evinde toplanıyorduk; hele bize şampanya ikram ettiği zaman toplantılar pek eğlenceli oluyordu. Şarabı, yukarıda bahsi geçen Andreyev’den alıyorduk. Varvara Petrovna her altı ayda bir muntazaman hesabı ödüyordu. Ödeme günleri Stepan Trofimoviç sıtma nöbetleri geçirirdi.

Bu küçük grubun en tuhaf üyesi, Liputin adında yerli bir memurdu. Liberaldi ve şehirde adı zındığa çıkmıştı. Yaşını başını almış bir adamdı. Epeyce bir çeyizi olan genç güzel bir kadınla ikinci defa: evlenmişti; ayrıca üç tane boyu beraber kızı vardı. Evdekilere karşı çok aksi bir adamdı. Bütün aile Allah’tan korkar gibi ondan korkardı. Pinti mi

pintiydi. Memuriyette biriktirdiği para ile bir küçük ev satın almış, ayrıca bir köşeye beş on kuruş atmıştı. Huzursuz bir adamdı, üstelik küçük bir memurdu, şehirde pek öyle itibarı yoktu. Yüksek muhitlere girip çıkamıyordu. Hiç dilini tutmazdı, bu yüzden, sık sık başı derde giriyordu. Bir defasında bir subay, başka sefer de saygıdeğer bir aile babası olan bir derebeyi kendisini adamakıllı dövmüşlerdi. Ama biz aramızda keskin, zekâsını, ilim ve edebiyat severliğini, alaycı neşesini sever, takdir ederdik. Varvara Petrovna ondan hiç hoşlanmazdı. Ama o, ne yapar eder onun gözüne girmenin yolunu bulurdu.

Varvara Petrovna, son yıl aramıza katılan Şatov'u da sevmezdi. Şatov, bir nümayiş yüzünden üniversiteden kovulmuş eski bir talebeydi. Çocukluğunda, Stepan Trofimoviç'ten ders almıştı. Doğduğu zaman Varvara Petrovna'nın kölesiydi. Ölü uşaklarından Pavel Federov'un oğlu oluyordu. Varvara Petrovna ona vaktiyle evlât gibi bakmıştı. Şimdi kibirliliği, nankörlüğü yüzünden onu sevmiyordu. Üniversiteden atıldıktan sonra hemen kendisini gelip görmemesini bir türlü affedemiyordu. Hatta mektup yazdığı halde cevap bile vermemişti. Varvara Petrovna'ya koşup geleceği yerde medeni bir tüccarın yanına hususî öğretmen diye girmiş, sonra onun ailesi efradıyla kalkıp yabancı bir memlekete gitmişti. Hakikatte, öğretmenden ziyade çocukların dadısı durumunda idi. Ama o tarihlerde Şatov, Avrupa'yı görmek sevdasında idi. Çocukların bir de mürebbiyesi vardı: aklına eseni yapan bu Rus kızı, yola çıkacakları günden bir gün önce işe girmişti; fazla para istemediği için hemen tutuvermişlerdi. İki ay sonra tüccar, "serbest fikirleri" yüzünden kızı kapı dışarı etti. Şatov, mürebbiyenin arkasından gitti ve kısa bir zaman sonra Cenevre'de evlendi. Üç hafta kadar beraber yaşadılar, sonra evlilik bağını hiç kale almadan ayrıldılar; bu çabuk ayrılışa yokluğun da payı vardı. Yalnız kalınca Şatov'un ne ile geçindiğini Allah bilir. Avrupa da uzun müddet sürttü durdu. Söylendiğine göre kundura boyacılığı, rıhtım hamallığı etmişti. Bir yıl önce yuvasına döndü. İhtiyar halasının yanında yatıp kalkıyordu; kadın bir ay sonra öldü. Kendisi gibi Varvara Petrovna'nın elinde büyüyen ve onun gözdesi olan kız kardeşi Daşa ile hemen hemen temasları yok gibiydi. Toplantılarımızda, Şatov daima somurtur, susardı. Yalnız inanışlarına dokundunuz mu, büyük bir öfkeye kapılır, ağzına geleni söylerdi. Stepan Trofimoviç bazen şaka yollu: "Şatov'la tartışmak isteyen önce onu bağlamalı..."derdi. Bununla beraber onu severdi. Şatov'un eski sosyalist inanışları, Avrupa'da bulunduğu sıralarda birçok bakımlardan, değişikliğe uğramış, kendisi de bir anda büsbütün zıt inanışların müdafii kesilmişti. O, bir fikre kendini kaptırdı mı, artık gözü başka bir şey görmeyen, o fikre aykırı bütün düşünceleri kafasından silip atan Rus tiplerindendi. Onun gibi insanlar, inandıkları fikre karşı gelemmezler, delicesine inanırlar, hayatlarının geri

kalan kısmı, göğüslerinin üzerine basan bu inanışın altında can çekişerek geçer. Şatov'un görünüşündeki somurtkanlık, kanaatlerine tamamıyla uygun düşüyordu: yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, kısa boylu, sarışın, kıllı, geniş omuzlu, kalın dudaklı, buruşuk alınlı, beyaz kalın kaşlı bir adamdı. Yaman, yabani bir bakışı vardı, başkalarına göstermekten utanç duyuyormuş gibi, gözlerini yerden kaldırmazdı, kafasında, tarağın bütün gayretine rağmen bir türlü yatmayan dimdik kabarık bir saç demeti vardı. Bir gün Varvara Petrovna onu dikkatli dikkatli süzdükten sonra: "Tevekkeli, kadın ondan kaçmamış;" dedi.

Yoksul olmasına rağmen elinden geldiği kadar temiz giyiniyordu. Yardım dilemek için Varvara Petrovna'ya başvurmuyor, Allah ne veriyse onunla geçinip gidiyordu. Tüccarların yanında da çalışıyordu. Bir defasında, dükkânda tezgâhtarlık etti, sonra gönderilen mallarla beraber ve tezgâhtar yardımcısı olarak vapurla bir yere gidecekti, ama tam hareket edeceği gün hastalandı, gidemedi. Bu adamın hiç umursamadan katlandığı sefaletin derecesini insanın aklı almaz. Hastalıktan kalktığı zaman, Varvara Petrovna kendisinden geldiğini gizleyerek ona yüz ruble gönderdi. Ama Şatov, bu paranın kimden geldiğini keşfetmekte gecikmedi. Düşünüp taşındıktan sonra kabul etmeye karar verdi ve generalin karısına teşekkür etti. Kadın kendisini muhabbetle karşıladı. Ama maalesef Şatov buna lâayık olmadığını gösterdi. Dudaklarında manasız bir sırıtışla, put gibi önüne bakıp Varvara Petrovna'nın kendisine söylediği sözleri beş dakika dinledikten sonra, daha kadın lafını bitirmeden, birdenbire yerinden kalktı. Yarım yamalak bir selâm verdi, sırtını dönüp çıktı. Ona sorarsanız, büyük bir utanç duyduğu için böyle bir şaşkınlık yapmıştı. Çıkarken, şaşkınlıkla, değeri olan bir küçük oyma işi sehpaye çarptı, devirip kırdı. Bu aksilik onu büsbütün şaşırttı. Evden çıktığı zaman ölü gibiydi. Günün birinde, Liputin bu yüz ruble işini onun yüzüne vurdu. Parayı eski sahibesi müstebit derebeyi kadının suratına atacağına -üstelik daha fenası- ayağına kadar teşekkür etti için söylemediğini bırakmadı. Şatov, şehrin kenar mahallelerinden birinde oturuyordu. Yalnız yaşıyordu. Ziyaret edilmekten, hatta gelenler bizimkilerden bile olsa, hoşlanmıyordu. Stepan Trofimoviç'in evindeki gece toplantılarına devamlı olarak gelir, ondan okumak için gazete, kitap alırdı.

Bu toplantılara gelenler arasında bir de, Virginski adında otuz yaşlarında kadar, "aile babası" genç bir adam vardı; Şatov'a benziyordu; ama bütün tavır ve hareketleriyle Şatov'un aksiydi. Virginski acınacak bir haldeydi, iyi huylu bir insandı. Daha çok kendi gayretleriyle edindiği ciddi bir kültürü vardı. Küçük bir memurdu. Halasıyla baldızına da o bakıyordu. Virginski'nin karısıyla bütün bayanlar, son idealleri benimsemişlerdi, ancak bu

onlarda kaba saba oluyordu, bu, bir gün Stepan Trofimoviç'in bir vesileyle dediği gibi: "sokağa atılmış ideal" idi. Hepsi de Stepan Trofimoviç'in kitaplarından alıyorlardı ama başkentlerimizde bulunan kalburüstü çevrelerden duyacakları ilk haber üzerine hepsini pencereden sokağa atarlardı, yeter ki böyle bir tavsiyede bulunmuş olsunlar, M. me Virginskiaya bizim şehirde ebelik ediyordu. Genç kızken uzun müddet Petersburg'ta oturmuştu. Virginski'nin kendisine gelince, eşine pek az rastlanır, yüreği temiz bir adamdı, ben ondaki kalp sıcaklığını pek az kimsede gördüm. Gözleri alev alev yanarak bana: "Katiyen, katiyen bu güzel ümitlerden vazgeçmem" derdi. Virginski. "güzel ümitlerden" konuşurken, size bir sır söylüyormuş gibi sesini alçaltırdı. Dış görünüşüyle zarif ve çelimsizdi: boyu oldukça uzun, ama incecikti. Omuzları dar, saçları pek seyrek, kıvılcıkla yakındı. Onun bazı düşüncelerini alaya alan Stepan Trofimoviç'in şakalarını tatlılıkla karşılardı. Bazen ona pek ciddî olarak itiraz eder. Çoğu zaman şaşkına çevirirdi. Stepan Trofimoviç, onu muhabbetle severdi, hoş, o hepimize de babalık ediyordu ya.

Stepan Trofimoviç, Virginski'ye şaka ile:

— Siz hepiniz "kıpırdak insanlarsınız", derdi, Virginski, siz de, Petersburg'taki chez ces seminaister'lerde rastladığım mahdud zekâyı görmemekle beraber, gene de "kıpırdak" bir insansınız. Şatov, yerinde oturmayı pek isterdi ama o da kıpırdağın biridir.

Liputin:

— Ya ben? diye sorunca ona da:

— Siz ise uysal tabiatlı bir insansınız, kendinize göre uzlaşmayacağınız kimse yoktur, demişti.

Liputin bu sözlere gücendi.

Virginski hakkında ortalıkta maalesef aslı esası olan bir dedikodu dolaşıyordu. Anlattıklarına göre, evlenmelerinden bir yıl sonra karısı ona bir gün durup dururken, kendisini bıraktığını ve yerine Lebyadkin'i aldığını haber vermişti. Lebyadkin, kendisine, eski bir kurmay yüzbaşısı süsü veriyordu, sonraları onun şüpheli insanlardan olduğu anlaşıldı. Bu Lebyadkin, bir müddet önce şehrimize gelmişti. İşi gücü, bıyıklarını kıvrırmak, içmek, saçma sapan konuşmaktan ibaretti. Virginski'lerin evine temelli yerleşecek kadar nezaketsiz olan bu adam, kendisini besleyip barındıran ev sahibine teşekkür edecek yerde, üstelik ona tepeden bakmaya başlamıştı. İddia ettiklerine göre, başkasına gittiğini haber veren karısına Virginski : "Azizim, bugüne kadar, seni sadece seviyordum, şimdi sana hürmet ediyorum" demiş; ama bu Romalıca sözü gerçekten

söylediği şüphelidir; bunun daha inanılır olanı biçare kocanın aksine iki gözü iki çeşme ağladığı söylentisidir. Bu, evin içinde koca değiştirme olayından iki hafta sonra, “bütün aile” bazı eş dostla beraber şehrin dolayında bir ormana çay içmeye gittiler. Virginski çılginca bir neşe içindeydi, dans etti, sonra birdenbire, ortada hiçbir sebep yokken kankan numarası göstermekte olan halefinin saçlarını iki eliyle yakalayıp başını şiddetle sarsmaya başladı; bu sırada ağlıyor, kudurmuş gibi bağırıp çağırıyordu. Dev Lebyadkin, o kadar korkmuştu ki, korunmayı bile aklından geçirmedi, hiç sesini çıkarmadan bu işkenceye katlandı. Düşmanı yakasını bıraktıktan sonra da, kibar bir adam tavrı takınarak gücendi. O günün gecesi Virginski karısının ayaklarına kapanarak af dileyip durduysa da, Leybadkin’e tarziye vermeye razı olmadığı için karısından bu affı koparamadı. Üstelik inanç fukarası, budala bir insan olarak vasıflandırılmıştı, buna sebep de bir kadınla konuşurken yere diz çökmesiydi. Kurmay yüzbaşı, bir müddet sonra ortadan kayboldu, ancak son zamanlarda, yanında kız kardeşi olduğu halde tekrar şehrimize geldi. O günden sonra peşinde koştuğu maksatlardan ilerde bahsedeceğim. Anlaşılan, zavallı Virginski, toplantılarımıza da bir avunma vesilesi arıyordu. Bizimle aile işlerinden tek kelime konuşmazdı. Yalnız bir defa, Stepan Trofimoviç’in evinden beraber döndüğümüz bir akşam ağzından evlilik hayatındaki bahtsızlığını ima eder bir iki söz kaçırrı gibi oldu, ama hemen kendini toparlayarak elimi tuttu ve:

— Bir şey değil, bu yalnız beni ilgilendiren bir şey... Bunun, “müşterek esere” ne tesiri olur? dedi.

Küçük toplantılarımıza yüzbaşı Kartuzov, Yahudi Lyamşin gibi bazı rastgele ziyaretçilerin de katıldığı oluyordu. Bir ara bir ihtiyarcık da geliyordu, ama öldü gitti. Liputin, Slontsevski adında sürgün bir Lehli papazı da getirmişti, prensibimize uyarak onu da bir müddet kabul ettik, sonra da birdenbire içeri almayı verdik.

IX

Bir zamanlar şehirde, topluluğumuzun serbest fikirler, sefahat, dinsizlik ocağı olduğu söylentileri dolaştı; bu fikir herkesçe tasdik ediliyordu. Oysaki aramızda geçenler en masum, sevimli, tam Rusvari, neşeli, liberalce bir gevezelikten başka bir şey değildi. “Yüksek liberalizm” ve “yüksek liberal”, yani hiçbir gayesi olmayan liberallerin, ancak Rusya’da bulunması mümkündür. Stepan Trofimoviç’in de, bütün zeki insanlar gibi, dinleyiciye ihtiyacı vardı, üstelik o, bir ideali yaymakla en yüksek bir vazifeyi yerine getirmiş oluyordu, bunu böylece taklit etmek de lüzumlu bir şeydi. Nihayet birisiyle,

şampanya içmek, bilinen cinsten şarap içilirken Rusya'ya, "Rus mizacına", umumiyetle Tanrıya, hususiyle de "Rus Tanrısına" dair fikirler teati etmek de gerekiyordu; bu arada herkesçe bilinen, herkesçe ezberlenmiş rezaletle karışık fıkraları yüzüncü defa tekrarlamak da işin içinde vardı. Şehirde dolaşan dedikoduları ele almaktan geri kalmıyorduk, bu arada sert, yüksek ahlâki hükümlerimizi de vermekten kendimizi alıkoyamıyorduk. İnsanlık davalarını da ele alıyorduk, Avrupa'nın ve insanlığın geleceği üzerinde de ciddî fikirler ileri sürüyorduk.

Fransa'nın Cesairisme'den sonra ikinci sınıf bir devlet derecesine ineceğini kesin olarak söylüyorduk, hem bunun çabucak, kolaycacık oluvereceğine inanıyorduk. Papanın, birleşmiş bir İtalya'da sadece bir metropolit rolü oynayacağını çoktan tahmin etmiştik. Bin yıldan beri devam eden bu gibi meselelerin, insanlık, sanayi ve demiryolu devrinde halledilmesinin işten bile olmadığı kanaatindeydik. "Yüksek Rus liberalizmi" zaten meselelere başka türlü bakamazdı ki! Stepan Trofimoviç bazen güzel sanatlardan söz açardı, oldukça da güzel konuşurdu, ama konudan uzaklaştığı da oluyordu. Bazen gençlik arkadaşlarını hatırlardı (bunlar hepsi ilerleme tarihimizde adları geçen kimselerdi) hatırlarken rikkat, huşu duyardı. Ama galiba onları kıskanıyordu. Canımız pek sıkılırsa, usta bir piyanist olan çift Lyamşin (küçük posta memuru) piyano çalmaya başlardı, çalmaya ara verdiği zaman domuz, kasırğa, çocuğun ilk bağıışıyla doğum halindeki bir kadının taklidini, v.s., v.s. yapardı; o zaten sırf bunun için çağrılırdı. İçkiyi pek fazla kaçırdık mı (ki bu hal pek seyrek olurdu), neşemiz son haddini bulurdu, hatta bir defasında Lyamşin'in piyanoda refakatiyle hep birden Marseilliese'i söylemiştik, ancak muvaffak olup olmadığımızı kestiremiyorum. Büyük bir gün olan on dokuz şubatı sevinçle karşılamıştık, daha o gün gelmeden önce şerefine kadehler kaldırılmıştı. Bu olay, çok ama çok eskiden geçti, o sıralarda henüz ne Şatov, ne de Virginski vardı, Stepan Trofimoviç de henüz Varvara Petrona ile bir evde oturuyordu. Büyük gün gelmeden bir müddet önce Stepan Trofimoviç oldukça garip, ama tanınmış bir şiirin mısralarını mırıldanmaya başlamıştı. Bu şiir, galiba, eski bir liberal derebeyi tarafından kaleme alınmıştı, şöyle başlıyordu:

"Müjikler geliyor, ellerinde baltalarıyla,

Şimdi korkunç bir şeyler olacak..."

Buna benzer bir şeydi sanırım, kesin olarak bilmiyorum. Bu şiir bir gün Varvara Petrovna'nın kulağına da çalınmıştı, ona: "Saçma, saçma;" diye bağırarak karşısına çıkmıştı. O sırada orada bulunan Liputin, Sepan Trofimoviç'e kinayeli kinayeli:

— Beylerin eski köleleri, sevinç anında efendilerine bazı tatsızlıklar yaparlarsa yazık olur, doğrusu; diye söylenmişti. Sonra da şehadet parmağıyla boynunun etrafında bir çizgi çizmişti.

Stepan Trofimoviç ona uysallıkla şöyle cevap verdi:

— Cher ami, inanınız ki bu şey (boynunun etrafında aynı hareketi tekrarladı), ne bizim derebeylere, ne de bizlere bir fayda temin eder. Başlarımız, birçok şeyleri daha iyi anlamamıza engel olmakla beraber, onlar olmadan işleri yoluna koymamıza da imkân yoktur.

Şunu da işaret edeyim ki, manifestonun ilân edileceği gün Liputin’in kehanetle söylediği gibi fevkalâde şeyler olacağını birçokları tahmin ediyorlardı, onlar hepsi de, sözüm ona, milleti, devlet işlerini bilen kimselerdi. Stepan Trofimoviç de galiba bu düşüncelere taraftardı, hatta o kadar ki, hemen hemen büyük günün arefesinde birdenbire yabancı ülkelere gitmek için Varvara Petrovna’dan izin istemeye kalktı; kısacası huzursuzluk içindeydi. Ama büyük gün geçti, aradan bir müddet daha geçti; Stepan Trofimoviç’in dudaklarında kibirli bir gülümseme belirdi. Bize, umumiyetle Rus denen insanın, hususiyle de Rus köylüsünün karakterine dair bazı parlak fikirler söyledi.

Bu bir sıra fikirden birini şöyle bitirdi:

— Biz, aceleci insanlar gibi, mujiklerimiz hakkındaki düşüncelerimizi ileri sürmekte sabırsızlık gösterdik; onları moda yaptık, edebiyatın bütün bir kolu tıpkı mal bulmuş mağribi gibi, birkaç yıl arka arkaya onlarla uğraştı durdu. Biz, bitli başları defne yaprağından örülmüş çelenklerle süsledik. Rus köyleri, bin yıllık tarih içinde bize sadece bir tek Kamarinski’yi [Sahibesine isyan eden Kamaralı köylü köle.] verdi. Parlak Rus şairi, hem de nükteden anlayan bir şair, büyük Raşel’i ilk defa sahnede görünce hayranlıkla: “Raşel’i bir mujikle değişmem” demiş. Ben daha ileri gitmeye hazırım: bütün Rus mujiklerini bir tek Raşel’e değişmeye hazırım. Daha ayık kafalı olmak, bizim öz kaba saba kır adamımızı bonquet de l’imperatrice’e karıştırmamak zamanı gelmiştir.

Liputin hemen kabul etti, ancak o zaman davaya istikamet vermek için yalan da olsa, mujikleri övmek lâzımdı; hatta yüksek sosyete bayanları bile Çilekeş Anton’u okurken gözyaşı döküyorlardı, içlerinden bazıları ise Rusya’daki vekilharçlarına Paris’ten yazdıkları mektuplarında, o günden sonra köylülere daha insanca muamele etmelerini tavsiye ediyorlardı, dedi.

İşe bakınız ki, Anton Petrov’a dair söylentilerin hemen arkasından, sanki mahsus,

bizim ilde de, Skvoreçniki'den ancak on beş fersah ötede bazı hadiseler çıktı. Öyle ki tez elden bir kıt'a asker oraya gönderildi. Bu kere Stepan Trofimoviç öyle heyecanlandı, telâşlandı ki, bizi bile korkuttu. Kulüpte, telgraf çekilerek başka illerden daha çok kuvvet istenilmelidir, diye bağırıyordu. Bu arada bir kaç defa valiye koştu, bu işle bir ilgisi olmadığını yana yakıla anlattı. Geçmiş günlerini hatırlayarak kendisini bu işe karıştırmamalarını rica etti. Bu dileklerinin hemencecik Petersburg'ta lâzım gelen kimselere yazılı olarak bildirilmesi teklifinde bulundu, iyi ki bütün bunlar çabucak geçti, bir netice de vermedi, ancak ben o zaman Stepan Trofmioviç'e şaşıtm.

Bilindiği gibi üç yıl kadar sonra milliyetçilikten söz açıldı, böylece “umumî efkâr” doğmuş oldu. Stepan Trofimoviç, katıla katıla gülüyordu.

Bize ders vererek:

— Dostlarım, diyordu, gazetelerin temin ettiklerine göre milliyetçiliğimiz gerçekten “doğmuşsa” bile henüz okulda, kim bilir hangi Peterschule'de Almanca kitabını açmış okuyor, bitmek tükenmek bilmeyen Almanca dersini ezberliyor, Alman öğretmeni de lüzum gördükçe onu cezaya çarptırıyor, dizüstü durduruyor. Alman öğretmen için sevinç duyarım, ama herhalde ortada olan bir şey yok, bir şeycikler de doğmuş değildir. Her şey eskiden olduğu gibi tıkırında gidiyor, yani Tanrının inayetiyle, yürüyor. Bana sorarsanız Rusya için Pour nôtre Sainte Russie, dahi yeter de artar bile. Hem zaten bütün bu Slavcılıklar, yeni olabilmek şöyle dursun, çok eski şeylerdir. Doğrusunu isterseniz, bizim milliyetçiliğimiz hiçbir zaman kulüplerde beylerin eğlence konusu olmaktan ileri gidememiştir, üstelik bu eğlence Moskovalıların icadıdır. Tabii Igor zamanından bahsetmiyorum. Nihayet her şeye sebep işsiz güçsüz oluşumuzdur. Bizde her şey, iyilik de kötülük de ondan gelir. Her şeyin içinde o kibar, sevimli, medenî müşkülpesent tembelliğimiz vardır. Bern otuz bin yıldan beri bunu tekrarlıyorum. Biz kendi emeğimizle yaşamasını bilmeyiz. Şimdi onların ötede uğraştıkları bilmem nasıl olup da “yeniden doğan” umumi efkâr, öyle birdenbire, durup dururken gökten zembille mi indi? Efkâr denen şeyi ehle edebilmek için insanın en önce çalışması, kendi emeği, bir işte kendi siftahı, kendi tecrübesi olması gerektiğini anlamıyorlar mı? Bedavadan bir şey elde edilmez. Çalışır çabalarsak o zaman kendi fikrimiz olur. Ama biz hiçbir zaman çalışmayacağımıza göre de şimdiye kadar bizim yerimize çalışmış olan, yani iki yüz yıldan beri bize hocalık eden gene bütün o Avrupa, gene aynı Almanlar fikre sahip olacaklardır. Üstelik de Rusya, ortada emek ve Almanlar olmadıkça yalnız başımıza halledemeyeceğimiz büyük bir ihtilâftır. İşte yirmi yıl var ki, durmadan imdat çanını çalıyor, herkesi çalışmaya çağırıyorum. Bu çağırış uğrunda hayatımı harcadım, ben budala

buna inandım da. Şimdi artık inanmıyorum, ancak çan çalmaya devam ediyorum, sonuna kadar, mezara kadar da çalacağım; kendi ölüm duamın çanları çalınca kadar ipi çekmeye devam edeceğim.

Ne yazık ki biz sadece baş sallıyorduk. Hocamızı alkışlıyorduk, hem de ne büyük bir ateşle. Ne dersiniz, baylar, şimdi de sık sık böyle “Sevimli”, “Zekice”, “Liberalce” eski Rus saçmalıkları duyulmuyor mu?

Hocamız Tanrıya inanıyordu. Bazen: “Burada niçin herkes beni dinsiz diye gösteriyor, bir türlü anlamıyorum? diyordu. Tanrıya inanım var, mais distinguons, kendisini sırf bende idrak eden bir varlık olarak iman ediyorum. Benim Nastasya (hizmetçi), yahut “ne olur ne olmaz” diyerek Tanrıya inanan bir beyefendi gibi yahut da bizim sevimli Şatov’umuz gibi iman edemem ki! Ama hayır, Şatov’u işe karıştırmayalım. Şatov, tıpkı Moskovalı Slavcı gibi zorla iman ediyor. Hristiyanlık bahsine gelince, ona karşı bütün içten gelen saygıma rağmen Hristiyan değilim. Olsa olsa büyük Goethe yahut eski Yunanlılar gibi kadim bir putperestim. George Sand, dâhiyane romanlarından birinde pek güzel tasvir ettiği gibi, Hristiyan dininin kadını anlamamış olması da bir kusurdur. Dualara, oruç tutmalara, bilmem daha başka şeylere gelince, bunden kime ne? Buradaki gammazlar istedikleri kadar uğraşadursunlar, ben bir yobaz olmak istemiyorum; 1847 yılında Belinski yabancı ülkedeyken Gogol’e meşhur mektuplarından birini göndermiş, Entre nous sait dit, Gogol’un (o zamanki Gogol!) bu tabiri, sonra da bütün mektubu okuyunca yüzünün aldığı ifadeden daha gülünç bir şey tasavvur edemem. İşin gülünçlüğü bir yana, ben bu işin esasını kabul ettiğim için derim ki, lakin o zaman ne insanlar vardı! Onlar kendi milletlerini seviyorlardı, onun yerine ızdırap çekiyor, uğruna her şeylerini feda etmesini biliyorlardı, ama aynı zamanda lüzum gördükleri anda onunla körü körüne uzlaşmayı kabul etmiyorlardı, bazı nazik meselelerde müraice boyun eğmiyorlardı. Gerçekten de Belinski, zeytinyağlı [Bilindiği gibi Hristiyanların orucu yalnız nebati yağlı yemek yemekten ibarettir.] yemeklerle nohutlu turp salatasında ruhu için kurtuluş çaresi bulacağına elbette ki inanmayacaktı.

Ancak burada Şatov söze karıştı. Gözlerini yere indirerek oturduğu sandalyede sabırsızlık ifade eden bir hareketle döndü. Küskün bir sesle homurdandı:

— Bahsettiğiniz o adamlar, siz şimdi eğlence olsun diye tasavvur ettiğiniz gibi, hiçbir zaman bu milleti sevmemiştir, uğruna bir şeyciklerini feda etmemişlerdir.

Stepan Trofimoviç bağırarak:

— Onlar mı milleti sevmiyorlardı: dedi. Ah, onlar Rusya'yı öyle seviyorlardı ki!

Şatov, gözlerinden kıvılcımlar saçarak:

— Ne Rusya'yı, ne de milleti; diye bağırdı. İnsan bilmediği şeyi sevemez.. Onlarsa Rus milletin bir şeyini bile bilmiyorlardı. Bütün onlar, onlarla beraber siz de, Rus millete üstünkörü bakıyordunuz. Belinski ise, herkesten ziyade. Bu onun Gogol'e yazdığı mektuptan da belli. Belinski, tıpkı Krilov'un Meraklı adındaki hikâyesinde bahsettiği gibi göz önünde duran fili göremedi, bütün dikkatini Fransızların böcek kadar küçük sosyal meseleleri üzerinde topladı; incelemelerinde de bir adım ileri gidemedi. Hâlbuki o, belki de hepinizden akıllıydı, siz sadece millete üstünkörü bakmakla kaldınız, üstelik onu iğrenç bir tiksintiyle süzdünüz, çünkü millet olarak yalnız Fransız milletini, o da yalnız Parislileri tanıyordunuz; Rus milletin onlara benzememesinden utanç duyuyordunuz. Bu da yalan değil gerçektir! Oysaki milleti olmayanın, Tanrısı da yoktur. Şunu iyice biliniz, kendi milletini anlamasını unutanlar, onunla olan bağlarını kaybedenler, hemen o anda, o nispette vatana olan inançlarını da kaybediyorlar, sonunda da ya dinsiz oluyorlar yahut her şeye karşı kayıtsız; sözlerim doğrudur! Bu, ispat edilmiş bir gerçektir. İşte bunun için bütün sizler ve bütün bizler, şimdi iğrenç birer dinsizden yahut kayıtsız birer pislikten başka bir şey değiliz! Siz de, Stepan Trofimoviç, siz de aramızdasınız, bir istisna değilsiniz; hatta bunları sizin nam ve hesabınıza söylediğimi bilmiş olunuz.

Çoğu zaman buna benzer monologlardan sonra, (bu da sık sık oluyordu), Şatov, kasketini kaptığı gibi kapıya koşardı, çünkü şimdi artık her şeyin bitmiş olduğuna emindi, Stepan Trofimoviç'le aralarındaki dostluk bağlarını ebediyen kopardığına inanıyordu. Ama beriki onu daima zamanında durdurmasını biliyordu.

Ona dostça elini uzatarak:

— Bütün bu hoş sözlerden sonra barışmak daha iyi olmaz mı? diye sorardı.

Vücutça kaba saba, ama utangaç bir adam olan Şatov, nazdan hoşlanmazdı. Dış görünüşü kaba idi, ama içi temizdi, ruhu nazikti. Gerçi sık sık fazla ileri giderdi, ama bundan ilkin kendisi eza duyardı. Stepan Trofimoviç'in dostça sözlerine karşılık bir şeyler homurdandıktan, yerinde, bir ayı gibi, tepkidikten sonra birdenbire gülümser, kasketini yerine koyar, biraz önce oturduğu sandalyeye tekrar oturur, gözlerini yere dikerdi. Tabii bu sırada şarap gelir, Stepan Trofimoviç de, duruma uygun gelen bir sözle kadehini şerefe kaldırır, şerefine kadeh kaldırılan kimse de geçmiş günlerin faal insanlarından herhangi birisi oluyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

PRENS HARRY BİR EVLENME TEKLİFİ

I

Varvara Petrovna'nın yeryüzünde Stepan Trofimoviç'ten daha az bağılı olmadığı bir kişi daha vardı: bir tane oğlu Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin. Annesi, Stepan Trofimoviç'i ona eğitmen tuttuğu zaman çocuk daha sekiz yaşındaydı. Havai general, çocuğun babası, daha o sıralarda annesinden ayrı yaşıyordu, çocuk, yalnız Varvara Petrovna'nın himayesi altında büyüüyordu. Hakçasına söylemeli Stepan Trofimoviç bu çocuğa kendisini sevdirmeyi bildi. Bunun sırrını onun da bir çocuktan farksız oluşunda aramalı. O tarihlerde daha benimle tanışmıyordu. Oysaki onun hakikî bir dosta daima ihtiyacı vardı. Çocuk biraz büyüyünce onu kendisine dost edinmekten çekinmedi. On, on bir yaşındaki dostunu, sırf hakarete uğrayan onurunun nasıl rencide edildiğini ağlayarak anlatmak yahut bunun uygunsuz bir hareket olduğunu aklına bile getirtmeden, evdekilere ait sırları açmak için çoğu gece yarısı yataktan kaldırırdı. Birbirinin boynuna sarılıp iki gözleri iki çeşme ağlaştıkları da olurdu. Çocuk, annesinin kendisine düşkün olduğunu biliyordu. O da annesini o kadar sever miydi? Belli değil. Kadın, oğluyla pek az konuşurdu ve yaptığı bir şeye yapma demezdi. Ama gözlerini bir dakika onun üzerinden ayırmazdı. O, bu bakışların altında bir rahatsızlık duyuyordu. Çocuğun terbiyesi ve eğitimine ait her şeyi Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç'in eline bırakmıştı. Çünkü o zamanlar henüz dostuna büyük bir güveni vardı. Üstadın bu çocuğun sinirleri üzerinde menfi bir rol oynadığına şüphe yoktur. Nikolay Vsevolodoviç, on altı yaşına gelince liseye gönderildi. Soluk benizli, çelimsiz bir çocuktü. Tatlı yumuşaklığında, hülyalı mizacında, garip bir hâl vardı. (Sonraları hayret edilecek bir beden kuvveti kazandı.) Öyle tahmin ediyorum ki dostlar geceleri birbirinin boynuna sarılarak ağlaşmışlardı, ama bunlar hep evdekilere dair fıkralar yüzünden oluyordu. Stepan Trofimoviç, dostunun kalbindeki en derin tellere dokunmasını bilmiş, onda ilk ve ezelî hasret duygusunu uyandırmıştı. Bu öyle bir duyguydu ki, bazı seçkin ruhlar onu tadınca doymak bilmezler, ondan sonra da onları, artık hiçbir şey tatmin etmez. (Hatta öyle meraklılar vardır ki, bu hasret duygusuna, ruhlarını tatmin edecek başka şeylerden daha çok kıymet verirler.) Kısacası, iki arkadaş birbiriinden ayırmak iyi oldu, hatta bu keşke daha önce yapılabilseydi...

Lisedeki ilk iki yılın ders kesimlerini çocuk Skvoreçniki’de geçirdi. Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç’le Petersburg’ta bulunduğu sırada, annesinin tertip ettiği edebiyat toplantılarının bir ikisinde de bulundu. Eskisi gibi sakin, utangaç, az konuşan bir çocuktur. Yalnız dinliyor ve inceliyordu. Stepan Trofimoviç’e olan sevgisi azalmamıştı. Ama bu sevgiyi şimdi pek açıktan açığa göstermiyordu. Ona yüksek ideallerden bahsetmekten, geçmiş günleri yad etmekten kaçındığı belliydi. Tahsilini tamamladıktan sonra, annesinin isteği üzerine orduya girdi. Kısa bir müddet sonra onu, şanlı şöhretli bir süvari alayına verdiler. Bir defa kalkıp da annesine üniformalarını göstermeye gelmedi, ayda yılda bir mektup yazıyordu. Varvara Petrovna, köleliğin kaldırılması üzerine gelirinin yarı yarıya azalmasına rağmen, oğluna gene bol bol harçlık gönderiyordu. Ama uzun yıllardan beri birikmiş paraları da dolgunca bir yekûn tutuyordu. Oğlunun Petersburg’taki yüksek sosyete de elde ettiği başarılarla pek ilgileniyordu. Bunda, kendi tatmin edilmemiş ihtiraslarının acısını çıkarmak gibi bir iç duygusu vardı. Eşiğinden içeri adım atmadığı kapıların bu zengin ve geleceği parlak genç subayın önünde ardına kadar açıldığını düşünmekten saadet duyuyordu, ama bir zaman geçtikten sonra, Varvara Petrovna’nın kulağına birtakım acayip söylentiler gelmeye başladı: Bu söylentilere inanılırsa, Nikolay Vsevolodoviç birdenbire birtakım çılgınlıklar etmeye başlamıştı. İşin içinde kumar, içki yoktu, bunlar büsbütün başka, yakışık almayan, yabanice denecek hareket ve garipliklerdi. Meselâ, bile bile atıyla adam çiğnediğinden, aralarında hususiyet olan yüksek sosyeteden bir kadına herkesin önünde hakaret ettiğinden falan bahsediliyordu. Hatta bu işte, ayrıca iğrenç bir nokta da vardı: oğlu için, önüne gelenle kavga etmeye bahane arayan, sırf hakaret etmek zevki için ona buna sataşan biri diyorlardı. Varvara Petrona’yı bir endişedir aldı. Stepan Trofimoviç, onu yatıştırmaya çalıştı: denizin fırtınaları gibi, yüksek yaratılışlı insanların da o yaşlarda bu gibi çılgınlıkları olacağını, bütün bunların, Shakespeare’deki Falstoff’un, Pons ve bayan Quickiy ile birlikte işini gücünü bırakıp keyfeden Prens Harry’nin gençliğini hatırlattığını söyledi. Varvara Petrovna, son zamanlarda yaptığı gibi, dostunun sözlerini “hezeyan” sayacak yerde, bu sefer, aksine, ilgi ve dikkatle dinledi. Bu fikri inceden inceye tetkik etti. Hatta Shakspeare’in ölmez eserini açıp dikkatle okudu. Ama bu okuma onu yatıştırmadı. Stepan Trofimoviç’in bulduğu benzerliği de kitapta göremedi. Oğlunun gidişatı hakkında doğru bilgi edinmek için Petersburg’a mektuplar yazdı; sabırsızlık içinde cevap bekledi. Gele gele eskisinden kötü haberler geldi. Prens Harry, üst üste kendisinin haksız olduğu düelloya girmiş, rakiplerinden birini hemen öldürmüş, ötekini de ağır yaralamıştı. Bu olaylar yüzünden kendisini harp divanına verdiler. Yargılama sonunda rütbesi geri alınıp

bir piyade alayına er olarak gönderildi.

1863'te, bulunduğu birlikte kendini gösterdiğinden subay namzetliğine yükseltildi. Kısa bir müddet sonra gene subay oluverdi. Bu zaman içinde Varvara Petrovna Petersburg'a yüze yakın mektup gönderdi, etmediği rica, minnet kalmadı. Ama genç adam tekrar subaylığa yükselince, askerlikten ayrıldı. Ama tekrar Skvoreçniki'ye dönmediği gibi annesiyle olan yazışmasını da büsbütün kesti. Neden sonra, başkalarından gene Petersburg'ta olduğu, yalnız artık yüksek çevrelere girip çıkmadığı haberi alındı; ortalıkta görünmeden kendi âleminde yaşıyordu. Nihayet araya araya onu, pek garip bir muhit içinde buldular. Petersburg'un düşkün insanları arasında, birtakım aç memurlar, ayyaş ve onun bunun sadakasıyla geçinen ordudan kovulmuşlarla düşüp kalkıyordu. Bu adamların sefalet içinde yuvarlanan ailelerinin arasına girip çıkıyor, karanlık, izbe evlerde günlerce, gecelerce kalıyor, üstüne başına bakmıyor, derbeder, pis bir ömür sürüyordu: görünüşe göre bu hayattan hoşlanıyordu. Annesinden para da istediği yoktu; babasından kalma ve dendiğine göre Saksonyalı bir Alman kiraladığı bir küçük mülkün geliriyle geçiniyordu. Nihayet, Varvara Petrovna'nın, yanına dönmesi için yalvarıp yakarmaları üzerine, Prens Harry şehrimizde boy gösterdi. İşte kendisini ilk defa o zaman gördüm, evvelden yalnız şöhretini duyuyordum.

Yirmi beş yaşlarında, pek yakışıklı bir gençti. Dış görünüşü hiç de umduğum gibi çıkmadı. Ben Nikolay Vsevolodoviç'i içkiyle, sefahatle yıpranmış, perişan yüzlü, kılıksız bir serseri şeklinde düşünmüştüm. Aksine o zamana kadar eşine rastlamadığım bir efendi adamla karşılaştım: giyinişi kusursuz, tavır ve hareketleri en kibar muhitlerde yaşamaya alışmış bir insanın tavır ve hareketleriydi. Şaşıran yalnız ben olmadım, bütün şehir aynı hayreti duydu, çünkü hemen herkes Stavrogin'in gidişatına dair söylentileri biliyordu. İşin şaşılacak tarafı da söylenenlerin yarısının doğru oluşuydu. Yeni misafir, kadın kalplerinde fırtınalar kopardı: bayanlarımız, kesin olarak ikiye ayrılmışlardı, bir kısmı hayran, bir kısmı düşman kesildi, ama hayranlar da, düşmanlar da ona delice âşık oldular. Berikiler, hayatında korkunç bir sır gizli diye, ötekiler de, düpedüz katil olduğu için beğeniyorlardı. Sonra oldukça iyi tahsil gördüğü anlaşıldı, hatta bilgisi derindi. Aslında, hayranlarını şaşırtmak için fazla bilgili olmasına lüzum yoktu, ama bundan başka o, herkesin bildiği meseleler üzerine de dikkate değer bir aklı selim gösteriyordu.

Tuhaf bir şey olarak şuna da işaret edeyim: daha ilk geldiği gün istisnasız herkese pek akıllı ve anlayışlı bir adam olarak göründü. Konuşkan değildi, özentisiz bir zarıflığı vardı, şaşılacak kadar alçakgönüllüydü. Ama bu alçakgönüllülük onun herkesten daha cesur, kendisinden emin olmasına engel değildi. Şehrimizin şık gençleri, moda düşkünleri haset

ettiler, çünkü yanında sönük kalıyorlardı. Yüzü de dikkatimi çekti: simsiyah saçları, çok az kimsede görülen durgun, berrak bakışlı açık renk gözleri, ince, beyaz bir teni, inci gibi dişleri, mercan rengi dudakları vardı. Bu baş bir güzel portreye benziyordu. Ama neden bilmiyorum, gene bu yüzde insana tiksinti veren bir şey vardı. Adeta bir maskeye benziyordu. Boyu hayli uzun olan Nikolay Vsevolodoviç'in çok kuvvetli olduğu söyleniyordu. Varvara Petrovna onunla iftihar ediyordu, ama bir endişe de duyuyordu. Stavrogin altı ay uyuşuk, oldukça somurtkan bir halde yaşadı. Şehrin kibar muhitine girip çıkıyordu; taşra etiketine büyük bir dikkatle riayet ediyordu. Baba tarafından vali ile akrabalığı vardı, onu en yakın akraba gibi de evine kabul etmişti. Ama birkaç ay geçtikten sonra canavar, pençesindeki tırnakları gösterdi.

Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, sevimli, uysal tabiatlı eski valimiz İvan Osipoviç, biraz kadına benziyordu, ama iyi bir ailedendi, sosyete ile bağları vardı, hiçbir iş yapmadan bunca yıl bizde valilik etmesindeki hikmeti de bunda aramak gerekir. Sofrasının herkese açık bulunması ve misafirsevenliği bakımından bizimkisi gibi zorlu bir devirde valilik etmek için değil, eski, iyi günlerde bir asalet mareşali olmak için yaratılmış adamdı. Herkes, vilâyeti onun idare ettiğini değil, Varvara Petrovna'nın parmağında çevirdiğini söylerdi. Bu, tabii, gazele söylenmiş bir sözdü ve tam manasıyla bir yalandı. Hem bu konu üzerinde az mı ince zekâ işlemişti! Herkesin zannettiğinin aksine, kadın, son yıllarda, bütün cemiyetin kendisine karşı gösterdiği büyük saygıya rağmen, çizdiği huduttan dışarı çıkmamaya karar verdi. Kamu işlerine ilgi göstermekten vazgeçmiş, kendi çiftliğinin işlerinden başkasına karışmaz olmuş, gelirini, köylülerin azadından önceki gelirine yaklaştırmak için kendisine iki üç yıllık bir gayret yetmişti. Eski şairane duyguların (Petersburg'a seyahatler, dergi çıkarmak hevesleri v.s.) yerine para biriktirmeye, pintileşmeye başladı. Hatta başka yerde ev tutmasına izin vermek suretiyle Stepan Trofimoviç'i dahi yanından uzaklaştırdı (zaten o da çoktandır türlü bahanelerle bu müsaadeyi koparmaya çalışıyordu). Yavaş yavaş Stepan Trofimoviç ona basit ruhlu kadın yahut daha alaylı olarak: "Benim basit ruhlu dostum" demeye başladı. Tabii bu alaylı sözleri büyük bir saygıyla söylüyor ve uzun uzadıya müsait bir zaman kolluyordu.

Generallerin evine girip çıkan bizler, bizden daha ziyade Stepan Trofimoviç, şimdi onun yeni ümidini, yeni hülyalarını oğluna bağladığını görüyorduk, içindeki onu yükseltme hırsı, genç adamın Petersburg sosyetesinde ilk başarıları elde ettiği tarihte başlamış, rütbesinin alındığı haberi geldiği andan başlayarak ayrıca artmıştı. Ama bir taraftan da Nikolay Vsevolodoviç'ten çekindiği, korktuğu görülüyordu. Onun karşısında hemen hemen bir köle gibiydi. Ama neden, niçin korktuğunu kendisi de bilmiyordu; bu,

tarif edilmez, kapalı, esrarlı bir duyguydu. Çok defa gizli gizli, sanki yüzünde, içini buran sorulara bir cevap arıyormuş gibi, Nikolay’a bakardı... İşte, ansızın yırtıcı hayvan dişlerini göstermişti.

II

Günün birinde, durup dururken, prensimiz bazı kimselere karşı, insanın işitse inanmayacağı bir takım saygısızlıklar yaptı. Bu hiçbir şeye benzemiyordu. Hiçbir sebeple açıklanamazdı; bunlar, havai bir delikanlının aklına esip de yaptığı gelişi güzel haşarılıkların dışındaydı. Kulübümüzün hatırı sayılır gediklilerinden ve yaşlı başlı bir zat olan eski memurlardan Pyotr Pavloviç Gaganov, ikide bir her sözün başı öfkeli öfkeli “Hayır, ben burnumdan yakalatıp kendimi sürükletmem,” demeyi âdet edinmişti. Safiyane bir söz. Bir gün kulüpte, oldukça ileri gelen kimselerin bulunduğu bir grubun içinde bu zat bir sırasını getirip gene bilinen cümlesini tekrarladı. O sırada gruptan biraz ötede duran Nikolay Vsevolodoviç, ihtiyara yaklaşıp onu burnundan yakaladı ve kuvvetle çekerek, peşi sıra dört beş adım yürümek zorunda bıraktı. Gruptakilerden hiçbirisi kendisine bir şey söylememiş olduğu gibi, Gaganov’a kızacak bir sebep de yoktu, insan bunda, bir okul talebesinin muzipliğinden başka bir şey görmez, gerçi affedilmez bir muziplik, doğru, ama bu sahneye şahit olanların sonradan anlattıklarına göre bu işi yaparken genç adamın yüzü, “sanki aklı başında değilmiş gibi” dalgın bir haldeymiş. Yalnız onun hali aradan hayli zaman geçtikten sonra hatırlandı. O anda herkesin dikkat ettiği şey Pyotr Pavloviç’e o hareketi yaptıktan sonra Nikolay Vsevolodoviç’in takındığı tavidir: yaptığı işin farkındaydı ve bir teessür duymak şöyle dursun, sinsi bir neşeyle gülümsüyor, “en ufak bir pişmanlık eseri” göstermiyordu. Dehşetli gürültü koptu. Suçlunun etrafına üşüştiler, herkes ağzına geleni söylemeye başladı. Nikolay Vsevolodoviç hiç sesini çıkarmıyor, ağızları açılıp kapanan bu yüzleri sadece seyrediyordu. Nihayet, birdenbire gene düşünceye dalar gibi oldu (hiç değilse bunun böyle olduğunu söylüyorlardı), kaşlarını çatarak, sert adımlarla hakaret gören Gaganov’a doğru ilerledi, büyük bir can sıkıntısıyla ve çabuk çabuk:

— Beni mazur görürsünüz tabii... Bunu yapmak nereden aklıma esti, gerçekten bilmiyorum.. Saçma bir şey... diye mırıldandı.

Bu kayıtsız özür dileyiş ikinci bir hakaret demektir. Salondakileri bütün bütün çileden çıkardı. Nikolay Vsevolodoviç omuzlarını silkti ve çıkıp gitti.

Artık bu kadarı rezaletin son perdesiydi. İlk bakışta önceden düşünölmüş, hesaplanmış gibi görünen ve Pyotr Pavloviç'in kurban gittiğı bu çirkin hareket, bütün muhite açıkça savrulan bir hakaret demekti. Herkes bu kanaatteydi. Stavrogin'i kulüpten içeri sokmamaya arkasından bütün kulüp üyeleri adına valiye şikâyetle oybirliğiyle karar verildi. Devletliden iş mahkemeye giderek bir sonuca bağlanıncaya kadar elindeki idari yetkileri kullanarak saygısız hareketleriyle ildeki sayılı insanların haysiyetiyle oynayan bu şımarık adama haddini bildirmesini istirham etmeye karar verdiler. Aynı zamanda, gazezle karışık bir saflılıkla şunları ilâve ediyorlardı “belki mösyö Stavrogin'e haddini bildirecek bir kanun bulunabilir.” Bu sözlerle Varvara Petrovna'nın vali üzerideki nüfuzuna bir ima vardı. Aksi gibi, valiye yerinde bulamadılar; kocasının ölümü üzerine nazik bir duruma düşmüş bir dul kadının çocuğına yapılacak vaftiz merasiminde hazır bulunmak üzere şehir dışında bir yere gitmişti. Ama neredeyse dönecekti. Bu arada, hakarete uğrayan Pyotr Pavloviç'i göklere çıkarmaya başladılar; elini sıkıyorlar, boynuna sarılıyorlar, yanaklarından öpüyorlardı. Bütün şehir halkı onu görmeye geldi; hatta aralarında para toplayıp şerefine bir ziyafet vermeyi bile düşündüler, bereket versin Pyotr Pavloviç'in yapmayın, etmeyin, diye yalvarması üzerine bu fikirden caydılar yahut belki de, bu gösteriye öneyak olanların nihayet burnundan tutulup sürüklenmiş bir adamı bu kadar da pohpohlamanın manası olmadığını bir an akıl etmeleri imdada yetişti.

Bununla beraber nasıl olmuştu bu iş? Nasıl yapılabilmişti? Dikkate değer olan taraf, kimsenin bu vahşice hareketi Nikolay Vsevolodoviç'in deliliğine vermemesiydi. Onun, akıllı başındayken dahi bu hareketi yapabileceğine inanıyorlardı. Bana gelince, ben de bir müddet sonra çıkardığı ikinci bir olayın, işin içyüzünü biraz aydınlatmış olmasına rağmen, bugün bile, o olayı nasıl açıklayacağımı bilmiyorum. Şunu da ilâve edeyim ki, dört yıl sonra kulüpte geçen bu olay hakkında kuşkulandırmadan ağzını aradığım Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatarak bana:

— Evet, o sıralarda kendimi iyi hissetmiyordum, diye cevap verdi. Ama ileri koşmayalım.

O zamanlar bu “asi ve şımarık adama”karşı duyulan büyük nefret bende merak uyandırmıştı. Onun bu hareketinde bütün cemiyete yöneltilmiş kasti bir hareket görmekte inat ediyorlardı. Şüphesiz, bu genç, kimsenin sevgisini kazanamamış, aksine herkesin nefretini üstünde toplamıştı. Ama niçin? Kulüpteki olaya gelinceye kadar ne kimseyle tartıştığı vardı, ne de bir karıncayı incitmişti. Her zaman, herkese karşı, her yerde nazikti. İhtimal, onun kibir ve azametini çekemiyorlardı. Kadınlar bile, önce ona

taparlarken, sonra erkeklerden beter aleyhine dönmüşlerdi.

Varvara Petrovna, yıldırımla vurulmuşa dönmüştü. Aradan zaman geçtikten sonra, bir gün, Stepan Trofimoviç'e bunları önceden sezmiş olduğunu, altı ay her gün "oğlunun" bu cinsten bir münasebetsizlik yapmasını beklediğini itiraf etti. Bir anne ağzından dikkate değer itiraf! Kadıncağız, "işte başlıyor", diye ürpermişti. Kulüpteki olayın ertesi günü oğluyla konuşmaya karar verdi ama sarsılmaz karakterine rağmen, zavallı kadın titremekten kendini alamıyordu. Uykusuz geçirdiği bir geceden sonra, sabah erkenden Stepan Trofimoviç'e akıl danışmaya gitti. Orada ağladı: hâlbuki o güne kadar insanların önünde böyle bir şey yapmamıştı. Nikolay'ın hiç değilse kendisine bir kelime söylemesini halini biraz anlatmasını istiyordu. Annesine karşı hiçbir zaman saygıda kusur etmeyen Nikolay, kendisini asık bir yüzle, ama ciddiyetle bir müddet dinledikten sonra birdenbire ayağa kalktı, onun elini öptü, hiç cevap vermeden odadan çıktı. Aynı günün akşamı, mahsus yapıyormuş gibi, yeni bir rezalet çıkardı. Bu seferki ötekenden çok daha hafif, daha basit olmakla beraber, umumî efkârın gerginliği yüzünden şehir halkının feryadını arttırmaya sebep oldu.

Kabak, bu kere, dostumuz Liputin'in başında patladı. O gün, annesiyle görüşmesinden hemen biraz sonra, Liputin, karısının doğum yıldönümü münasebetiyle verdiği akşam toplantısına Stavrogin'in de şeref vermesini rica etmek için evlerine gelmişti. Çoktan beri Varvara Petrovna oğlunun ne idüğü belirsiz kimselerle düşüp kalkmaktan zevk aldığını görüp eza duymaktaydı. Ama bu konuda ağzını açıp bir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Nikolay Vsevolodoviç, bu ahabından başka birkaçıyla daha tanışıyordu, bunlar üçüncü sınıf, hatta daha aşağı kimselerdi, ama ne yaparsınız o bunu âdet edinmişti. Stavrogin bu Liputin'le önce de birkaç defa görüşmüştü, ama o güne kadar evine girip çıkmamıştı. Olan hâdiseden sonra kendisini evine davet etmesindeki manayı anlamak zor değildi: kendisine liberal süsü veren Liputin, bir gün önceki rezaletten pek keyiflenmişti. Kodamanlara karşı böyle hareket etmek gerek, diyordu. Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi ve akşama geleceğini vaat etti.

Liputin'lerde pek öyle seçkin değilse de neşeli bir kalabalık vardı. Yılda ancak iki toplantı yapan onuruna düşkün, hasetçi Liputin, bu gibi seyrek vesilelerde kesenin ağzını açardı. Davetlilerin en güzidesi olan Stepan Trofimoviç rahatsız olduğu için gelememişti. Bol bol çay, votka ve her çeşit meze vardı, üç masada kumar oynanıyordu. Gençler yemek vakti gelinceye kadar piyano çalıp dans ediyorlardı. Nikolay Vsevolodoviç, ufak tefek güzel bir kadın olan ev sahibesini dansa kaldırdı. Kadıncağız onun önünde dehşetli ürkeklik duyuyordu. Bir iki dönüş yaptılar. Sonra oturdular ve konuşmaya kovuldular. Nikolay

Vsevolodoviç tatlı şeyler anlattı, onu güldürdü. Bu arada, güldüğü zaman çok güzelleştiğine işaret eden Stavrogin, birdenbire genç kadını belinden kavradı, herkesin gözü önünde üst üste üç defa dudaklarından uzun uzun öptü. Neye uğradığını şaşırان kadıncağız düştü bayıldı. Nikolay Vsevolodoviç, şapkasını aldı, umumî şaşkınlık ortasında aklı başından gitmiş olan kocaya doğru yürüdü, ona bakarken kendisi de utandı ve çabuk çabuk: “Darılmayın;” diye mırıldanarak çıktı. Liputin hemen arkasından fırladı. Sahanlıkta ona yetişti, kendi eliyle askıdan kürkünü alıp uzattı, sonra onu merdivenin alt basamağına kadar uğurlayarak geçirdi. Aslında hiç de fena niyetle yapılmamış olan bu hareket, ertesi günü hoş ilâvelere yol açtı. Bu ilâveler o zamandan sonra Liputin’e hayli saygı kazandırmıştı, o da kendi yararına bundan faydalanmasını bildi.

Liputin’in hizmetçisi Agafya ertesi günü saat onda bayan Stavrogina’nın evine geldi. Otuz yaşında, kırmızı yanaklı, girgin, tuttuğunu koparan bir kadındı. Efendisi tarafından hususî bir iş için gönderildiğinden bahsederek mutlaka Nikolay Vsevolodoviç’in kendisini görmek istediğini söyledi. Fena halde başı ağrımına rağmen genç adam onu kabul etti. Tesadüfen Varvara Petrovna’da oradaydı.

Agafya, biç ezilip büzülmeden:

— Sergey Vasilyiç (yani Liputin) size selâmlarını gönderdi. Sıhhatinizi sordu, dedi. İyi uyuyup uyumadığınızı, dün gecedен beri rahatınızın yerinde olup olmadığını merak ediyor.

Nikolay Vsevolodoviç, gülümsedi:

— Efendime selâm ve teşekkürlerimi söyle. Ayrıca tarafımdan şunu da söylemeyi unutma Agafya: Kendisi şehrimizin en zeki adamı:

Hizmetçi daha pervasızca cevap verdi:

— O halde, bu sözünüze karşılık size şunu söyletmemi de emretti: bunu ona öğretmenize ihtiyaç yokmuş. O da sizi öylece kabul ediyormuş.

— Sana böyle bir şey söyleyeceğimi nereden biliyormuş ?

— Nereden öğrendiğini bilmiyorum. Yalnız, ben buraya gelirken başı açık arkamdan koştu: “Agafyuşka, dedi, sana derse ki, git efendine tarafımdan bütün şehrin en zeki adamı olduğumu söyle, sen hemen şu cevabı ver, dedi: “Öyle olduğunu biz pekâlâ biliyoruz. Sizi de öylece kabul ediyoruz”

III

Nihayet vali ile de görüşüldü. Sayın İvan Osipoviç, şehre adım atar atmaz, kulüp tarafından edilen şikâyeti öğrendi. Şüphesiz bir şeyler yapmak lazımdı, ama ne? Sevimli ihtiyarımız, hayli müşkül durumdaydı, çünkü genç akrabasından kendisi de biraz çekiniyor gibiydi. Bununla beraber nihayet şöyle bir hal çaresine vardı: Nikolay Vsevolodoviç'e tesir edip, hakaret ettiği zatla kulüptekilere tarziye verdirmek, hatta icabında yazı ile sonra onu tatlılıkla bir müddet buradan uzaklaştırmaya ve meselâ, İtalya'da veya Avrupa'nın herhangi başka bir yerinde bir oyalama gezisine çıkarmaya kandırmak; valinin evine her zaman aileden biri gibi girip çıkan delikanlı bu defa kabul salonuna alındı. Valinin güvendiği memurlardan Aleksey Telyatnikov, bir masanın köşesinde paketleri açmakla meşguldü. Arka kısmında, salonun kapısına en yakın pencerenin önünde şişman, enine boyuna bir albay oturuyordu. Şehrimizden geçerken, eski bir arkadaşı ve dostu olan valiye ziyarete gelmişti. Sırtı salona dönüktü, Golos gazetesine göz gezdiriyordu: arkasında olup bitenlerden haberi yoktu, İvan Osipoviç ima ederek hemen fısıltıyla konuşmaya başladı, ama ne de olsa dili biraz dolaşıyordu. Nikolay, hiç de sevimli olmayan bir yüzle bu nutku dinlemeye başladı; şiddetli bir sancıyı yenmeye çalışır gibi bir hali vardı; kaşları çatık, gözleri inikti, rengi sapsarıydı.

Bu arada ihtiyarcık:

— Sizin, Nikolay, dedi, asil, iyi bir kalbiniz var. Çok kültürlü bir insansınız. Kibar ve yüksek muhitlerde yaşadınız. Burada bile, bugüne kadarki hal ve hareketleriniz herkese örnek olacak şekildeydi. Hepimizin çok sevdiğimiz, saydığımız annenizin medarı iftiharıydınız... Hâlbuki şimdi işler herkesi hayrete ve üzüntüye düşüren bir şekil aldı; sizinle ailenizin yakın bir dostu, şahsınıza karşı içten ve samimî alaka duyan bir ihtiyar, sözleri batmayacak bir akrabanız olarak konuşuyorum... Sizi bütün içtimai kaidelerin ve kıymetlerin dışında bu gibi acayıplıklar yapmaya sevk eden amilin ne olduğunu bana açıkça söyleyin. Ancak aklından zoru olan bir kimsenin yapabileceği bu çılgınlıklar neye delâlet ediyor?

Nikolay, öfke ve sabırsızlık içinde dinliyordu. Birden gözlerinde hileci, alaylı bir ifade yanıp söndü. Hoşa gitmeyen bir sesle:

— Neye delâlet ettiğini söyleyeceğim, dedi, dönüp arkasına bir göz attıktan sonra valinin kulağına, eğildi.

Terbiyeli Aleksey Telyatnikov, pencereye doğru üç adım kadar daha uzaklaştı. Albay,

gazetesinin arkasında öksürdü. Zavallı İvan Osipoviç, bir şeyden şüphelenmeden kulağını ona uzattı, söyleyeceği şeyi merakla bekledi. İşte o zaman imkânsız, ama öte yandan bir bakıma açıkça bilinen bir şey oldu. İhtiyarcık, Nikolay'ın kendisine pek meraklı bir şey söyleyeceğini sanırken birdenbire kulağının üst kısmını dişleriyle yakaladığını ve kuvvetlice ısırıldığını hissetti. Soluğu boğazında kaldı, titremeye başladı. Kendi sesine benzemeyen bir sesle:

— Bu şaka da ne oluyor Nikolay? diye inledi.

Aleksey'le albay henüz olan bitenin farkına varmamışlardı. Zaten onları da görmüyorlardı. Onlar, sonuna kadar iki adamın pek özel bir konuşmaya daldıklarını sanmışlardı. Bununla beraber, ihtiyarın dehşet ifade eden yüzü, onları telâşa düşürmüştü. Evvelce aralarında kararlaştırıldığı üzere, hemen ihtiyarın imdadına koşmak mı, yoksa biraz beklemek mi lâzım geldiğini kestiremeden gözlerini açarak birbirlerinin yüzüne bakakaldı. Galiba Nikolay, tereddüt ettiklerini gördü ki, İvan Osipoviç'in kulağına dişlerini büsbütün geçirdi. Zavallı kurban:

— Nikolay! Nikolay! Yeter artık... Eşek şakasını geçti bu! diye bir daha inledi.

Bir dakika daha geçseydi, adamcağız muhakkak korkusundan ölecekti. Bereket, insafsız, merhamete geldi de zavallının kulağını bıraktı. Tam bir dakika ölümle dirim arasında kalan ihtiyara derhal fenalık geldi. Yarım saat sonra Nikolay'ı tevkif edip karakola götürdüler, hususî bir hücreye tıktılar ve kapısına da sıkı talimat verilmiş bir nöbetçi koydular. Bu sert hareket, bizim sevimli valimizin mülayim tabiatına uygun düşmüyordu, ama öylesine kızmıştı ki, bütün mesuliyeti üstüne almaktan ve hatta Varvara Petrovna'yı kızdırmaktan çekinmemişti. Oğlunun tevkif edildiği haberini duyunca kadın küplere bindi, derhal meseleyi açıklamasını istemek üzere, İvan Osipoviç'e koştu. Valinin kendisini kabul etmemesi bütün şehri hayretler içinde bıraktı; kadın dahi rüya gördüğünü sanıyordu.

Nihayet her şey anlaşıldı! Gece saat ikide, o zamana kadar gayet sakin oturmuş, hatta uyumuş olan tutuk, birdenbire ortalığı velveleye vermeye başladı. Kapıyı deli gibi yumrukladı. Kapının dar penceresindeki dar parmaklığı adeta insanüstü bir kuvvetle zorlayıp söktü, camı kırdı ve elleri kan içinde kaldı. Karakol nöbetçi subayı adamlarıyla bu kudurmuşu bağlayıp zapt etmeye koştu, ama bölmeye girince, onun tipik bir (hezeyanı mürteiş) nöbeti geçirmekte olduğunu gördüler ve evine, annesine götürdüler. Bu olay bilinmeyen her şeyi aydınlattı. Şehrimizin üç doktoru, hastanın aşağı yukarı üç günden beri şiddetli bir sayıklama içinde bulunduğu ve bu zaman zarfında yaptığı hareketlerin

bir kasıtlı, hatta kurnazlıkla yapılmış gibi görünmesine rağmen irade ve muhakemenin tamamen dışında olduğuna karar verdiler. Zaten, olaylar da, bu görüşü teyit ediyordu. Demek ki Liputin herkesten fazla anlayış göstermişti. İvan Osipoviç, ince ve duygulu bir insan olduğu için pek müteessir oldu, ama pek fazla utanması Nikolay Vsevolodoviç'in aklı başındayken de en delice hareketleri yapabileceğini zannetmiş olduğunu gösteriyordu. Hareketlerinden sorumlu olmayan bir hastaya karşı takındıkları tavırdan ötürü kulüpte de herkes birbirinden utandı. İçlerinde birinin olsun, bu derece akla sığmaz hareketler karşısında elini şakağına koyup düşünmemiş olmasına şaşıldılar. Tabii menfi düşünenler de yok değildi, ama onlar da uzun zaman tutunamadılar.

Nikolay, iki aydan fazla yatakta kaldı. Konsültasyon için Moskova'nın en ünlü doktorlarından birini getirdiler: bütün şehir halkı Varvara Petrovna'ya geçmiş olsun gitti. O da hepsini affetti. İlkbaharda tamamen iyileştikten sonra oğluna İtalya'ya bir seyahat yapmasını teklif etti. Nikolay bunu bir şey söylemeden kabul etti. Tanındıklarına veda etmesini, bu vesileyle de, kalbini kırmış olduğu kimselerin gönlünü almasını söylediği zaman, genç adam, aynı uysallığı gösterdi. Hatta bunu son derece iyi niyetle karşıladı. Kulüptekiler Pyotr Pavloviç Gaganov'un evine kadar giderek pek kibarca konuşup anlaştığını, ötekinin de bundan memnun kaldığını söylediler. Ziyaretlerinde Nikolay pek ağırbaşlı, hatta biraz da dalgındı. Her gittiği yerde kendisini büyük bir ilgi ile karşıladılar, ama herkeste bir utanma vardı, İtalya'ya gideceğini bildiklerinden içleri biraz rahat ediyordu. İvan Osipoviç'in müsaadesini almaya gittiği zaman, ihtiyarcık kendini tutamadı, ağladı. Ama boynuna sarılmaya son dakikada bile cesaret edemedi. Doğrusu aranırsa, çoğumuz hâlâ onun bütün il halkıyla alay etmiş olduğuna, hastalığının da yapmacık olduğuna inanıyorduk. Nikolay, Liputin'lere de uğradı:

— Zekânız hakkında söyleyeceğim şeyi nereden keşfettiniz de Agafya'ya o cevabı vermesini söylediniz? Merak ediyorum, diye sordu.

Liputin gülererek:

— Çünkü dedi, ben de sizi zeki bir insan olarak tanıyorum da ondan. Vereceğiniz cevabı önceden kestirebildim.

— Oldukça isabetli. Yalnız sorabilir miyim, Agafya'yı bana gönderdiğiniz zaman beni bir deli değil de akıllı bir adam diye mi düşünüyordunuz?

— Çok zeki, çok anlayışlı bir adam diye: yalnız aklınız pek yerinde değilmiş gibi geldi bana... Siz de o anda hemen düşüncemi sezdimiz, bana Agafya ile zeki adam olduğum beratını gönderdiniz.

Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatı:

— Yo! Bunda aldanıyorsunuz; mesele şu ki... Kendimi pek iyi hissetmiyordum... diye mırıldandı, sonra bağırdı: yani aklım başımda olarak, sahiden, ona buna saldırabileceğimi mi sanıyordunuz? Bunu ne diye yapacakmışım?

Liputin karşılık vermedi ama şaşırdığı yüzünden belliydi. Nikolay hafifçe sarardı, yahut Liputin'e öyle geldi:

— Her ne hal ise, oldukça tuhaf bir düşünüş tarzınız var, diye genç adam devam etti. Yalnız, Agafya'yı farkındayım tabii, beni sövsün diye gönderdiniz!

— Sizi düelloya çağıracak değildim ya!

— Ya! Ya! Sahi! Düello taraflısı olmadığınızı söylediler,

Liputin yüzünü ekşiterek:

— Bu bir Fransız geleneğidir! diye cevap verdi.

— Milliyetçisiniz galiba.

Liputin'in yüzündeki can sıkıntısı arttı...

O sırada masanın üstünde meydanda Fourier'nin "Considerant"ına ait bir cilt gözüne ilişen Nikolay seslendi :

— Hele, hele! Ne görüyorum? Yoksa Fourierci misiniz? Hani olabilir de! Peki ya bu, diye ilâve etti, bir taraftan da kitabın üzerinde parmaklarını tıkırdatıyordu. Fransızcadan çevrilme değil mi?

Liputin:

— Hayır, Fransızcadan çevrilme değil, diye sinirli bir sesle cevap verdi. İnsanlığın müşterek dilinden çevrilme olacak, yalnız Fransızcadan değil, sosyal insanlık cumhuriyetinin, kardeş milletler ahenginin dilinden! Sadece Fransızcadan değil!

Nikolay, bir daha güldü:

— Tuhaf! Böyle bir dil mevcut değil.

Bazen küçük bir şey bile dikkatimizi çeker ve uzun zaman zihnimizi kurcalar. Stavrogin'e ait şeyleri ilerde uzun uzadıya anlatacağız, ancak tuhaflık olsun diye şuna işaret edeyim ki, şehrimizde kaldığı müddet içinde edindiği izlenimlerden hiçbirini, Nikolay Vsevolodoviç'in kafasında, Liputin'le olan bu konuşması kadar iz bırakmadı. Ufak bir

taşralı memur, kıskanç, kaba, müstebit bir ev erkeği, aşağı tabakadan bir tefeci, sofrartıklarıyla yanmış mumları kilitleyen bir cimri, kısacası bir Liputin, kalkıp Allah'ın bilmem hangi bir geleceğın sosyal cumhuriyetinden, bir milletlerarası ahenkten dem vursun, gelecek mesut günlerin hayalî tablolarını gençlerin gözleri önünde hayran hayran canlandırırın!.. Hayret! Hem bu adam, bunun pek yakında Rusya ile bizim ilde olacağına, kendi varlığına inandığı gibi inanıyordu. Üstelik bütün bunlar, biriktirdiğı parayla yaptırdığı “evceğızının” bulunduğı, ikinci defa evlenerek ağırlık adı altında para aldığı bu yerlerde olacaktı! Oysaki, kendisi de dahil yüzlerce fersah mesafede “bütün dünyanın insanları sosyal cumhuriyeti ve ahengine” üye olabilecek bir tek insan dahi yoktu.

Nikolay bazen bu beklenmedik Fourierci'yi hatırlarken hayretle: “Bu insanlar da nasıl oluyor, Allah bilir!” diye düşünürdü.

IV

Prensimiz üç yıldan fazla bir zaman seyahatte kaldı. Böylece şehrimizde aşağı yukarı unutuldu. Stepan Trofimoviç'in söylediğine göre, hemen bütün Avrupa'yı dolaştıktan sonra Mısır'a, oradan da Filistin'e kadar gitmişti; sonra kim bilir nerede, bir İrlanda ilmî heyetine yamanmış ve gerçekten de İrlanda'ya kadar gitmişti; gene öğrendiğimize göre, bir kış bir Alman üniversitesinde kurslara devam etmişti. Annesine altı aydan altı aya mektup yazıyordu; hatta bazen mektupların arası daha da uzuyordu. Pek seyrek haber almasına rağmen Varvana Petrovna oğluna darılmıyordu, çünkü münasebetleri bu şekilde düzene gelmişti, o da bunu olduğu gibi kabul ediyordu. Ama yokluğu da pek içine dokunuyor, kimseye bir şey söylememekle beraber, oğlu bir türlü gözlerinin önünden gitmiyordu. Hatta Stepan Trofimoviç'ten bile biraz uzaklaşır gibi olmuştu. Kendisine göre birtakım plânlar kuruyordu, eskisinden daha hasis görünüyordu. Paraya tamahı ne kadar artarsa, kumarda boyuna kaybeden Stepan Trofimoviç'e de o kadar kızılıyordu.

Nihayet, içinde bulunduğumuz yılın nisanında, Varvara Petrovna, Paris'ten çocukluk arkadaşı (o da bir general karısıydı) Praskovya İvanovna Drozdova'dan bir mektup aldı. İki kadın sekiz yıldan beri birbirini görmüyor, mektuplaşmıyorlardı. Praskovya İvanovna: “Nikolay Vsevolodoviç'le pek samimî görüşüyoruz” diye yazıyordu, “Kızım Liza ile pek dostlar. Bu yazı İsviçre'de Verneux - Montreux'de geçirmek niyetindeyiz. Nikolay da bizimle gelmek istiyor. Bu, onun hesabına unutamayacağımız bir fedakârlık. Çünkü şimdi Paris'te kont K.'lar onu evlât gibi biliyorlar, hatta hemen hemen orada yatıp kalkıyor...” (Kont K., Petersburg'ta pek hatırı sayılır bir kimsedir.) Mektup kısaydı, herhangi bir

mütalaa yürütmeksizin sadece olup bitenleri anlatıyordu, gerçi maksadını açıkça ortaya koyuyordu, ama Varvara Petrovna uzun boylu düşünmedi, hemen kararını verdi, yol hazırlığını yaptı; nisanın ortalarında yanına Daşa'yı da (Şatov'un kız kardeşi) alarak Paris'e hareket etti. Oradan İsviçre'ye geçti ve temmuzda Rusya'ya döndü. Daşa'yı, ağustos sonlarında bizim tarafa geleceklerini vadeden Drozdov'ların yanında bırakmıştı.

Drozdov ailesi, ilimizde pek zengin emlâke sahipti, ama General İvan İvanoviç'in (Varvara Petrovna'nın eski ahabası ve kocasının askerlik arkadaşı) vazifesi yüzünden bir türlü gelip kalmaya imkân bulamamışlardı. Geçen yıl general ölünce acılı karısı Praskovya İvonovna kızıyla beraber Avrupa'ya gitti. Bu seyahat türlü sebeplerle yapılmıştı: kadıncağız ayrıca, yaz sonu Verneux - Montreux'de üzüm kürü yapmak istiyordu. Rusya'ya döndükten sonra da temelli buraya yerleşmek niyetindeydi. Şehirde, büyük bir evleri vardı. Yıllardan beri içinde kimse oturmamış için panjurları hep kapalı dururdu. Drozdov'lar zengin kimselerdi. Mükellef bir düğünden sonra süvari kolağası Tuşin'le birinci defa evlenen Praskovya İvanovna, pansiyon arkadaşı Varvara Petrovna gibi varlıklı bir mülk sahibinin kızıydı; babası kızına zengin bir çeyiz düzmüştü. Emekli kolağası Tuşin de hem varlıklı, hem de bazı kabiliyetleri olan bir insandı, öldüğü zaman, yedi yaşındaki tek kızı Liza'ya iyi bir servet bırakmıştı. Şimdi yirmi ikisine yaklaşan Lizaveta Nikolayevna'nın ikinci kocasından çocuğu olmayan annesinin ölmesiyle kendisine kalacak miras hesaba katılmaksızın, iki yüz bin ruble şahsi serveti bulunduğu hiç çekinmeden söylenebilirdi. Varvara Petrovna, seyahatinden memnun kalarak ocağına döndü. Praskovya İvanovna ile kaynaşmış olmasına pek memnun görünüyordu: gelir gelmez hemen oturup Stepan Trofimoviç'e olanı biteni anlattı; hatta bir zamandan beri hiç yapmadığı şeyi yaparak ona hayli açıldı. Stepan Trofimoviç, parmaklarını şaklatarak:

— Yaşasın! diye bağırdı.

Sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu. Çünkü dostu seyahatleyken pek hüznü duymuştu. Avrupa'ya giderken Varvara Petrovna ona, doğru dürüst bir Allahısmarladık bile demediği gibi, bu “karı kılıklı herif” ağzını tutmaz da bir halt ederse diye niyetlerinden de bir şey açmamıştı. Zaten o sıralarda kendisine pek öfkeliydi, çünkü gene kumarda soyulmuş soğana dönmüş olduğu meydana çıktı. Ama adamcağıza çok çektirdiğinin farkına vararak, daha İsviçre'den hareketinden önce, dönüşte artık onun gönlünü almak lâzım geldiğini hissetmişti. Bu ani ve esrarlı gidişten zaten adamakıllı sersemlemiş olan Stepan Trofimoviç, sanki inadına, başka birtakım aksiliklerle de karşılaşmıştı. Varvara Petrovna'nın yardımı olmadan altından kalkamayacağı eski ve önemli bir borç işi başına dert olmuştu. Bundan başka o yılın mayıs ayında iyi kalpli

valimiz İvan Osipoviç, meydana çıkan bazı yolsuzluklar yüzünden işinden alınmış ve yerine Andrey Antonoviç Von Lembke adında yeni bir vali gelmişti. Bu vaziyet bütün taşra muhitinin Stavrogin'lere ve dolayısıyla Stepan Trofimoviç'e karşı olan tavrını hissedilir derecede değiştirmeye başlamıştı. Daha şimdiden hiç de hoş olmayan birtakım vaziyetler ortaya çıkıyordu. Varvara Petrovna'sız kalınca o, galiba pek ürkmüştü. Yeni valiye kendini tehlikeli bir adamdır diye ihbar etmiş olmalarından pek korkuyordu. Bazı hanımların Varvara Petrovna ile daha şimdiden görüşmemeye karar verdikleri inanılır bir yerden kulağına çalınmıştı. Yeni "valinin karısı" (güzden önce gelmesi beklenmiyordu) söylendiğine göre pek kibirli bir kadınmış ama hiç olmazsa, hakikî aristokratmış! "Bizim bahtsız Varvara Petrovna nerede, o, nerede!" diyorlardı. Onun bunun ağzına bakılırsa, yeni valinin karısıyla Varvara Petrovna, evvelce sosyete de karşılaşmışlar ve düşman olarak ayrılmışlardı. Nitekim Varvara Petrovna, şimdi, bayan von Lambke'nin adını duymaya bile tahammül edemez, fena olurmuş. Varvara Petrovna'nın kendisinden emin, muzaffer hali ve hepsini öğrendiği bu söylentilere dudak büküşü, Stepan Trofimoviç'in bozuk sinirlerini yatıştırdı. Birden neşelendi. Yeni valinin gelişi üzerine gülünçlü şeyler anlatmaya koyuldu.

Bir eda, bir kırıltma içinde sözleri uzata uzata:

— *Exellente amie* [Pek değerli dostum.], diyordu, umumiyetle bir Rus valisinin, hele yeni bir Rus valisinin ne demek olduğunu hiç şüphesiz bilirsiniz, yani, henüz çiçeği burnunda, ne oldum delisi bir valinin... *Ces interminable mots russe* [Bu bitmez tükenmez Rusça kelimeler.] ama, amirlik sarhoşluğu denen şeyin ne olduğunu öğrenmiş bulunacağınızı sanmıyorum.

— Amirlik sarhoşluğu mu? Hayır, ne demek bilmiyorum.

— Bu... Bilirsiniz bizde... Bir kelimeyle, küçük, değersiz bir adamı alın. Onu rastgele bir şimendifer istasyonuna bilet memuru yapın, efendim? Sonra ondan bilet almaya gidin. Bu değersiz adam, size ne kudrette bir adam olduğunu göstermek için Jüpiter kendisini koruyormuş gibi bir tavır takınır. Biletinizi keserken her haliyle: "Görüyorsunuz ya, bıçağımın altındasın!" der. İşte amirlik sarhoşluğu dediğim bu... *En un mot* [Bir kelimeyle.] Avrupa'daki kiliselerimizden birinin zangocu -*mais cest tres curieux*- [Ama pek dikkate değer.] tam büyük perhiz duası bağlayacağı sırada -*Vous savez ces chants et le livre de Jop* [Eyüp Peygamberin kitabını ve ilâhilerini bilirsiniz.] kibar bir İngiliz ailesini, hem de *des dames charmantes* [Güzel kadınlar], kapı dışarı etmeye kalkışmış; bunu bir yerde okudum ve sırf yabancıların Rus kiliselerine "Sellemehüsselâm" giremeyeceklerini,

vaktinde gelmeleri gerektiğini bahane ederek yapmış. Kadınların bir bayılıp ayılmadığı kalmış. Bu kilise zangocu da işte amirlik sarhoşluğuna tutulup elindeki iktidarı göstermek istemiş!

— Mümkünse kısaltınız Stepan Trofimoviç!

— Mösyö Von Lembke şimdi ilçeleri dolaşmaya çıktı. *En un mot* bu Andrey Antonoviç her ne kadar Almansa da, ben biliyorum, Ortodoks dinindendir; sonra hakçasını söylemeli - pek yakışıklı bir adam, kırk yaşlarında kadar...

— Yakışıklı olduğunu nereden çıkardınız? Koyun gibi gözleri var.

— Çok doğru. Ben kadınların fikrini söylüyorum.

— Başka şeylerden bahsedelim, Stepan Trofimoviç, rica ederim. Sırası gelmişken, siz ne zamandan beri kırmızı boyunbağı takıyorsunuz ?

— Bu... bu... yalnız bugün böyle...

— İdmanlarınıza devam ediyor musunuz? Her gün altı kilometre yol yürüyecektiniz, doktorun dediğini yaptınız mı?

— Ben mi... Hayır... Her zaman yapamıyorum.

— Biliyordum zaten! Daha İsviçre’de içime doğmuştu! Varvara Petrovna, kızmıştı. Şimdi altı kilometre değil, on kilometre yürüyeceksiniz. Korkunç denecek kadar çökmüşsünüz... Korkunç surette ihtiyarlamışsınız, demeyeceğim, ama pörsümüşsünüz, sıskalaşmışsınız... Demin sizi görünce, kırmızı kravatınıza rağmen, hemen gözüme çarptı... *Quell idee rouge* [Ne aşırı fikir.] Hikâyenize, devam edin, Von Lembke hakkında sahiden söyleyecek bir şeyiniz varsa... Durmayın, ama çabuk olun, rica ederim, yorgunum.

— *En un mot*, [Bu kelime ile.] yalnız şu kadarını söylemek isterim. Bu adam, kırkına kadar bir köşede unutulup kalmış, sonra beklenmedik bir evlenme, efendim yahut daha hazin olmayan bir başka lütuf yüzünden vali oluvermiş... Şimdi burada değil... Yani, demek istediğim, hemen beni yetiştirmişler, gençliği baştan çıkarıyor, dinsizlik propagandası yapıyor diye... O da derhal soruşturmaya başlamış.

— Sahi mi söylüyorsunuz?

— Hatta karşı tedbirlerimi aldım! “Vilâyeti sizin idare ettiğinizi” ona yetiştirdikleri zaman *vous savez* [Biliyor musunuz?] “Artık böyle şeyler görülmeyecek” diye cevap vermekten çekinmemiş.

— Bunu demiş mi ?

— Evet, hem de bir azametle!.. Karısı Juliya Mihailovna ile ağustos sonlarında teşerrüf edeceğiz. Doğruca Petersburg'tan geliyor.

— Avrupa'dan. Kendisiyle orada karşılaştık.

— Sahi mi?

— Hem Paris'te, hem İsviçre'de, Drozdov'ların akrabası oluyor.

— Akrabası mı? Ne güzel tesadüf! Pek haris bir kadınmış, diyorlar. Galiba, nüfuzlu kimselerden de pek çok tanıdığı var!

— Ne budalaca lâflar! Hangi tanıdık!.. On parası olmadığı için kırkına kadar kocasız kaldı. Şimdi Von Lembke'nin eteğine yapışmış, tabii, onu yükselteyim diye çırpınıyor! Bunlar iki dalavereci!

— Kocasından iki yaş da büyükmüş galiba!

— Beş yaş. Anası, Moskova'da, Vsevolod Nikolayeviç sağken, kendisini balolarıma davet edeyim diye dilenci gibi kapımın eşiğini aşındırdı. Kızına gelince, kimse kendisini dansa kaldırmadığı için bütün gece, alnına yapıştırdığı firuze benle bir köşede pinekler dururdu. Acırdım da, sabahın saat üçüne doğru ona bir kavalye gönderirdim. Yirmi yaşında koca kız olduğu halde, elâlemin içine utanmadan, bebekmiş gibi, kısa etekle çıkardı. Onları evine kabul edenleri ayıplamaya başlamışlardı.

— Firuze benini görür gibi oluyorum.

— Size dedim ya, gidince bir dalavere içine düştüm. Praskovya İvanovna'dan gelen mektubu okumuştunuz. Daha açık ne yazılır? Gidince neyle karşılaşsam beğenirsiniz. O, Praskovya budalası, zaten budaladan başka bir şey değildir, beni görünce afalladı; âdeta neye geldiğimi soruyordu. Hayretler içinde kalmış olduğumu tahmin edersiniz. Etrafıma göz gezdirirken bir de ne göreyim? Bu Lembke oturmuş kırıtp duruyor, onun yanında da ihtiyar Drozdov'un yeğeni olan delikanlı! İş anlaşılıyor. Tabii, hemen bütün vaziyeti kavradım. Gerçi Praskovya sonunda benimle kafa kafaya verdi ama bir entrika, bir entrika!

— Ama ne olursa olsun siz de onları yendiniz ya! Ah, siz ne Bismark'sınız.

— Bismark olmadan da budalalığı ve sahtekârlığı seçecek kadar aklım vardır. Lembke, sahtekârlık: Praskovya budalalık. Ben hayatımda bu kadın kadar nereye çekersen oraya

giden insan görmedim; şiş bacaklarını bir tarafa bırakır. Bununla beraber de iyi insandır, iyi kalpli bir insanın aptallığından daha büyük aptallık olur mu?

— Pek haklısınız. Liza'yı hatırlarsınız değil mi? Liza'yı?

— *Chanmante enfant!* [Sevimli çocuk.]

— Şimdi artık çocuk değil ya! Koca bir kadın olmuş, hem şahsiyetli bir kadın, kibar, hareketli... Hoşuma giden tarafı, annesinin tesirinde olmaması, o herkese güvenen budalanın... Az kalsın, kuzen yüzünden mesele çıkarıyordu.

— Bakın! Ama Lizeveta ile onun arasında akrabalık falan yok ki! Oğlanın kızda gözü mü var yoksa?

— Oğlan, az konuşan, kendini bilen efendiden genç bir subay, Allah için söylemeli! Sanırım, kendisi de bu entrikaya fena halde içerledi. Hiçbir şey istemiyor, zavallı, her şey o Lembke'nin başının altından çıkıyor. Oğlan, Nikolay'ın çok hatırını sayıyordu. Anlıyorsunuz ya, bütün mesele Liza'nın takınacağı tavra bağlı. Nikolay'ı kızla pek iyi vaziyette bıraktım. Nikolay, kasımda buraya geleceğini vaat etti. Şimdi, ortada Lembke'nin hilekârlığıyla, Praskovya'nın körlüğü var. Bana, boş yere şüpheleniyorsunuz, sizinki kuruntu, diyor. Ben de sersemliğini yüzüne vurarak lâzım gelen cevabı verdim. Kıyamet gününde de aynı şeyi söylemekten çekinmem. Nikolay, şimdilik sabret anne, demeseydi o yapmacıklı karının maskesini de suratından sıyırmadan gelmeyecektim. Nikolay'ı araya koyup, Kont K...'a yanaşmaya çalışıyordu, ana ile oğlun arasını açacaktı aklı sıra... Ama Liza bizden yana, Praskovya ile de anlaştık. Karmazinov'la akraba olduklarını biliyor musunuz?

— Von Lembke'nin karısı mı?

— Evet. Onun uzak akrabası oluyor.

— Karmazimov, romancı?

— Evet, evet, muharrir, şaşacak ne var? Kendini büyük adam diye satıyor. Bir kurum, bir kurum! Lembke gelirken onu da birlikte getirecek! Şimdi orada beraberler. Hanım burada bilmem edebiyat toplantıları mı, bir şeyler tertip edecekmış. Adam, bir ay kadar kalıp dönecek. Buradaki son çiftliğini satmak istiyormuş. İsviçre'de az kaldı kendisiyle karşılaşıyorduk, hiç de hoş bir şey olmayacaktı. Ama herhalde beni hatırlamak tenezzülünde bulunurdu, zannederim. Bir vakitler bana mektup yazardı, sık sık ziyaretime gelirdi. Kılık kıyafetinize biraz çeki düzen verseniz, iyi olacak Stepan Trofimoviç, gün günden kendinizi koyveriyorsunuz. Nedir bu elinizden çektiğim? Ne gibi

şeyler okuyorsunuz şimdi?

— Şimdi... Ben mi?

— Anlaşıldı, gene eskisi gibi; dostlar, her zaman içki, kulüp, iskambil, bir de dinsizlik şöhreti! Bu şöhretinizi beğenmiyorum, Stepan Trofimoviç. Size dinsiz demeleri hoşuma gitmiyor, hele bu sıralarda... Eskiden de hoşlanmazdım ya, çünkü bunların hepsi boş lâkırdı. Nihayet bunu açıkça söylemek lâzım.

— Fakat azizem...

— Dinleyin, Stepan Trofimoviç, ilmi meselelerde elbette size karışmam, cahil bir kadını. Ama Rusya'ya dönerken yolda bir hayli sizi düşündüm, bir kanaate vardım.

— Ne gibi?

— Şöyle: biz ikimiz dünyadaki diğer insanlardan daha fazla zeki değiliz, bizden daha zeki olanlar var...

— Bu görüşünüz çok ince ve isabetli. Bizden daha zeki olanlar var, böyle olunca bizden daha iyi düşünebilirler; dolayısıyla biz aldanabiliriz; doğru değil mi? Farz edelim ki, ben de aldanıyorum! Ama aziz dostum, vicdan hürriyetim, yüksek, edebî, beşerî bir haktır. Bir dindar, bir softa olmamak da hakkımdır, istersem, tabii o zaman asırlar boyunca benden nefret edecek türlü insanlar çıkacaktır. *Et puis, comme on trouve toujours plus de moins que de rasion.* [Hem sonra, daima akıldan fazla akıl hocası vardır.] Ben de tamamen bu fikirde olduğuma göre...

— Nasıl? Ne dediniz?

— Dedim ki, yani her zaman akıldan fazla akıl hocası bulunduğuna ve ben de tamamsa bu...

— Herhalde bu cümle sizin değil, bunu bir yer den bellemiş olacaksınız.

— *Pascal*'in sözleri.

— Sizin olmadığını derhal anladım: öyle uzun uzun anlaşılmaz nutuklar vereceğinize siz de böyle derli toplu, mantıklı laflar etseniz olmaz mı? Bu cümle, demin o, neydi amirlik sarhoşluğu mu bir şey dediniz, ondan bin defa daha güzel söylenmiş...

— Ama, niçin azizem?... Evvelâ, herhalde ben bir Pascal değilim, sonra, ikincisi de, biz Ruslar, kendi dilimizde bir şey söylemesini beceremeyiz. Hiç değilse bugüne kadar bir şey söyleyemedik...

— Hım! Bu belki de pek doğru değil! Neyse, bari, bu gibi cümleleri not etseniz de konuşurken, sırası geldikçe, kullansanız... Ah, Stepan Trofimoviç, sizinle ciddî konuşmak istiyorum, ciddî...

— Aziz, aziz dostum...

— Şimdi bütün o Lembke'ler, Karmazinov'lar... Ah, Yarabbi! Ne kadar çöktünüz! Ah, bana öyle eziyet ediyorsunuz ki! Bütün bu adamların size saygı göstermesini isterdim, çünkü hiçbirisi sizin elinize su dökemez. Ama bakın, kendi kendinizi ne hale sokuyorsunuz. Sizi ne yüzle onların karşısına çıkarırım? Tavır ve hareketlerinizle, efendiliğinizle herkese örnek olacağınız yerde, siz gidip bir sürü serseriye etrafınıza topluyor, insanlıktan çıkarıyorsunuz. Olmadık âdetler peydahladınız. Her gün içki, her gün kumar, *Paul de Kock*'tan [Basit mizahi romanlar yazan bir Fransız.] başkasını okuduğunuz yok, tek satır yazmıyorsunuz, hâlbuki öte yanda hepsi harıl harıl çalışıyor; sizin bütün ömrünüzse Iaklakla geçiyor. İnsan, o Liputin gibi bir ahlâksızı kuyruk gibi peşine takar, gezdirir mi?

Stepan Trofimoviç, cesaretsiz bir sesle itiraz etmeye kalkıştı:

— Niçin kuyruk gibi diyorsunuz?

Varavara Petrovna, kuru, sert bir sesle:

— Nerede o şimdi? diye sordu.

— O... Onun size karşı derin saygısı var. Şimdi S. ye gitti annesinden kalan mirası almaya...

— İşi gücü para zaten! Şatov nasıl, hep eskisi gibi mi?

— Gene alıngan ve kavgacı ama iyi.

— Sizin o Şatov'unuza da tahammül edemiyorum. Kötü dilli. Kendini bir şey sanıyor.

— Darya Pavlova nasıl, iyi mi?

— Daşa mı demek istiyorsunuz?

Varvara Petrovna dikkatli dikkatli onun yüzüne baktı:

— O, iyi. Drozdov'larla bıraktım. İsviçre'de oğlunuzun bahsi geçti. Pek iyi şeyler söylemiyorlar, aksime... Oh, *cest une histoire bien bete! Je vous attendais, ma boune amie, pour vous raconter...* [Oh, pek saçma bir hikâye!! Sizi bekliyordum; aziz dostum, anlatayım diye...]

— Ha! Pek saçma bir şey. Ben de sizi bekliyordum anlatmak için...

— Yeter, Stepan Trofimoviç, beni rahat bırakın, artık dinleyemem. Daha çok vaktimiz var konuşmaya, bilhassa bu gibi şeyler üzerinde. Siz gülerken tükürük saçmaya başlıyorsunuz, ihtiyarlık alâmeti bu!’Ne biçim gülüyorsunuz öyle! Hey Allah’ım ne kötü huylar edindiniz! Karmazinov size gelmeyecek! Buradaysa herkes her şeye memnun... Siz şimdi bütün benliğinizi meydana çıkardınız. Haydi, yetişir, yetişir, yorgunluktan canım çıkıyor! İnsana biraz merhamet ederler.

Stepan Trofimoviç “İnsana merhamet etti” ama oradan pek kızarak çıktı.

V

Gerçekten de, bu son zamanlarda dostumuz, birçok kötü huylar edinmişti. Pek çabuk kendini koyuverdiği görülüyordu. Pasaklılaştığı da bir gerçektir. Çok içiyor, olur olmaz şeyden gözleri yaşıyordu. Sinirleri gevşemişti, zarif şeylere karşı da pek düşkün olmaya başlamıştı. Yüzü, şaşılacak kadar çabuk değişme hassasına malik olmuştu, meselâ en heybetli ifadeden pek gülünç, hatta aptalca bir ifadeye geçebiliyordu. Yalnızlığa dayanamıyordu, elden geldiği kadar çabuk kendisini eğlendirmelerini bekliyordu. Ona mutlaka bir dedikodu, şehirde geçen gülünç bir vaka anlatılmalıydı, bunların her gün taze olması da şarttı. Uzun zaman kimse gelmezse, kederli kederli odaları dolaşır, pencereye yaklaşır, dalgın dalgın dudaklarını ısırırdı, derin derin nefes alır, nihayet hemen hemen ağlayacak hale gelirdi. Bir şeyler hissederek gibi olurdu, beklenmedik, kaçınılmaz bir şeyin vukuundan korkuyordu; ürkek olmuştu, rüyalara daha önem vermeye başlamıştı.

Bütün o günü, o geceyi, büyük bir hüznün içinde geçirdi, beni çağırttı, pek heyecanlıydı, uzun uzun konuştu, çok söylediye de sözleri birbirini pek tutmuyordu. Varvara Petrovna, onun benden bir şey gizlemediğini çoktan beri biliyordu. Nihayet öyle sanmaya başladım ki, onu büsbütün başka, kendisinin bile etraflıca anlayamadığı bir şey üzüyordu. Eşkidenden her zaman baş başa kaldığımız anlarda bana şikâyetlerini dökmeye başladıktan bir müddet sonra, hemen hemen daima ortaya şişecik gelir ve bu biri oldukça teselli ederdi. Bu defa şarap yoktu, Stepan Trofimoviç’in bir çok kere şişeyi getirmek isteği duyduğu halde onu körlettiği belliydi.

Her dakikada bir:

— Varvara Petrovna ne diye böyle kızıyor sanki! diye şikâyet ediyordu. *Tous les fionim es genie et diprogres en Russie etaient, sont et scront toujours des* [Rusya’da dâhi ve

terakkici geçinenlerin hepsi, dün de, bugün de, yarın da.] kumarcılar, bilmem ayyaşlar, *qui boivent en rapoi* [Kafayı tütüleyen.]... Bense henüz ne öyle bir kumarcıyım, ne de öyle bir ayyaş... Niçin bir şey yazmıyorsun, diye sitem ediyor? Tuhaf bir düşünce! Neye ben yaşıyor muşum? Siz, diyor, “Bir misal, bir sitem” olarak ayakta durmalısınız, *Mais enire nous soit dit* [Söz aramızda.] “bir sitem” gibi durması kaderinde yazılı olan bir insan yatmayıp da ne yapabilir? O bunu biliyor mu ?

Nihayet bu defa ona daima eziyet veren o büyük, kendine has can sıkıntısı anlaşıldı. O akşam birçok defa aynaya yaklaştı, uzun uzun onun önünde durdu. Sonra aynadan bana döndü ve tuhaf bir ümitsizlikle mırıldandı:

— *Ma cher, je suis un;* [Azizim ben bir.. ım] düşkün insan! Evet, gerçekten, şimdiye kadar, o güne kadar, Varvara Petrovna’nın bütün “yeni görüşleri”ne, “Ülkülerinin değişmesi”ne rağmen daima yalnız bilgeye inanıyordu, o da kendisinin onun kadın kalbi için hâlâ çekici oluşuydu, yani kendisinin sırf bir sürgün yahut ünlü bir bilgin olması hasebiyle değil, aynı zamanda, güzel bir erkek olarak sevildiğine inanıyordu. Bu, omurunu okşayan, sükûnet verici kanaat Stepan Trofimoviç’in kalbinde tam yirmi yıl kök salmıştı. Belki de onun için bu kanaatinden ayrılmak bütün öteki inanışlarından ayrılmaktan daha güç olacaktı. Pek yakın bir gelecekte kaderin kendisine ne kadar büyük bir deneme hazırladığını acaba o gece hissetmiş miydi?

VI

Şimdi az çok unutulmuş olayı yazmaya başlıyorum, esasen benim hikâyem de onunla başlar.

Ağustos sonlarına doğru, nihayet Drozdov’lar da geldi. Onların gelişi çoktan beri bütün şehirliler tarafından beklenen ve onların akrabası olan yeni valimizin hanımının gelişinden biraz sonraya tesadüf etmişti, umumiyetle de sosyete de pek hoş bir tesir yarattı. Ama meraklı olayları sonra anlatacağım; şimdilik şu kadarını söyleyeyim: Varvara Petrovna’nın o kadar sabırsızlıkla beklediği Praskovya İvanovna, getire getire pek garip bir haber getirdi: Nikolay temmuz başlarından yanlarından ayrılmış, sonra Rhin kıyılarında bir yerde Kont K...’a rastgelerek onlarla birlikte Petersburg’a hareket etmişti. (N.B. Kontun gelinlik çağında üç kızı vardı.)

Praskovya İvanovna sözlerini şöyle bitirdi:

— Lizaveta’nın ağzından da lâf alamadım, ne sordumsa inat etti söylemedi, kibrine

dokunuyor. Ama Nikolay Vsevolodoviç'le aralarında bir şeyler geçtiğini gözümle gördüm. Aralarının açılmasına neyin sebep olduğunu bilmiyorum; zannediyorum ki, siz Darya Pavlovna'dan bir şeyler öğrenebilirsiniz, Varvara Petrovna! Bana öyle geliyor ki, Liza'nın kalbi kırıldı. Hele şükür, gözdenizi sağ salimen getirip elinize teslim ettim, pek memnunum. Bir yükten kurtuldum.

Bu zehirli sözler, büyük bir sinirlilikle söylenmişti. Belli ki, "Aptal karı" bu lâfları önceden düzmüştü. Büyük bir etki uyandıracak sanıyordu. Ama o kapalı işaretler, o aradaki muammalı susuşlar, hedeflerine varamadılar. Varvara Petrovna, sert bir dille, en sahih, en tatmin edici açıklamayı istedi. Bunun üzerine Praskovya İvanovva'nın derhal dili değişti, o sinirli laflarının yerini gözyaşları, dert yanmaları aldı. Tıpkı Stepan Trofimoviç gibi, bu alingan, yufka yürekli kadının da her zaman için samimî bir dostluğa ihtiyacı vardı; zaten kızı Yelizaveta Nikolayevna'ya da kendisiyle "dost" olmadığı için güceniyordu.

Ama bütün bu söylentilerin, bu yanıp yakılmaların altından açıkça çıkan tek şey şu idi: Nikolay ile Liza arasında anlaşmazlık olmuştu; ama neden? Herhalde Praskovaya İvanovna işin içyüzünü anlayamamıştı. Darya Pavlovna hakkında biraz önce söylediklerine geline, pişman oldu ve lâflarını geri almakla kalmayıp, Varvara Petrovna'dan "sinirlilikle ağzından kaçırdığı" bu sözlerle önem vermemesini rica etti. Kısacası, iş karışık ve karanlıklı. Drozdova'nın ağzına bakılırsa, bu anlaşmazlık Liza'nın "inatçı ve alaycı" tabiatından, Nikolay Vsevolodoviç'in de bütün sevgisine rağmen genç kızın alaylarına tahammül edemeyip aynı tarzda mukabele edişinden ileri gelmişti.

— Bir müddet sonra, diye Preskovya İvanovna ilâve etti, genç bir adamla tanıştık, galiba sizin "profesörün" yeğeni oluyormuş; zaten aynı soyadını taşıyor...

Varvara Petrovna düzeltti:

— Yeğeni değil, oğlu.

Praskovya İvanovna, Stepan Trofimoviç'in soyadını bir türlü hatırında tutamaz ve ondan daima "profesör" diye bahsederdi:

— Oğlu mu? Pekâlâ, oğlu olsun! Bana göre hepsi bir. O da ötekiler gibi bir genç iste, serbest tavırlı, canlı ama o kadar... Bu işte Liza fena hareket etti: Nikolay Vsevolodoviç'i kışkandıracağım diye bu oğlana fazlaca yüz verdi. Bunun için onu ayıplamam doğrusu, bütün genç kızlar böyledir, tabii bir şey, hem yaraşır da. Yalnız, Nikolay Vsevolodoviç, kıskançlık duyacağı yerde, tutup bu gençle sıkı fıkı ahbap olmaz mı?! Sanki hiçbir şeyin

farkında değildi yahut da önem vermedi. Bu, Liza'nın fena halde onuruna dokundu. Delikanlı bir müddet sonra birdenbire kalktı gitti (çok acele işi varmış), bundan sonra Liza her vesileyle Nikolay Vsevolodoviç'le tatsızlık çıkarmaya başladı. Nikolay Vsevolodoviç ara sıra Daşa ile konuşuyordu. Liza, ikisini yan yana gördü mü, çileden çıkıyordu. Bu durumda benim de hayatım cehenneme döndü. Doktorlar sinirlenmeyeceksin dediler, övüp durdukları gölleri bana bıkkınlık verdi. Diş ağrısıyla romatizmadan başka bir şey kazanmadım. Zaten Cenevre gölünün dişleri bozduğu bir yerden kulağıma çalınmıştı, bu, gölün bir özelliğiymiş. Bu sırada Nikolay Vsevolodoviç, kontesten bir mektup aldı, hemen aynı gün hazırlandı, bizden müsaade istedi. Birbirlerinden dostça ayrıldılar. İstasyona geçirmeye gittiğimiz zaman Liza pek neşeliydi. Gülüp söyledi. Yalnız bunun zoraki olduğu belli oluyordu. Nitekim o gittikten sonra, kendisine bir neşesizlik, bir dalgınlık geldi. Hiç onun sözünü etmedi. Hatta beni de konuşturmadı. Şimdi size de tavsiye edeceğim, kardeşim Varvara Petrovna, bu konu üzerinde bu sıralarda Liza ile bir şey konuşmayın; işi büsbütün sarpa sardırırsınız. Siz hiç orali olmazsanız, kendisi gelip açacak. Böylelikle daha da etraflı öğrenmiş olursunuz. Bana kalırsa, günün birinde barışıklar, eğer, Nikolay Vsevolodoviç, söylediği gibi gecikmez de döner gelirse...

— Hemen kendisine yazacağım. Mesele bundan ibaretse, bu dargınlık bir şey değil; çocukça! Hem, Darya'yı iyi tanırım, hepsi saçma!

— Daşenka'dan bu şekilde bahsetmekle hata ettim, doğrusunu söyleyeyim: Nikolay Vsevolodoviç'le herkes gibi konuşurdu. Öyle gizli kapaklı bir şey yok. Açık açık! Ama beni o zaman bütün bu şeyler fena halde sinirlendirmişti, neyse! Zaten Liza da sonradan kızın gönlünü aldı, eskisi gibi dost oldular.

Varvara Petrovna hemen o gün Nikolay'a mektup yazdı, vaat ettiği müddetten bir ay önce gelmesini rica etti. Bununla beraber, bu meselede onun için bilinmeyen bir şeyler vardı. Bütün gece, sabaha kadar düşündü. Praskovya'nın düşüncesi pek masum ve sâfdilceydi. "Praskovya bütün ömrü boyunca fazla hassas bir insandı" diye düşünüyordu. Pansiyondayken de gene böyle idi. Nikolay, bir kızcağızın alayı yüzünden kaçıp gidecek insanlardan değildir. Başka bir sebep olmalı, sahiden aralarında bir anlaşmazlık varsa! Ama o subayı da buraya beraber getirmişler, akraba gibi evlerinde yatıp kalkıyor. Darya hakkında söylediklerini de pek çabuk geri aldı; herhalde dilinin altında bir bakla var."

Ertesi sabah, Varvara Petrovna, kafasında, kendisini şaşkına çeviren meselelerden hiç olmazsa bir tanesi olsun kökünden halledecek bir tasarı ile uyandı: bu fikir onda

birdenbire doğmuştu, bu bakımdan da çok güzeldi, nasıl bir duygunun altında bunu tasarladığı bilinemez. Hem zaten, ben bir sürü zıt düşünceleri peşin açıklamak zorunda değilim. Bir hikâyeci sıfatıyla ben, olup bitenleri, olup bittiği gibi anlatmakla yetinirim, bunlar, olmayacak şeyler gibi görünürse, suç bende değildir. Ama gene de şunu söyleyeyim ki, sabaha doğru, onun içinde Daşa'ya karşı zerre kadar bir şüphe kalmamıştı; zaten böyle bir şeyi hiçbir zaman aklından geçirmemişti. Çünkü evlâtlığının ahlâkından pek emindi. Hem sonra, Nikolay'ın Darya'ya gönül vermesi, bir ihtimal olarak bile imkânsızdı. Sabahleyin, çay masasının başında karşılıklı oturdukları sırada, Varvara Petrovna, fincanına çay koyan kızı dikkatli dikkatli süzdükten sonra, akşamdan beri belki, yirminci defa, kendi kendine, emin bir sesle: “hepsi saçma!” diye söylendi.

Yalnız, Darya'nın yorgun görüldüğüne ve her zamankinden daha sakin, daha gevşek olduğuna dikkat etti. Kahvaltıdan sonra, her zaman yaptıkları gibi, el işi işlemeye koyuldular. Varvara Petrovna, Daşa'dan, Avrupa'da bulunduğu sırada gezip gördüğü yerler hakkında bilgi istedi. Ona tabiat, şehirler, insanlar, âdetler, sanatlar, fabrikalar ve görebildiği her şey hakkında sorular sordu. Ama Drozdov'lara ve onların yanında geçirdiği hayata hiç temas etmedi. Daşa, iş işleme masasının önünde Varvara Petrovna'nın yanına oturmuş. bir taraftan ona yardım ederken, bir taraftan da düz, biteviye, ama biraz yavaş bir sesle hikâyesini arasız yarım saat anlattı.. Bir aralık Varvara Petrovna, birdenbire onun sözünü kesti:

— Darya, bana söyleyeceğin başka bir şey yok mu?

Daşa, biraz düşündükten sonra:

— Hayır, bir şey yok, diye cevap verdi, saf gözleriyle Varvara Petrovna'nın yüzüne baktı.

— Ruhunda, kalbinde, vicdanında bana söyleyeceğin hiçbir şey yok mu?

Daşa, hafif olmakla beraber kesin bir sesle:

— Hayır, hiçbir şey yok, diye tekrar etti.

— Eminim, zaten. Şunu iyi bil ki, Darya, senden hiçbir zaman şüphe etmeyeceğim. Şimdi, otur ve dinle. Hayır, şu iskemleye otur, karşıma; yüzünü iyice göreyim. Şöyle, tamam. Dinle, kocaya varmak ister misin?

Daşa, hayretle uzun uzun onun yüzüne baktı ama bu bakışta pek de öyle şaşkınlık yoktu.

— Dur, dinle. Evvelâ, yaş farkı var; hayli büyük bir yaş farkı; ama sen, bunun ne kadar saçma olduğunu herkesten iyi bilirsin. Akli başında bir kızsın, hayatında bir hata olmamak lâzım. Ayrıca, o yakışıklı bir adam da... Kısaca söyleyeyim: saydığın birinden, Stepan Trofimoviç'ten bahsetmek istiyorum. Ne dersin?

Daşa'nın gözlerindeki hayret büsbütün büyüdü, hem bu sefer yalnız şaşırmakla kalmadı, yüzü de kıpkırmızı kesildi.

— Dur, cevap verme, acele etme! Tabii vasiyetnamemde seni unutacak değilim. Ama ölürsem, paran bile olsa, ne yapacaksın? Seni kandırırlar paranı, elinden alırlar, perişan olursun. Ama onunla evlenirsen, tanınmış, saygı kazanmış, bir adamın karısı olacaksın. Şimdi bir de meseleyi öbür taraftan al. Ben ölüverirsem ona hayatını temin edecek para bırakmış bile olsam, ne olacak? Ama sen yanında olursan, gözüm arkada kalmaz. Dur, bitirmedim: onun akli bir karış yukarda. Nereye çeksen oraya gidiyor. Dik kafalı, kendini beğenmiş, fena huyları var, doğru, ama küçümseme, kadrini bil, çünkü ondan beterleri var! Yoksa seni bir alçağa vermek istediğimi mi sanıyorsun? Varvara Petrovna birdenbire öfkeli bir sesle kesip attı: hizmetçinizi kendiniz tutacaksınız.

— Onu gözünde büyülteceksin, çünkü ben rica ediyorum. İşittin mi? Cevap vermemekte niye inat ediyorsun?

Daşa, hep susuyor ve dinliyordu.

— Bekle, biraz daha bekle! Bitirmedim. O, kadın tabiatlı bir adam. Daha iyi ya! Bir kadın olsa olsa ona acır, âşık olmaz; ama sevmeye lâyık değil mi? Lâyık, çünkü zavallıdır, bir koruyanı olmalı. Bunun için onu sev! Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi? Söyle anlıyor musun?

Daşa, tasdik eder gibi başını salladı.

— Emindim. Senden bunu bekliyordum zaten. O seni sever, elinden başka şey gelmez... Mecbur!

Varvara Petrovna birden garip bir taşkınlıkla bağırmaya başladı:

— Sana kul köle olmaya hazırdır. Bırak ki, farkına varmadan tutulur, malımı bilirim ben. Hem sonra, ben varım, üzülme, sizi yalnız bırakmam, Dırdır eder, dert yanar, seni çekiştirir, önüne gelene senin hakkında olmadık lâflar eder. Ömrü yanıp yakılmakla geçer, bir odadan öteki odaya mektup yazar, hatta günde iki defa. Ama senden vazgeçmez. Gerek olan da, bu! Sözüünü dinletmeye çalış.. Deddiğini yaptıramazsan aptalsın. Kendimi asarım,

öldürürüm, diye tehditler savurur, aldırma. Onun ağzında: böyle lâflar ciddîye alınmaz. Ciddîye alma, ama gözünü de dört aç ha, bir an gelir kendini asıverir de, hiç belli olmaz, bu gibileri kendi canına da kıyar; kuvvetli oldukları için değil, zayıf oldukları için! Onun için hiçbir şeyde ileri gitme; evlilik hayatınızda bu senin kulağına küpe olsun. Sonra, onun bir şair olduğunu unutma. Dinle, Daşa; kendini feda etmekten daha büyük saadet yoktur. Bir de, beni pek memnun etmiş olacaksın, işin önemi burada. Bunları lâf olsun diye söylemiyorum, ben ne dediğimi bilirim. Belki bencilim, sen de bencil ol! Seni zorlamıyorum, düşün taşın, nasıl işine geliyorsa öyle hareket et! Haydi cevap ver, öyle susup durma!

Daşa, kesin bir sesle:

— Bana göre hepsi bir, Varvara Petrovna, dedi. Mutlaka evlenmem gerekiyorsa öyle olsun.

Varvara Petrovna, ona sert sert baktı:

— Mutlaka mı? Ne demek istiyorsun?

Elindeki işiyle meşgul olan Daşa cevap vermedi.

— Zekisin ama şimdi pek aptalca bir lâf ettin. Doğru, gerçi seni mutlaka evlendirmek istiyorum, hem de derhal, ama icap etti diye değil, aklıma estiği için... Ve seni, ancak Stepan Trofimoviç'e vermek isterim. Stepan Trofimoviç olmasaydı, yaşın yirmiye buldu diye telâşlanıp seni hemen kocaya vereceğimi sanma.

— Siz nasıl isterseniz öyle olsun, Varvara Petrovna!

— Demek, razı oluyorsun, öyle mi? Dur, sus. Niçin acele ediyorsun, daha bitmedi. Vasiyetnamemde sana on beş bin ruble bıraktım. Bu parayı nikâhınız kıyıldığı gün sana derhal vereceğim. Bunun sekiz binini ona vereceksin. Daha doğrusu bana vereceksin. Sekiz bin ruble borcu var. Onu ben ödeyeceğim. Yalnız, bu borcun senin parandan ödendiğini o bilmeli. Senin elinde yedi bin ruble kalır, ama bir meteliğini bile ona verme. Borçlarını da ödeme; sakın ha! Bir defa ödedin mi, bir daha başını alamazsın. Zaten, ben bırakmam ya! Ayrıca size her yıl bin iki yüz ruble vereceğim, olağanüstü ihtiyaçlarınız olursa bin beş yüz... Ev kirası, yiyecek içecek masraflarını da ben ödeyeceğim. Yalnız, hizmetçinizi kendiniz tutacaksınız. Senelik parayı senin eline, hem de bir defada vereceğim. Yalnız, sen de iyi ol, arada sırada ona bir şeyler ver; sonra, hiç olmazsa, haftada bir defa arkadaşlarını eve çağırmasına göz yum. Baktın ki, sık gelmeye başladılar, kapı dışarı edersin; ama ben yanınızda olacağım. Ölürsem, onun vefatına kadar bu parayı gene

alacaksın! Anlıyor musun, ama sadece ölene kadar; çünkü ben bunu senin için değil, onun için yapıyorum, doğrusu! Aptallık etmez de çarçur etmeden saklarsan elinde kalacak o yedi bin rubleden başka vasiyetnamemle sana sekiz bin ruble daha bırakacağım! Başka on para bekleme benden, bunu da bil. Haydi bakalım, razı oluyor musun? Nihayet bir şey söyleyecek misin?

— Cevap verdim ya, Varvara Petrovna.

— Karar vermekte serbest olduğunu unutma. Nasıl istersen, öyle olacaktır.

— Öyleyse müsaadenizle, Varvara Petrovna, bir şey soracağım. Stepan Trofimoviç daha önce size bir şey açmış mıydı?

— Hayır, bir şey söylemedi. Ama şimdi gelip konuşur.

Hızla yerinden kalktı ve siyah şalını omzuna attı. Yüzüne tekrar kırmızılık basan Daşa, ne yapacak, diye ona bakıyordu. Varvara Petrovna, birdenbire ona döndü; yüzü öfkeden mosmor olmuştu:

— Sen aptalsın, diye bağırarak üzerine doğru yürüdü. Nankörsün! Aklında ne var! Herhangi birşeyle seni şu kadarcık olsun mahcup edeceğimi mi sanıyorsun? Şimdi gelip dizlerine kapanacak, görürsün sevincinden aklını oynatacak, ölecek; bak gör, ben bu işi nasıl yoluna koyacağım! Seni küçük düşürür müyüm hiç! Sana hakaret etmelerini ister miyim? Yoksa seni bu sekiz bin ruble için mi alacak sanıyorsun? Ben de seni satmaya gidiyorum öyle mi? Aptal, aptal! Hepiniz de nankör aptallarsınız! Haydi, şemsiyemi ver!

Varvara Petrovna, yağıştan ıslanmış tuğla kaldırımını ve tahta köprüyü gözü görmeden yel yepelek geçerek Stepan Trofimoviç'in evine koştu.

VII

Darya'yı kimsenin gücendirmesine müsaade etmeyeceği doğrudu; aksine asıl şimdi kendisini onun velinimetini sayıyordu. Şalını omzuna attığı sırada, evlâtlığının kendisine şüpheli, dalgın baktığını görünce pek haklı olarak içinde temiz ve asil bir isyan uyanmıştı. Varvara Petrovna onu daha küçük bir çocukken evlâdı gibi severdi; Praskovya İvanovna'nın dediği gibi Daşa onun gözdesiydi. Varvara Petrovna, Darya'nın kardeşi İvan Şatov'a benzemediğini; yumuşak tabiatlı, sakın, uysal, gerekince sonuna kadar fedakâr, alçak gönüllü, sadık, umulmayacak kadar akıllı, her şeyden önce de asil bir kız olduğunu çoktan anlamış ve hakkında değişmez bir kanaat edinmişti. Şimdiye kadar her şey onun

beklediği, umduğu gibi çıkmıştı. Darya, daha on iki yaşındayken Varvara Petrovna: “şunu adam edeyim” demiş ve bir defa bir şeye aklını taktı mı ölse ondan vazgeçmeyen bu kadın, onu öz kızı gibi okutup yetiştirmeye karar vermişti. Derhal lâzım gelen para ayrılarak Bayan Greegs adında bir mürebbiye tutuldu. Bu kadın, Darya on altı yaşına gelinceye kadar evlerinde kaldı. Sonra birdenbire işine son verdiler. Arkasından sütbesüt Fransız olan bir lise hocası getirildi. Daşa, ondan Fransızca öğrendi; bu adama da günün birinde kapı dışarı edilircesine yol verildi. Sonra, asil bir aileden, fakir düşmüş bir dul kadın piyano hocası; olarak geldi. Ama onun asıl hocası Stepan Trofimoviç’ti. Doğrusu, Daşa’yı ilk keşfeden de oydu. Bu, kendi halindeki çocuk onun dikkatine çarpmış ve daha Varvara Petrovna bu kızla meşgul olmayı aklından hayalinden geçirmezken o, yavaştan yavaş Daşa’ya bir şeyler öğretmeye başlamıştı. Bir daha söyleyelim; çocuklar Stepan Trofimoviç’ten şaşılacak kadar hoşlanırlardı. Sekiz yaşından on bir yaşına kadar Yelizaveta Nikolayevna da ondan ders gördü. (Bu işi ücret karşılığında yapmadı, Drozdov’lardan hiçbir zaman para kabul etmedi.) Ama bu sevimli çocuktan pek hoşlanıyor, ona kâinatın, yeryüzünün yaratılışına, insanlık tarihine ait şiirler okuyor, öğretiyordu. İlk insanlar, eski milletler hakkındaki dersleri, bin bir gece masallarından daha meraklı ve eğlenceliydi. Liza, bu hikâyelere bayılıyor, evde de Stepan Trofimoviç’in taklidini yapıp herkesi güldürüyordu. Bu berikinin kulağına gitti ve fırsatını kollayıp bir gün kızı suçüstü yakaladı. Liza, birdenbire ne yapacağını şaşırdı, hıçkıra hıçkıra ağlayarak onun kucağına atıldı. Stepan Trofimoviç de kendini tutamadı; o da çocuk gibi ağlamaya başladı. Ama bir müddet sonra Liza memleketten ayrıldı, Daşa yalnız kaldı. Genç kız lise öğretmenlerinden ders almaya başladığı zaman, Stepan Trofimoviç kendi derslerine son verdi ve yavaş yavaş, onunla olan ilgisini büsbütün kesti. Aradan hayli zaman geçtikten sonra bir gün Stavrogin’lerde yemeğe kaldığı bir akşam, eski talebesinin güzelliği Stepan Trofimoviç’in dikkatini çekti. Daşa o zamanlar on yedisindeydi. Hemen onunla konuşmaya başladı; kızın verdiği cevaplardan pek memnun kalarak ona Rus edebiyatı tarihi üzerinde ders vermeyi teklif etti. Varvara Petrovna pek parlak bulduğu bu fikir için kendisine övgülü teşekkürler etti. Daşa’ya gelince o, mest oldu. Stepan Trofimoviç hemen itina ile derslerini hazırlamaya koyuldu.. Nihayet başladılar. Varvara Petrovna’nın da bulunduğu ilk ders parlak bir başarı kazandı. Konu, dinleyiciler üzerinde büyük bir ilgi uyandırdı. Ama ders sona erip de, profesör gelecek sefer *İgor Destanı*’nı inceleyeceğini anlatınca Varvara Petrovna birden yerinden fırladı, artık gelecek bir ders olmadığını söyledi. Stepan Trofimoviç’in yüzü uzayıverdi. Ama hiç sesini çıkarmadı. Daşa, kıpkırmızı oldu. Böylece, Rus edebiyatı tarihi dersleri de sona ermiş oldu. İşte bu olaydan tam üç yıl sonra şimdi, Varvara Petrovna’nın kafasında ikisini evlendirme fikri doğuverdi.

Biçare Stepan Trofimoviç, o gün evimde tek başına oturuyordu, olup bitenden habersizdi. Gene kara düşüncelere dalmış, tanıdıklarından biri çıka gelir diye arada bir pencereden dışarı göz atıp duruyordu, soğuk kendini belli etmeye başlamıştı; artık soba aranıyordu. Stepan Trofimoviç içini çekti. Birdenbire korkunç bir hayal gözüne çarptı: böyle bir havada, beklenmedik saatte koşa koşa Varvara Petrovna geliyordu! Hem de yaya! Stepan Trofimoviç'in o kadar akli başından gitti ki, elbisesini değiştirmeyi bile unutarak, evde gündelik giydiğı pembe pamuklu yelegiyle onu karşıladı:

— *Ma bonne amie!* [Sevgili dostum.] diye hafif bir sesle bağırarak ona doğru ilerledi.

— Yalnızsınız, buna pek memnun oldum, arkadaşlarınıza tahammül edemiyorum. Gene fosur fosur sigara içmişsiniz, her zamanki gibi... Bu ne duman Yarabbim. Daha çayınızı bile içmemişsiniz. Saat on ikiye geliyor. Dağınıklık oldu mu siz mesutsunuz. Pasaklılığa bayılıyorsunuz. Gene, yerlerde sürünen bu kâğıtlar ne? Nastasya, Nastasya'nız ne oldu? Kuzum, şu pencereleri, kepenkleri, kapıları aç. Burası havalansın. Biz salona geçelim: bir iş için konuşmaya geldim. İnsan şuraya bir süpürge çalar, kızım.

Nastaya, hem sinirli, hem öfkeli sesiyle:

— O kadar çok kirletiyorlar ki! diye homurdandı,

— Canım, sen süpür, günde kırk kere de olsa süpür!

Salona geçtikleri zaman Varvara Petrovna:

— Ne zevksiz salon bu dedi. Şu kapıyı iyice kapayın, kulak kabartıp dinlemesinler. Bu duvar kâğıtlarını mutlaka değiştirmek lâzım. Size geçen gün de kâğıt numuneleriyle bir mobilyacı göndermiştim, ne diye içinden seçmediniz? Oturup, dinleyin. Otursanıza efendim, rica ederim. Peki, nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?

Stepan Trofimoviç bitişik odadan:

— Geliyorum, şimdi, geliyorum diye bağırdı. İşte geldim.

Varvara Petrovna ona alaylı alaylı baktı.

— Ha, elbise değiştirmişsiniz. (Hoca, pembe, yeleginin üzerine redingot gitmişti.) Ama oturun artık, rica ederim.

Stavrogina, niyetini olduğu gibi ve sözünün tutulacağına emin bir tavırla bir solukta ona anlattı. Onun acele ihtiyacı olan sekiz bin rubleye dokundurdu, çeyiz hakkında

etraflica konuştu. Stepan Trofimoviç, gözlerini alabildiğine açmış, titreyerek dinliyor, söylenenleri işitiyor, ama açıkça anlayamıyordu. Arada bir söze karışmak istediye de sesi çıkmadı. Yalnız kafasına dank eden bir şey vardı, o da, kendisi istese de istemese de, konuşsa da konuşmasa da Varvara Petrovna'nın bütün dediklerinin olacağı ve kendisinin bu andan itibaren kesin olarak evli bir adam bulunduğuydu.

Nihayet mırıldandı:

— Ama azız dostum... Üçüncü defa, bu yaşta. Hem de böyle bir çocukla... *Mais c'est une enfant*, [Bir çocuk, ya!] dedi.

— Yirmi yaşına basmış bir çocuk, Allaha şükür! Gözbebeklerinizi döndürüp durmayın öyle, rica ederim. Tiyatroda oyun oynamıyorsunuz. Pek akıllı, âlim bir adamsınız. Ama hayatı birazcık anlamamışsınız. Sizin, dadıya ihtiyacınız var, dadıya! Her zaman sizinle uğraşacak birine! Ben ölüversem haliniz nice olur. O size arayıp da bulamayacağınız bir dadı! Uysal, akıllı başında, ahlâkına güvenilir bir kız; hem sonra, ben de burada olacağım, hemen ölmedim ya! Kadın kadıncık, melek gibi kız! Bu mesut düşünce bana daha İsviçre'deyken geldi, işittiniz, değil mi, size, melek gibi kızdır, diyorum, Varvara Petrovna birden taşmıştı: eviniz pislikten geçilmiyor. Tertemiz, eder, düzenler, her şeyiniz sakız gibi olur. Ey! Böyle bir meleği verirken bir de size yalvarıp yakaracağımı mı sanıyorsunuz, yoksa? Asıl siz benim dizlerime kapanın! Ah, boş kafalı, boş kafalı, korkak ruhlu adam!

— Fakat ben... İhtiyarım!

— Elli üç yaşında, daha güzel ya! Elli yaş, sonu değil, ömrün ortasıdır. Siz güzel bir erkeksiniz, kendiniz de bilirsiniz. Onun sizi ne kadar saydığını da görüyorsunuz. Ben ölünce ne yapar? Yanınızda olursa düşünmez, benim de gözüm arkada kalmaz; rastgele bir insan değilsiniz ki; isminiz, seven bir kalbiniz var, bir geliriniz de olacak, bunu sağlamak vazifem! Hem, kim bilir belki de bir kızı kurtarmış olacaksınız, evet kurtarmış... Hiç değilse onun şerefini koruyacaksınız. Onun hayatına şekil vereceksiniz, kalbini dolduracak, doğru yolu göstereceksiniz. Fikir sapıtmaları yüzünden bugün neler kaybolmuyor! Eserinizi tamamlamak imkânını bulacaksınız. O zaman birdenbire herkesin gözleri tekrar size çevrilir.

Varvara Petrovna'nın bu kurnazca pohpohu, Stepan Trofimoviç'in onurunu okşadı:

— Gerçektende bu sıralarda "İspanya tarihi hikâyeleri"mi kaleme almaya niyetleniyordum, dedi.

— Bak, gördünüz mü? Ne iyi tesadüf!

— Yalnız... O? Onunla konuştunuz mu?

— Siz onu düşünmeyin, hem, o kadar kurcalamaya gelmez. Tabii, önce sizin ona talip olmanız lâzım, gidip ondan bu şerefi size vermesini rica edeceksiniz. Anlaşıldı mı? Ama tasalanmayın. Ben de orada bulunacağım. Zaten, ona âşıksınız.

Stepan Trofimoviç'in beynine bir topuz indi. Etrafında duvarlar dönmeye başladı. Birdenbire titreyen bir sesle:

— *Excellente amie!* [Aziz dost.] dedi, ben... Ben aklıma getirmezdim, beni... Bir başka... Kadına vereceğinizi...

Varvara Petrovna iğneleyici bir sesle:

— Kız değilsiniz, Stepan Trofimoviç, kızları kocaya verirler, sizse kendiniz evleneceksiniz, dedi.

Hoca, şaşkın şaşkın ona baktı:

— *Oui, j'ai pris un mot pour un autre.. Mais... c'est egal* [Evet, kelimeyi yanlış kullandım, ama... Aynı şey.] dedi.

Varvara Petrovna, küçümseyen bir tavırla cevap verdi:

— Evet, ben de görüyorum ki aynı şey. Hay, Yarabbim, bayılıyor; Nastasya, Nastasya! Çabuk su getir!

Fakat suya lüzum kalmadan Stepan Trofimoviç kendini toparladı: Varvara Petrovna şemsiyesini aldı:

— Sizinle şimdi konuşamayacağız, anlaşıldı...

— *Oui. oui, je suis incapable.* [Evet, evet, konuşacak halde değilim.]

— Ama yarına kadar düşünür, taşınırsınız; dinlenirsiniz. Sokağa çıkmayın: bir şey olursa bana haber salın, gece de olsa zararı yok. Mektup yazmaya falan kalkışmayın, okumam bakın! Yarın bu saatte ben gene gelirim, yalnız olarak ve kesin cevabınızı isterim. Umarım ki, memnuniyet verici bir cevap olur bu! Öyle yapın ki, evde kimse bulunmasın. Ortalık temiz, derli toplu olsun. Şu hale bakın, Nastasya, Nastasya!

Tabii Stepan Trofimoviç ertesi günü, peki dedi Zaten başka türlü edemezdi. Buna sebep de büsbütün: başka bir şeydi...

Aramızda Stepan Trofimoviç'in malikânesi diye adlandırdığımız yer (eski kadastroya göre elli nüfusluk bir yer) aslında kendisinin değil, ilk karısının mülküydü, dolayısıyla oğlu Piyotr Stepanoviç Verhovenski'ye kalıyordu. Stepan Trofimoviç, ancak çocuğun vasisi sıfatıyla bu mülke karışıyordu, çocuk büyüyüp de medenî hakkını kazanınca, emlâkinin idaresini bir vekâletname ile babasına verdi. Aralarındaki anlaşma genç adamın lehineydi: kölelik sisteminin kaldırılmasından sonra ancak beş yüz ruble, belki daha aşağı bir gelir getiren bir mülkü babasına yılda bin rubleye kiralamıştı. Böyle bir anlaşmaya nasıl vardıklarını Allah bilir. Yalnız, bu bin rubleyi muntazaman gönderen Varvara Petrovna'ydı, paranın içinde babasının bir meteliği bile yoktu. Üstelik emlâkten gelen parayı öylece cebine attığı yetmiyormuş gibi, Stepan Trofimoviç mülkün belli başlı değeri olan ormanını ağaç kesmek üzere bir tüccara, Varvara Petrovna'dan gizli, kiraya vermek suretiyle bu araziye harap edip çıktı. Esasen bu koruluğu, çoktan beri parça parça satıyordu. Stepan Trofimoviç en aşağı sekiz bin ruble edecek bir yerden beş bin rubleyi zor aldı. Ama para kulüpte cebine battı ve üstelik borçlanarak da son meteliğine kadar kaybetti. Kayıp o kadar büyüktü ki, korkudan Varvara Petrovna'ya da başvurmaya cesaret edemedi. Kadın, sonradan bunu duyunca çileden çıktı. Bu sırada birdenbire oğlu, araziye ne olursa olsun satmak için geleceğini bildiriyordu. Babasından, hemen bu satış işini ele alıp, bir an önce neticelendirmesini istedi. Elbette asil, menfaat peşinde koşmayan Stepan Trofimoviç, “Bu sevgili evlâda” karşı yaptığı haksızlıktan azap duydu. (Onu son defa dokuz yıl önce, Petersburg'ta üniversiteye giderken görmüştü.) Arazi ilk şekliyle, su içinde on üç, on dört bin ruble ederdi ama şimdi beş bin ruble bile veren alıcıyı bulabileceği şüpheliydi. Stepan Trofimoviç'in aralarındaki anlaşma gereğince, ormanı satmaya pekâlâ hakkı vardı: sonra her yıl hiç aksatmadan gönderdiği o bin ruble ne oluyordu? Bu para peşin peşin mülkten mi geliyordu? Gelir, bunun yarısını bile tutmuyordu. Oğluyla hesaplaşırken bunları ileri sürerek pek tabii kendisini haklı çıkarabilirdi. Ama Stepan Trofimoviç, asil bir insandı. Gayesi yüksekti. Aklına parlak bir fikir geldi: Petruşa geldiği zaman, en yüksek parayı, yani on beş bin rubleyi, o güne kadar her yıl gönderdiği paraların adını anmadan çıkarıp masanın üstüne bırakacak, sonra, göz yaşları içinde “sevgili evlâdının” boynuna sarılıp bu hesabı da böylece kapatacaktı, Bu tabloyu Varvara Petrovna'nın gözlerinde canlandırdıktan sonra, bunun, dostluklarına, müşterek “düşünüş”lerine özel bir asillik havası getireceğinden, bugünün akli bir karış havada modern sosyalist gençliği yanında eski neslin maddi menfaatler peşinde koşmayan cömert ve büyük ruhuna ne güzel bir misal olacağından dem vurdu. Daha bin dereden su getirdi. Varvara Petrovna, hiç sesini çıkarmadan dinliyordu; nihayet kuru bir sesle, bu yeri

en yüksek değeri üzerinden, yani altı yedi bin rubleye (beş bine de alabilirdi) satın almaya razı olduğunu bildirdi. Ormanla birlikte havaya uçurduğu sekiz bin ruble hakkında ona tek söz söylemedi.

Evlenme tekliflerinden bir ay önceye rastlayan bu konuşmadan sonra, Stepan Trofimoviç, üzgün ve düşünceli bir hal aldı. Evvelce, oğlunun bizim taraflarda görünmeyeceğini umabilirdi. Umabilirdi derken, bunu söyleyen benim bir el olduğumu unutmamalı; yoksa Stepan Trofimoviç bir baba olarak, böyle bir ümidi nefretle reddederdi. Her neyse, yalnız, o güne kadar Petruşa hakkında kulaktan kulağa garip söylentiler yayılmıştı. Yüksek tahsilini altı ay önce bitirmiş, üniversiteden çıktıktan sonra da Petersburg'ta işsiz güçsüz dolaşmıştı. Günün birinde, halkı fitneye veren gizli bir beyannamenin yazılış ve hazırlanışında elbirliği ettiği haberi geldi. Onun arkasından birdenbire Rusya'dan çıkıp İsviçre'ye, Cenevre'ye gittiği duyuldu: anlaşılan kaçmıştı.

Bu haberden pek canı sıkılan Stepan Trofimoviç:

— Hayret ediyorum, diyordu, *Petruşa, c'est une pauvre tete!* [Petruşa, böyle şeylere akli ermez onun.] İyi, kibar, duygulu; vaktiyle Petersburg'ta, duymuştum, ama ne de olsa, zekâsı kıt bir çocuk. Hem biliyor musunuz, bunlar hep, olgun olmamaktan, hemencecik hislere kapılmaktan ileri geliyor. Onları çeken gerçeğin kendisi değil, romantiklik: sosyalizmin sözümleri ona ülküsü, mistik tarafı, şairaneliği. Tabii işin içinde başkası var. Ya ben, ya benim durumum, burada bir sürü düşmanım var, orada daha da fazla; diyecekleri belli; babasının tesiri! Gördün mü işi. Hey Allah'ım! Petruşa bozguncu. Ne günlere kaldık.

Petruşa, eskisi gibi muntazaman parasını alabilmek için İsviçre'den açık adresini göndermekte gecikmedi. Demek ki orada büsbütün bir mülteci vaziyetinde değildi. İşte Avrupa'da, dört yıl kaldıktan sonra şimdi yurduna dönmüş bulunuyor, pek yakında da şehrimize geleceğini haber veriyordu; böylece, suçlu bir kimse olmadığı da anlaşılıyordu. Hatta öyle görünüyordu ki, kendisiyle ilgilenen, onu koruyan kodaman birisi vardı. Mektup, güney Rusya'dan geliyordu. Petruşa, resmi olmamakla beraber, hayli önemli görünen bir görevle orada bulunuyordu. Bütün bunlar iyi, hoş ama arazinin satış bedelini tamamlamak için gerekli olan yedi sekiz bin ruble para nereden bulunacaktı? Mesut bir aile tablosu yerine, ister misiniz, aralarında mesele çıksın da, mahkemelik olsunlar? Stepan Trofimoviç'e içinde bir şey, hassas oğlu Petruşa'nın on paradan bile vazgeçmeyeceğini söylüyordu. Bana bir gün: "Dikkat ettim, bütün bu koyu sosyalistler, bütün bu komünistler, aynı zamanda çok cimri kimseler, son derece merhametsiz, son derece bencil mal sahipleri. Öyle ki, bir adam ne derece ileri fikirli bir sosyalistse o kadar

da malına düşkün oluyor. Bu neden böyle, evet neden böyle? Yoksa bu da mı fazla duygululuktan ileri geliyor?” dedi. Söylediklerinin bir aslı esası var mıydı bilmem, yalnız, bildiğim şey, ormanı satma işinin Petruşa’nın kulağına gitmiş olduğu, bunu da Stepan Trofimoviç’in bildiği idi. Petruşa’nın babasına yazdığı mektupları da okudum: o zamana kadar pek seyrek mektup yazardı. Çok çok yılda bir defa. Ama geleceğini üst üste iki mektupla bildirdi. Petruşa’nın bütün mektupları kısa, kuru, yalnız işten bahseden, Petersburg’ta ilk karşılaşmalarından sonra günün modasına uyarak edindikleri senli benli yazılmış eski zamanın başkentinde oturan büyük arazi sahiplerinin taşradaki, kölelikten yetişme çiftlik vekilharçlarına yazdıkları emirlere benzer mektuplardı. İşte şu anda, vaziyeti kurtarmak için bulunması gereken sekiz bin rubleyi Daşa’yla evlenmesi şartıyla Varvara Petrovna ona sağlıyordu; ama ancak Daşa’yı alması şartıyla! Tabii ne yapsın baş eğdi.

Varvara Petrovna çıkıp gittikten sonra Stepan Trofimoviç, hemen beni aratıp buldurdu, başka gelen gidene bütün gün kapısını kapadı. Tabii, tahmin edileceğı gibi, biraz ağladı, güzel, içli sözler söyledi, sözlerinin arkasını getiremediğı de oldu, bir ara kendisinin de pek keyfine giden bir cinas düşürdü, arkasından bir titreme nöbeti geçirdi; kısacası her şey yolunda gitti. Neden sonra, kalkıp, yirmi yıl önce ölen Alman karısının resmini duvardan indirdi ve yanık bir sesle ona: “Beni affediyor musun?” dedi. Umumiyetle kendisinde şaşırılmış bir insan hali vardı. Kederini dindirmek için içki getirdi, biraz içtik. Biraz sonra tatlı, derin bir uykuya dalıverdi. Ertesi günü, itina ile giyindi, beyaz kravatını ustalıkla bağladı. Birkaç defa aynanın karşısına geçip boyuna boşuna baktı; mendiline koku sürdü. Ama tam bu sırada pencereden, Varvara Petrovna’nın geldiğini görünce, mendilini telâşla bir yastığın altına sokuşturup bir başka kokusuz mendil aldı.

Varvara Petrovna onun muvafakat cevabını öğrenince:

— Çok iyi ettiniz, dedi. Birincisi, pek asil bir karara vardınız, sonra, hususî hayatınızda pek kulak vermediğiniz aklın sesini dinlediniz. Sonra Stepan Trofimoviç’in parlak boyunbağına bakarak: zaten acelemiz de yok, diye ilâve etti. Şimdilik bir şey açmayın. Ben de açmayacağım. Yakında doğum yıldönümünüz var. O zaman Daşa’yı alıp size gelirim. Bir davet yaparsınız, ama rica ederim, içki, meze falan olmasın. Yalnız bir çay verirsiniz. Neyse o işleri ben tertiplerim. Arkadaşlarınızı çağırırsınız. Kimler gelecek, kimler gelmeyecek, bunu beraberce tespit ederiz. Bir gün önce icap ederse Daşa’yla anlaşılırsınız; düğün gününüzün akşamıysa, resmî bir nişan merasimi yapıvermiş gibi olmayız da sadece evleneceğinizi çıtlatırız, anlatırız, tören yapmadan! On beş gün sonra da, öyle pek ortalığı ayağı kaldırmadan evleniverirsiniz, olur biter. Kiliseden çıkar çıkmaz şöyle

meselâ Moskova'ya doğru bir seyahate çıkarsınız. Belki ben de beraber gelirim. Ama asıl önemli taraf o gün gelinceye kadar susmanızdır.

Stepan Trofimoviç şaşırıldı kaldı. Bunun pek doğru olmayacağı; nişanlısıyla önceden konuşup anlaşmalarının daha iyi olacağı hakkında ağzında bir şeyler gevelemek istediye de Varvara Petrovna hışımla onun lâfını ağzına tıkadı:

— Buna ne lüzum var? dedi. Belki de iş olmayıverir, vazgeçilir.

Müstakbel damat afalladı:

— Vaz mı geçilir? diye mırıldandı.

— Evet, neyse durun bakalım... Ama eninde sonunda dediğim gibi olacak, kuruntu etmeyin, ben hepsini hallederim. Siz, bana bırakın işi. Siz karışmadan da icabı konuşulur, yapılır. Hem sizin bu işe karışmanızın ne faydası olur? Ne yaparsınız yani? Bize gelmeyin, mektup da yazmayın. Sonra, dilinizi tutun, rica ederim. Ben de ağzımı açmayacağım.

Dert anlatmaya vakit bırakmadan kalktı, gitti. Galiba sinirleri bozulmuştu. Stepan Trofimoviç'in böyle hemen güvey olmaya kalkışmasına içerlemişe benziyordu. Berikiyse, ne yazık ki! durumunu kavramaktan çok uzaktı, meseleye tek taraflı bakıyor, başka noktalardan bir göz atmayı aklından geçirmiyordu.. Yüksekten atıp tutmaya başladı, muzaffer, aynı zamanda havai bir tavrı vardı. Karşıma geçti, kollarını açarak bana:

— İşte bu hoşuma gidiyor, dedi. İşittiniz ya, nihayet işi o hale getirecek ben de vazgeçivereceğim. Nihayet benim de bir sabrım var, tükenebilir ve... istemeyiveririm! “Sen evinde otur, senin yapacağın iş yok! “Niye? Hem sonra muhakkak evlenmem lâzım mı? Aklına esti diye! Nihayet ben akli başında bir adamım. Şımarık bir kadının elinde oyuncak olamam. Oğluma karşı vazifelerim var... Oğluma... Ve kendime karşı! Bir fedakârlık ediyorum, bunu anlıyor mu? Razi oldumsa, hayattan bezdim, adam sen de diyorum da ondan razı oldum. Ama burama kadar getirmesin, o zaman her şeye eyvallah edemem. Günün birinde gücenip vazgeçtim, deyiveririm... *Et enfin le ridicule*. [Ondan sonra maskaralık.] Kulüpte neler söyleyecekler. Liputin buna ne diyecek? “Olur ki iş olmayıverir.” şuna bakın! Artık bu kadarı fazla! *Je suis un jorçat, un Badinguet*. [Bir kürek mahkûmu oldum.] Sırtı duvara dayanmış bir adam!

Bütün bu yanıp yakılmanın içinde bir hırçın memnunluk ve havailik dikkate çarpıyordu. Akşam, oturup içki içtik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKASININ GÜNAHLARI

I

Aradan bir hafta geçti ve iş biraz ilerlemeye başladı.

Bu uğursuz hafta içinde başımın hayli derde girdiğini burada işaret etmeliyim. Çünkü en yakın dert ortağı olarak bu bahtsız nişanlının, hemen bütün hafta gölgesi gibi, yanında bulunmak zorunda kaldım. En çok, bir utanç duygusuyla kıvranıyordu. Bereket versin ki, bütün hafta içinde gelen giden olmadı da ikimiz baş başa kaldık. Ama o, benden de utanıyordu. Öyle ki, bana ne kadar açılırsa o kadar da bu itirafları dinlediğim için sitem ediyordu. Buluttan nem kaptığı için, bütün şehir halkının bu işi duymuş olduğunu vehmediyor, kulübe gitmek şöyle dursun, dostlarının yüzlerini görmeye korkuyordu. Sağlığıyla ilgili günlük gezintilerini bile gece ortalık karardıktan sonra yapıyordu.

Bir hafta geçtiği halde hâlâ nişanlı olup olmadığını bilmiyordu; bütün çabalamalarına rağmen bir netice üzerinde karar vermiyordu. Nişanlısını hâlâ görmemişti. Ve kendisiyle evlenmeye razı olup olmadığını da bilmiyordu; kısacası, bu iş ciddî mi, değil mi onu da kestiremiyordu. Varvara Petrovna kendisiyle görüşmeyi kesin olarak reddediyordu. İlk yazdığı mektuplarından (bir yığın mektup yazdı) birine verdiği cevapta, bir müddet kendisiyle bütün ilgiyi kesmesini, çünkü çok meşgul olduğunu yazıyor, size, diye ilâve ediyordu, çok önemli haberlerim var, ancak, bunları bildirmek için aklımın daha salim olacağı bir anı bekliyorum; bana geleceğiniz günü ben size, vakit gelince bildireceğim.” Bundan böyle yazacağı mektupları da açmadan geri çevireceğini, çünkü artık, “tadını kaçırdığını” bildiriyordu. Bu mektubu bana gösterdi, okudum.

Bununla beraber, bütün bu tatsızlıklar, bu kararsızlıklar onun baş üzüntüsü yanında hiç kalıyordu. Bu üzüntü onun bütün rahatını, huzurunu kaçırıyor, ona bir dakika aman vermiyordu. Zayıflıyor, günden güne cesaretini kaybediyordu. Bu, her şeyden fazla utanç duyduğu, hiç kimseye açamadığı, hatta bir okul çocuğunun bile kanmayacağı küçük yalanları, birbirini tutmayan sözlerle benden bile gizlemeye çalıştığı bir şeydi. Ama gene de bensiz edemiyor, iki saat yüzümü görmezse peşimden adam koşturuyordu. Ona hava gibi, su gibi gerekli bir şey olmuştum.

Böyle hareket etmesi biraz canımı sıkmıyor değildi. Çünkü söylemeye lüzum bile yok, o büyük ve ünlü sırrını ben çoktan keşfetmiştim. Ben o sıralarda Stepan Trofimoviç'in bu sırrını, bu başlıca üzüntüsünü ve endişesini açığa vurmanın, ona şeref vereceğini hiç sanmıyordum. Ve daha genç bir adam olduğumdan, hislerindeki adilik, bir kısım şüphelerindeki çirkinlik bana tiksinti veriyordu. Acaba onu, bu zoraki dert ortaklığının bana verdiği sıkıntıdan ötürü mü böyle bile bile onun ağzından tam bir itiraf koparmak için mi itham ediyordum. O da benim içimi okumuştı, yani sırrını keşfetmiş olduğumu ve benden sakladığı için kendisine sitem ettiğimi biliyordu; kendisine sitem ettiğim, sırrını keşfettiğim için o da bana kızıyordu. Ben, kırgınlığımda, belki haksızdım, ama iki dostun uzun müddet paylaştığı yalnızlık, gerçek bir dostluğu çok defa tehlikeye sokar. O, durumunu kavramıyor değildi, hatta sırrının saklanması o kadar lüzumlu olmayan noktalarını büyük bir incelikle ayırt edip çıkarıyordu. Bana, Varvara Petrovna'dan bahsederken:

— Ah, eskiden böyle miydi, diyordu, böyle miydi eskiden, beraber oturup muhabbet ettiğimiz zamanlar... Bilir misiniz ki, oturup konuşmasını becerirdi o zamanlar. Düşünceleri, kendine has düşünceleri vardı desem inanır mısınız? Hiç o değil şimdi sanki. Onları inkâr ediyor, boş lâkırdılardı, diyor. Geçmişten nefret ediyor... Şimdi bir tezgâhtara, vekilharca döndü. Katı yürekli bir insan oldu. Her şeye kızıyor, surat ediyor.

— İsteğini yerine getiriyorsunuz işte, ne diye kızsın? dedim.

Yüzüme manalı manalı baktı:

— Aziz dostum, reddetseydim, çileden çıkardı. Çi-le-den! Ama gene de şimdi razı olduğum için kızdığından daha az kızardı.

Bu sözlerinden kendisi pek memnun kaldı. O akşam ikimiz bir küçük şişeyi yuvarladık. Sakinleşti. Ama bu hal, geçiciydi. Nitekim ertesi günü her zamankinden daha berbat, daha somurtkan oldu.

Beni en çok kızdıran tarafı Drozdov'ları ziyarete gitmek istemeyişiydi; kadınlar, kendisiyle görüşmek, eski ahbaplığı yenilemek isliyorlardı. Bunu iyi biliyorduk. Çünkü geldiklerinden beri kaç kişiye onu sormuşlardı. Beri taraftan o da onları görmeye can atıyordu. Lizaveta Nikolayevna'dan bir türlü mana veremediğim bir coşkunlukla bahsederdi. Zahir, bir vakit pek hoşlandığı çocuk hatırına geliyordu; bir taraftan da, ama neden, onu bilmem, bu kızın yanında, derdine hemen bir çare bulacağını, hatta belki ağır şüphelerinin kafasındaki istifhamlarını çözeceğini vehmediyordu. Lizaveta Nikolayevna'yı

gözünde büyütüyor, onu insanüstü bir mahlûk gibi görüyordu. Ama her gün niyetlendiği halde bir türlü ziyaretine gidemiyordu. Doğrusu ya, o zaman ben de bu genç kızla tanışmayı istiyordum, beni onlara yalnız Stepan Trofimoviç götürebilirdi. Ben kızı birkaç defa sokakta şık bir binici kıyafetiyle güzel bir at sırtında, yanında o akraba dedikleri, general Drozdov'un yeğeni olan genç subay olduğu halde gezerken gördüm. Üzerimde büyük bir tesir uyandırdı. Gerçi göz bağlanışım kısa sürdü ve ben rüyamın ne kadar gerçekleşmez olduğunu pek çabuk anladım; ama ne kadar geçici bir duygu olursa olsun, gerçekten yaşanmış bir duyguydu, bu sebeple dostumun böyle eve kapanmasına o zamanlar ara sıra nasıl kızdığımı tahmin edebilirsiniz.

Stepan Trofimoviç, daha ilk günü, bütün ahbablarına, bu sıralarda kimseyi kabul etmek istemediğini resmen bildirmeye karar verdi. Her ne kadar kendisini bundan vazgeçirmeye çalıştımsa da dinletemedim, o gene bildiğini okudu. Israrı üzerine kalkıp bütün tanıdıkları birer birer dolaştım ve hepsine Varvara Petrovna'nın bizim "ihtiyar"a (Stepan Trofimoviç'e aramızda böyle derdik) eski yıllara ait birtakım mektup ve muhaberatın derlenip bir sıraya konması gibi önemli bir iş vermiş olduğunu, bu yüzden evde kapanıp kaldığını, benim de kendisine yardım etmeye çalıştığımı söyledim. Kala kala uğramadığım yalnız bir Liputin kaldı, ona da doğrusu korkudan gidemiyordum. "Bu mavalın bir kelimesine bile inanmayacak" diyordum, kendi kendime: "İşin içinde kendisinden bir şeyin saklandığını derhal sezecek, daha ben kapıdan çıkmadan, şehir kazan o kepçe, sorup soruşturacak, olmadık dedikoduyu edecek... Ben bunları düşünüp dururken Liputin, sokakta kendiliğinden karşıma çıkıverdi. Haber bıraktığım tanıdıklardan meseleyi öğrenmişti bile, ama işin garibi, bana sorgu sual edeceği, Stepan Trofimoviç hakkında ağzımı arayacağı yerde, ben kendisine henüz uğrayamadığım için özür dilemek üzere ağzımı açarken sözümü kesip benimle büsbütün başka bir konu üzerinde konuşmaya koyuldu. Zaten konuşmayı seven bir adamdı. Anlaşılan söyleyecek bir sürü lâfı vardı da. Benim gibi bir dinleyeni bulmaktan memnun, valinin karısının gelişinden başlayıp, kulüpte teşekkül eden muhalifler grubuna kadar bir sürü şehir haberi verdi. Kısacası, ayaküzeri bir çeyrek saatten fazla çene çaldı ve tatlı tatlı dinledi. Ona tahammül edemiyordum ama tatlı konuştuğunu da itiraf etmeliyim. Hele parmağına doladığı bir konu olursa! Bu adam, bence doğuştan hafiye yaratılmıştı. En son dedikoduları, en gizli şehir haberlerini, hele fesatlığa uygun oldu mu, o muhakkak bilirdi. Çoğu kendisini hiç ilgilendirmedeği halde o kadar şeyi aklında nasıl tuttuğuna insan şaşıyordu. Onun mizacının en belli çizgisi hasetti sanıyorum, hep böyle düşündüm, aynı akşam, onunla karşılaşmamı, bana söylediği şeyleri Stepan Trofimoviç'e anlattım.

Pek telâşlandı, bana: “Luputin biliyor mu, bilmiyor mu?” diye garip bir sual sordu, şaşırdım kaldım. Liputin’in bu kadar kısa bir zamanda bir şey öğrenmesine imkân olmadığını, zaten ağzından lâf alacak kimse bulunmadığını anlatmaya çalıştım ama Stepan Trofimoviç’e söz anlatmak ne mümkün! Nihayet şöyle dedi:

— İster inanın, ister inanmayım, eminimi ki o “bizim” durumu en ince noktalarına kadar biliyor; hatta sizin, benim bilmediğimiz şeyleri de biliyor. Hem ne şeyleri; belki biz onları hiç öğrenemeyeceğiz, Yahut öğreneceğiz ama, iş işten geçince; artık geri dönmek imkânı kalmadığı zaman öğreneceğiz!..

Cevap vermedim, yalnız bu sözler çok şeyleri ima ediyordu. Ondan sonra beş gün, Luputin’den hiç bahsetmedik. Stepan Trofimoviç, dilini tutmadığı, benim önümde bu gibi şüphelerini açığa vurduğu için büyük bir pişmanlık duyduğunu açıkça görüyordum.

II

Stepan Trofimoviç’in evlenmeye razı oluşundan yedi sekiz gün sonra bir sabah, her vakit ki gibi, saat on bire doğru kederli dostumun evine gittiğim sırada yolda başımdan bir macera geçti.

Liputin’in dediğine göre “ünlü yazar” Karmazinov’a rast geldim. Bu yazarın romanlarını, hikâyelerini, bizden evvelki nesil, hatta bizim nesil pek iyi biliyordu. Çocukluğumun, gençliğimin en büyük zevklerini onun eserlerinden tatmıştım. Sonra sonra ondan biraz soğudum. Bir ara yazdığı tezli romanları, içten gelen bir şiirle dolu ilk eserlerinden aldığım tadı bana vermedi. En son yayınladıkları ise hiç hoşuma gitmedi.

Bunun gibi nazik bir meselede ben de kendi düşüncemi açıklamak cesaretini gösterecek olursam, orta sınıftan olan bu dâhi baylar hayattayken her zaman birer dâhi olarak ele alınırlarsa da ölünce insanların hafızalarından, hiçbir iz bırakmadan, silinip giderler. Bazen, hayattayken de, eski nesli değiştirecek olan yeni nesil büyür büyümez unutuldukları da olur. Herkes kendilerine, şaşılacak kadar çabuk, hiçbir kıymet vermemeye başlar. Bu iş bizde, tıpkı tiyatrodaki dekor değişmesi gibi, ansızın oluverir. Tabii dünyaya yeni sözler söylemek için gelen Puşkin’ler, Gogol’ler, Moliere’ler, Voltaire’ler gibi ebedileşmiş kimseler bunun dışında kalır. Şurası da muhakkak ki, bütün bu orta sınıf dâhi efendiler, saygı değer yaşa geldikleri zaman çoğu kendileri de farkına varmadan en acınacak bir halde yazma kabiliyetlerini kaybediyorlar. Sık sık kendisinde pek derin ülküler olduğu sanılan ve cemiyet hayatının gidişatına pek önemli, ciddî tesir yapması

beklenen yazarın esas ülküsünün pek zayıf, pek küçücük olduğu anlaşılır. Bunun için de kimse onun yazma kabiliyetini böyle çabucak kaybedebildiğine üzülmez. Ak saçlı ihtiyarlarsa, bunun farkında olmadıkları için kızar dururlar. Meslek hayatlarının sonlarına doğru onların onurları şaşılacak kadar büyümektedir. Kim bilir, belki kendilerini gökten zembille inmiş sanıyorlar. Küçük dağları biz yarattık diyorlar.

Karmazinov'un, yüksek toplum içinde görünmeyi, kodamanlarla düşüp kalkmayı ruhunun esenliğine değıştiğini söylerlerdi! Anlatırlardı, sizi gördüğü zaman, kollarını açar, tatlı, övgülü, dostça lâflar eder. Hele sizden bir beklediği varsa, bir fayda, menfaat umuyorsa, alçakgönüllü, babacan, tatlı bir adam olur. Sizi bendeder. Ama bir prens, bir kontes yahut herhangi kendisinden çekindiği adam karşısında sizi hemen küçümseyerek unutuverir, bir sineğe, bir toza fiske vurur gibi, tiksintiyle sizi üzerinden atar; hem daha arkanızı bile dönmemiş, evinin eşiğini aşmamış olduğunuz halde! Bu tarzda hareket, nezaket ve terbiyenin en yüksek derecesindeymiş ona göre! Kendine tam manasıyla hâkimmiş, tavır ve hareketleri kibarmış, ama onur duygusu isteri derecesine varırmış, öyle ki edebiyatla pek ilgilenmeyenlerin arasında bulunduğu sıralarda bile muharrir sinirliliğini gizleyemezmiş. Kazara birisi eserlerine karşı biraz kayıtsız görünse, can evinden vurulur, adamdan intikam alırmış.

Bir yıl kadar önce bir dergide onun bir makalesini okumuştum. Bunda en masum bir şiir vardı, aynı zamanda psikolojiden dem vurmak gayesi güdülüyordu. İngiltere kıyılarından birine yakın bir yerde batan bir vapuru tasvir ediyordu. Bu vakaya kendisi şahit olmuş, can kurtarma ameliyesiyle, boğulanların cesetlerinin çıkarılmasında hazır bulunmuştu. Oldukça uzun ve şatafatlı olan bu makale sırf kendisini göstermek gayesiyle yazılmıştı. Satırların arasında şunları okumak mümkündü: "Benimle ilgileniniz, bakınız o dakikalarda ben nasıldım. Denizden, fırtınadan, kayalardan parça parça olan gemiden size ne? Kudretli kalemimle onları yetecek kadar size anlattım ya! Ölü kolları arasında ölü çocuğunu tutan bu boğulmuş kadına ne bakıyorsunuz? O manzaraya dayanamayarak başını çevirmiş olan bana bakınız, daha iyi edersiniz. İşte ben arkamı döndüm; dehşet içindeyim geri dönüp bakacak halde değilim; gözlerimi yumuyorum, bu ne kadar meraklı bir şey değil mi? Karmazinov'un makalesi hakkındaki düşüncemi Stepan Trofimoviç'e söylediğim zaman benimle aynı fikirde olduğunu bildirdi.

Karmazinov'un şehrimize geleceği haberini duyduğum zaman, tabii, kendisini görmeye, hatta kabil olursa tanışmaya pek heveslenmişim. Onun eski dostlarından olan Stepan Trofimoviç sayesinde buna muvaffak olabileceğimi biliyordum. Hâlbuki işte bir dört yol ağzında onunla burun buruna geliyorum derhal tanıdım, bir iki gün önce,

kendisini valinin karısıyla bir arabada giderlerken bana göstermişlerdi.

Ufak tefek, yaşı elli beşten yukarı olmamakla beraber ihtiyar görünen, yapmacıklı bir adamdı; dalgalı beyaz saçları yüksek biçim şapkasının altından dışarı taşıyor, temiz ve pembe küçük kulaklarının etrafında dolanıyordu. Renkli ve bakımlı yüzüne güzel bir yüz denmezdi. Büyükçe bir burnu vardı. Küçük gözleri canlı ve zekiydi, ince uzun dudaklarının biçimi ona hilekâr bir adam hali veriyordu. Elbisesi eskiydi, omuzlarına, bu mevsimde İsviçre’de yahut kuzey İtalya’da giyilen bir pelerin atmıştı. Ama üstündeki bütün öteki eşyası: kol düğmeleri, kolalı yakası, ince siyah bir kordelaya bağlı saplı tek gözlüğü, yüzük, hepsi ince zevkli insanlarda olduğu gibiydi. Eminim ki, yazın da yarıları sedef düğmeli saten fotin giyyordu. Birbirimize rastladığımız zaman, bir sokağın başında durmuş, etrafına bakınıyor, bir şey aranıyor. Kendisine merakla baktığımı görünce bana dönüp, biraz cırlak olmakla beraber, oldukça tatlı bir sesle:

— Müsaadenizle sorabilir miyim, Öküzler sokağına en kestirme yol hangisi acaba? diye sordu.

Tuhaf bir heyecana kapıldım, lüzumundan fazla bağırarak cevap verdim:

— Öküzler sokağı mı? İşte hemen şuracıkta! Bu yolu dosdoğru gidin sonra soldan ikinci sokağa saparsınız.

— Çok teşekkür ederim, dedi.

Allah kahretsin bu dakikayı! Ezilmiş, büzülmüş, boynumu bükmüş yüzüne bakıyordum. O bunu bir göz ucuyla sezdi, tabii, her şeyi bildiğimi, onun kim olduğunu anladığımı, çocukluğumdan beri eserlerini okuyup, hayranı olduğumu, şimdi karşısında kendimi şaşırdığımı, küçüldüğümü hepsini gördü anladı, gülümsedi, bir defa daha başıyla hafif bir selâm verdi. Sonra gösterdiğim tarafa doğru yürüdü. Ben de nasıl oldu bilmiyorum, kendi yoluma devam edeceğim yerde beş on adım onunla beraber yürüdüm. Birdenbire durdu, bana cırlak bir sesle:

— En yakın araba durağını bana tarif edebilir misiniz? diye bağırdı. Çirkin bir bağırış, çirkin bir jestti bu.

— Araba durağı mı? Bir iki adım ilerde... Kilisenin yanında; arabacılar orada bulunurlar, diye cevap verdim. Karmazinov’a bir koşup araba getirmediğim kaldı sanıyorum. O da böyle yapmamı bekliyordu. Bereket versin çabuk kendimi tuttum. Bu onun gözünden kaçmadı, dudaklarında gene o deminki iğrenç gülümseme belirdi. O anda hiç unutamayacağım bir şey oldu.

Sol elinde tuttuğu bir küçük çanta yere düştü; buna bir çanta demek doğru değil ya, daha ziyade bir küçük kutu, yahut bir portföy, daha doğrusu eskiden kadınların taşıdığı o gülünç el çantası gibi bir şey; hulâsa ne olduğunu bilmiyorum; bildiğim bir şey varsa, o da bu küçük eşyayı yerden almak için atıldığımdır.

Yüzde yüz biliyorum ki, gerçekten ben onu yerden almadım, ama ilk yaptığım hareket buydu ve bu hareketi saklayamadım da; bir aptal gibi kıpkırmızı kesildim kaldım. Kurnaz adam bu fırsatı kaçırmadı, faydalanabileceği kadar faydalandı ve çantayı yerden alıp kendisine vermeyeceğimi iyice anladıktan sonra lütfediyormuş gibi bana:

— Zahmet etmeyin, kendim alırım, dedi. Ve nezaket göstermeme mahal bırakmıyormuş gibi bir tavır takınarak eğildi, çantayı yerden aldı, tekrar başıyla hafif bir selâm verdi, beni orta yerde sersem sersem bırakıp gitti. Ama o şeyi yerden kaldıran benmişim gibi bir şey oldu. Beş dakika kadar öyle, haysiyetimi ayaklar altına almışım gibi bir his duydum. Stepan Trofimoviç'in evine yaklaşırken katıla katıla gülmeye başladım. Bu karşılaşma bana öylesine eğlenceli, tuhaf geldi ki, şunu Stepan Trofimoviç'e anlatayım da biraz oyalansın dedim. Hatta bu sahneyi rol yaparak canlandırmak istiyordum.

III

Ama bu sefer orada olağanüstü bir değişiklik gördüm. Kapıdan içeri girdiğim zaman doğrusu mal bulmuş mağribi gibi bana atıldı, anlattıklarımı dinlemeye koyuldu. Yalnız, aklının başka yerde olduğunu, önceden söylediklerimin bir kelimesini bile anlamadığını gördüm. Nihayet daha Karmazinov kelimesi ağzımdan çıkarken birdenbire soğukkanlılığını kaybetti, sonsuz bir öfke içinde bağırdı:

— Bırakın şunu, kapatın! işte, işte bakın, okuyun, diye bir çekmecedен üç kâğıt parçası çıkarıp masanın üstüne attı. Kâğıtların özerinde Varvara Petrovna'nın kurşun kalemle karalanıvermiş el yazıları vardı. Birincisi iki, ikincisi bir gün önce, üçüncüsü de o gün bir saat önce gelmişti. Her üçünde de saçma sapan Karmazinov'dan bahsediliyordu. Karmazinov'un kendisini ziyarete gelmeyeceğinden korkan Varvara Petrovna, onur ve haysiyetinin kırılacağını düşünerek heyecanlanıyordu, işte birinci mektup (herhalde dört gün belki de beş gün önce gelen mektuplar da vardı.)

“Bugün ziyaretinize gelmeye tenezzül ederse, ona benden bahsetmemenizi rica ederim. Bana dair bir kelime bile söylemeyin. Ne adımı anın, ne de beni ona hatırlatın.”

Dünkü mektup:

“Bu sabah size gelmeye kalkarsa, onu kabul etmemekle daha asil bir hareket yapmış olursunuz sanıyorum. Benim fikrim bu, bilmem siz ne düşünürsünüz. “V.”

Bugünkü son mektup:

“Eminim ki, gene evinizde bir araba pislik vardır, sigara dumanı içinde boğulup kalmışsınızdır, Marya ile Fomuşka’yı size gönderiyorum; yarım saatte ortalığı toplarlar. Yalnız, ayak altında dolaşmayın, onlar temizlik yaparken siz mutfakta oturun. Bir Buhara halısıyla iki Çin vazosu gönderiyorum; çoktandır bunları size hediye etmeyi düşünüyordum. Sonra, Teniers’imi de bir müddet için size veriyorum. Vazoları pencerenin önüne koyarsınız. Teniers’yi Goethe’nin portresi yanına, sağ tarafa asarsınız; en uygun yer orasıdır. Sabahları iyi ışık alır, gelirse kendisini büyük bir nezaketle karşılayın, önemsiz şeylerden konuşmaya çalışın. Meselâ: herhangi bir ilmî mesele üzerinde durun. Sanki kendisinden daha dün ayrılmış bir dostunuzla görüşüyor gibi davranın.’Hakkımda tek kelime konuşmayın. Belki akşama size uğrarım. “V.”

Not: bugün de gelmezse, bir daha hiç gelmez.

Mektupları okuduktan sonra, Stepan Trofimoviç’in böyle saçma şeylerden heyecana kapılması pek garibime gitti. Soru dolu gözlerle ona bakarken bir de ne göreyim; ben mektupları okumakla meşgulken o, her zaman taktığı beyaz kravatını çıkarıp kırmızı bir kravat takmamış mı! Şapkasıyla bastonu masanın üstünde duruyordu. Rengi solgundu, hatta elleri titriyordu. Benim soru dolu bakışlarıma cevap olarak, öfkeli bir sesle bağırdı:

— Onun heyecanları umurumda değil! *Je m’en fiche!* [Vız gelir.] Bizim mektuplara cevap vermiyor, kalkıp Karmazinov’u mesele yapıyor! İşte dün, zarfını bile açmadan geri çevirdiği mektup; orada masanın üzerinde, *L’homme qui rit!* [“Gülen adam”] cildinin altında. Ni-ko-len-ka’sının vaziyetine üzülüyormuş! Bana ne? Ne halt ederse etsin. *Je m’enfiche et je proclame ma liberte. Au diable le”Karmazinov! Au diable Lembke!* [Ben hürriyetimi istiyorum, onu versin! Karmazinov’un da canı Cehenneme, Lembke’nin de!] Vazoları içeriye, taşlığa sakladım. Teniers’i de konsolun bir gözüne tıktım ve derhal beni kabul etmesini resmen istedim. Anladınız mı? Resmen! Hem onun yaptığını yaptım, bir kâğıt parçasının üzerine kurşun kalemle iki üç kelime karaladım, kâğıdı zarfa bile koymadan Nastasya’nın eline tutuşturup yolladım, şimdi cevap bekliyorum. Darya Pavlovna’nın benimle yüz yüze gelip konuşmasını istiyorum yahut hiç olmazsa sizin önünüzde *vous me seconderez, nest-ce pas, comme ami et temdin.* [Bana yardım edersiniz, değil mi, dost ve tanık olarak!...] Yüzümün kızarmasını istemiyorum. Yalan dolan istemiyorum. Bu işin perde arkasında dönmesine müsaade edemem. Bana her şey

açıkça, mertçe, samimiyetle söylenmeli; o zaman... belki ruhumun büyüklüğü karşısında bütün bir nesil parmak ısırır! diye sözünü bitirdi.

Birdenbire, sanki asıl ben kendisini alçak bir adam yerine koyuyormuşum gibi, tehdit dolu bakışlarla:

— Ben alçak bir adam mıyım? diye sordu, evet, veya hayır, söyleyin, bayım!

Kendisinden su içmesini rica ettim. Onu bu halde hiç görmemiştim. Konuşurken odanın bir köşesinden öbür köşesine koşuyordu. Ama birdenbire garip bir halde gelip karşımda durdu. Beni şöyle yukarıdan aşağı bir süzdü:

— Sanıyor musunuz ki, dedi, ben, Stepan Verhovenski, heybemi, dilenci torbasını sırtına vuracak iç kuvvetini kendimde bulamayacağım? Namus, şeref, hür olmanın büyük prensibi gerektirirse o heybeyi zayıf omuzlarıma yüklenir, başımı alıp gitmesini bilirim. Stepan Verhovenski'nin istibdada, isterse aklını kaçırmış bir kadının istibdadı olsun, yani dünyadaki en zalim, en korkunç istibdada, ruh büyüklüğüyle karşı koyuşu ilk defa vaki olmuyor. Bu sözlerim size gülünç geldiği için dudaklarınızda küçümseme belirmesine rağmen, şunu bilmelisiniz ki pek sayın bayım, bunlar bir gerçektir. Herhangi bir tüccarın çocuklarına mürebbilik ederek son günlerimi dolduracak yahut bir duvar dibinde açlıktan ölecek kadar ruh asillliği gösteremeyeceğimi mi sanıyorsunuz? Cevap verin, açık açık cevap verin. Buna inanıyor musunuz? İnanmıyor musunuz?

Mahsus sustum. Hatta menfi cevap vererek kendisini gücendirmeye cesaret edemiyormuş gibi bir tavır takındım, müspet cevap vermeyeceğimi de belirttim. Onun bu öfkeli halinde beni gücendiren bir şey vardı. Kendi hesabıma değil, hayır! Ama... Bunu sonra anlatacağım.

Hatta yüzü bile sararmıştı.

— Belki benimle bulunmaktan canınız sıkılıyordur, G - V (bu benim soyadımdı), ihtimal... Bana gelmek bile istemeyeceksiniz, dedi. Bunları ölgün denecek kadar sakın bir sesle söylemişti, en büyük bir taşkınlığın patlak vereceğine bir delildi bu! Korku içinde ona doğru koştum. Tam bu anda Nastasya içeri girdi, ona küçük bir kâğıt uzattı. Stepan Trofimoviç kâğıdı okudu, sonra bana fırlattı. Kâğıtta, Varvara Petrovna'nın el yazısıyla ve kurşun kalemle şu iki kelime yazılıydı:

“Evinizde oturun!”

Stepan Trofimoviç, şapkasını, bastonunu aldı, hiçbir şey söylemeden hızla odadan çıkmaya davrandı, ben de peşinden yürüdüm. Tam bu sırada koridordan ayak sesleri,

konusma duyuldu. Stepan Trofimoviç, yıldırımla vurulmuş gibi olduğu yerde kalakaldı, elimi yakaladı:

— Liputin geliyor, mahvoldum! diye mırıldandı.

Aynı anda Liputin, odadan içeriye girdi.

VI

Liputin'in gelişi onu niçin mahvetti, bilmiyorum; hem bu söze pek önem de vermiş değildim. Hepsini, sinirlerinin bozukluğuna yoruyordum. Ama ne de olsa korkusu bayağı bir korku değildi, ben de gözümü ondan ayırmamaya karar verdim.

İçeriye giriş tarzına, yüzünün ifadesine bakılırsa Liputin'in, kimse gelmemesi hakkındaki bütün kayıtlara rağmen, özel bir hakla içeri girdiği görülüyordu. Yanında, tanımadığımız, herhalde şehrin de yabancısı bir adam vardı. Şaşkınlıktan olduğu yerde mihlanmış kalmış olan Stepan Trofimoviç'in aval aval bakışlarına karşı Liputin, gür bir sesle bağırdı:

— Size bir misafir getiriyorum, hem hususî bir misafir! Yalnızlığınızı bozmaya kendimde hak gördüm. Takdim ederim: bay Kiriliov, yüksek mühendis ve mimar. En önemlisi, oğlunuzu tanıyor; pek sayın Pyotr Stepanoviç'i. Hem de yakından! Size ondan bir haber getiriyor, hususî!

Misafir, kuru bir sesle:

— Hususî haberi siz icat ettiniz! dedi. Yok, öyle bir şey, Verhovenski'yi tanıdığım ise doğru! En son, bundan on gün önce görmüştüm, K. ilinde!

Stepan Trofimoviç'in eli, makine kolu gibi ona uzandı, sonra hızlı bir hareketle oturacak yer gösterdi; bana baktı. Liputin'e baktı, birden bir rüyadan uyanıyormuş gibi oldu, hemen kendisi de oturdu; ama şapkasıyla bastonunu hâlâ elinde tuttuğunun farkında değildi.

— Galiba sokağa çıkacaktınız! Oysa bana çalışmaktan hasta oldu, demişlerdi.

— Evet, rahatsızım, onun için çıkıp biraz hava almak istiyordum, ben... Stepan Trofimoviç durdu, birden bire elindeki şapkasıyla bastonunu divanın üstüne attı ve... kızardı.

Bu sırada ben misafire dikkat ediyordum. Yirmi yedi yaşlarında kadar, esmer, ince

uzun, yakışıklı, iyi giyinmiş bir adamdı. Biraz toprak rengine çalan soluk bir benzi, donuk bakışlı siyah gözleri vardı. Hafifçe dalgın ve düşünceli görünüyordu: konuşması sertti, aksaktı, grameri de bozuktı; uzun bir cümle yapmak zorunda olduğu zaman kelimeleri yerli yerinde kullanmakta zora düşüyor, sözü parçalıyordu. Liputin, Stepan Trofimoviç'in fena halde kuşkulandığını hemen fark etmişti; buradan pek keyiflendiği görülüyordu. Karşılıklı konmuş iki divanda birbirine karşı oturan misafirle ev sahibi arasında ortalama bir yere, âdeta odanın ortasına çektiği bir hasır koltuğa kurulmuştu. Gözlerini fıldır fıldır odanın dört köşesinde dolaştırıyordu. Stepan Trofimoviç misafire söyleyerek:

— Ben... Petruşa'yı görmeyeli epey oldu, diye kekeledi. Avrupa'da mı rast gelmiştiniz?

— Burada da, Avrupa'da da!

Liputin:

— Aleksey Niliç de Avrupa'dan yeni geliyorlar, diye söze karıştı. Dört yıl kaldılar. İhtisas yapmaya gitmişlerdi. Demiryolu köprümüzün inşasında vazife alırım ümidiyle buraya gelmişler. Şimdi, cevap bekliyorlar. Pyotr Stepanoviç vasıtasıyla Drozdov'larla ve Yelizaveta Nikolayevna ile tanışmışlar.

Mühendis, sıkıntılı, sabırsız bir halde dinliyordu. Bir şeye alınmış, içerlemiş gibi bir hali vardı.

— Nikolay Vsevolodoviç'le de tanıyorlar!

— Nikolay Vsevolodoviç'le de mi tanıyorlar?' diye Stepan Trofimoviç sordu.

— Evet, onu da tanıyorum.

— Ben... Petruşa'yı görmeyeli o kadar çok zaman oldu ki, şimdi... Babasıym demeye çekiniyorum., *C'est le mot* [Yani söz gelişi], ben... Onu nasıl bıraktınız?

— Öylece bıraktım...

— O da gelecek.

Kirillov'un sorulan şeyleri kısa kesmek isteyen bir hali vardı. Düpedüz kıızıyordu.

— Gelecek demek! Nihayet, ben... Öyle ya, ne kadar zaman var ki, Petruşa'yı görmedim! Stepan Trofimoviç, sanki bataklığa saplanmıştı, bu sözlerden kurtulamıyordu. Şimdi dört gözle bekliyorum evlâtçığımı... Kendisine... karşı o kadar suçlu olduğum yavrumu... Demek istediğim şu ki, vaktiyle Petersburg'ta ondan ayrıldığım zaman, onu... Ben, âdeta bir hiç zannetmiştim. *Quelque chose dans ce genre* [Bu türden bir şeydi.]

Sinirli, mızımız bir çocuktur. Evet, hem... Korkak. Gece yatacağı zaman, tasvirin önünde secde ederdi, uykuda ölmeyeyim diye baş yastığına istavroz çizirdi;*je m'en souviens*. [Hatırlıyorum] Nihayet hiçbir sanat, güzellik duygusu, yani ne bir yüksek düşünce, ne de kafasında en küçük (bir fikir tohumu... *C'était comme un petit idiot* [Bir küçük budalaydı.]. Galiba biraz saçmalıyorum.. Affedersiniz..!

— Ben... Ani gelişiniz beni biraz... Şey...

Bu sözlerle pek ilgilenen mühendis birdenbire:

— Yastığına istavroz çıkarırdı diyorsunuz, ciddi mi söylüyorsunuz? diye sordu.

— Evet, istavroz çıkarırdı...

— Şaştım buna, sonra?

Stepan Trofimoviç, soru dolu gözlerle Liputin'e baktı.

— Ziyaretiniz beni ziyadesiyle sevindirdi. Yalnız, itiraf ederim, ben... Pek iyi bir halde değilim şu anda... Yalnız, nerede oturduğunuzu lütfeder misiniz?

— Bogoyavlenki sokağında, Filipov'ların evinde.

Kendimi tutamayarak:

— Ah, Şatov'un oturduğu yer, dedim.

Liputin, yüksek sesle:

— Tamam, dedi. Şatov'la aynı evde oturuyorlar. Yalnız, Şatov yukarıda, çatı katında, Aleksey Niliç alt katta yüzbaşı Lebyadkin'le beraber, aynı yerde. Şatov'la karısını da tanıyorlar. Avrupa'dayken Şatov'un karısıyla pek yakın münasebetleri varmış.

Stepan Trofimoviç, ani bir taşkınlıkla bağırdı:

— Comment [Nasıl]? Bu zavallı dostumuzun bahtsız evliliği hakkında bir şeyler biliyorsunuz demek? Kadını da tanıyorsunuz öyle mi? Bu kadını şahsen tanıyan bir kimseye ilk defa rastlıyorum! Demek oluyor ki!..

Öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilen mühendis:

— Ne manasızlık, diye atıldı, neler uyduruyorsunuz Liputin? Şatov'un karısıyla benim bir münasebetim yok, hiç! Bir defa uzaktan görmüştüm... Hepsi bu... Şatov'u tanırım. Ne diye boyuna atıyorsunuz?

Birden, oturduğu divanda yarım dönerek kasketini aldı, sonra caydı, tekrar aynı yere

koydu, eskisi gibi oturdu. Bu sırada kıvılcımlanmış gözlerini meydan okurcasına Stepan Trofimoviç'e dikmişti. Bu garip kızgınlığı kavrayamıyordum.

Stepan Trofimoviç, ağırbaşlılıkla işaret etti:

— Özür dilerim, anlıyorum, belki de pek nazik bir vaziyet...

Kirillov:

— Bu işte hiç nazik taraf yok, hiç! diye cevap verdi. “Ne manasızlık” diye bağırmam, size değil, Liputin’e; durmadan uyduruyor. Sözüme alındınızsa özür dilerim. Şatov’u tanıyorum, karısını hiç mi hiç tanımam... Hiç tanımam!

— Anladım, anladım, üzerinde fazla duruşum şeyden... Bu zavallı arkadaşımızı pek severim de.. ondan: her şeye kolayca hiddetlenen *notre irascible ami* [öfkeli dostumuz] ile yakından alâkadarım. Bana kalırsa, bu adam eski fikirlerinden pek çabuk caydı, bence haksız, belki henüz pek genç de ondan, neyse, ama esasta doğru bir tarafı var. Şimdi *notre sainte Russie* hakkında öyle aykırı fikirler besliyor ki, ben bunu vücut yapısındaki bir bozukluğa yoruyorum — başka nasıl adlandırayım — bunun suçunu o uğursuz evlenmenin, onun üzerinde yaptığı kötü tesire veriyorum. Ben, zavallı Rusya’mızı avucunun içi gibi tanıyan, hayatını Rus halkına bağışlamış olan bir adam, ben, sizi temin ederim: o bu memleketi tanımıyor, tanımıyor, hem de üstelik...

— Rus halkını ben de hiç tanımıyorum, hem... İnceleyecek de vakit yok! diyen mühendis, gene aynı sertlikle oturduğu kanepede döndü. Stepan Trofimoviç’in sözünü tam orta yerinde kesti:

Liputin, söze karışarak:

— İnceliyorlar, inceliyorlar, dedi. İncelemelerine başladılar bile. Rusya’da intihar vakalarını arttıran sebepler üzerinde, umumî olarak, cemiyette intiharları çoğaltan yahut azaltan sebepler üzerinde pek mühim bir makale hazırlamakla meşgul oluyorlar. Hayret verici sonuçlara vardılar.

Mühendis, dehşetli heyecanlandı:

— Bunu burada açığa vurmaya hakkınız yok. Makale falan yazmıyorum ben. Böyle ahmakça şeylerle uğraşamam. Sizden bazı şeyler sordum, size itimat ederek aklıma geldiği için sormuştum, makale yazmak için değil. Ben yazı neşretmiyorum, sonra, hakkınız yok...

Onun kızgınlığından Liputin keyif duyuyordu.

— Affedersiniz efendim, edebî çalışmalarınızı makale yazıyor diye adlandırmakla yanlış ettim. Aleksey Niliç, sadece müşahedelerini derliyor, meselenin esasına, derinine inmiyorlar, yani, işin ahlâkla ilgili tarafına dokunmuyorlar. Hatta ahlâk prensiplerini kesin olarak reddediyorlar. Son, kesin, iyi niyetlere dayanan hedefe ulaşmak için her şeyin, yakılıp yıkılmasını gaye bilen yeni ülkülere taraftar görünüyorlar. Avrupa'da bir sağduyu saltanatı için yüz milyondan fazla insanın başını istiyorlar. Son barış kongresinde istenenlerden de fazla! Bu bakımdan Aleksey Niliç herkesten ilerde.

Mühendis, dudaklarında hafif ve küçümser bir gülümsemeyle dinliyordu. Yarım dakika kadar kimse sesini çıkarmadı. Nihayet, bay Kirilliov vakarlı bir eda ile dedi ki:

— Bunların hepsi saçma, Liputin, ben size kazara bazı şeyler söylemişsem, bunları istediğiniz manaya yormakta serbestsiniz; ama bu tarzda konuşmaya hakkınız yok. Çünkü ben hiç kimseye bir şey söylemem, buna tenezzül de etmem... Benim şöyle veya böyle bir düşüncem, bir inancım olabilir, bunu ancak ben bilirim, ben. Doğrusunu ben anlarım. Ama siz, saçma sapan lâflar ediyorsunuz. Ben, bana göre hallolmuş meseleler üzerinde tartışmaya gelemem! Bir şeyi muhakeme etmek istemem ben...

Stepan Trofimoviç;

— Belki de iyi ediyorsunuz, demekten kendini alamadı.

Misafir, sözüne heyecanla ve çabuk devam ederek:

— Affınızı dilerim, hiç kimseye, gücenmiş değilim, dedi. Ben, dört yıldan beri pek az kimseyle görüştüm. Bu dört yıl çok daha az konuştum. Başkalarıyla yakın münasebetten kaçındım, çünkü benim maksatlarıma faydaları dokunmaz. Liputin bunu keşfedince, beni alaya aldı. Farkındayım. Zarar yok, aldırmiyorum. Alıngan değilim, ancak onun böyle serbest konuşması gücüme gidiyor.

Hepimizi birden sert bir bakışla süzerek sözlerini bitirmeye baktı:

— Fikirlerimi sizden saklıyorum, evet, ama sanmayın ki, bunu beni hükümete ihbar edersiniz diye yapıyorum, böyle bir şey olamaz; rica ederim, böyle manasız şeyler düşünmeyin, sakın...

Bu sözlere artık kimse bir şey diyemedi, ancak bakıştık, hatta Liputin bile gülmeyi aklına getirmede. Stepan Trofimoviç, bir şeye karar vermiş gibi birden, yerinden kalkarak:

— Baylar, müteessirim, ama kendimi iyi hissetmiyorum. Mazur görün! dedi.

Kirillov, aklı başına gelerek:

— Ah! Sahi, artık gitmeli! dedi, şapkasını aldı, iyi ettiniz de söylediniz, yoksa aklıma gelmezdi.

Kalktı, babacan bir tavırla ev sahibine doğru ilerledi, elini uzattı:

— Ne yazık ki hastasınız, ben de gelmiş bulundum.

Stepan Trofimoviç onun elini ağır ağır ve dostça sıkarak:

— Size memleketinizde her türlü başarılar dilerim, diye cevap verdi. Evet dediğiniz gibi uzun müddet yabancı diyarlarda kalmak, sonra, sebepleri sizce malûm maksat ve düşüncelerinize gömülmüş olarak yaşamak. Efendim, insanlarla münasebetleri kesmek. Rusya'yı unutmak, şimdi biz iliklerine kadar Rus olanları, iptidai Rusları size biraz yadırgatıyor; bu pek tabii... Biz de size öyle bakıyoruz. *Mais ce la passera.*[Ama bu geçer.] Yalnız beni şaşırtan bir şey var, hem bizim köprümüzü inşa etmek istiyorsunuz, hem de dünyayı yakıp yıkmaya taraftar bulunuyorsunuz. Köprümüzün inşası işini size vermezler.

— Nasıl! Ne diyorsunuz? Hay Allah kahretsin...

Kirillov, şaşırmıştı. Sonra neşeli neşeli gülmeye başladı. Bir an yüzü çocukça bir ifade aldı. Dikkat ettim, o zaman pek güzel bir hali vardı. Liputin, Stepan Trofimoviç'in nükteli sözünden keyiflenmiş ellerini ovuşturuyordu. Bense bu sırada hâlâ, Stepan Trofimoviç'in bu Liputin'den ne diye korktuğunu, onun sesini duyar duymaz niçin “mahvoldum” diye bağırdığını düşünüp durmaktaydım.

V

Oda kapısında durduk. Bu, ev sahibiyle misafirlerin birbirlerinden ayrılmasından önce son ve en nazik sözler sarf ettikten sonra selâmetle ayrılacakları andı.

Artık büsbütün odadan çıkmak üzereyken Liputin, birdenbire hem de giderayak:

— Bugün keyifleri yerinde değil, dedi. Çünkü az kaldı yüzbaşı Lebyadkin'le gırtlak gırtlığa geliyorlardı. Berikinin kız kardeşi yüzünden... Yüzbaşı Lebyadkin, Tanrının günü elinde kamçı, hem galiba bir kazak kamçısı, dövüp duruyor o güzel kızı, biliyorsunuz, kız deli... Aleksey Niliç, bu yüzden, o manzarayı görmeyeyim diye, yani eve bitişik bir pavyon var oraya taşındı. Haydi Allahısmarladık.

— Kız kardeşini? Hastayı? Kırbaçla? Hangi kız kardeşi? Hangi Lebyadkin?

Biraz önceki gibi onu gene korku almıştı.

— Lebyadkin! Emekli yüzbaşı. Bir vakitler, kendisini yalnız kurmay yüzbaşı diye tanıtıyordu.

— Eh, rütbesinden bana ne? Hangi kardeşi? Hey Allah'ım. Lebyadkin'in mi dediniz? Eskiden bizim burada bir Lebyadkin vardı...

— Ta kendisi. Bizim Lebyadkin işte. Virginski'nin Lebyadkin'i hatırladınız mı?

— Ama o yakalanmıştı, nüfus kâğıdı sahte diye?

— Evet, ama döndü geldi. Aşağı yukarı üç haftadır burada, hem de kendine göre bir vaziyeti var.

— Alçağın biridir o!

Liputin, birdenbire sırttı:

— Sanki aramızda hiç alçak olamazmış gibi konuşuyorsunuz!

Bu sırada da hırsız bakışlı gözleriyle Stepan Trofimoviç'i yokluyor gibi bir hali vardı.

— Ah! Yarabbim, benim demek istediğim bu değil! Neyse ben de bu noktada sizinle tamamen aynı fikirdeyim. Peki, sonra, sonra? Ne demek istiyorsunuz? Herhalde demek istediğiniz bir şey vardı.

— Geçin! üzerinde durmaya değmez... Görünüşe bakarsan, yüzbaşı o zaman kafakağıdı sahte olduğu için uzaklaşmamış, kız kardeşini bulmaya gitmiş, kız kardeşini! Galiba kız onun bilmediği yerlere saklanmış. Bulup getirdi, bütün hikâye bu işte! Korkmuş gibi bir haliniz var, Stepan Trofimoviç, neden? Bakmayın, şimdi ben burada, onun sarhoşlukla ağzından kaçırdığı şeyleri anlatıyorum. Yoksa içmedi mi, ağzını bile açmıyor, bu hususta... Pek öfkeli bir adam, yani askerlik bakımından yakışıklı bir şey bu ama onda kötü bir tabiat halinde. Kız kardeşi sadece deli değil, topal da üstelik. Birisi kızı baştan çıkarmış, galiba, bay Lebyedkin, ondan yıllardan beri para çekiyormuş, yani ailenin şerefine sürülen lekeye karşılıkmış bu! Kısacası, gevezeliklerinden çıkardığım mana bu: bana sorarsanız bunların hepsi de sarhoş lâfı, başka bir şey değil. Sadece övünüyor! Bu gibi işler daha ucuz oluyor. Ama doğru olan bir şey var. Herif paralı! On gün önce pabuçsuz geziyordu, şimdi, gözümle gördüm, yüz ruble çıkarıyor cebinden, kız kardeşine her gün nöbet geliyor, avaz avaz bağırıyor. O, kırbacı eline alıp Yaradana sığınıyor. “Kızı teskin ediyor”. “Kadınlara saygıyı zorla öğretmek gerek” diyor. Şatov, onların üst katında hâlâ nasıl oturuyor, akıl erdiremedim. Aleksey Niliç, üç gün dayanabildi. Petersburg'tan tanışıklığı da var ama duramadı. Şimdi, kafamı dinleyeyim diye, pavyonda oturuyor.

Stepan Trofimoviç, mühendise dönüp:

— Bunlar doğru mu? diye sordu.

Kirillov, kızgınlıkla:

— Çok gevezesiniz, Liputin! diye mırıldandı.

Stepan Trofimoviç, gene kendini tutamadı:

— Sır, gizli, kapaklı şeyler! diye bağırdı, nereden çıktı bu kadar sır, bu kadar muamma başımıza?

Mühendis kaşlarını çattı. Kızardı, omuzlarını silkerek oda kapısından dışarı çıkmak istedi.

Liputin ilâve etti:

— Aleksey Niliç onun elinden kırbacı zorla çekti aldı. Kırdı, pencereden fırlatıp attı. İyice araları açıldı.

Aleksey Niliç, hemen dönüp:

— Niçin çenenizi tutmazsınız Liputin, bu münasebetsizlik, buna ne lüzum var? dedi.

— Tevazu göstereceğim diye ruhunun asil hareketlerini gizlemeye ne lüzum var, yani ruhunuzdan bahsetmek istiyorum, kendi ruhumdan değil.

— Saçma, saçma! Lüzumsuz! Lebyadkin budala, hem de kafası bomboş! Bir işe de yaramaz... Hatta zararlı adam! Ne diye anlatırsınız bütün bu şeyleri? Ben gidiyorum.

Liputin, saf saf güldü:

— Ah ne yazık! diye bağırdı. Ben asıl başka bir hikâye anlatacaktım size, Stepan Trofimoviç! Hoş, eğlenceli bir hikâye. Hatta bunun için gelmişim. Belki haberiniz vardır. Biliyorum, ama neyse, başka sefere! Aleksey Niliç acele ediyor: şimdilik Allahaismarladık. Anlatacağım şey, Varvara Petrovna ile ilgili gülünç bir hikâye! Üç gün önce sırf beni çağırmak için adam gönderdi, hayret, hayret vesselam! Haydi, hoşça kalın.

Ama Stepan Trofimoviç birdenbire onu şiddetle omzundan yakaladığı gibi çekip odanın içine aldı ve bir sandalye üzerine çökertti. Liputin, onun bu ani hareketinden korkuya kapıldı. Sandalyenin üzerine otururken ürkek gözlerini ondan ayırmadan:

— Evet, ne var! dedi. Haber gönderip beni çağırttı. Mahrem olarak Nikolay Vsevolodoviç'in deli olup olmadığı hakkında kanaatimi sordu. Tuhaf değil mi?

— Stepan Trofimoviç, siz çıldırdınız mı? diye söylendi. Sonra birdenbire kendini tutamayıp şunları ilâve etti:

— Liputin, siz bu işi pekâlâ biliyorsunuz. Zaten buraya o cinsten pislikleri anlatmaya geldiniz. Hatta belki daha iğrenç şeyleri.

O anda Stepan Trofimoviç'in birkaç gün önce: "Liputin bu işi sizden, benden daha iyi biliyor, hatta bizim bilmediğimiz, bilemeyeceğimiz şeyleri de biliyor." dediği hatırıma geldi. Liputin sanki dehşetli korkuyormuş gibi görünerek:

— Haydi, Stepan Trofimoviç, rica ederim, ne oluyor, diye kekeleydi.

— Susun ve başlayın. Bay Kirillov rica ederim, siz de odaya girin. Sizin de bulunmanızı istiyorum, ciddi olarak rica ediyorum. Oturun! Haydi, Liputin hikâyenizi anlatmaya başlayın. Dosdoğru maksada girin, açık konuşun. Kaçamaklı lâflar istemez.

— Üzerinizde bu kadar tesiri olacağını bilseydim, hiç söylemezdim. Hem ben, Varvara Petrovna size açmıştır sanıyordum!

— Hiç de öyle sanmıyordunuz. Başlayın, başlayın, diyorum size!

— Ama siz de, siz de oturun. Rica ederim, böyle heyecan içinde... tepemde dikilip durursanız anlatamam ki!...

Stepan Trofimoviç heyecanını yendi: bir koltuğa oturdu. Mühendis sıkıntılı bir halde, yere bakıyordu. Liputin, büyük bir haz duyarak onlara bakıyordu.

— Ne tarafından haşlayayım bilmem ki... Beni öyle şaşırttınız ki...

VI

Evvelki gün, birdenbire hizmetkârlarından biri bize geldi "yarın öğle üzeri eve gelmenizi rica ediyorlar" dedi. Böyle bir şey hatır ve hayalinizden geçer mi? Dün işimi gücümü bıraktım, tam öğleyin kalktım gittim, kapıyı çaldım. Beni doğruca salona aldılar. Bir dakika bekledim beklemedim: bana yer gösterdiler, kendileri içeri girdiler. Bir dakika bekledim beklemedim, kendileri de karşıma geçip oturdular. Gözlerime inanamıyordum: her zaman bana nasıl muamele ettiğini bilirsiniz. Adetleri olduğu üzere... lâfi evirip çevirmeden maksada girdiler. "Hatırınızda mı hani "dediler." Bundan dört yıl önce Nikolay Vsevolodoviç bazı garip hareketler yapmıştı da tâ hasta olduğu anlaşılınca kadar kimse bu hareketleri hakkında ne diyeceğini bilememişti. Bu hareketlerden biri de

sizin başınızdan geçmişti. Sonra, Nikolay iyileştiği zaman, benim arzum üzerine size gelmişti. Bu hâdiseden önce de kendisiyle bir iki defa görüşmüş olduğunuzu biliyorum, söyleyin bana, açık ve samimî olarak... (Bunu söylerken sesi biraz titriyordu). O zaman Nikolay hakkında ne düşündünüz? Umumi olarak, o zaman onun hakkındaki fikriniz neydi? Şimdi ne düşünüyorsunuz?.. Bunları söyledikten sonra öyle bir sıkılganlık duydular ki tam bir dakika sustular, kıpkırmızı oldular. Endişelendim. Tekrar söze başladı. Dokunak sesle, diyeceğim ama değil, bu söz onlara gitmiyor, oturaklı bir sesle diyeyim, tekrar söze başladılar: Beni, iyi anlamanızı arzu ederim. Sizi zeki, her şeye nüfuz eden, görüşlerinde isabeti olan bir insan olarak tanıyorum (nasıl buluyorsunuz bu övücü sözleri!) Sizinle konuşan insanın bir anne olduğunu da anlarsınız, tabii... Nikolay Vsevolodoviç hayatında birçok felâket gördü, feleğin çemberinden geçti. Bütün bunlar, dedi, onun dimağına tesir edebilir. Delilikten bahsetmiyorum, tabii, böyle bir şey asla olamaz! (Bunu söylerken pek emin, gururlu bir edası vardı). Ama bu belki de garip, özel bir hal, kendine göre düşünüş temayülleri de olabilir. (Bunlar aynen onun sözleridir; hayran oldum, Stepan Trofimoviç, düşündüklerini ne güzel ifade edebiliyor, Varvara Petrovna çok akıllı bir kadın!) sonra, devam etti! “Zaten, dedi, ben kendim dikkat ettim. Onda sürekli bir endişe ve huzursuzluk var. Hemen tepki göstermeye, hemen taşmaya hazır bir halde. Ama ben annesiyim, sizse, bir elsiniz, onun hakkında daha bağımsız, daha doğru bir fikir edinebilirsiniz.. Nihayet size yalvarıyorum, dedi (evet böyle dedi, yalvarıyorum) bütün gerçeği, hiçbir şeyi gizlemeden bana söyleyin, sonra, bunları size mahrem olarak söylediğimi hiçbir zaman unutmayacağınıza da söz verin. Benim en küçük fırsatlardan istifade ederek size karşı olan şükran borcumu ödemeye gayret edeceğimi ayrıca hesaba katın! dedi. “Eh ne diyorsunuz buna?”

Stepan Trofimoviç:

— Siz o kadar şaşırttınız ki beni... diye kekeledi, adeta inanacağım gelmiyor.

Liputin onu duymazlıktan gelerek devam etti:

— Hayır! Şuna dikkat buyurun: onun gibi yüksek bir kadının, benim gibi bir adama böyle bir soru sorması, sonra da aman bu sırrı kimseye söyleme diye yalvarmaya kadar tenezzül etmesi için üzüntüsü, kaygısı pek büyük olmalı. Ne var acaba, ne dersiniz? Nikolay Vsevolodoviç hakkında gene olmadık haberler mi aldılar? Bu söylenenleri kafasında toparlamaya çalıştığı açıkça belli olan Stepan Trofimoviç:

— Bil... bilmem., ne haberi?.. Kaç gündür Varvara Petrovna’yı görmedim, diye kekeledi. Ama, dikkatinizi çekerim Liputin, size bunları mahrem olarak söylediyse, siz

burada herkesin önünde...

— Tamamıyla mahrem! tamamıyla! Şuradan şuraya selâmetle gitmeyeyim, eğer yalan... ama burada... ne çıkar söylüyorsam? Biz yabancı kimseler miyiz? Burada, Aleksey Niliç de dahil, yabancı yok ki?

— Ben öyle düşünmüyorum; tabii, biz üç kişi ağzımızı tutmasını biliriz. Ama siz; sizin susacağınızı sanmıyorum. Size inanmıyorum da!

— Ne diyorsunuz? Asıl ağzını tutacak olan benim; benim menfaatim var susmakta, mademki ebedî bir şükran borcu vaat etti bana! Durun, asıl pek garip bir olaydan söz edecektim, daha doğrusu, sade garip değil de, tabir yerindeyse, psikolojik!

— Dün akşam, hâlâ Varvara Petrovna ile olan konuşmamızın tesiri altındayken (tasavvur edin, bende ne kadar büyük bir tesir uyandırmış) Aleksey Niliç'in ağzını aradım: siz Nikolay Vsevolodoviç'i... hem Avrupa'dan, hem de Petersburg'tan tanıyorsunuz. Onun aklî kabiliyeti... hakkında ne düşünüyorsunuz? dedim. Her zamanki gibi, iki üç kelimelik baştan savma bir cevap verdi: ince zekâyâ sahip, sağlam muhakemeli bir adam. Ama, diye devam ettim: onda hiç düşünce aykırılıkları, zihnî bir sapıklık akıl melekelerinde adeta bir çeşit delilik diyeceğimiz bir şey, fark etmediniz mi? Kısacası, Varvara Petrovna'nın bana, sorduklarını ben de ona sordum. O zaman, tasavvur edin, Aleksey Niliç birdenbire düşünceli bir hal aldılar... Tıpkı şimdi yaptıkları gibi kaşlarını çattılar: “evet, bana tuhaf gelen bazı halleri var” dediler. Bir şey Aleksey Niliç'e tuhaf gelirse, o şey mutlaka tuhaf olmalıdır, öyle değil mi?

Stepan Trofimoviç mühendise:

— Doğru mu? diye sordu. Mühendis birdenbire başını kaldırdı; gözleri kıvılcım saçarak:

— Bunun üzerinde konuşmamayı tercih ederim, diye cevap verdi. Bu hareketinizi doğru bulmuyorum, Liputin, üstelik beni şahit tutmaya hakkınız yok. Ben bütün düşüncemi size açmış değilim. Nikolay Vsevolodoviç'le Petersburg'ta tanıştım. Hayli zaman önce; ondan sonra da görüşmedik değilse de kendisini pek az tanırım. Rica ederim beni karıştırmayın bu çekiştirmelerinize... Liputin haksız yere itham edilen bir masum gibi kollarını ki yana açtı:

— Ben dedikoducuyum, belki de hafiyeyim değil mi? Bir kenara çekilip başkası hakkında hüküm vermesi kolaydır, Aleksey Niliç! İşte yüzbaşı Lebyadkin, inanmazsınız Stepan Trofimoviç, nasıl bir budala... Nasıl bir budala... İnsanın dili varmıyor demeye:

Ruşçada budalalık derecesini anlatan bir atasözü vardır. Biliyor musunuz ki ince zekâsı önünde hayranlık duymakla beraber, o da, kendisini Nikolay Vsevolodoviç'in bir kurbanı gibi görüyor! “şaşıyorum bu adama, diyor, bu adam, çok zeki bir yılan!” (Bunlar onun sözleri). Dün ona da sordum (hep Varvara Petrovna ile yaptığım konuşmanın tesiri altında, bir de Aleksey Niliç'in sözleri üzerine) ona da sordum: peki, yüzbaşı, dedim, bu çok zeki yılan hakkındaki düşünceleriniz nedir? Deli mi, değil mi? Sanki haberi olmadan sırtına bir kırbaç vurmuş gibi birdenbire bir sıçrayış sıçradı: “evet, dedi, evet, yalnız bu tesir edemez. Niye tesir edemez? Onu söylemedi, ama sonra öyle derin, karanlık bir düşünceye daldı ki, sarhoşluğu bile geçti. Filippov'un.. meyhanesinde oturuyorduk. Yarım saat öyle daldı, sonra, birdenbire masaya bir yumruk indirdi: evet, dedi, belki deli, ama bunun tesiri olamaz... Gene cümlesini tamamlamadı. Neye tesir edemezmiş, bu anlaşılmadı. Tabii, ben konuşmamızın hepsini anlatmıyorum, ama ne demek istediği meydanda: kime isterseniz sorun, hepsi size aynı şeyi söyleyecekler, önceleri kimsenin aklına gelmeyen şeyi: “evet, delidir; çok zeki, ama belki delidir de” diyecekler. Stepan Trofimoviç dalgın dalgın oturuyor, bir şeyler hatırlamaya çalışıyordu.

— Lebyadkin, Nikolay Vsevolodoviç'i nereden tanıyor?

— Bunu, demin bana hafiye diyen Aleksey Niliç'e sorun. Ben hafiyeyim, ama bu meselede bir şey bildiğim yok. Hâlbuki o işin içyüzünü adamakıllı biliyor, ama susuyor.

— Bir şey bilmiyorum yahut pek az şey biliyorum, diye mühendis kızgın kızgın cevap verdi. Lebyadkin'e boyuna içki ısmarlıyorsunuz, sarhoş olsun da ağzından baklayı çıkarsın, diye. Beni de buraya lâf almak için getirdiniz.. Hafiye değil de nesiniz!

— Henüz ona içki ısmarlamadım. Ne olursa olsun uğruna para harcamaya değmez: hem bilmem, onun sırlarının neden bu kadar önemi var sizce: ben biç de önem vermiyorum. Aksine, içkiyi bana ısmarlayan o! On iki gün önce gelip benden elli kapık dilendi. Şimdi parayı pencereden sokağa atıyor, şimdi de ben ona değil, o bana şampanya ikram ediyor. Ama iyi ki aklıma getirdiniz, diye öfkeli öfkeli söylendi. İlk fırsatta ona içki ısmarlayacağım, sırf sizin küçücük sırlarınızı öğrenmek için!

Stepan Trofimoviç ikisinin, atışmalarına şaşkın şaşkın bakıyordu. İkisi de birbirini ele veriyordu, hem de teklifsizce... Liputin'in bu Aleksey Niliç'i, üçüncü bir şahsın yanında ağzından lâf koparmak için buraya mahsus getirdiğine şüphe yoktu; bu onun baş hilesiydi.

— Aleksey Niliç, diye öfkeli öfkeli devam etti. Nikolay Vsevolodoviç'i pek iyi tanıyor, ama saklıyor. Yüzbaşı Lebyadkin'e gelince, yani sorduğunuz adama, onu da hepimizden

eski tanıyor. Tanışıklıkları beş altı, yıl önce başlıyor; daha, Nikolay Vsevolodoviç'in şüpheli, ne idüğü belirsiz bir hayat sürdüğü, buraya şeref vermeği henüz aklından geçirmediği zamanlardan, ta Petersburg'tan tanıyor! Anlaşılan o sıralarda bizim prens, tam adamlarıyla düşüp kalkarmış Aleksey Niliç'le de her halde o topluluk içinde tanışmış olacaklar.

— Dikkat edin, Liputin, Nikolay Vsevolodoviç, bugün yarın buraya gelecek, haber veriyorum; O, şerefini korumasını bilen insanlardandır.

— Ne demişim ki? Bana niye dokunsun? Birincisi, yüksek, ince bir zekâsı olduğunu bar bar bağırان benim! Dün de bu hususta Varvara Petrovna'ya en kuvvetli teminatı vermiştim. “Ben yalnız onun karakteri üzerinde size fazla bir şey söyleyemem” dedim. Dün Leybyadkin de buna benzer bir lâf etti! Mizacından çok çektim” dedi. Eh Stepan Trofimoviç, siz de bana iftiracı, hafiye demek lûtfunu gösterin, bakalım. Bütün bunları kendiniz bana zorla söylediniz! Nasıl merakla dinliyorsunuz. Dün, Varvara Petrovna en doğru noktayı buldu: “Sizin bu işle ilginiz oldu; onun için sizinle konuştum” dedi. Doğru, herkesin içinde, asaletinin bana karşı yaptığı hakareti yalayıp yuttuktan sonra tabiidir ki onunla yakından meşgul olacağım. Bu vaziyette benim, dedikoducu olmadan da, onun hareketlerine karşı ilgi duymaya hakkım var sanırım. Bugün gelip elinizi sıkıyor; ertesi günü, hiçbir sebep yokken, gösterdiğiniz dostluğun şükranı olarak, bütün bir haysiyetli insanlar topluluğu içinde, kalkıp sizi tokatlıyor; ne o? Aklına esmiş! Bunlar, ne oldum delisi insanlar! — Hele bu, gözü kararmış zampara; bir Peçorin! [M. Lermontov'un “Zamanımızın Kahramanı” adlı romanının kahramanı. Milli Eğ. Bak. Rus Klâsikleri: 14 Ankara 1944.] Siz, evli olmadığınız için, Stepan Trofimoviç, asaletli hakkında ettiğim bu lâflar için bana pekâlâ çekiştirici, dedikoducu diyebilirsiniz. Ama... Genç ve güzel bir kadınla evlenirseniz, (henüz bu halinizle dinç... sayılırsınız) — o zaman belki de... sayın prens gelirse kapınızı sıkı sıkıya kapar evin etrafını da ayrıca duvarla çevirirdiniz. Bakın, Lebyadkin'in her gün kırbaç yiyen kız kardeşi deli, sakat bacaklı olmasaydı, vallahi, bizim generalin ihtiraslarına kurban gitmiş, diye düşünebilirdim. “Aile namusumuz” mahvoldu derken yüzbaşının anlatmak istediği bu herhalde. Yalnız, bu ihtimal, Nikolay Vsevolodoviç'in ince zevkiyle bağdaşamıyor, ama belli olmaz: bu adamların bir kere karnı acıkmaya görsün, tesadüfün önlerine koyduğu her yemişi yerler. Bana gene dedikodu ediyor, çekiştiriyor diyeceksiniz, ama ben çıkıp da bağırıyor muyum bunu! Hâlbuki şehirde bilmeyen yok. Ben bütün şehrin haykırdığı bir şeyi dinliyor: evet, demekle yetiniyorum. Evet demek de yasak değil ya!

— Şehir haykırıyor mu? Neyi haykırıyor?

— Yani yüzbaşı Lebyadkin sarhoş oldu mu her önüne gelene bunu bağıyor. Ha o bağırması, ha şehrin bütün meydanları, ikisi de aynı şey değil mi? Ben ne diye suçlu oluyorum? Liputin masum bir tavırla bizlere bakarak ilâve etti:

— Ben, nihayet dostlar yanında konuşuyorum; çünkü burada dostlar arasında bulunduğumu sanıyorum. Olan vakayı anlatayım, dinleyin: Asaletli, İsviçre’den, hatırı sayılır ailelerden bir genç kızla, daha doğrusu kendi halinde bir öksüzle, — kendisiyle bende şerefyap oldum — Yüzbaşı Lebyadkin’e üç yüz ruble bir para göndermiş. Hâlbuki bir müddet sonra, Lebyadkin adını söylemek istemediğim, ama aynı derecede asil ve itimada, değer bir zattan, gönderilen paranın üç yüz değil, bin ruble olduğunu öğrenmiş. Şimdi Lebyadkin önüne gelene “kız yedi yüz rublemi çaldı” diye bar bar bağıyor. Polise gideceğim, mahkemeye vereceğim, diye tehdit savuruyor. Kısacası bütün şehirde patırtı edip duruyor

Mühendis birden bire yerinden fırladı:

— Ayıp, ayıp bu yaptığınız! diye haykırdı.

— Ama ne oluyor, bahsettiğim itimada değer zat sizsiniz. Gönderilen paranın üç yüz ruble değil, bin ruble olduğunu Nikolay Vsevolodoviç adına Lebyadkin’e siz bildirmişsiniz. Yüzbaşı kendisi bana söyledi, yani sarhoşken...

— Bu... Bunda feci bir yanlışlık var. Birisi bir hata işlemiş; olabilir ki... manasızlık bu, ayıp ediyorsunuz!...

— Evet, ben de manasız bir şey olduğuna inanmak isterdim; gerçekten az hazin şey değil; çünkü tanınmış bir aile kızının, bir yandan yedi yüz rublelik bir hırsızlığa adı karışıyor, bir taraftan da, Nikolay Vsevolodoviç’le pek içli dışlı bir münasebeti olduğu meydana çıkıyor. Ama namuslu bir genç kızın adını lekelemiş yahut bir vakit bize yaptığı gibi, evli bir kadının şerefini ayaklar altına almış, bundan asaletliye ne? Şayet günün birinde karşısına mert yürekli bir insan çıkarsa o zaman başkasının işlediği günahları, o adamın tertemiz adıyla kapatır gider, benim oynadığım rol de bu oldu; kendimden bahsediyorum...

Stepan Trofimoviç koltuğundan doğruldu, sapsarı kesildi:

— Dikkat et, Liputin:

Mühendis büyük bir heyecan içinde

— Ona inanmayın, ona inanmayın! diye bağırdı. Birisi bir hata işlemiş; Lebyadkin de ayyaşın biri... Her şey kendiliğinden aydınlanır, ama ben yapamam... Alçaklık sayarım... Yeter artık, yeter, yeter... Odadan fırlayıp çıktı. Şaşırın Liputin de:

— Ne oluyorsunuz? Bekleyin, ben de geliyorum! diye bağırarak Aleksey Niliç'in arkasından kendini dışarı attı.

VII

Stepan Trofimoviç bir dakika kadar kararsız bir vaziyette durdu; bana baktı, ama herhalde beni görmedi; sonra şapkası ile bastonunu aldı, usulca odadan çıktı. Biraz önceki gibi ben gene arkasından yürüdüm. Tam sokağa çıkacağı sırada gözü bana ilişti:

— Ah sahi siz de beraber olun, dedi. *de l'accident. Vous m'accompagnerez, n est-ce pas?* [Tesadüfen. Benimle gelirsiniz değil mi?]

— Stepan Trofimoviç yoksa gene oraya mı gidiyorsunuz? İyi düşündünüz mü bu hareketin sonunu?

Üzgün, acınacak bir gülümsemeyle bir an durdu; bir utanç, ümitsizlik vardı bu gülümsemesinde... Aynı zamanda tuhaf bir hayranlık ifadesi de taşıyordu. Bir an durarak kulağıma fısıldadı:

— Ben, dedi “başkasının vebalini” çekmek için evlenecek adam değilim.

Ben de yalnız bu sözü bekliyordum.

Bütün bir hafta, bir sürü yüz hareketleriyle etrafında dönüp durduğu, benden saklamak için bin dereden su getirdiği o sır, en sonunda ağzından kaçmıştı. Kendimi tutamadım da:

— Stepan Trofimoviç, dedim; bu kadar iğrenç, bu kadar... Aşağılık bir fikre, aydın zekânıza... Mert kalbinize rağmen, kapılan siz oldunuz... Hem de daha Liputin'in yüzünü görmeden çok önce...

Yüzüme baktı, hiç karşılık vermeden yoluna devam etti. Yalnız bırakmak olmayacaktı. Varvara Petrovna'nın önünde, ben de beraber bulunsam iyi olacaktı:

Kadıncıl zaafıyla yalnız Liputin'e inanmış olsaydı, onu affedebilirdim, ama o, Liputin'i dinlemeden çok önce buna inanmıştı; beriki onun şüphelerini teyit etmekten, yangına körükle gitmekten başka bir şey yapmamıştı.

Stepan Trofimoviç daha ilk gününde, daha ortada fol yok, yumurta yokken, henüz Liputin'in bir şey açmadığı sıralarda genç kızın namusundan şüpheye düşmüştü. Varvara Petrovna'nın zalimce hareketlerini o, Dâşa'yı şerefli bir adama baş göz etmeye çırpındığı yolunda yorumlamıştı. Bu şüphesi için bir cezaya çarpılmasını can ve gönülden istiyordum.

— *O! Dieu, oui est si grand et si bon!* [Ne büyüksün, ne iyisin ey Allah'ım!] Yüz adımı yürüdükten sonra, birdenbire durdu, Ey büyük Allah'ım, güzel Allah'ım! diye iç çekti. Kim beni teselli edecek!

Kolundan tutup onu evinden tarafa çevirdim:

— Hemen eve dönün, ben size her şeyi anlatacağım! diye bağurdım.

— Ta kendisi! Stepan Trofimoviç, siz misiniz? Siz?

Bu kelimeleri söyleyen tatlı, ürpertici taze sesi, kulaklarımıza bir musiki gibi geldi.

Kim demeye vakit kalmadan yanımızda atlı bir genç kız belirdi: Her zamanki kavalyesi yanında, at gezisine çıkmış olan Lizaveta Nikolayevna. Atını durdurdu. Neşeli bağırdı:

— Gelin, çabuk gelin görmeyeli on iki yıl oluyor, ama gene tanıdım. Hâlbuki o... Nasıl beni tanımıyor musunuz?

Stepan Trofimoviç genç kızın kendisine doğru, uzanan elini huşu içinde öptü. Ona tapınır gibi bakıyor, tek kelime söyleyemiyordu.

— Beni tanıdı. Memnun! Mavrikiy Nikolayeviç beni gördü, diye nasıl mesut! On beş gündür bizi arayıp sormak yok mu?

— Teyzem, teyzem basta olduğunuzu söyledi, rahatsız etmek doğru olmaz diye beni kandırmaya çalıştı, ama onun yalan söylediğini ben biliyordum. Tepinip durdum, hakkınızda ağzıma geleni söyledim, ama doğrusu, beni gelip aramak önce size düşerdi; onun için birini gönderip hatırnızı bile sordurmadım.

Eğerinin üzerinden eğilerek dikkatli dikkatli Stepan Trofimoviç'e baktı:

— Allah'ım, şu kadarcık olsun değişmemişsiniz. Bunca zaman hep aynı kalmak pek tuhaf! Ah! Evet, kırışiklar, küçük küçük kırışiklar var gözlerinizin etrafında, şakaklara doğru... Saçlarınızda da tek tük kır başlamış, ama gözler aynı. Peki, ben, değişmiş miyim? Değişmiş miyim? Niye bir şey söylemiyorsunuz?

Bu anda hatırıma geldi; Stepan Trofimoviç, bana bir gün, bu kızı, on iki yaşında

Petersburg’a götürdükleri zaman kızın âdeta hasta düşüp günlerce iki gözü iki çeşme: Stepan Trofimoviç’i isterim, diye sayıkladığını anlatmıştı. Heyecandan kısılan bir sesle:

— Siz... ben... diye kekeledi: ben şimdi, şimdi beni kim teselli edecek? diye bağırımtım. Tam o sırada sesinizi işittim...

— Buna bir mucize diyeceğim geliyor *et je commerce â erove en Dieu! en Dieu, qui est la haut* [Ve Allah’a, yukarıdaki Allah’a inanmaya başlıyorum.] görüyor musunuz, bana verdiğiniz bütün dersler ezberimde.

Hatırlıyor musunuz, hani, Kolomb’un Amerika’yı nasıl keşfettiğini, tayfaların “kara! kara!” diye nasıl bağrıştıklarını anlatmıştınız! Yelena Frolovna, dadım, o günün gecesi uykumun arasında hep “kara! kara!” diye bağırıp çırpındığımı söylerdi. Bana prens Hamlett’in hikâyesini de anlatmıştınız, hatırinıza geliyor mu? Avrupa’dan Amerika’ya göç eden zavallı muhacirlerin yolculuğunu ne güzel tasvir etmişsiniz, hatırinızda değil mi? anlattıklarının bir kelimesi bile doğru değildi, bunu sonradan öğrendim, ama görmeliydiniz. Mavrikiy Nikolayeviç, ne güzel şeyler uyduruyordu! Gerçeğin belki kendisinden daha güzel şeylerdi. Mavrikiy Nikolayeviç’e ne diye öyle bakıyorsunuz? O yeryüzünün en iyi, en asil insanıdır; muhakkak beni sevdiğiniz kadar onu da sevmelisiniz! *Il jait tous ice que je veux* [Her dilediğimi yapar.] ama “beni kim teselli edecek” diye sokak ortasında bağırarak kadar mı bahtsızsınız gene, sevgili Stepan Trofimoviç? Bahtsızsınız, öyle mi? öyle mi?

— Şimdi bahtıyarım.

— Teyzem size çok mu çektiriyor? diye onun lâfına kulak vermeden devam etti:

— O her zaman öyledir, huysuzdur, daima haksızlık eder; böyle olmakla beraber kendisini daima severiz! Kollarıma atıldığınız günü hatırlıyor musunuz, bahçede, hani, sizi teselli ederken kendimi tutamayıp ağlamıştım?... Mavrikiy Nikolayeviç’ten çekinmeyin; O size ait şeyleri ta, ne zamandan beri biliyor: hatta başınızı onun omzuna koyar, istediniz kadar ağlayabilirsiniz! Kendini memnuniyetle size bırakır!... Bir dakika, şapkanızı çıkarın, parmaklarınızın ucuna basarak başınızı bana doğru uzatın, son defa birbirimizden ayrıldığımız günkü gibi sizi alnınızdan öpmek istiyorum. Şu küçük hanıma bakın pencereden bizi seyrediyor... Haydi, biraz daha, biraz daha yaklaşın; Yarabbim saçları.... ne kadar ağarmış.

Bunları söyledikten sonra kavalyesiyle beraber dörtlüye uzaklaştılar. Biz ters yüzü eve döndük. İçeri girer girmez Stepan Trofimoviç, divanın üzerine çöktü ve ağlamaya başladı.

— *Dieu, Dieu!* diye bağıırıyordu, *en fin une minute de bonheur*. [Tanrım Tanrım, diye bağıırıyordu, nihayet bir dakikalık saadet.] Bir çeyrek saat sonra Lizavata Nikolayevnâ, yanında Mavrikiy Nikolayeviç olduğu halde, sözünü tutarak geldi.

Stepan Trofimoviç misafirini:

— *Vous et le bonheur, vous arrivez en meme temps* [Siz ve saadet, aynı zamanda geliyorsunuz.] diye karşıladı.

— İşte sizin için bir buket! Adam Şövalye'den aldım. Doğum günleri için onda yaz kış çiçek bulunur. Bir de size Mavrikiy Nikolayeviç'i getirdim. Takdim ederim. Çiçek yerine pasta getirmeyi tercih ederdim ama Mavrikiy Nikolayeviç bunun Rus geleneğine uymadığı iddiasında.

Mavrikiy Nikolayeviç dediğı topçu yüzbaşısı, otuz beş yaşlarında boylu boslu güzel bir adamdı; pek kusursuz bir dış görünüşü vardı, hatta yüzündeki ciddîlik ilk bakışta biraz sert görünüyordu. Ama daha kendisiyle tanıştığınız ilk anda, nazik ve pek iyi bir insan olduğu gözünüzden kaçmıyordu.

Böyle olmakla beraber konuşkan değildi, fazlasıyla soğukkanlı görünüyordu, dost edinmeye baktığı yoktu. Sonraları onun zeki bir adam olmadığı söylendi: ama bu biç doğru değildi. Lizaveta Nikolayevna'nın güzelliğini tasvire çalışmayacağım. Zaten bütün şehirde güzelliğı dillere destan olmuştu, ama bazı hanımlarla hanım kızlarımız, buna fena halde öfkeleniyorlardı, güzelliğini de inkâra kalkıştılar.

Hatta bir kısım, ona kendini beğenmişliği yüzünden, düşman kesildiler. Drozdovlar henüz tanıdıkları kimseleri ziyarete bile başlamamışlardı; bu her ne kadar Praskovya İvânovna'nın biraz keyifsiz oluşundan ileri gelen bir gecikme idiyse de, etrafta pek hoş karşılanmıyordu.

İkinci çekemedikleri tarafı, valinin karısıyla hısım oluşuydu; Tanrının günü ata binmesi de ayrıca göze batıyordu. O güne kadar bizim şehirde amazon görmemişlerdi. Toplum, pek tabii olarak, taşra âdetinde yapılması gerekli ziyaretlere bile gitmemiş olan Lizaveta Nikolayevna'nın böyle at üstünde gezip tozmasını hoş görmüyordu. Sonra onun bu gezileri doktorun öğüdüyle yaptığını hemen duymayan kalmadığı için bir de, hastalıklıymış, diye adını çıkarıyorlardı. Gerçekten de hasta idi. Her halinde sürekli bir teheyyüç, bir kuruntu, bir sinirlilik göze çarpıyordu. Heyhat! Zavallının bir büyük derdi vardı, bu da sonradan anlaşıldı. Bugün geçmiş günleri hatırlarken, anlıyorum ki, bir zamanlar bana olduğundan daha güzel görünmüştü! Hatta belki güzel bile değildi. İnce

uzun, ama kıvrak ve dinçti, yüz çizgilerinin intizamsızlığı insanı şaşırtıyordu.

Gözleri kalmuklarınki gibi hafifçe aşağı doğru çekikti; elmacık kemikleri solgun ve ince yüzünün üstünde kendine mahsus bir kabartı yapıyordu. Esmerlere has bir solgunluğu olan bu yüzün garip bir büyüğü vardı. Siyah gözlerinin ateşli bakışından bir kudret fışkırıyordu.

“Hep yenmek için yaratılmış bir muzaffer kadın” gibi görünüyordu. Kibirli, hatta bazen küstah bir hali vardı.

İyilik etmek elinden gelir miydi, bilmiyorum; yalnız, iyi olmak için kendisi üzerinde en büyük zorlamaları yapan bir insandı, iyi, yüksek duygulara, asil düşüncelere yönelmek istediğine şüphe yoktu, bununla beraber kendi ahlâkını bir düzene koymakta güçlük çekiyordu; çünkü onda her şey karmakarışıklık, sürekli endişe ve huzursuzluk içindeydi.

Divanın üstüne oturdu ve odaya göz gezdirdi.

— Böyle anlarda neden hep mahzun oluyorum? Bunun sırrını bana anlatın, bilgin adam. Sizi tekrar gördüğüm zaman mesut olacağımı düşünüyordum hep, Allah biliyor, ama işte, size olan bütün sevgime rağmen, şu dakikada gene mesut değilim: Allah’ım, duvarda benim resmim asılı. Verir misiniz bakayım? Nasılmışım o zamanlar! Ah, hatırlıyorum, hatırlıyorum!

Liza on iki yaşındayken yapılmış bu sulu boya portreyi, hocaya dokuz yıl önce Drozdovlar Petersburg’tan göndermişlerdi! Bu portre o gün bugün hep duvarda asılı dururdu.

— Ben çocukken sahi bu kadar güzel miydim? Bu yüz benim yüzüm mü? Kalktı, elinde portre aynaya baktı. Resmi uzatarak:

— Alın bunu çabuk, diye bağırdı, şimdi asmayın oraya, sonra ben gidince asarsınız. Görmek istemiyorum.

Tekrar yerine oturdu: Bir hayat bitti, bir yenisi başladı, sonra o da bitti. Şimdi üçüncüsü başlıyor; sonuna kadar da böyle sürüp gidecek; her bitiş, bir makasla kesiliş gibi... Görüyor musunuz neler yumurtluyorum, ama ne kadar da doğru.

Gülümseyerek bana baktı: daha önce de birkaç kere gözü bana ilişmişti, ama Stepan Trofimoviç heyecandan, beni ona takdim etmeyi bir türlü akıl etmiyordu.

— Benim resmimi niçin hançerlerin altına astınız? Sonra neden bu kadar kılıç, hançer var sizde?

Gerçekten nedense duvarı, birbirine çapraz konmuş iki yatağanla onların altına asılmış bir Çerkez kılıcı süslemişti. Lizaveta Nikolayevna bunları o kadar bana bakarak sormuştu ki, cevap versem mi, vermesem mi, diye bir tereddüt geçirdim. Ezilip büzüldüğümü gören Stepan Trofimoviç, durumu kavradı ve beni takdim etti:

Genç kız:

— Biliyorum, biliyorum, dedi, çok memnun oldum. Annem de, isminizi sık sık işitmiş. Ben de size Mavrikiy Nikolayeviç'i tanıtayım; mükemmel bir insandır. Sizden bana pek gülünç bir şekilde bahsettiler: siz Stepan Trofimoviç'in sırdaşıymışsınız, öyle mi?

Kızardım.

— Ah, affedersiniz, bunu demek istemiyorum, kelimeyi yanlış kullandım, gülünç demek istemedim de... (kızardı, şaşırdı) Ama mükemmel bir insan olmak utanılacak bir şey mi? Artık, gitmek zamanı geldi, Mavrikiy Nikolayeviç! Stepan Trofimoviç, yarım saate kadar bizde olmalısınız. Allah'ım, o kadar çok konuşacağız ki! Bu andan itibaren ben sizin sırdaşınızım; her şeyinizi... bana anlatacaksınız, duydunuz mu?

Stepan Trofimoviç'in yüzünde bir korku belirdi.

— Ah, Mavrikiy Nikolayeviç hepsini biliyor, ondan çekinmeyin.

— Neyi biliyor?

— Ne demek neyi biliyor? diye bağırdı, bak, demek sakladıkları doğru! İnanmamıştım. Dâşa'yı da saklıyorlar. Teyzem bugün beni Dâşa ile görüştürmedi; başı ağrıyor diye.

— Ama... siz nasıl duydunuz?

— Allah'ım, herkes gibi, keramet sahibi olmaya lüzum yok.

— Herkes mi?

— Tabii! Annem, dadım Alyona Frolovna'dan öğrenmiş; dadıma da sizin Nastasya anlatmış. Siz Nastasya'ya anlatmış mıydınız? Sizin anlattığınızı söylüyorlar.

Stepan Trofimoviç kıpkırmızı oldu:

— Bir... *l'etais si nerveux et malade et puis...* [O kadar sinirli ve hastaydım ki. Sonra da...] Genç kız gülmeye başladı:

— Sonra da, dert ortağınız elinizin altında değildi o sırada; Nastasya'yı buluverdiniz ve... Evet anlaşılıyor! Ama Nastasya şehirdeki bütün dedikoducularla ahbap! Neyse,

nihayet, bilmişler veya bilmemişler, ne çıkar? Hatta bilmeleri daha iyi! Gecikmeyin sakın. Yemeği erken yiyoruz... Ah! Az kaldı unuttuyordum; — tekrar oturdu — bu, Şatov nasıl bir adam?

— Şatov mu? Darya Pavlona'nın kardeşi...

— Onu biliyorum canım, diye sabırsızlıkla sözünü kesti: Gerçekten tuhaf adamsınız. Ben nasıl bir adam, diye soruyorum. *C'est un pense - creux d'ici C'est le meilleur et le plus* [Hayalperestin biri, Dünyanın en iyi ve en çabuk öfkelenen insanı]:

— Biraz garip bir adam olduğunu söylediler. Neyse, bu tarafı bizi ilgilendirmez. Üç dil bilir dediler, bu arada İngilizceyi de biliyormuş. Edebiyattan da anlar dediler.

— Öyle ise, ona çok ihtiyacım olacak. Bana bir yardımcı lâzım; hem, ne kadar çabuk olursa o kadar iyi. Böyle bir işi kabul eder mi? Bana onu tavsiye ettiler.

— Hiç şüphesiz *et vous ferez un bien fait* [Hem de bir iyilik olur.]...

— İyilik etmek maksadıyla değil, böyle bir yardımcıya ihtiyacım var da ondan çok sinirli hasta bir zamanımdı, sonra da

Söze karıştım:

— Şatov'u oldukça yakından tanırım, dedim. Söyleyecek bir şeyiniz varsa ben hemen gider söylerim.

— Yarın öğleyin bize gelmesini söyleyin. Mükemmel. Teşekkür ederim. Mavrikiy Nikolayeviç hazır mısınız?

Çıktılar. Tabii ben de arkalarından Şatov'a koştum. Sokak kapısından çıkacağım sırada Stepan Trofimoviç karşıma dikildi:

— Dostum, dedi. Saat 10 ile 11 arası bana uğramayı unutmayın; eve dönmüş olurum. Ah, çok haksızlık ettim size karşı! Size... ve herkese karşı, herkese karşı.

VIII

Şatov'u evde bulamadım. İki saat sonra tekrar uğradım. Gene yoktu. Nihayet, saat sekize doğru gene bulamazsam bir kâğıt bırakırım, diye bir daha kapısını çaldım. Bu defa da evde değildi. Oturduğu kısmın kapısı kapalıydı. Zaten herhangi bir hizmetçisi olmayan, yalnız yaşayan bir adamdı. Aşağı katta oturan yüzbaşı Lebyadkin'e uğrayıp Şatov'un nerede olduğunu ondan öğreneyim dedim, ama orasının kapısı da kapalıydı, içeride ne bir

ses, ne bir ışık olduğuna göre evde kimseler bulunmadığı anlaşıyordu. Yüzbaşının kapısından geçerken gündüz anlattıkları hikâye aklıma geldi, garip bir heyecan duydum. Nihayet ertesi sabah erkenden uğramaya karar verdim. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse bıraktığım kâğıda pek güvenemiyordum. Şatov, belki buna aldırılmazdı bile, çünkü pek... inatçı ve utangaçtı. Talihsizliğime küsüp tam sokak kapısından çıkacağım sırada birdenbire Bay Kirillov'la burun buruna geldim. Eve giriyordu. Önce o beni gördü. Kendisi soruya başladığından ben de ona olup bitenden, Şatov'a bıraktığım pusuladan bahsettim.

— İçeri girelim, dedi. Ben, hepsini hallederim.

Liputin'in, Kirillov bu sabah avludaki bir tahta eve taşındı, dediği hatırıma geldi. Yalnız bir adam için fazla büyük olan evde sağır bir kocakarı oturuyor, hem de Kirillov'un ev hizmetini görüyordu. Ev sahibi başka bir sokakta yeni yaptırdığı bir eve taşınmıştı; orada bir de meyhane işletiyor ve her halde akrabasından olan ihtiyar kadın da bu eski evin girdisine çıktısına bakıyordu. Evin odaları, duvar kâğıtlarının pis olmasına rağmen, temiz paktı. Girdiğimiz odanın, eşyaları başka başka idi, öteye beriye rastgele konmuş, adi, ucuz cinsten şeylerdi. İki oyun masası, kızılâğaçtan yapılma bir konsol, herhangi bir köylü evinden yahut herhangi bir mutfaktan getirilme beyaz tahtadan bir büyük masa, sandalyeler, arkılığı hasır örgüsü, ağır deri yastıkları olan bir kanepede vardı. Bir köşede biz gelmeden az önce kocakarının, önünde kandil yakmış olduğu bir Meryem ana tasviri bulunuyordu. Duvarda iki yağlı boya resim asılıydı bunlardan biri Çar Birinci Nikola'nın 1820 ile 1830 arasında yapıldığı anlaşılan bir portresi, öteki de bilmem hangi bir piskoposa ait bir resimdi.

Bay Kirillov bir mum yaktı, bir köşede daha içi boşaltılmamış bir halde duran bavulundan bir zarf bir damga mumu çubuğu, bir de kristal mühür çıkardı.

— Mektubunuzu bu zarfa koyup mühürleyin, üstüne de adres yazın, dedi. Buna lüzum olmadığını söyledimse de ısrar etti. Zarfın üzerine adres yazdıktan sonra kasketimi aldım.

— Bir şey içersiniz sanıyordum, dedi. Şimdi çay aldım geldim, içmez misiniz?

Reddetmedim, ihtiyar kadın biraz sonra çayı getirdi; çay dediğim, kaynar su dolu(bir büyük ibrikle koyu çay haşlanmış bir çaydanlık, kaba desenli iki büyük çay fincanı, beyaz ekmek, bir de tepeleme kırılmış şeker dolu bir çukur tabaktan ibaretti.

— Geceleri çay içmeyi çok severim, dedi, şafak sökünceye kadar hem dolaşır, hem çay içerim. Yabancı diyarda geceleri çay iyi olmuyor.

— Şafak sökerken mi yatarsınız?

— Daima; uzun zamandan beri, az yemek yerim, durmadan çay içerim. Liputin kurnaz, ama sabırsız bir insan.

Konuşmak istediğini hayretle gördüm. Fırsatı kaçırmak istemedim.

— Bu sabah hoşa gitmeyen bir anlaşmazlık oldu, dedim yüzüne baktım kaşlarını iyice çattı.

— Budalalık, baştanbaşa saçma, saçma, çünkü Lebyadkin ayyaş. Ben Liputin’e bir şey söylemedim, sadece ufak tefek şeyleri anlattım, o da bunları alıp yalan yanlış hikyeler uydurdu. Liputin geniş hayali var. Pireyi deve yapıyor. Dn Liputin’i güvenilir bir adam sanmıştım.

Gülerek:

— Bugün de beni? dedim.

— Siz, bu sabahtan beri zaten her şeyi öğrendiniz: Liputin, ya zayıf, ya sabırsız, ya kötü ruhlu, yahut da... hasetçi.

Bu son kelime dikkatimi çekti.

— Hakkında o kadar çok sıfat kullandınız ki. Birinden birinin ona uymaması tuhaf olur.

— Yahut hepsinin birden...

— Evet, bu da doğru. Liputin karmakarışık bir şeydir.

— Bu sabah, sizin bir eser yazmakta olduğunuzu söylerken de yalan söylüyordu değil mi?

— Niçin yalan olsun?

Yeniden kaşlarını çattı, gözlerini yere dikti.

Özür diledim; ağzını aramak için sormadığımı temin etmeye çalıştım. Kızardı.

— Doğru söylüyor; yazıyorum. Yalnız bunun bir önemi yok.

Bir dakika kadar sustuk. Birden, bu sabah dikkatime çarpmış olan o ocuk gülümsemesiyle güldü.

— Kelle isteme masalı, onun uydurması, dedi, bir kitapta okumuş önce o bana söyledi; hem, tersi anlıyor. Ben ona sadece, insanlar niçin kendilerini öldürmeye cesaret edemiyorlar? diye sordum; hepsi bu kadar. Neyse bu da ayrı bir şey.

— Nasıl? Kendilerini öldürmeye cesaret edemiyorlar mı? Az mı intihar vakası var sanıyorsunuz?

— Pek az.

— Sahi mi söylüyorsunuz?

Cevap vermedi, düşünceli bir halde odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

— İnsanları intihardan alıkoyan sebep nedir, size göre? diye sordum.

Konuşmamızın konusunu hatırlamaya çalışıyormuş gibi dalgın dalgın bana baktı:

— Pek... pek iyi bilmiyorum henüz... İki boş inanç alıkoyuyor, ihtimal iki şey: yalnız iki, biri pek küçük, öteki pek büyük. Ama küçük olanı da pek büyük.

— Küçük olanı nedir?

— Can acısı.

— Can acısı mı? Öyle bir anda bunun ne önemi olur?

— Pek büyük. İki çeşidi vardır: bir kısım, büyük keder yahut ümitsizlik yüzünden yahut deli olur yahut yok yere... İntihar eder. Bunlar hemen bu işi yaparlar. O anda duyacakları acıyı düşünmez, birdenbire kendilerini öldürürler. Bir de, akli başında olarak, intihar edenler vardır. Bunlar, pek çok düşünürler bunu.

— Nasıl akli başında, bile bile intihar eden de mi var?

— Çok. Hele boş inançlar olmasa, daha da artardı, büyük bir çoğunluk, herkes.

— Herkes mi? Hiç zannetmem!

Karşılık vermedi.

— Peki, ama acı duymadan ölmenin yolu yok mu?

— Tasavvur edin, diyerek gelip karşımda durdu, bir ev kadar büyük bir taş düşünün, bu taş havada asılı duruyor, siz de onun altındasınız: Şimdi bu taş sizin üstünüze, sizin başınıza düşerse can acısı duyar mısınız?

— Ev kadar büyük bir taş mı? Pek tabii, korkunç bir şey olurdu bu!

— Korku demiyorum. Canınızı acıtır mıydı?

— Bir dağ gibi büyük bir taş, milyonlarca ton ağırlığında öyle mi! Acıtmazdı tabii.

— Ama tepenizde asılı durdukça, ha düştü, ha düşecek, diye dehşet içinde kalırdınız. En bilgin adam, en büyük doktor. Hepsi, herkes bu büyük dehşete kapılırdı. Hepsi hiçbir şey duymayacağını bilir, ama gene herkes ya bu taş üstüme düşerse diye can korkusu çekerti.

— Peki, ikinci sebep, büyüğü?

— Öbür dünya!

— Yani ceza?

— Ceza önemsiz. Öbür dünya, sadece öbür dünya.

— Öbür dünyaya inanmayan dinsizler yok mu?

Gene cevap vermedi.

— Siz kendinize göre hüküm veriyorsunuz, her halde? dedim.

— Herkes kendine göre hüküm veremez, diye kızarak cevap verdi. İnsan yaşamayı ve yaşamamayı aynı şey diye kabul ettiğı zaman hürriyete kavuşur. İşte bütün gaye bu!

— Gaye mi? Ama o zaman kimse yaşamak istemezdi.

— Kimse, diye tereddütsüz cevap verdi.

— İnsan hayatı sevdiği için ölümden korkar. Ben böyle anlıyorum, dedim. Tabiat da bunu emretmiş.

Gözlerinden ateş fişkırdı:

— Bu alçalmaktır, dedi. Bizi aldatan da bu ya! Yaşamak, acı çekmektir, yaşamak korku duymaktır: insanoğlu bahtsızdır. Bugün her şey can acısı, korku. Bugün insan hayatı seviyor, çünkü ıstırabı ve korkuyu seviyor. Böyle olagelmiş, insanoğlu hayatı acı duymak, diye, korku diye kabul etmiş; aklandığı taraf bu. İnsan bugün henüz o insan değil. Yeni bir insan gelecek, gururlu, bahtiyar! Ona göre yaşamakla yaşamamak aynı şey olacak. Yeni insan odur! Acıyı, korkuyu yenecek, kendisi Tanrı olacak. Öteki Tanrı olmayacak!

— Demek ki... Sizde o Tanrı var?

— Öylesi yok, ama o var. Taşta can acısı yok, taştan gelen korkuda acı var. Tanrı, ölüm korkusunun verdiği acıdır. Can acısını ve korkuyu yenen, kendisi Tanrı olacak. O zaman yeni bir hayat doğacak, yeni insan gelecek, her şey yepyeni olacak... O zaman tarih iki bölüme ayrılacak; gorilden Tanrının yok oluşuna: Tanrının yok oluşundan...

— Gorile?

— Arzın ve insan bedeninin değişmesine. İnsan Tanrı olacak, bedence değişecek, dünya da şekil değiştirecek, her şey şekil değiştirecek, düşünceler duygular, her şey, insanın bedence bir değişikliğe uğrayacağına inanmıyor musunuz?

— Eğer yaşamakla yaşamamak aynı şey olursa herkes kendini öldürür; meydana gelecek değişiklik bu olsa gerek.

— Zarar yok, onlar bir aldanışı öldürecekler. Üstün bağımsızlığı isteyen her kişi kendini öldürebilir. Kendini öldürmeye gücü yeten, aldanışın, hatanın sırrını öğrenir. Bunun ötesinde hürlük yoktur; hepsi bundadır, bundan öteye hiçbir şey yok. Kim ki kendini öldürmeyi becerir, o Tanrıdır. Şimdi herkes Tanrı olmayınca bir şey olamaz diyebilir. Ama henüz kimse o şey için intihar etmedi.

— Milyonlarca insan intihar etti.

— Ama hiçbiri bu gaye için değil, onlar, onlar hep korkudan; korkuyu öldürmek için kendini öldüren, o anda Tanrılaşır.

— Ama belki de buna zaman bulamaz, dedim.

— Zarar yok, diye sakın gururlu bir sesle cevap verdi, karşısındakini küçümseyen bir hali vardı, biraz sonra: ne yazık ki, diye ilâve etti, güleceğiniz geliyor sizin.

— Sabahleyin o kadar sinirliyken şimdi bu kadar ateşli konuştuğunuz halde, bu kadar sakın oluşunuz; tuhafıma gidiyor.

— Sabahleyin mi? gülümseyerek cevap verdi — sabahleyin gülünçtü, hüzünlü bir sesle ilâve etti: kimseye sövmekten hoşlanmam, hiç gülmem.

— Evet, çay içmekle geçen geceleriniz hiç de neşeli değil.

Kalktım, kasketimi aldım.

Biraz hayretle baktı, gülümsedi:

— Demek öyle?.. Sanıyorsunuz?.. Niçin?.. Hayır, bilmiyorum. Birden bire ne söyleyeceğini şaşırdı, bilmiyorum başkaları nasıl der, ben onlar gibi yapamıyorum, bunu hissediyorum. Başkaları düşünür: sonra, hemen kendiliğinden başka bir şey daha düşünür, ben başka bir şey düşünemiyorum ömrümü aynı şeyi düşünüyorum.

Birdenbire hayret edilecek bir açılma ile sözlerini şöyle bitirdi:

— Allah, bütün ömrümce bana eziyet etti.

— Size bir şey sorsam söyler misiniz, niçin Rusçayı iyi konuşmuyorsunuz. Memleket dışında beş yıl kalmak ana dilinizi bu kadar unutturur mu?

— İyi konuşamıyor muyum? Bilmiyorum. Hayır, yabancı memleketlerde kalmamdan değil. Bütün hayatımda böyle konuştum, bence hepsi bir.

— Başka bir soru, öncekinden biraz daha nazik, ahbap edinmekten çekindiğinizi ve konuşmaktan pek az zevk aldığınızı söylediğiniz zaman doğru söylediğinize inanmak istemiştim. Bu akşam niçin benimle konuştunuz?

— Sizinle mi? Sabahleyin çok efendi bir haliniz vardı, sonra siz neyse bunun önemi yok... Siz kardeşime benziyorsunuz, çok benziyorsunuz, son derece... yüzü kızarmıştı — Yedi yıl önce ölmüştü, ağabeyim, büyüğümdü.

— Sizin düşünüş tarzınız üzerinde büyük bir tesiri olduğunu tahmin ediyorum!

— Hayır. Az konuşurdu, bir şey söylemezdi. Mektubunuzu veririm.

Elinde bir fenerle beni sokak kapısına kadar geçirdi. Ben çıktıktan sonra kapıyı kilitleyecekti. “Şüphe yok, deli” diye düşündüm. Tam ayrılacağım sırada başkasıyla karşılaştım.

Eşikten dışarı adımımı atıyordum ki güçlü bir el yakama yapıştı:

— Kimdir o? diye bir ses gürledi, dost mu, düşman mı? Çabuk söyle!

— Bizden, bizden o, diyen Liputin’in yaygaralı sesi geldi. G ... V., hani klâsik tahsil görmüş delikanlı, yüksek toplumlara girip çıkan...

— Severim sosyeteğe girip çıkan: klas - si... yani yüksek e-ği-tt-im görmüş... emekli yüzbaşı İgnat Lebyadkin. Dünyanın ve dostların hizmetine... Eğer gerçek dostlarsa, gerçek dostlarsa, namussuzlar!

Bir seksenden uzun boylu, iri gövdeli, kıvrıcık saçlı, kırmızı yüzlü bir adam olan yüzbaşı Lebyadkin, ayakta duramayacak kadar sarhoştı, güçlkle söz söylüyordu. Onu zaten önce de uzaktan görmüştüm.

Elinde fenerle henüz kapıda duran Kirillov’a gözü ilişince:

— Ya bu! diye bir daha böğürdü; yumruğunu kaldırdı, ama sonra tekrar indirdi.

— Sizi bilginize bağışlıyorum, İgnat Lebyadkin, yüksek e-ğit-tt-imli...

Can yakıcı bir sevda bombası.

Geldi patladı İgnat'ın kalbinde,

Ağlarım şimdi baksı, baksı.

Hatıra geldikçe sende giden kol:

Ah, Sivastopol, ah Sivastopol.

— Sivastopol'u gördüğümünden değil hani, kolum da yerinde, ama kafiyele ne buyrulur, kafiyele!

Liputin yüzbaşını içeri almaya çalıştı:

— Vakti yok onun, evine gidiyor, bırak dedi, yarın Lizaveta Nikolayevna'ya söyleyecek.

Lebyadkin:

— Lizavata! diye tekrar durgunlaştı, durun gitmeyin! Bir kıta daha: Ata binmiş uçuyor, bir yıldız etrafında dönüyor başka amazonlar;

Atın üstünden gülüyor bana

O güzel asaletli kız.

“Bir Amazon — yıldıza ithaf”

— Bu bir ilâhidir, anladın mı, eşek değilsen anlarsın, bir ilâhi! Sersemler, anlamıyorlar. Dur — diyerek paltomun yakasına yapıştı, bütün çabalamalarına rağmen elinden kurtulamadım — ona de ki, ben bir mert şövalyeyim, ama o Dâşa'ya gelince, Dâşa... İki parmağımla kısırdığım gibi onu kapı dışarı ederim. O bir köle; haddini bilmeli.

Şiddetle silkindim, bu sarsıntıyla yere yuvarlandı, ben de kendimi sokağa attım. Dışarıda Liputin sokuldu, çabuk çabuk:

— Aleksey Niliç onu yerden kaldırır, dedi. Biliyor musunuz ağzından ne aldım? Mısraları duydunuz ya? Bu mısraları “Amazon — yıldıza” diye ithaf edip zarfladı, yarın Lizaveta Nikolayevna'ya gönderecek: imzasını da attı mektuba. Ne adam!

— Bahse girerim, onu böyle yap, diye kışkırtan sizsiniz.

— Bahsi kaybedersiniz, diye gülerek cevap verdi, mart kedisi gibi tutkun. Hem düşünün, bu aşk nefretten doğdu, önceleri Lizaveta Nikolayevna'dan nefret ediyordu, ata biniyor diye, hatta sokak ortasında ağzına geleni söyleyecek kadar... Evet, inan olsun, küfür ediyordu. Çok değil, daha evvelsi günü, atla geçerken ağız dolusu savurdu; bereket

versin kız işitmedi. Şimdi de al sana... şiir! Biliyor musunuz ki evlenme teklif edecek? Ciddi söylüyorum! Gayet ciddi!

Büyük bir öfke ile

— Liputin dedim, şaşıyorum size; nerede bir fesatlık varsa siz oradasınız, mutlaka içinde parmağınız var!

— Ha? Biraz ileri gidiyorsunuz bay G...V. Sakın biçare kalbiniz bir rakip çıkıyor korkusuyla titremiş olmasın? Ha?

— Nasıl? diye bağırdım, durdum.

— İşte, size eziyet etmiş olmak için başka şey söylemeyeceğim. Daha fazla şeyler öğrenmeye can atardınız değil mi? Bununla beraber, bir şeyi daha bilin, o da şu: bu aptal şimdi sadece bir yüzbaşı değil, şu anda vilâyetimizde “eshab-ı emlâkten” bir adam. Hem de yabana atılmayacak varlık sahibi: Nikolay Vsevolodoviç evvelsi gün bütün emlâkini ona sattı; eski ölçüye göre iki yüz nüfusluk bir arazi... Allah şahidim olsun, yalan söylemiyorum. Sadece üst yanını öğrenmek için biraz da siz kafanızı yorun: Bende başka lâf yok; Allah’a ısmarladık.

X

Stepan Trofimoviç, sinirli bir sabırsızlıkla beni bekliyordu. Eve döneli bir saat olmuştu. Sarhoşluğa benzer bir hal içinde buldum kendisini: İlk beş dakika içki içmiş sandım. Ne yazık ki! Drozdovları ziyareti onu böyle allak bullak etmişti.

— *Mon ami!* ipin ucunu kaçırdım... Lizayı seviyorum. Bu meleği eskisi gibi, tıpkı eskisi gibi; ama ikisi de ağzımdan bir şeyler almak için beni davet etmişler gibi geldi bana; yani dilimin altından baklayı çıkardıktan sonra beni başlarından savmak. Bütün iş bu!

Kendimi tutamadım:

— Bunları söylemeye utanmıyor musunuz? dedim.

— Dostum, ben artık yapayalnız bir insanım. *Enfin c'est ridicule*: İnanır mısınız, orada da her şey sır üstüne sır. Hemen o kulaklar, burunlar, o Petersburg'taki gizli kapaklı şeyler hakkında benden sorgu suale başladılar. Nikolay'ın dört yıl önce yaptığı o komik hareketleri bunlar yeni duymuşlar.

Siz buradaydınız hepsini gördünüz, sahiden deli mi? diye soruyorlar. Anlayamadım.

Bu fikir nereden gelmiş onlara? Praskovya neden ille Nikolay'ın deli olmasını istiyor? Bu kadın ille öyle olsun istiyor, istiyor! *Ce Maurice* [Bu Moris.] yahut, Mâvrikiy Nikolayeviç mi neyse, *brave homme tout de meme* [Efendiden adam da.].. Ama bu onun menfaatine mi olur, kadın kendisi ilk mektubu yazmışken Paris'ten bu *cette pauvre amie*'ye? [Bu zavallı dost.] Neyse, bu Praskovya bu *Chere amienin* [Sevgili dost.] dediği gibi, bir tip. Gogol'ün ölmez Bayan Koroboçka'sı, yalnız bu berikisi kinci Koroboçka, haddinden fazla büyütülmüş hain bir Koroboçka. [Koroboçka küçük kutu manasına gelen bir isimdir.]

— O kadar büyütülmüşse artık bir sandık haline gelmiştir.

— Neyse, belki de aksi, küçültülmüşü aynı şey, sözümü kesmeyin, çünkü başım dönüyor. Şimdi bozuştular. Liza hariç, o her zamanki gibi. Teyze, teyze diyip duruyor. Ama Liza kurnaz, belli etmiyor, onda bir iş var. Sırlar. Ama kocakarıyla... onun da arası açık. Bu zavallı teyze herkesi eziyor, doğrusu; sonra o valinin karısı, yerli toplumun kabalığı, Karmazinov'un saygısızlığı; sonra oğul deli mi değil mi, bu düşünce *ce Liputine, ce due je ne comprendes pas...* Ve... sonra alnına sirkeli bez koydu diyorlar. Üstelik bir de biz, şikâyetlerimizle, meptuplarımızla... Ah, böyle bir zamanda kadını ne kadar bunalttım, *Je suis un ingrat!* [Ben bir nankörüm.] Bir de düşünün, eve gelince onun mektubunu buluyorum; ya! Okuyun şunu, okuyun şunu! Ah, ne nankörlük benimkisi!

Varvara Petrovna'dan yeni gelmiş olan bir mektubu uzattı. Kadın “evinizde oturun, pusulasından, pişman olmuşa benziyordu. Mektubun tatlı bir ifadesi vardı, ama gene kesin ve kısıydı. Varvara Petrovna onu öbür gün yani pazar günü öğleyin evine davet ediyor, dostlarından birini de beraber alıp gelmesini söylüyordu. (Parantez içinde benim adımı yazmıştı) öte yandan Darya Pavlovna'nın kardeşi olarak Şatov'un da çağırıldığını bildiriyordu: “Şatov'dan o gün kesin bir cevap alabileceksiniz. Oldu mu? Üzerinde bu kadar, ayak dirediğiniz formalite bu değil mi?

— Formaliteden bahseden cümledeki sinirli edaya bakın. Zavallı, zavallı, bütün hayatımın arkadaşı. Geleceğim hakkında verilen bu ani karar, itiraf ederim ki beni adeta; ezdi... İtiraf ederim, daha bazı ümitler besliyordum, ama artık olanlar oldu. Şimdi biliyorum ki her şey bitti, müthiş. Ah, şu pazar asla gelmeseydi de her şey geçmişteki gibi yuvarlanıp gitseydi! Siz bana gelirdiniz, ben gene burada olurdum.

— Liputin'in o kötü konuşmaları, o dedikodular, sizi şaşırttı.

— Azizim, siz dost parmağınızı başka bir hassas noktaya bastınız. Bu dost parmakları çok kere merhametsiz, bazen de manasızdır; pardon ama inanır mısınız, bütün o iğrenç şeyleri unutmuştum, yani asla unutmadım, ama budalalığım yüzünden... Liza ile beraber

olduğum müddetçe hep mesut olmaya çabaladım. Kendi kendimi, mesudum, diye kandırıp durdum. Ama şimdi... Ah, şimdi o alicenap, insan, o alçakça kabahatlerimi bağışlayan kadını düşünüyorum ; o kadar da bağışlamıyordu ya, ama ben bu berbat, nefret edilecek karakterimle başka ne halt ederim! Ben hoppa bir çocuğum, onun bütün bencilliğini benliğinde toplayan, ama hiç te masum olmayan bir çocuk! İşte yirmi yıldır bana dadılık eden Liza'nın pek tatlı bir tarzda, söylediği gibi bu zavallı teyze... Derken yirmi yılın sonunda çocuk feryadı basıyor, beni evlendir de evlendir diye; mektup üstüne mektup, kadın alnına sirkeli bezler koyduğu bir sırada ve... muradına eriyor. Pazar günü evli bir adam olacağım, dile kolay... şaka değil... Peki, ben ne diye bu kadar üzerinde durdum? O mektupları niçin yazdım? Lâfın gelişi söylemeyi unutuyordum: Liza, Darya Pavlovna'ya bayılıyor yahut başkalarına karşı öyle gözüküyor. Onun lâfını ederken *C'est un ange* [Bir melek], yalnız biraz çekingendir, diyor. Bana öğüt verdiler, ikisi evet hatta Praskovya... hoş Praskovya'nın ki pek de nasihat sayılmaz ya! Ah, ne kadar zehir var o kutuda!

Liza'nın ki de öğüt vermek değil! “Ne diye evlenmek istiyorsunuz? İlmî zevkleriniz size yeterdi, dedi, güldü. Gülsün, affediyorum. Çünkü onun da kalbi ıstırapın ne olduğunu biliyor. Bana: “Nihayet kadınsız da edemezsiniz, yaklaşan ihtiyarlığın el ermez, güç yetmezliği sizin için. O zaman bir kadın olursa bakar eder, hani söz gelişi... dediler. Allah bilir ya, sizinle karşı karşıya oturup durduğum müddetçe hep, fırtınalı günlerimin sona erişinde onu bana gönderenin” kaza ve kader, olduğunu, dedikleri gibi, o beni çeker çevirir diye düşündüm durdum... Nihayet, ev işlerinde yardımı olur. Şu hali görüyorsunuz. Ne perişanlık, eşyanın her biri bir yerde. Sabahleyin ortalığı biraz toplamalarını söylemiştim, bakın kitap yerde sürünüyor. *La pauvre amie* şu evi götüren pisliğe her zaman ifrit olmuştur. Ah, bundan böyle artık sesini duymayacağım! Vingtans! Galiba imzasız mektuplar da almış. Düşünün, Nikolay'ın, emlâkini Lebyadkin'e sattığını söylüyorlar. *C'est un monstre: Et enfin* [O canavarın biri.] hem bu Lebyadkin kim? Liza dinliyor, sade dinliyor. Ah, nasıl dinliyor! Gülmesini affediyorum. Dinlerken yüzüne baktım; ya *ce Morice*... Şimdi onun yerinde olmak istemem, lâkin biraz utangaç; neyse onu bırakalım...

Sustu, yorulmuştu, ne söyleyeceğini şaşırdı, başı öne eğik, yorgun gözleri döşemede, öyle oturuyordu. Susmasını fırsat bilerek Filippov'ların evine yaptığım ziyareti anlattım. Lebyadkin'in kız kardeşinin (yüzünü görmüş değilim) Liputin'in ifadesine göre, şu veya bu şekilde, ama pekâlâ Nikolay'ın kurbanı olabileceğini ; Lebyadkin'in herhangi bir sebeple Nikolay'dan belli bir para çekmesi mümkün olduğunu, bütün meselenin bundan ibaret olduğunu, Darya Pavlovna hakkında ki söylentilere gelince, bunlar uydurma, alçak

Liputin'in gammazlığı, nitekim Aleksey Niliç bütün gücüyle karşı koydu, sözlerine inanmamaya da sebep yok, dedi. Stepan Trofimoviç sözlerimi kulağı bende olmadan, sanki bunlar kendisini hiç ilgilendirmemiş gibi dinledi. Bu arada Kirillov'la olan konuşmamızı da anlattım, onun bir deli olması ihtimalini ileri sürdüm.

Kayıtsızlıkla mırıldandı:

— Deli değil, yalnız dar düşünceli bir kafa! dedi. *C'est gens la supposeul la nature et la societe humaine autres quc Dieu ne les a faïies et qeu'elles ne son reellement* [Böyle kişiler tabiatı ve insanlar toplumunu Tanrının yarattığından başka türlü ve olmadığı şekilde var sayarlar.] herkes, onlara yaranmak ister, ama her halde Stepan Verhovenski değil... Ben Petersburg'tayken onları gördüm *avec-cette cher amie*, (ah, o zamanlar onu ne kadar kırmıştım), ne küfürleri, ne de övgüleri beni korkuttu: Şimdi de korkum yok. *Mais parlons d'autres choses*. [Neyse başka şeyden konuşalım.] Galiba çok kötü bir iş ettim ben; dün, Darya Pavlovna'ya mektup yazdım, biliyor musunuz ve şimdi... nasıl pişmanım!

— Ne hakkında mektup yazdınız?

— Ah! Dostum. İnanın ki pek asil ifade ile yazdım. Beş gün önce gene asil bir ifade ile Nikolay'a yazdığım mektuptan bahsettim.

Kan beynime sıçradı:

— Şimdi hepsini anlıyorum, diye bağırdım. Ne hakla onların adlarını böyle yan yana getiriyorsunuz?

— Fakat siz de, *mon cher*, büsbütün üstüme çullanmayın, bağırmayın; ben zaten ezilmişim bir... bir tahtakurusu gibi... Hem zannederim, bu hareketim, pek asil bir hareket. Farz edelim ki, aralarında hakikaten bir şey geçti... İsviçre'de... Yahut bir, başlangıç oldu. Ben her şeyden evvel mecburum onların gönlünü yoklamaya sırf! Yani iki kalbin arasına girmeyeyim, yollarına engel gibi dikilmeyeyim, diye... Ben asil bir hisle hareket ettim.

Kendimi tutamadım:

— Evet evet, diye atıldı, hiçbir zaman bu kadar doğru bir söz söylemediniz. *C'était bete mais que jaire? Tout est dit*; [Pek manasızlıktı, ama ne yapalım olan oldu.]... Ama her şeye rağmen evleneceğim, hatta başkasının günahlarını örtmek pahasına da olsa... Şu halde ne diye o mektupları yazdım? Öyle değil mi?

— Gene mi o fikre saplanıyorsunuz?

— Artık bağırarak beni korkutamazsınız: karşınızda, artık eski Stepan Verhovenski yok. O gömüldü. *En fin tout est dit!* Siz ne diye bağırıyorsunuz? Sadece; çünkü evlenecek olan siz değilsiniz, boynuzları da siz yaldızlamayacaksınız! Gene ürperiyorsunuz değil mi? Zavallı dostum, siz kadını tanımıyorsunuz, bense onu etüt ettim “Dünyayı fethetmek istiyorsan önce, kendini fethet” işte sizin gibi romantiğin biri, nişanlımın kardeşi, Şatov’un söylemeyi becerdiği tek güzel söz. Onun bu sözlerini seve seve kabullendim. Evet, işte kendimi fethetmeye hazırım ve evleniyorum. Dünyaya gelince, onda neyi fethedeceğim? Hey! Dostum, evlenmek her mağrur ruhun, bütün bağımsızlıkların manevi ölümüdür. Evlilik benim ahlâkımı bozacak, gayretimi kıracak, davaya hizmetteki cesaretimi tüketecek. Çocuklar doğacak, üstelik belki de benim olmayan, şüphesiz benim olmayan çocuklar! Âlim ve fazıl bir insan hakikatle yüz yüze gelmekten korkmamalı. Liputin bu sabah bana Nikolay girmesin diye evin etrafına set çek diyordu:

Liputin aptal. Kadın, her şeyi gören gözü bile aldatır. *Le bon Dieu* elbette, kadını yaratırken nelere katlanacağını tabiidir ki... biliyordu; ama bana sorarsan, eminim ki kadın o esnada Allah’ın işine karıştı, onu, kendisini olduğu gibi yaratmaya zorladı. Malûm vasıflarıyla; yoksa bir karşılığını görmeden kim kendini bu kadar eziyete sokar? Nastasya’nın bu uluorta fikirlere kızacağını, biliyorum, ama... *Enfin, tout est dit.*

Gençliğinde pek moda olan bu cinsten küçük alaylı serbest fikirler aklına gelmeseydi kendini toparlayamayacaktı. Şimdi gene kendisini böyle bir cinasla avuttu, ama avunması uzun sürmedi.

Birdenbire, büyük bir ümitsizlik içinde:

— Ah, şu öbür gün, şu pazar hiç gelmez olsaydı, diye bağırdı. Yalnız bu bir tek hafta pazarsız geçemez miydi, *Si le miracle existe?* [Eğer mucize diye bir şey varsa!]

— Takvimden yalnız bir pazarı koparıp atmak mukadderatın nesine dokunurdu? Allâh’ı inkâr edenlere kudretini göstermek olmaz mıydı bu? Ah: ne kadar seviyordum onu. Yirmi yıl yirmi yıl boyunca... beni hiç anlamadı.

— Kimden bahsediyorsunuz? Ben de anlamıyorum sizi...

— Vingtans! Bir kerecik olsun anlamadı beni; of pek acı; kendisinden çekindiğim, zaruret içinde olduğum için evlendiğimi sahiden aklından geçiriyor mu? Of, yüzkarası! Teyze, teyze ben senin için yapıyorum bu işi... Of, bilsin artık, bu teyze, bilsin ki yirmi yıldır sevdiğim biricik kadın kendisidir. Bunu bilmesi lâzım; bilmesi lâzım, öyle olmasaydı beni zor sürükler götürürlerdi evlenme tacı dedikleri şeyin altına.

Bu itiraf ilk defa onun ağızından çıkıyordu. Saklamayacağım; katıla katıla güleceğim geldi. Haksızdım.

Birdenbire aklına yeni bir fikir gelmişçesine ellerini birbirine vurarak:

— Şimdi bana bir tek o kaldı, biricik ümidim o! diye bağırdı, yalnız o, oğlum, şimdi o beni kurtarabilir ve... Ah, hâlâ niçin gelmiyor? Ah, oğlum, Petruşa'cığım benim. Baba denmeye lâayık insan değilim elbette. Kaplan denmeye layığım, ama gene de... Biraz uzanacağım! Biraz, kendime gelmeliyim. Pek yorgunum, pek yorgunum. Hem zannederim sizin de yatma zamanınız geldi. Baksanıza saat gecenin on ikisi olmuş...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPAL KIZ

I

Şatov aksilik çıkarmadı, kendisine yazdığım gibi hareket ederek öğleyin Lizaveta Nikolayevna'yı ziyarete gitti. Hemen hemen aynı anda evden içeri girdik. Drozdov'lara ben de ilk defa geliyordum. Hepsi evdelerdi, yani Liza annesi ve Mavrikiy Nikolayeviç. Büyük salonda oturuyorlardı, aralarında bir tartışma geçiyordu. Annesi, Liza'dan piyanoda bilmem hangi valsı çalmasını istemiş. Kız istenen parçayı çalmaya başladığı zaman Preskovya İvanovna bu parçanın kendi istediği vals olmadığını iddia etmiş; safdil Mavrikiy Nikolayeviç de kalkıp genç kızdan yana çıkmış, Liza'nın çaldığı parçanın onun istediği vals olduğunda ısrar etmiş, ihtiyar kadın hırsından ağlıyordu. Hastaydı, güçlkle yürüyebiliyordu. Bacakları şişmişti. Liza'dan korktuğu halde, günlerden beri önüne gelene çatıyor, huysuzluk ediyordu: Bizi görünce memnun oldular. Liza sevinçten kızardı. Şatov'u getirdiğim için bana "mersi" diyerek meraklı bir bakışla ona doğru yürüdü.

Şatov sıkılğan bir halde kapının eşiğinde durakladı. Genç kız, geldiği için ona teşekkür ettikten sonra, alıp annesinin yanına götürdü.

— Size bahsettiğim Bay Şatov, dedi. Bu da Bay G V benim kıymetli dostlarımdan ve Stepan Trofimoviç'in... Mavrikiy Mkolayeviç'le de dün tanıştılar.

— Profesör hangisi?

— Hiçbiri profesör değil, anne.

— Öyle, öyle; dün sen kendin bana söyledin, bir profesör gelecek, diye. Sonra bir küçümserlikle: Şatov da eski bir üniversite talebesi.

— Talebe yahut profesör, ikisi de üniversiteden gelir. Sen hep benim dediğimin aksini söylersin zaten, İsviçre'de kimin sivri sakalı, bıyığı vardı, Liza:

Stepan Trofimoviç'in oğlundan bahsediyor; annem onu hep profesör diye çağırır, dedi ve Şatov'u salonun öbür ucundaki kanepeye götürdü. Hep aynı merakla incelediği, daha ziyade, kabarık saçlarına bakıp durduğu Şatov'a yavaş bir sesle:

— Bacakları şişti mi hep böyle olur; anlıyor musunuz, rahatsız, diye ilâve etti. Liza'nın

beni hiç insaf etmeden başbaşa bıraktığı ihtiyar kadın:

— Asker misiniz? diye sordu.

— Hayır, memurum...

Liza hemen söze karıştı:

— Bay G V, Stepan Trofimoviç'in pek yakın dostudur.

— Stepan Trofimoviç'in yanında mı çalışıyorsunuz? O da profesör değil mi?

Liza sabırsızlandı:

— Ah, anne, profesörle bozdunuz; galiba geceleri rüyanızda onları görüyorsunuz!

— Uyanırken de pek çok profesör görüyorum ben. Ama sen, sade annenin dediklerinin aksini söyle. Dört yıl önce, Nikolay Vsevolodoviç geldiği zaman siz burada mı bulunuyordunuz?

Burada bulunduğumu söyledim.

— Sizinle beraber bir de İngiliz vardı, değil mi?

— Hayır, İngiliz yoktu.

Liza gülümsedi. İhtiyar kadın:

— Gördün mü, dedi, İngiliz yokmuş işte; sırf dedikodu. Zaten Varvara Petrovna ile o Stepan Trofimoviç ikisi de yalancı. Hepsi yalan söylüyorlar.

Liza açıkladı: Stepan Trofimoviç, dün Nikolay Vsevolodoviç'i Shakespeare'in IV. Henri'sindeki Prens Harry'ye benzettiler, annem de şimdi ondan kinaye burada İngiliz yokmuş, diyor.

— Mademki Harry burada değildi, İngiliz de yoktu. Yalnız o Nikolay Vsevolodoviç burada dolaşıp durmuş.

Liza, Şatov'a dönerek:

— İnan olsun annem mahsus yapıyor, demek zorunda kaldı. Shakespeare'i çok iyi bilir. Hatta Othello'nun birinci perdesini ben kendim ona okudum. Yalnız şimdi... saat ikiyi çalıyor. İlâcını almak zamanı geldi.

Bir hizmetçi, oda kapısından:

— Doktor geldi, diye haber verdi.

İhtiyar kadın kalktı:

— Zemirka, Zemirka, sen olsun benimle gel, diye köpeğine seslendi.

Küçük çirkin kocamış bir köpek olan Zemirka onu dinleyeceği yerde Liza'nın oturduğu kanepenin altına girdi.

— Gelmiyor musun? Pekâlâ, ben de senden vazgeçtim. Sonra bana dönerek: Allah'a ısmarladık beyefendi, ne adınızı, ne de babanızın adını biliyorum, dedi.

— Anton Lavrentyeviç...

— Her neyse, önemi yok, bir kulağımdan girer öbüründen çıkar. Benimle gelmek için zahmet etmeyin Mavrikiy Nikolayeviç ben, Zemirka'yı çağırdım. Hamdolsun, henüz kimsenin yardımına muhtaç olmadan yürüyebiliyorum, yarın da arabayla bir gezinti yapacağım.

Öfkeli öfkeli salondan çıktı.

Liza:

— Anton Lavrentyeviç, siz biraz Mavrikiy Nikolayeviç'le sohbet edin lütfen; göreceksiniz her ikiniz de birbirinizle ne iyi anlaşacaksınız, dedi ve Mavrikiy Nikolayeviç'e bakıp tatlı tatlı gülümsedi, onun bakışı Mavrikiy Nikolayeviç'in yüzünü saadete aydınlattı. Başka türlü edemezdim. Çarnaçar, onunla konuşmaya koyuldum.

II

Lizaveta Nikolayevna'nın Şatov'la konuştuklarının yalnız edebiyatla ilgili olduğunu... görünce şaşakaldım. Bense bilmem neden onun Şatov'u büsbütün başka bir şey için çağırdığını sanmıştım. Mavrikiy Nikolayeviç'le ben, yüksek sesle konuştukları için hiç çekinmeye lüzum görmeden konuşmalarına kulak kabartmaya başladık. Biraz sonra bizim de fikrimizi sordular. O zaman anladık ki Lizaveta Nikolayevna faydalı olacağını umduğu bir kitabı neşretmek istiyor, ama bu işte hiç tecrübesi olmadığı için kendisine bir yardımcı arıyordu. Hatta Şatov'a tasavvurunu anlatırken ciddiliği tuhafıma bile gitti.

“Herhalde yenilerden olacak, diye düşündüm, İsviçre'de boşuna kalmamış”. Şatov, yüksek sosyeteden... Havai bir genç kızın, alışageldiği meşgalelere aykırı bir işte kendisinden yardım istemesine şu kadirlik bir hayret göstermeden, gözlerini yere dikmiş, dikkatle dinliyordu.

Liza'nın edebî tasavvuru şuydu: Rusya'da gerek başkentte, gerek vilâyetlerde bir sürü gazete ve dergi yayınlanıyor, her gün bunlarda bir yığın havadis veriliyor. Yıl sonunda bu gazeteler ya dolaplara tıkılıyor, ya şurada burada sürünüyor, yırtılıp atılıyor, ya kesekâğıdı yapıyorlar yahut da öteberi sarıp ziyan ediyorlar. Halka sunulan hâdiselerin çoğu büyük bir merak ve heyecan uyandıran şeylerdir. Okuyucu bunları uzun müddet hafızasında tutar, ama nihayet, yıllar geçtikçe unutmaya mahkûmdur. Çok kimse var ki, bunları sonradan bir daha gözden geçirmek ister; gelgelelim, o vakanın cereyan ettiği yılı, yeri, günü bilmeden bu basılı kâğıtlar ummanına dalmak başlı başına bir iştir. Ama bütün bir yılın olayları belirli bir fikir, belirli bir plân dahilinde, başlıklarla, açıklamalarla ve aya, güne göre tertiplenmiş olarak tek bir kitap içinde toplanırsa, bu neviden bir derlemede derlenen olaylar, geçmiş vakaların yanında pek küçülmüş, kısaltılmış, bile kalsa, gene bütün o yılki Rus hayatının belirli çizgilerini aksettirir.

Şatov:

— Bir büyük gazete yığını yerine birkaç kalın cilt, hepsi bu, dedi.

Ama Lizaveta Nikolayevna, meramını anlatmakta güçlük çektiği, beceriksizlik gösterdiği halde düşüncesini ateşli ateşli müdafaa ediyordu. Eser bir cildi geçmemeli, hatta o kadar kalın da olmamalı, diyordu. Elde olmadan kalın çıkarsa o zaman hiç değilse açık, sade olmalı. Çünkü asıl mesele plânda, vakaları okura sunuş tarzında. Pek tabii ki rastgele her şey derlenip kitaba konacak değil. Hükümetin yayınladığı kararnameler, emirler, mahallî tüzükler, kanunlar, sair bunlara benzer şeyler, ne kadar önemli olursa olsun, hiçbirisi tasarlanan eserin içinde yer almamalıdır. Daha bir sürü şey dışarıda tutulabilir; ancak halkın ahlâkî hayatını, bugünkü Rus halkının zihniyetini belirten olaylar içinden bir seçme yapılmalıdır. Şüphesiz hiçbir şey uluorta kitabın dışında tutulamaz hepsinin kendine göre bir yeri vardır, merak uyandırıcı şeyler, yangınlar, sosyal bağışlar, iyi veya kötü olaylar, bilcümle demeçler ve nutuklar, hatta belki sel baskınları, hatta hükümete ait bazı emirler; yeter ki bütün bunlar, devri gözümüzde canlandıran olaylardan derlenmiş olsun; eser, böylece belli bir düzenle, bir görüş noktasından, derlemedeki gayeyi belirten bir fikirle, maksatla hazırlanabilir. O zaman kitap bir doküman olmak değeriyle beraber bir fayda sağlar. Hem de kolay okunur ve anlaşılır. Denebilir ki, bu eser, Rusya'nın bir yıl içindeki fikir ve ahlâk tablosu, iç yüzü olur. İstiyorum ki, herkes bu kitabı satın alsın, diyerek sözlerini tamamladı, istiyorum ki her masanın üstünde bu kitaptan bulunsun. Bu işin bir plân meselesi olduğunu biliyorum, biliyorum. Bunun için size başvurdum... Yarım yamalak anlatmasına rağmen pek

heyecanlanmıştı. Şatov kavramaya başladı.

Başı hep eğik olduğu halde:

— Yani siyasi gayesi olan bir eser, özel bir maksada göre yapılmış bir derleme olacak, diye mırıldandı.

— Hayır! Seçimi yaparken hiçbir özel maksada bağlanmayacağız, siyasi bir gaye gütmeyeceğiz. Tek dikkat edeceğimiz şey tarafsızlık.

Şatov hafifçe kımıldandı:

— Siyasi temayül fena bir şey değildir, dedi. Hem seçme işine başlandığı anda bundan kaçınmanın imkânı da yoktur. Vakalar arasından yapılacak iyi bir seçim zaten bir anlayışın ifadesi olur. Fikriniz fena değil.

Liza memnunlukla:

— Öyle ise böyle bir kitap yapmak mümkün olacak, dedi.

— Meseleyi incelemek, düşünüp taşınmak gerek. Büyük iş bu. Hop deyince olmaz. Tecrübe ister. Kitabı neşrettiğimiz zaman, belki anlayabileceğiz bu işin nasıl yapılabileceğini; belki de birçok emeklemelerden sonra, ama fikir parlak; faydalı bir fikir. Nihayet gözlerini yerden kaldırdı. Meseleyle o kadar ilgilenmişti ki bakışları parlıyordu, Liza'ya:

— Bu fikri siz mi buldunuz? diye sordu. İçli bir hali, mahcupluğu vardı.

Liza gülümseyerek dedi ki:

— Fikir bir şey değil, sizin dediğiniz gibi, başarması önemli. Ben bu işlerden hemen hiç anlamam. Fazla zeki de olmadığım için, ancak bana anlaşılır gibi görünen şeylerin peşini kovalarım.

— Peşini kovalar mısınız?

— Galiba yanlış bir kelime kullandım, diye Liza hemen cevap verdi.

— Kelime yerinde; bir maksatla söylemedim.

— Dış memleketlerde bulunduğum sıra, ben de bir işe yarayabilirim diye aklımdan geçirmiştım. Param var ama öylece duruyor. Kamu davasına benim de bir faydam dokunamaz mı? Zaten fikir bana kendiliğinden, birdenbire geliverdi; öyle düşünüp taşınıp bulmuş değilim; bağlanıverdim bu fikre. Ama derhal kendi kendime de hesap ettim ki, bir yardımcı olmadan edemem, çünkü tek başıma bir iş becerecek insan değilim. Tabii, bu

yardımcı, eserin neşrinde benim ortağım olacak, kazancı pay edeceğiz: siz iş ve plân kısmını üzerinize alacaksınız, ben fikri ve gerekli parayı koymuş olacağım. Eser kendini korur mu, ne dersiniz?

— İyi bir plân yapabilirsek, satılır.

— Bundan maddi bir menfaat beklemediğimi size söyleyeyim; ama eserin ellerde gezmesini pek isterdim; para da getirirse, iftihar ederim.

— Peki, bu işte benim rolüm nedir?

— Benimle işbirliği edin diye çağırdım sizi, yarı yarıya bölüşeceğiz. Siz plânı hazırlayacaksınız.

— Benim bir plân hazırlayabilecek kabiliyette olduğuma nereden hükmettiniz?

— Bana sizden bahsettiler, sonra burada işittim... Çok zeki bir adam olduğunuzu ve... dava için çalıştığınızı... derin düşündüğünüzü biliyorum. Pyotr Stepanoviç Verhovenski İsviçre’de bana sizden bahsetti. Çok zeki bir adam, değil mi?

Şatov ona hızlı bir göz attı, sonra tekrar önüne baktı.

— Nikolay Vsevolodoviç de sizin bahsinizi çok etti bana...

Şatov birden kızardı.

— İşte gazeteler, Liza bir sandalyenin üzerinde önceden bağlanmış hazır edilmiş bir gazete paketini aldı: ben kitaba alacağımız olayları işaretlemeğe çalıştım, bir sıraya koydum, numaraladım... Göreceksiniz ya.

Şatov paketi aldı.

— Evinize götürün, bir göz atın, ne tarafta oturuyorsunuz?

— Bogoyavlenski sokağında, Filippov’un evinde.

Liza hemen:

— Biliyorum, dedi, zannederim, gene orası, bana söyledikleri yer, bir yüzbaşı oturuyormuş, bitişik dairede, mösyö Lebyadkin.

Şatov elinde gazete paketi, bir müddet öyle gözleri dösemeye mıhlı, cevap vermeden kaldı. Sonra insanın tuhafına giden bir hüznü sesle, adeta mırıldanılır gibi:

— Bu hizmet için başka birini bulsanız daha iyi edersiniz, ben sizin işinize yaramam, dedi.

Liza'nın yanakları al al oldu.

— Hangi hizmetten bahsediyorsunuz, diye bağırdı. Mavrikiy Nikolayeviç o demin gelen mektubu lütfen bana verin.

Mavrikiy Nikolayeviç, masaya doğru yürüdü, ben de gittim, bana döndü büyük bir sinir içinde mektubu açmaya çalışarak:

— Böylesini hiç görmüş müydünüz? dedi.

— Yüksek sesle okuyun rica ederim: Bay Şatov da duysun.

Şaşkınlık içinde aşağıdaki “nâme”yi okumaya başladım:

“Genç kız Tuşina'nın mükemmelliğine mersiye”.

Pek sayın bayan Yelizaveta Nikolayevna!

Ah, ne sevimlidir o,

Yelizaveta Tuşina,

Akrabasıyla beraber kadın eğeri üstünde giderken,

Kâkülli rüzgârlarla oynasır,

Yahut kilisede annesiyle beraber secdeye varırken,

Huşu içindeki yüzü allaşır!

O zaman meşru birleşmenin zevklerini ararım.

Annesiyle giderken yaşlı gözlerle arkasından bakarım.

(Bir tartışma sırasında bir cahil tarafından yazılmıştır,)

“Pek sayın bayan!”

Sivastopol'ün zaferi uğrunda kolumu kaybetmemiş bir adam olduğuma pek yanarım, bununla beraber ömrümde orasını görmedim, ancak harekâtın devamı müddetince levazım işlerinde çalışarak tiksindiğim erzakı dağıttım durdum, bunu alçaklık sayarım. Siz bir eski zaman ilâhesisiniz. Bana gelince, ben bir şey değilim, lâkin sizi gördüğümünden beri sonsuzluğu keşfettim. Yazdıklarımı sadece bir şiir diye kabul ediniz. Zira netice itibariyle, şiir manasız bir şey olup nesirle söylenmesi kabalık sayılan şeyi söylemeye yarar. Mikroskopla baktığımız zaman bir damla suda milyonlarcasını gördüğümüz mikroplardan bir mikrop, güneşin şerefine şiir yazdığı zaman güneş ona karşı gazaba gelebilir mi? Hatta

Petersburg'ta kibar toplumun kurduğu hayvanları koruma derneği dahi ata, köpeğe muhabbet besleyip kucak açmakla beraber su içindeki zavallı mikroplardan, kâfi derecede büyümemiş olmaları sebebiyle, nefret eder.

Bendeniz de, kâfi derecede büyümemişim.

Evlenmeyi aklımdan geçirmekliğim size gülünç gelebilirse de, pek yakında sizin kendisinden nefret ettiğiniz bir insan düşmanınımın himmetiyle iki yüz nüfusluk kıymeti olan bir mülke sahip olacağım. Elimdeki delillere dayanarak hatta Sibirya'yı da göze alarak size daha birçok şeyler söylemek iktidarındayım. Teklifimi yabana atmayınız. Bir mikrobun mektubu hiç şüphesiz manzum olur “Muti bir dost olan yüzbaşı Lebyadkin, vakti müsaittir velâkin” öfke ile bağırdım:

— Bunu yazan sarhoşun biri, kendini bilmezin biri. Tanırım onu.

Liza yüzü kızararak çabuk çabuk açıkladı.

— Bu mektubu dün aldım, dedi. Bir budaladan geldiğini derhal anladım, büsbütün asabı bozulmasın diye anneme göstermedim. Ama arkasını bırakmazsa, ne yapacağım bilmem, Mavrikiy Nikolayeviç gidip onun ağzını kapamak istiyor. Şatov'a dönerek: sizi iş arkadaşım diye kabul ederek, bu adamla aynı yerde oturduğunuzu da bildiğim için sizden sormak isterim: bu adam daha ne kadar ileri gidebilir?

Şatov istemedi:

— Ayyaş! Ayyaş! herif alçağın biri, diye homurdandı.

— Hep böyle budala mıdır?

— İçmediği zaman hiç de budala değil.

Ben gülerek:

— Tıpkı böyle şiirler yazan bir general tanıdım, dedim.

O zamana kadar hep susan Mavrikiy Nikolayeviç birdenbire:

— Mektup bu adamın pek de ahmak olmadığını gösteriyor, dedi.

Liza:

— Kız kardeşiyle beraber mi oturuyormuş? diye sordu.

— Evet, kız kardeşiyle.

— Kıza zulüm ediyormuş diyorlar, doğru mu?

Şatov yeniden gözlerini kaldırıp Liza'ya baktı, kaşlarını çattı:

“Bundan bana ne?” diye homurdanarak kalktı, kapıya doğru yürüdü.

Liza telâşla bağırdı:

— Durun! durun! Nereye gidiyorsunuz? Daha sizinle konuşacağımız pek çok şey var.

— Ne konuşacağız? Yarın size bildiririm.

— Ama en önemlisi eserin uyandıracığı tesir. İnanın bana lâf olsun diye söylemiyorum, gerçekten ciddî olarak çalışmak istiyorum, diye gittikçe artan bir heyecanla onu inandırmaya çalıştı. Eseri neşre karar verirsek nerede bastıracağız? Bu çok önemli bir mesele; çünkü bunun için ta Moskova'ya kadar gidemeyiz. Bu çeşit bir yayın işini buradaki basım evleriyle de halledemeyiz. Ben, çoktan beri, kendim bir matbaa kurmayı aklımdan geçiriyordum. Razi olursanız, sizin adınıza bu işi yaparız. Annem bir şey demez, adınızı vermeyi kabul ederseniz.

Şatov asık bir yüzle:

— Benim matbaacılık yapabileceğimi nereden biliyorsunuz? diye sordu.

— Ama Pyotr Stepanoviç sizin bu işten anladığınızı, bir matbaa kurup işletebilecek kabiliyette olduğunuzu biz İsviçre'deyken söylemişti:

Hatta size birkaç satır mektup da yazacaktı, ama ben unuttum.

Şimdi hatırıma geliyor, o zaman Şatov'un yüzü değişti. Birkaç dakika kadar olduğu yerde kıınıldamadan durdu, sonra birden odadan çıktı.

Liza kızdı. Bana döndü:

— Hep böyle mi çıkar gider? diye sordu. Omuzlarımı silkmeye kalmadı, Şatov tekrar içeri girdi, masaya doğru yürüdü, elindeki gazete paketini oraya bıraktı.

— Size yardım edemeyeceğim. Vaktim yok.

Liza teessürle, yalvaran bir sesle:

— Niçin? Niçin? diye sordu, bana gücenmiş gibi bir haliniz var?

Bu sesin ahengi Şatov'un üzerinde belli bir tesir yaptı; birkaç dakika gözlerini kırpmadan, sanki onun ta ruhunun içini görmek istiyormuşçasına genç kıza baktı.

— Hepsi bir, diye hafif bir sesle mırıldandı: istemiyorum...

Bu sefer bütün bütün çıkıp gitti.

Liza fena halde çarpıldı: hatta böyle bir hareketten bu kadar alınması garibime gitti.

Mavrikiy Nikolayeviç yüksek bir sesle:

— Şaşılacak kadar garip adam! dedi.

III

Şüphesiz “garip” bir adamdı, ama bu işte benim anlayamadığım pek çok taraflar vardı. Burada içten pazarlık vardı. Bu yayın hikâyesine pek inanmıyordum ben; sonra “ispatlarıyla” diye açık açık birisini ele vermekten dem vuran, o budalaca mektup. Kimsenin mektubun bu kısmı üzerinde durmayışı, derhal başka şeylerden bahsedilmesi; nihayet matbaa kurmak hikâyesi ve bunun üzerine Şatov’un birdenbire kalkıp gitmesi. Bütün bunlar bana, ben gelmeden önce benim bilmediğim bazı şeyler geçmiş olduğu, dolayısıyla beni ilgilendirmedeği, orada vücudumun fazla olduğu fikrini verdi. Zaten gitmek zamanı da gelmişti, ilk ziyaretimdi, fazla bile oturmuştum. Yelizaveta Nikoloyevna’dan müsaade almak üzere davrandım.

Genç kız benim orada bulunduğumu unutmuşa benziyordu. Derin bir düşünceye dalmış, hep öyle masanın yanında ayakta duruyor, halının üzerinde bir noktayla bakıyordu.

Alışmış olduğum şefkatli sesiyle:

— Ah! Siz de mi gidiyorsunuz? Gene görüşelim, diye mırıldandı. Stepan Trofimoviç’e lütfen selâmlarımı söyleyin, dedi, en kısa zamanda gelip beni görmesini rica ederim, Mavrikiy Nikoloyeviç, bakın Anton Lavrantyeviç gidiyor. Annemi mazur görün, sizinle vedalaşmaya gelecek halde değil.

Oradan çıktım, merdivenin alt basamaklarına inmiştim ki arkamdan bir hizmetçi geldi, sahanlıkta bana:

— Hanımefendi sizi rica ediyor, dedi.

— Büyük hanımefendi mi, Yelizaveta Nikolayevna mı ?

— Evet, o!

Liza’yı bu sefer biraz önce oturduğumuz büyük salonda değil, ona bitişik kabul salonunda buldum. İki salonun ara kapısı, öte tarafta yalnız kalmış olan Mavrikiy

Nikoloyeviç'in üzerine kapanmıştı.

Liza beni gülümseyerek karşıladı. Ama yüzü solgundu. Salonun ortasında kararsız bir halde ayakta duruyor, bir iç mücadelesi geçirdiği halinden belli oluyordu, birdenbire bir şey söylemeden, elimden tutup pencereye doğru götürdü:

En küçük bir itiraza dahi izin vermeyen ateşli, istekli, sabırsız bir bakışla gözlerini gözlerime dikerek:

— Hemen onu görmek isterim, dedi. Gözümle görmeliyim; çok rica ederim, bana yardım edin.

Tam bir şaşkınlık ve ümitsizlik içindeydi.

Korku ile:

— Kimi görmek istiyorsunuz Yelizaveta Nikoloyevna? diye sordum.

— Lebyadkin'in kız kardeşini, topal kızı... Sahiden topal mı?

Şaşaladım. Onun için her şeyi göze aldığımı belirten bir çabuklukla ve fısıltı ile:

— Ben hiç görmedim, ama topal olduğunu söylüyorlar, daha dün işittim, diye mırıldandım.

— Onu görmem lâzım. Mutlaka görmeliyim. Bu işi bugün halledebilir misiniz?

Liza'ya karşı içimde derin bir acıma duydum.

— İmkânı yok, hem bu işi nasıl yapacağımı da bilmiyorum, diyerek onu bu işten vazgeçirmeye çalıştım: Şatov'a uğrayayım.

— Bu işi yarın halletmezseniz ben kendim gideceğim, kendi başıma; çünkü Mavrikiy Nikoloyeviç benimle beraber gelmeyi reddetti. Bütün ümidim sizde, başka tanıdığım yok; Şatov'la çok fena konuştum. Sizin çok doğru bir insan olduğunuza eminim: benim için ne olursa olsun her şeyi yapmaya da hazırsınız sanırım, bu işi halledin.

Ona elimden geldiği kadar her şeyde yardım etmeye can atardım.

Bir an kadar düşündükten sonra dedim ki:

— Yapacağım şey şu: ben kendim bugün gidip kızı göreceğim, mutlaka, mutlaka! Onu görmenin yolunu bulacağım. Şerefim üzerine söz veriyorum. Yalnız Şatov'a vaziyeti açmama müsaade edin.

— Ona, bunu benim istediğimi söyleyin, uzun müddet bekleyemem; demin ona yalan

bir şey söyledim. Belki de çek temiz bir insan olduğu için kalkıp gitti; ihtimal, onu kandırmaya çalışır gibi bir halim vardı, buna canı sıkıldı. Ona yalan söylemiyorum. Hakikaten istiyorum, kitaplar basayım, bir matbaa kurayım...

— Şatov temiz bir insandır, çok temiz bir insan, diye onu tasdik ettim.

— Bu işi yarına kadar yoluna koymazsanız ben kendim gideceğim, ne olursa olsun, isterse bütün şehir bilsin.

Ben, bir an tereddüt ettikten sonra:

— Size yarın saat üçten önce gelemem, dedim.

— Peki, saat üçte, dedi. Sonra gülümseyerek:

— Dün Stepan Trofimoviç'in evinde, sizin bana karşı hakikatli bir tarafınız olduğunu aklımdan geçirmem, demek yerindeymiş, diye ilâve etti. Sonra çabuk çabuk elimi sıkarak tek başına kalmış olan Mavrikiy Nikoloyeviç'in yanına koştu.

Bir taraftan ettiğim vaadin, bir taraftan da olup biten şeyleri anlayamamanın yükü altında ezilerek oradan çıktım. Tanımadığı bir adama açılarak kendisini tehlikeye atmaktan çekinmeyecek kadar büyük bir üzgünlük içine düşmüş bir kadın görmüştüm. Kendisi için o kadar ağır bir anda bile kadınca gülüşü, bir gün önce bende sezdiği hisleri ima edişindeki tavrı, bütün bunlar kalbimde derin bir iz bırakı: ama ona karşı içimde bir acıma hissi vardı, sadece acıma; başka bir şey değil. Sırları benim için hemen kutsal oldu, şu anda birisi gelip de o sırları bana açıklamaya kalkışsaydı, hemen kulaklarımı tıkar, bir kelimesini bile dinlemek istemezdim. Yalnız içimde bir önsezi vardı. Bununla beraber ne yolda hareket edebileceğimi kestiremiyordum. Sonra halletmeyi üzerime aldığım işi de doğru dürüst kavramış değildim; bir görüştürme, ama nasıl, ne cinsten bir görüştürme? İkisini karşı karşıya getirmenin kolayını nasıl bulmalıydı? Yardımını esirgeyeceğini bildiğim halde ümidim Şatov'da idi. Nihayet kalktım gittim.

IV

Onu evinde, ancak akşamın saat sekizinde buldum. Hayret ettiğim şey, evinde misafir vardı. Aleksey Niliç'le Viginski'nin karısının kardeşi Şigalev adında bir kimse.. Bu Şigalev.. anladığıma göre iki aydan beri şehrimizde bulunuyordu; nereden geldiğini bilmiyorum; yalnız Petersburg'ta çıkan ileri fikirli bir dergide bir makale neşretmiş olduğunu duymuşluğum vardı. Virginski bir gün bizi tesadüfen sokakta birebirimizle tanıştırmıştı.

Hayatımda hiçbir insan yüzünde bu kadar sarılık, hüznün ve abusluk görmüş değildim.

Bu adamda âdeta kıyamet gününü bekleyen bir hal vardı, hem de öyle hani belli olmayan bir tarihte ve aslı çıkmaz kehanetlere dayanarak değil, tam tamına tayin edilmiş bir anda ve meselâ yarın saat onu yirmi beş geçe olacağını bilen bir hal! O tanışma vesilesiyle iki kelime ya konuşmuş ya konuşamamıştık; ama birbirimizin elini iki suikastçı gibi sıkışmış olduğumuzu hatırlıyorum. Şahsında en çok gözüme çarpan şey kocaman kulakları olmuştu; hem de nasıl büyük; uzun, geniş ve etli olan bu kulaklar kafasında ayrı ayrı dikiliyordu. Kaba ve ağır hareketliydi. Liputin, günün birinde vilâyetimizde bir falânster kurulması mümkün olduğunu aklından geçirseydi, hu adam bunun hangi gün hangi saatte kurulacağını muhakkak bilirdi, üzerimde uğursuz bir tesir yapmıştı. Misafirlerden pek hoşlanmayan Şatov'un evinde ona rastlamam hana pek garip geldi.

Merdivenleri çıkarken yüksek sesle ve üçünün birden konuştuklarını duydum, sanırım tartışıyorlardı, ama ben içeri girer girmez sustular. Ayakta konuşuyorlardı. Beni görünce hemen oturuverdiler, öyle ki ben de derhal oturmak zorunda kaldım. Budalaca susuşları tam üç dakika sürdü. Şigalev beni tanıdığı halde tanımamazlıktan geldi: herhalde hakkımda kötü düşündüğünden değil, öyle, manası olmadan. Aleksey Niliç'le sessizce, neden bilmem, el sıkışmadan selâmlaştık. Şigalev, hemen kalkıp gideceğimden pek saf bir şekilde emin görünerek, kaşları çatık, dik dik bana bakmaya başladı. Nihayet Şatov sandalyeden kalktı. Ötekiler de onun gibi yaptılar, vedalaşmadan çıkıp gittiler. Yalnız Şigalev kapı eşiğinde Şatov'a: Hesap vermek zorunda... olduğunuzu unutmayın, dedi.

Şatov:

— Cehennem dibine gitsin hesaplarınız. Şeytana mı hesap vereceğim? diye cevap verdi. Onları yolcu ettikten sonra kapıyı sürgüledi. Dudağını çarpıtıp gülümseyerek:

— Kaz kafalılar! dedi.

Yüzü kızgındı, yüzüme baktı. Söze önce onun başlamasına hayret ettim. Başka zamanlar, ona misafir gittiğim zaman ki (tabii pek seyrek) bir köşeye çekilip oturur, asık bir suratla yalnız benim sorularıma cevap verirdi, ta neden sonra kendiliğinden konuşmaya başlardı. Dahası var, kendisine Allah'a ısmarladık diyip de gideceğiniz zaman daima hırçın bir tavır takınır ve size kapıyı bir düşmanından kurtuluyormuş gibi bir hareketle açardı.

— Dün Aleksey Niliç'le çay içtik, dedim. Galiba Allahsızlık budalası.

Şatov, bitmiş olan mumun yerine bir yenisini dikerek homurdandı.

— Rus zındıklığı, dedi, bir şakadan öteye geçmez.

— Hayır, bu pek şakacı bir adam gibi gelmiyor bana. Doğru dürüst konuşamıyor bile, nerede kaldı şaka etmek.

Köşede bir sandalyede, dirseklerini dizlerine dayamış oturan Şatov usulca:

— Bunlar kâğıttan adam, dedi. Bütün bu şeyler uşaklıktan ileri geliyor. Bir an sustuktan sonra:

— Burada nefret de gizleniyor, diye devam etti. Rusya'da birdenbire büyük bir değişiklik olsa, hem de onların düşündükleri gibi ve memleket son derecede mesut, bahtiyar bir hale gelse, bundan müthiş surette bedbaht olacaklar ilk önce onlardır. Artık nefret edecekleri, suratına tükürecekleri adam, dillerine dolayacakları şey kalmayacak. Bütün bunlarda Rusya'ya karşı hayvanca bir kin, bu adamların iliklerine kadar işlemiş bir kin var... Bir gülümseme maskesi altında başkalarının gözündeki saklanan gözyaşı meselesi değil bu iş, diye adeta köpürerek bağırdı, bu görünmez gözyaşları lâfı kadar sahte bir söz bugüne kadar Rusya'da söylenmedi.

Ben gülerek:

— Ne demek istediğinizi ancak Allah bilir! dedim.

O da güldü:

— Sahi, dedi, siz “mutedil liberal” siziz...

Sonra birdenbire:

— Biliyor musunuz dedi. “Uşaklık” derken galiba saçmaladım. Şüphesiz bana uşağın oğlu olan sensin, ben uşak değilim, diye cevap vereceksiniz.

— Aklımdan bile geçmedi, neler söylüyorsunuz!

— Özür dilemeyin. Sizden korkum yok. Eskiden sadece bir uşağın oğluydum, şimdi kendim uşak oldum, tıpkı sizin gibi. Bizim liberal Rus, her şeyden önce uşaktır: hep, ayakkabısının tozunu alacağı birinin peşindedir.

— Ne ayakkabısı? Bu kinayeli söz niçin?

— Kinaye bunun neresinde: Güleceğiniz geliyor... Stepan Trofimoviç benim için bir taş

altında ezilip kalmış, ama ölmemiş, çırpınıp duruyor demekle haklı. Güzel bir buluş doğrusu!

— Stepan Trofimofiç gülerek Almanların sizi çileden çıkardığını söylüyor, diye cevap verdim, ne de olsa biz Almanlardan bazı şeyler aldık.

— Yirmi kapık aldık, karşılığında kendi cebimizden yüz ruble verdik.

Bir dakika kadar sessiz oturduk.

— Amerika’da mı yakalanmış bu hastalığa?

— Kim?

— Kirillov’u söylüyorum.

— Orada dört ay bir salaşın kuru tahtaları üzerinde yatıp kalktık.

— Nasıl, siz Amerika’ya gittiniz mi? diye hayretle sordum. Bana hiç bahsetmemiştiniz bundan.

— Nesinden bahsedeyim? İki yıl önce son meteliğimizi de verip üç kişi, bir göçmen vapuruyla soluğu Amerika’da aldık. Maksadımız da Amerika’daki işçi hayatının şahsen tadına bakmak, en ağır sosyal şartlar altındaki bir adamın durumunu, nefsimizde deneyerek, öğrenmek? idi. Gülmeye başladım.

— İlâhi, dedim soluğu Amerika’da almaya lüzum yoktu, hasat zamanı bizim taşrada herhangi bir tarafa gitmeniz, tecrübe edinmeye yeterde artardı bile!

— Bir müteahhidin yanına işçi yazıldık. Altı Rustuk onun yanında işçi olarak çalışan; talebeler, hatta çiftliklerinden kalkıp gelmiş arazi sahipleri, hatta subaylar; hepsi de aynı büyük maksat için gelmiş kimseler. Kısacası, kan ter içinde çalıştık; Kirillov’la bende takat kalmadı, hasta düştük; daha fazla dayanamadık, ayrıldık. Hesap görümünde, bizi kullanan herif, alacağımızı dalavereye getirdi: aramızdaki anlaşmaya göre, bize otuz dolar ödeyeceği yerde çıkarıp bana sekiz dolar verdi, Kirillov’la ben, dört ay, o küçük kasabada, kuru döşemeler üzerinde yattık. O bir şey düşünürdü, ben başka bir şey.

— Demek müteahhit size dayak da atıyordu? Hem de Amerika’da? Kim bilir nasıl lânet ederdiniz!

— Hiç değil. Aksine, Kirillov’la ben hemen şu inanca vardık ki biz Ruslar Amerikalıların yanında çocuk gibiyiz, Amerikalıların seviyesine erişmek için ya orada doğmuş olmak lâzım yahut da uzun yıllar Amerika’da yaşamak. Hem sonra, biliyor

musunuz, değeri ancak on para eden bir eşya için bizden bir dolar istedikleri zaman bu parayı sevine sevine, hatta heyecan duyarak ödüyorduk. Her şeye hayran olup kalıyorduk: ispiirtizmaya, linç kanununa, tabancaya, serserilere. Bir gün, yolculuk esnasında, bir adam elini cebime sokup saç fırçamı aldı, başladı saçını fırçalamaya, Kirillov’la ben birbirimize bakakaldık, kendi kendimize doğru bir şey yaptı dedik, üstelik bu hareketten pek de hoşlanır göründük...

— İşin garibi, dedim, bu zihniyet bizde yalnız kafanın içinde bir fikir olarak değil pratikte de yaşıyor.

Şatov:

— Kâğıttan adamlar! diye tekrar etti.

— Ama ne de olsa “şahsi tecrübe edinmek için” bir göçmen gemisiyle okyanus’u geçmek, bilmedik bir memlekete gitmek, vesaire... bu gerçekten büyük bir ruh kuvvetidir. Peki, sonra nasıl geri döndünüz, oradan?

— Avrupa’da bir şahsa mektup yazdım. Bana yüz ruble gönderdi.

Şatov konuşurken, her zaman hatta en taşkın zamanlarında bile yaptığı gibi yerde bir noktaya bakıyordu. Ama bu sefer birdenbire başını kaldırdı:

— İster misiniz o adamın adını söyleyeyim size?

— Kim?

— Nikolay Stavrogin.

Birdenbire yerinden kalktı. İhlamur ağacından yapılma yazı masasına doğru gitti, bir şey aramaya koyuldu. Şatov’un karısının bir aralık Paris’te Nikolay Stavrogin’le düşüp kalktığı hakkında bir vakitler kulağımıza bir lâf çalınmıştı. Bu, iki yıl önce, yani Şatov’un tam Amerika’da bulunduğu zamana rastlıyordu ki o zamanlar çoktan karısı onu Jenev’de bırakıp gitmişti.

“Bu söylenti doğru ise, ne diye onun adını anıyor, ne diye bu işi bana açıyor?” diye düşündüm.

Birdenbire bana dönerek:

— Hâlâ ödemedim bu parayı, dedi.

Bir an yüzüme baktı, sonra yürüdü köşedeki eski yerine oturdu büsbütün başka bir sesle sertçe sordu:

— Her halde, bir şey için geldiniz, ne istiyorsunuz? diye sordu.

Meseleyi olduğu gibi, bir bir anlattım, ilk heyecanım geçtikten sonra soğukkanlılıkla düşünmeğe vakit bulduğum halde gene işin içinden çıkamadığım, Yelizaveta Nikoloyevna için pek önemli bir şeyin bahis konusu olduğu inancına vardığımı, kendisine yardım etmek istediğimi, ama işin kötüsü ona yaptığım vaadi nasıl yerine getireceğimi bilemediğimi, hatta şu anda bile, vaat ettiğim şeyin içinden çıkamadığımı sözlerime ilâve ettim. Sonra, genç kızın, kendisini aldatmak niyetiyle hareket etmemiş olduğuna, hatta bunu aklından bile geçirmediğine, aralarında bir yanlış anlayış olduğuna, kendisinin birdenbire kalkıp gitmesinden kızın pek büyük bir üzüntü duyduğuna onu ikna etmeye çalıştım.

Beni dikkatle dinledi.

— Belki, sahi bir gaf yapmış olmayayım bugün... Âdetim çünkü... neyse, o şekilde kalkıp gidişimin sebebini anlamadıysa... Onun hesabına daha iyi. Kalktı, kapıya doğru yürüdü, kapıyı açtı, merdiven başından kulak kabarttı.

— Bu kızı görmek mi istiyorsunuz?

Ben memnun:

— Tamam, tamam, istediğim bu! diye bağırdım, ama nasıl etmeli de görmeli?

— Basbayağı evde yalnızken iner görürüz. O, eve döndüğü zaman, bizim oraya gelmiş olduğumuzu haber alırsa kızı çok fena döver; yani Lebyadkin! Ben arada sırada gizlice gidiyorum. Bu sabah da kızı gene dövmeye kalkıştığı sırada ona bir temiz dayak attım.

— Ne diyorsunuz?

— Evet! saçlarından yakaladım, kızı bırakıp bana bulaşmak istedi, ama gözünü yıldırırdım. İş böylece kapandı. Şimdi içip içip gelmesinden, olanları, unutmamasından çekiniyorum. Bu olay, aklına gelirse, kızı insafsızca döver. Hemen alt kata indik.

V

Lebyadkin'in kapısı kapalıydı. Ama kilitli olmadığı için kolayca içeriye girdik. Bütün ev kötü iki ufak odadan ibaretti. Duvarlar is içindeydi; paramparça olmuş pis duvar kâğıtları yer yer sarka kalmıştı. Meyhaneci Filippov yeni binaya taşınıncaya kadar burasını lokanta olarak işletmişti. Lokantanın altında kalan öteki odaların hepsi kapalı idi. Lebyadkin'lere

ancak iki oda kalıyordu. Bir kolu kırılmış eskibir koltuktan başka evin bütün eşyası kaba tahta sedirlerle çam ağacından yapılma adi masalardan ibaretti. İkinci odada, köşede, matmazel Lebyadkina'nın yatağı vardı. Üzerine basma bir yorgan örtülmüştü. Yüzbaşıya gelince o rastgele bir yere çok defa soyunmadan yatıyordu. Her tarafta ekmek kırıntıları, çöp yığınları, su birikintileri vardı.

Birinci odanın orta yerinde ıslak bir büyük bez sürünüyor, onun yanında su birikintisinin tam ortasında bir pabuç eskisi sırtıyordu. Belli ki burada kimsenin bir işe baktığı yoktu. Ne ateş yakan, ne yemek pişiren vardı. Şatov'un dediğine bakılırsa hatta bir semaverleri bile yoktu. Yüzbaşı ile kız kardeşi bu şehre dilenciler gibi gelmişlerdi, Lupitin'in dediği gibi kapı kapı dolaşıp dilenmişlerdi. Ama ummadık para eline geçer geçmez, yüzbaşı içmeye, bu yüzden de hiçbir şeye aldırış etmemeye başlamıştı. Görmeyi o kadar arzu ettiğim kız, orada, ikinci odanın bir köşesine konmuş beyaz tahtadan adi bir yemek masasının önünde, bir tahta sedirin üstünde sessiz sessiz oturuyordu. Kapıyı açıp da içeri girdiğimiz zaman hiç sesini çıkarmadı, yerinden kalkmaya lüzum görmedi. Şatov koridora açılan bu kapının hiçbir zaman kilitlenmediğini, hatta bir defa bütün gece ardına kadar açık kaldığını söyledi. Demir bir şamdana dikilmiş ince bir mumun hafif ışığında aşağı yukarı otuz yaşlarında, hastalıklı denecek kadar zayıf, arkasına koyu renkte eski püskü pamukludan bir entari giymiş bir kadın gördüm. Uzun boynu açık duruyordu; seyrek saçları ensesinde, iki yaşındaki bir çocuk yumruğu büyüklüğünde bir topuz halinde toplanmıştı. Oldukça şen bir tavırla bize baktı. Şamdandan başka önünde, masanın üstünde bir küçük aynası, bir deste yıpranmış iskambil kâğıdı, lime lime olmuş bir şarkı kitabı ve bir iki yerinden ısırılmış ufak bir somun beyaz Alman ekmeği vardı.

Matmazel Lebyadkina'nın yüzüne allık ve düzgün sürdüğü, dudaklarını boyadığı anlaşılıyordu. Kaşlarına da rastık çekmişti, hâlbuki kaşları rastıksız olduğu zaman da yeter derecede ince, uzun ve siyahtı. Dar, yüksek alnında sürdüğü düzgüne rağmen açıkça belli olanı üç derin çizgi vardı. Topal olduğunu önceden biliyordum, ama bizim önümüzde ne ayağa kalktı, ne de yürüdü. Bu zayıf yüz bir zamanlar, ilk gençliğinde güzel olabilirdi. Sakin bakışlı, okşayıcı kurşun rengi gözleri şimdi bile hâlâ güzeldi. Durgun, şen bakışlarında bir berraklık, hayale dalmış gibi bir hal vardı. Gülümsemesinde de belli olan... bu tatlı sakinlik, o kazak kırbacı, kardeşinin taşkınlıklarına dair... duyduklarımdan sonra beni hayretten hayrete düşürdü. Ne garip şey ki, feleğin dertli ettiği bu mahlûklar karşısında o her zaman duyulan acı bir tiksinti, hatta korku yerine ben daha o anda, bu kızı seyretmekten zevk duyar gibi oldum, ama hiçbir zaman bir tiksinti değil.

Şatov kapının eşiğinde onu işaret ederek:

— İşte bütün gün böyle, yapayalnız kımıldamadan oturur, durur, dedi, kâh iskambil falı açar, kâh aynasına bakar. Kardeşi yiyecek içecek bile vermez. Öteki evde oturan bir ihtiyar kadın acır da Allah rızası için arada bir öteberi verir: İnsan bunu bir yanar mumla böyle yalnız nasıl bırakır! Şatov'un sanki kız orada değilmiş gibi yüksek sesle konuşmasına hayret ettim. Mlle Lebyadkina tatlı bir sesle:

— Günaydın Şatuşka! dedi.

Şatov:

— Sana bir misafir getiriyorum, Marya Timofeyevna, diye cevap verdi.

— Hoş geldi safa geldi misafir. Kimi getiriyorsun bilmiyorum; gözüm ısırmıyor. Mumun gerisinden beni dikkatli dikkatli süzdü; sonra hemen gene Şatov'a döndü (konuşmanın devamı boyunca, sanki ben orada yokmuşum gibi hiç benimle ilgilenmedi). Çok güzel iki sıra diş gösteren bir gülümsemeyle:

— Odacığında tek başına bir aşağı bir yukarı dolaşmaktan canın mı sıkıldı? diye sordu.

— Canım da sıkıldı, seni de göreceğim geldi.

Şatov masanın yanına bir tahta sıra çekti, oturdu, beni de yanına oturttu.

— Seninle oturup konuşmak her zaman hoşuma gidiyor, ama gülünç bir adamsın Şatuşka, tıpkı keşişe benziyorsun. Ne zamandır saçlarını taramadım? Gel tarayayım. Cebinden bir ufak tarak çıkardı: Son taradığım günden beri korkarım elini bile sürmedi saçlarına...

Şatov da gülerek:

— Ne yapayım, tarağım yok. diye cevap verdi.

— Sahi mi? Öyleyse benimkini sana hediye edeyim; bu değil, başka bir tane var, ama aklıma getir.

Çok ciddî bir tavırla Şatov'un saçlarını taramaya başladı. Hatta yanından ayırdı. Sonra geriye doğru çekilip nasıl oldu diye baktı ve tarağı tekrar cebine koydu.

— Sana söyleyeyim mi Şatuşka? — başını salladı — sen belki akli başında bir adamsın, ama çok içim sıkılıyor. Ben sizlere bakıp şaşıyorum; insanın nasıl içi sıkılır anlamıyorum. Dertli olmak sıkıntılı olmak değildir. Ben, hayatımdan memnunum.

— Kardeşin evde olduğu zaman da memnun musun?

— Lebyadkin'i mi söylüyorsun? O benim uşağım. Evde olmuş olmamış, ne umurum? Seslenirim: “Lebyadkin, su getir!” Lebyadkin, ayakkabılarımı ver!” hemen koşar; onun haline bakarak... güleceğim, geliyor bazen...

Şatov hiç çekinmeden yüksek sesle bana:

— Doğru söylüyor, dedi, ona gerçekten uşak muamelesi ediyor. “Lebyadkin su getir” diye bağırdığını ben duydum. Bunu söylerken de gülüyordu. Tek fark şu ki Lebyadkin su vereceği yerde sopa atıyor; ama bu ondan zerre kadar korkmuyor. Sinir nöbeti geliyor, hemen her gün, bu nöbetler yüzünden hafızası harap; o kadar ki, olup biteni hemen unutuveriyor, zaman kavramı yok. Siz zannedersiniz ki buraya nasıl geldiğinizi hatırlar; belki de hatırlıyordur, ama muhakkak kendine göre bir şekil vermiştir, bizi başka insanlar zanneder.. Gerçi benim Şatuşka olduğumu unutmuyorsa da... Yüksek, sesle konuşmanın önemi yok, çünkü kendisiyle konuşmayanları, hemen dinlemekten vazgeçer, hemen kendini hayal dünyasına atar, sessiz sessiz hülyaya dalar, evet, tam manasıyla hülyaya dalar. Hayalci mi hayalcidir, eşi, benzeri yoktur. Sekiz saat, bütün bir gün olduğu yerde böyle oturur. Görüyorsunuz, masanın üstünde ufak bir ekmek var; ihtimal ki sabahtan beri bir lokmasını bile yememiştir. Daha yarın da yiyip bitiremez. Bakın iskambil falı açmaya başladı.

— Boyuna falıma bakıyorum, Şatuşka, dedi. Ama hiç de istediğim gibi çıkmıyor. Bunları iskambil sözünü duyduğu için söylemişti, sonra kimseye bakmaksızın sol eliyle ekmeğe uzandı (ihtimal ki ekmek sözünü de duyduğundan).. Ekmeği aldı, ama sol elinde bir müddet tuttuktan sonra yeniden başlayan konuşmanın her halde dikkatini başka tarafa çekmesinden olacak, bir lokma bile kopartmadı, kendisi de farkında olmadan, onu tekrar masanın üzerine bıraktı

— Hep aynı şey çıkıyor: bir yol, fena bir adam, biri beni aldatıyor, bir ölüm döşeği, bir mektup, beklenmedik bir haber. Yalan bunlar hep, ben biliyorum. Sen ne dersin Şatuşka? İnsanlar yalan söylerse fal neye yalan söylemesin? Birden iskambilleri karıştırdı. Praskovya Anaya da aynı şeyi söyledim, çok muhterem bir kadın, başrahibeden gizli benim oturduğum hücreye gelir fal açtırdı.

— Ya! Hem gelen yalnız o değildi Ah! diye iç çekerler, başlarını sallarlar aralarında fiskos ederlerdi. Bense gülüyordum! Nerden mektup gelecek size Praskovya ana, diyordum ona, on üç yıldan beri bir tane bile almamışsınız. Bir kızı varmış kocası alıp Türkiye'ye götürmüş; on iki yıldır öldü mü kaldı mı, haber almamış, derken ertesi gün başrahibe ile oturmuş çay içiyoruz, başrahibe, (doğuştan prenestir). Bir de hanım vardı,

misafir, hayalperest bir kadın, sonra Aynaroz manastırından gelme bir de papaz vardı, pek başka türlü bir adam bana öyle geldi. İnanır mısın Şatuşka, bu Aynaroz Manastırı keşişi, o sabah Praskovya Ana'ya Türkiye'deki kızından mektup getirmemiş mi! — gördün mü, karo valesini — ummadık haber! Çayımızı içiyorduk. Aynaroz papazı: Başrahibe! saygı değer başrahibe dedi, duvarlarında böyle büyük bir hazineyi sakladığı için Allah hepsinin içinde manastırınızı kutladı. Başrahibe: sordu: Hangi hazine? “Lizaveta ana cennetlik” bu cennetlik Lizaveta manastırda iki arşın uzunluğu, iki arşın yüksekliği olan bir kafes içinde kapanmıştı. On yedi yıldır orada, demir parmaklıkların arkasında oturuyordu. Yaz kış... Arkasına kaba kendirden bir gömlek giyerdi, vücuduna eza için gömleğinin arasına saman çöpleri çalı çırpılar sokardı; on yedi yıl bir kelime konuşmadı, saçını taramadı, yıkanmadı. Kışın kafesin içine bir gocuk koyarlardı, her gün bir dilim ekmek, bir testi su verirlerdi. Ziyaretçiler onu görünce ah, vah, ederlerdi. Para verirlerdi. Başrahibe hırslandı: “O mu büyük hazine? dedi. (Başrahibe Lizaveta'dan nefret ederdi), Lizaveta, dedi inadından, aksiliğinden orada oturuyor, riyakârlık onunkisi. Hoşuma gitmedi; o zamanlar ben de kapanmak istiyordum.” Allah'la tabiat ikisi aynı şey, sanıyorum” dedim. Hepsi birden bana dönüp: “Şuna bak diye haykırıştılar. Başrahibe gülmeye başladı. O kadın usul sesle bir şeyler söyledi, beni yanına çağırdı, saçlarımı okşadı, kadın da pembe bir kordela hediye etti bana. Göstereyim mi sana? Sonra papaz bana uzun uzun öğüt vermeye başladı; öyle de tatlı, tatlı, usul, usul,... konuşuyordu ki dinlememek elimden gelmedi. Bana: “Anlıyor musun? diye sordu. “Hayır, dedim, hiç anlamadım. Beni rahat bırakın” dedim. O gün bugün beni rahat bıraktılar, Şatuşka! Bir gün bizim manastırdan ihtiyar bir kadın, gelecekte haber vermeyi öğrenmek için çile dolduran bir kadın, kiliseden çıkarken kulağıma eğildi de: “Allah anası nedir sana göre?” diye fısıldadı. “Büyük anamız diye cevap verdim, insanoğullarının tesellisi!” Evet dedi, Allah anası, büyük ana, nemli toprak. Onda insanların büyük neşesi saklı. Dünyada çektiğimiz her acı, döktüğümüz her gözyaşı, bizim için bir sevinçtir. Bastığın toprağı yarım arşın derinliğine gözyaşlarınla ıslattığın gün her şeyden neşe duyarsın, acın kalmaz, dünya ahret ferahlarsın. Bu vahiydir,” dedi. Bu sözleri ta kalbime işledi. O gün bugün, her duada, secdeye kapanınca yeri öperim, âdet edindim. Hem öperim, hem ağlarım. Ben söylüyorum sana, Şatuşka, bu gözyaşlarında acılık yok. İnsan derdi olmasa da, sevincinden ağlıyor. Gözyaşın kendiliğinden boşanıyor, inan bana, bazen göl kenarına giderim; gölün bir kıyısında manastır, bir kıyısında Yalçın-tepe dedikleri sivri bir dağ var. Arada sırada bu dağa tırmanırım, yüzümü doğuya çeviririm, yere kapanırım, ağlarım, ne kadar zaman ağladığımı, hatırlamıyorum, hiç bilmiyorum, hiç, hiç... Sonra kalkarım, geldiğim yoldan geri dönerim, o sırada güneş batmak üzeredir, öyle de büyük, öyle de kabarık, öylesine de güzeldir ki! Güneşe bakmayı sever misin,

Şatuşka? Güzel olur, ama keder verir. Yeniden doğuya dönerim, gölge dağımızın gölgesi, gölümüzün üstünde koşar, ok gibi, uzun, upuzun, ince... Bir mil öteye kadar, gölün üzerindeki adaya kadar, oraya kadar uzanır, orada bu kayadan adayı ikiye böler, gölge ikiye bölündü mü, ötede güneş batır, birdenbire her şey kararır. O zaman bir hüzün gelir içime, hafızam uyanır; karanlık beni korkutuyor, Şatuşka. En çok bebeğim için ağlıyorum.

— Çocuğun var mı idi?

Onu dikkatle dinleyen Şatov dirseğiyle kolumu dürttü.

— Tabii. Minicik tırnaklı bir bebek. Ufacık pembe, pembe. Üzüldüğüm, kız mı oğlan mı bir türlü kestiremedim. Dünyaya geldiği zaman, onu patiskalara, dantelalara sardım, pembe kordeleler bağladım, çiçekler serptim üstüne, süsledim püsledim dua ettim onun için. Vaftiz edilmeden aldım götürdüm, onu ormandan götürüyordum, onmandan korkuyordum. Beni asıl ağlatan şey bir çocuk doğurduğum halde kocamın kim olduğunu bilememem.

Şatov usulca:

— Belki de kocan vardı dedi.

— Böyle düşüncelerinle bana gülünç görünüyorsun, Şatuşka. Belki kocam vardı, ama kocam olmuş neye yarar, hiç kocam yokmuş gibi olduktan sonra? Kolay bir bilmece işte, hallet! diyerek gülümsedi.

— Çocuğu nereye götürüyordun?

İç çekti:

— Göle götürdüm, dedi.

Şatov tekrar kolumu dürttü.

— Yoksa hiç çocuğun olmadı da bütün bunlar sayıklamadan mı ileri geliyor, ha? Bu sorudan hiç mi hiç şaşırmadı, dalgın dalgın:

— Güç bir soru soruyorsun, diye cevap verdi. Bunun üzerinde bir şey söyleyemem; belki de çocuğum yok, sahiden. Beni sorguya çekmen sırf merak! Olsun, ben gene ağlamaktan vazgeçmem: rüya görmedim ya! Gözlerinde nohut gibi yaş taneleri belirdi: Şatuşka Şatuşka, sahi karın seni bıraktı mı? Birden iki elini Şatov'un omuzlarına koydu ve acımağlı gözlerle ona baktı: Darılma, benim de içim dolu. Biliyor musun, Şatuşka, bir rüya

gördüm: o bana doğru geliyor bana işaret ediyor, sesleniyor: “gel pisipisim, gel pisipisim!” hoşuma gitti. Beni seviyor, sanıyorum.

Şatov duyulur duyulmaz bir sesle:

— Belki sahiden gelir, diye mırıldandı.

— Yok, Şatuşka, bu bir rüya, artık o gelmez, şarkıyı bilirsin:

Bana bir hücre yeter,

Saray istemem ben;

Ruhumu azat eden,

Sana dua eden ben,

— Ah, Şatuşka. Şatuşka azizim niçin bana hiçbir zaman bir şey sormazsın!

— Söylenemezsin ki! Onun için sormuyorum.

— Söylenemeyeceğim, bir şey söylenemeyeceğim. Öldürseler de söylenemeyeceğim, ateşe atsalar da söylenemeyeceğim, kimseler bir şey bilmeyecek, kimse!

Şatov eskisinden daha hafif bir sesle:

— Gördün mü; her koyun kendi bacağından asılır, dedi başı biraz daha aşağı düştü.

Topal kız:

— Ama sorsan, belki sana söyledim, belki.... diye coşkunlukla tekrarladı: niçin sormuyorsun? Sor, güzellikle sor bana, Şatuşka, belki de söylerim, yalvar bana Şatuşka, beni razı edene kadar Şatuşka. Şatuşka!

Ama Şatuşka susuyordu. Bir dakika kadar sessizlik oldu. Kızın boyalı yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Elleri Şatov’un omuzlarında öylece duruyordu, ama artık ona bakmıyordu.

Şatov: beni ilgilendirmez bu iş, hem günahdır da, dedi sonra bana dönüp: kalkın, dedi ve üzerinde oturduğum sırayı öfkeli bir hareketle altımdan çekip aldı, eski yerine götürüp koydu.

— Neredeyse gelir, şüphelenmesin. Biz de artık gidelim.

Marya Timofeyevna birdenbire bir kahkaha attı:

— Ah! gene benim uşaktan bahsediyorsun. Korkuyor musun ondan yoksa? Pekâlâ,

güle güle, aziz konuklarım, yalnız bir dakika dinleyin, bir söyleyeceğim var. O Niliç, biraz önce Filippov’la birlikte buraya geldi, kızıl sakallı ev sahibi hani; tam o sırada da benimki üzerime saldırmıştı. Mal sahibi onu saçlarından yakaladı, odanın içinde sürükledi, durdu... Zavallı: “kabahat benim değil, ben başkasının günahını çekiyorum” diye bağııyordu. İnan olsun, bir güldük bir güldük, orada ne kadar adam varsa hepsi katıla katıla güldü.

— Ah! Timofeyevna, bendim o, kızıl sakallı herif değil; bu sabah ben tutup çektim onu saçlarından, seni kurtarayım diye. Ev sahibi evvelki gün geldi, o başka patırtı. Sen birbirine karıştırdın.

— Dur! Sahi karıştırdım. Belki de gerçekten, sendin o. Bir incir çekirdeği doldurmayan şey için tartışmalı mı? Ha bu olmuş, ha öteki, onu bir temiz ıslattı ya, sen ona bak, gülmeye başladı.

Şatov birden kolumu çekerek:

— Gidelim, dedi. Dış kapı açıldı. Bizi burada görürse onu döver.

Gerçekten, daha merdiveni çıkmamıştık ki kapıdan bir sarhoş narası, küfür işitilmeye başladı.

Şatov, beni oda kapısından içeri itti. Kendi de girip kapıyı kilitledi.

— Başınızı belâya sokmak istemiyorsanız, bir dakika burada oturun. Domuz yavrusu gibi viyaklıyor, her halde gene kapının eşğine ayağı takıldı: her defasında orda yüzükoyun kapaklanır.

Bununla beraber belayı başımızdan defedemedik..

VI

Şatov, kapalı kapının yanında ayakta duruyor, dışarıya kulak veriyordu; birdenbire geri sıçradı. Öfkeli, öfkeli:

— Geliyor işte, biliyordum zaten: diye fısıldadı. Gece yarısından önce yakamızı kurtaramayız.

Kapıya birkaç yumruk indi.

— Şatov, Şatov! Aç! Yüzbaşı feryat ediyordu: Şatov, kardeş!...

Güneş doğdu uyan

Şatov merakla kapıya doğru yanaşarak sordu:

— Kimmiş?

— Kavrır mısın ki?

— Evet, kavrırım, söyle de bak!

— Söylemekten korkmam. Her şeyi herkese söylerim ben, korkmam.

— Korkmaz mısın? Söyleyebilir misin?

Şatov, onu kızdırıp söyletmek istiyordu. Bana: dinle, diye işaret etti.

— Söyleyemezsin tabii!

— Söyleyemez miyim?

— Söyle öyleyse, çabuk, madem efendinin kırbacından korkmuyorsun.. sen yüzbaşısın, ama ödleksin!

— Ben, ben, o kadın. O kadın...

Lebyadkin'in heyecandan titriyken sesi karıştı.. Kekeledi. Şatov, kulağını kapıya yapıştırmıştı:

— E, sonra? dedi.

Yarım dakika kadar süren bir susma oldu. Nihayet kapının öbür tarafından:

Na-a mussuz! diye bir bağırma duyuldu, yüzbaşı tersyüzü, semaver gibi soluya soluya, her basamakta tökezleyerek aceleyle merdivenlerden aşağı indi gitti.

— Hayır, şeytan gibi. Sarhoşken bile ağzını tutmasını biliyor.

Şatov kapıdan çekildi.

— Nedir mesele? diye sordum.

Şatov bir el işaretiyle beni susturdu, kapıyı açtı ve merdiven başından gene aşağısını dinlemeye koyuldu. Bir hayli dinledi, hatta ayaklarının ucuna basarak birkaç basamak da indi. Nihayet döndü, geldi.

— Ses seda yok; dedi, dayak faslı yapmadı. Külçe gibi düşüp sızmıştır. Artık gidebilirsiniz.

— Dinleyin, Şatov, bütün bunlara ne mana vereyim?

— Ne mana verirsiniz verin, diye cevap verdi; sesinde bir yorgunluk ve tiksinti vardı, sonra, yazı masasının başına geçti oturdu.

Çıktım. Kafamın içinde gitgide olmadık bir fikir şekillenmeye başladı. İçime ertesi günün kaygısı çöktü.

VII

Bu (ertesi günü) yani Stepan Trofimoviç'in alın yazısının ister istemez belli olacağı pazar günü hikâyemin en unutulmaz günlerinden biriydi. Bu bir şaşırtıcı olaylar günü oldu. Birçok muammaların çözümü, yeni yeni muammaların ortaya çıkması, hiç ummadık açıklamalar, bütün bütün içinden çıkılmaz karışıklıklar günü oldu. Sabahleyin, okurun da daha önceden bildiği gibi Varvara Petrovna'nın özel davetiyle, onu ziyarete gidecek olan dostumun yanında bulunacak, öğleden sonra saat üçte de bir haber vermek — ama hangi haberi pek de bilmiyorum — ve kendisine yardım etmek — nasıl? onu da bilmiyordum — üzere Yelizaveta Nikolayvna'ya gitmiş olacaktım.

Şu bu derken, işler kimsenin aklına gelmediği şekilde sonuçlandı. Kısacası, bu bir olağanüstü rastlamalar günü oldu.

Başlayalım anlatmaya: Stepan Trofimoviç'le beraber, tam öğle üzeri, bize tayin ettiği saatte Varvara Petrovna'nın kapısını çaldık, ama onu evde bulamadık: henüz kiliseden dönmemişti. Zavallı dostum öylesine bir hal içinde yahut daha açık söyleyeyim öyle kötü bir durumdaydı ki bu aksi tesadüf onu altüst etti. Salonda koltuğa âdeta baygın gibi çöktü. Ona bir bardak su uzattım; benzinin kül gibi oluşuna, ellerinin titremesine rağmen suyu vakarla reddetti. Bugün için, hani lâfın gelişi, iki dirhem bir çekirdekti; işlemeli patiska gömleği âdeta bir balo gömleği gibiydi. Beyaz bir boyunbağı takmıştı. Şapkası yepyenyidi ve elinde tutuyordu.

Eldiveni saman rengiydi. Hatta hatta biraz da koku sürünmüştü. Henüz oturmuştuk ki bir uşak, Şatov'u salona getirdi. Belli ki o da, resmen çağrılmıştı. Stepan Trofimoviç onun elini sıkmak üzere derhal ayağa kalktıysa da Şatov bize dikkatli bir göz attıktan sonra selâm dahi vermeden odanın köşesine doğru yürüyüp orada bir koltuğa oturdu. Stepan Trofimoviç korku içinde bana baktı.

Birkaç dakika sessiz sessiz oturduk.

Stepan Trofimoviç bir aralık eğilip usulca bana bir şeyler söyledi. Ama bir kelimesini

bile anlamadım. Zaten o da öyle heyecanlıydı ki, cümlesinin sonunu getiremedi; konuşmaktan vazgeçti. Uşak bir daha içeri girdi, masanın üstünü düzeltir gibi yaptı, asıl maksadı, galiba bize bakmaktı.

Şatov birdenbire yüksek sesle ona:

— Aleksey Yegoriç, acaba Darya Pavlona da hanımla beraber mi gitti, biliyor musun? diye sordu.

Aleksey Yegoriç resmî bir tavırla ona yüksekte bakarak cevap verdi:

— Varvara Petrovna katedrale yalnız gittiler. Daya Pavlovna biraz rahatsız olduklarından yukarda odalarında kaldılar.

Bizim zavallı dost yine bana kaygılı bir göz attı. Öyle ki, artık başımı çevirmek zorunda kaldım. Bu anda sokak kapısının önünde bir araba gürültüsü oldu, evin dışından işitilen sesler ev sahibinin eve döndüğünü anlattı. Hemen oturduğumuz koltuklardan ayağa kalktık ama meğerse gene beklenmedik bir olayla karşılaşacakmışız. Birkaç kişinin birden ayak sesleri duyuldu, demek ki ev sahibemiz yalnız değildi; buluşma saatini bize kendisi vermiş olduğu için bu durum şüphesiz biraz garipti. Nihayet, tuhaf bir çabuklukla, âdeta koşar gibi yürüyen birinin salona girmekte olduğunu duyduk.

Herhalde Varvara Petrovna olacak bu, demeye kalmadı, ta kendisi büyük bir telâş içinde nefes nefese, salondan içeri daldı. Onun arkasından, az sonra, daha sakin bir halde Lizaveta Nikolayevna hem de Marya Timofeyevna Lebyadkina'nın elinden tutmuş olduğu halde, göründü!. Rüyada görsem inanmazdım.

Bu beklenmedik olayı açıklamak için bir saat öncesine dönerek Varvara Petrovna'nın kilisede başından geçen bir olağanüstü macerayı anlatmalıyım. İlki, hemen bütün şehir, şehir dediğim, yani toplumun ileri gelenleri o gün katedralde toplanmıştı. Valinin karısının, şehrimize geldiğinden beri ilk defa olarak orada gözükeceği haber alınmıştı. Şunu işaret etmeliyim ki, onun “yeni prensipleri” benimsemiş hür düşünüşlü bir kadın olduğu hakkında söylentiler dolaşıyordu. Gene bütün oraya toplanmış olanlar onun pek süslü, pek zarif giyineceğini de bilmekteydiler. Tabii bizim hanımlar da en zengin tuvaletlerini giymekten, bütün süslerini takıştırmaktan geri kalmadılar! Yalnız, Varvara Petrovna dört yıldan beri, her zaman olduğu gibi sade, ağır bir siyah elbise giymişti. Kiliseye gelince, Varvara Petrovna ön sıradan solda, her zamanki yerini aldı, üniformalı bir uşak ilerleyip onun diz çökeceği yere kadife bir yastık koydu; kısacası her şey, her zamanki gibi cereyan etti. Yalnız, bütün ayın sırasında onun görünmedik bir şevkle dua

ettiği dikkate çarptı. Sonradan, o gün geçenler hatırlanınca dua ederken gözlerinde yaşlar olduğu söyleniyordu. Ayinin sonunda, başpapaz Baba Pavel muhteşem vaazına başladı. Onun vaazları bizde pek sevilir, değer verilirdi; kendisine bu vaazları bastırması tavsiye edilmişti, ama o bir türlü cesaret edemedi. Bu sefer, kim bilir neden hayli uzun vazetti.

O, vaazını ededursun, bu arada küçük bir araba ile kiliseye bir hanım geldi. Bindığı araba eski devrin, “drojki” dedikleri ve içinde kadınların ancak arabacının kemerine yapışmak suretiyle durabildikleri, buna rağmen gene de rüzgârda sallanan bir sap gibi sarsıldıkları bir taşıttı. Bu taşıtlara bizim ilde bugün de hâlâ rastlanabilir. Araba katedralin köşesinde durdu, çünkü kapının önünü birçok özel arabalar hatta jandarmalar doldurmuştu, hanım arabadan atlayarak arabacıya dört gümüş kapık uzattı. Arabacının dudak büküğünü görünce; “Ne o, yetmez mi Vanya?” diye bağırdı. Sonra acıklı bir sesle ilâve etti: bütün param bu.

Vanya: “seni incitmek günah olur”, der gibi ona bakarak elini silkti:

— Peki ne diyelim, zaten seni pazarlıkla bindirmedim ki! dedi sonra deri para kesesini koynuna soktu, atına bir kamçı vurup orada bulunan arabacıların alayları arasında uzaklaştı. Kadın, efendilerinin ayinden çıkmasını bekleyen uşaklarla arabaların arasından katedralin kapılarına doğru kendine yol açarak ilerlerken onu da alaya aldılar, hatta şaşkın bakışlarla takip ettiler. Gerçekten de, böyle bir kadının kalabalığın ortasında belirivermesinde yadırganacak bir hal vardı. Kadın şaşılacak kadar zayıftı, hafifçe topallıyordu, yüzüne pek fazla düzgün ve allık sürmüştü. Gerdanı meydanda idi. Ne bir şalı, ne mantosu vardı. Güneşli olmasına rağmen soğuk, rüzgârlı olan bu eylül gününde elbise diye arkasına koyu renkte eski püskü bir entari takmıştı. Başı açıktı; saçının küçük bir topuz halinde sağ yanına büyük perhiz bayramında melekleri temsil eden çocukların başlarına takılanlara benzeyen... yapma bir gül iliştiirmişti. Bir gün önce, Marya Timofyevna’yı ziyaretim sırasında, bir köşede kutsal tasvirlerin altında kâğıttan güller takmış olan bu meleklerden biri gözüme ilişmişti. Kadın, utangaç utangaç yere bakarak yürümekle beraber dudaklarında şen, kurnazca bir gülümseme vardı.

Bir dakika daha gecikmiş olsaydı, belki de katedralin eşiğini aşmasına engel olacaklardı... Ama kapıya kadar varabildi, kiliseden içeriye daldıktan sonra da kimse fark etmeden ileri geçti.

Vaazın tam orta yerindeydiler. Katedrali dolduran kalabalık, sessizlik içinde, büyük bir dikkatle vaizi dinlemesine rağmen bazı gözler şaşkınlıkla, merakla ona çevrilmişti, o, boyalı yüzünü secdeye kapadı, uzun müddet, herhalde ağlayarak, öylece kaldı, sonra,

doğruldu; ayağa kalktı; tekrar eski şen halini aldı. Memnunluk ve neşe içinde, etrafını saran yüzlere bir bir baktı, hatta katedralin duvarlarına kadar göz gezdirdi. Birkaç kadını daha merakla, ilgi ile inceledi; hatta iyice görebilmek için ayaklarının ucuna basarak uzandı. Birkaç defa tuhaf tuhaf güldü. Bu arada vaaz bitmiş, haç ortaya çıkarılmıştı. Haça doğru ilk ilerleyen valinin karısı oldu. Ama daha iki adım atmamıştı ki, yanından doğru, önünde hiç kimse yokmuşçasına haçın bulunduğu tarafa ilerleyen Varvara Petrovna'ya yol vermek üzere durdu. Hiç şüphesiz, vali karısının bu pek nazik hareketinde... bir maksat, bir fesatlık vardı, pek bilmişçesine bir hareketti. Bu kimsenin gözünden kaçmadı; Varvara Petrovna da, bunu pek iyi sezmiş olmasına rağmen hiç aldırmadan dosdoğru yürüdü, haçı öptü, sonra katedralden çıkmak üzere döndü. Üniformalı bir uşak önden ona yol açıyordu, ama kalabalık zaten onu görünce kendiliğinden açılıp yol vermekteydi. Ama ön avluda birikmiş olan kalabalık bir ara onun ilerlemesine engel oldu. Varvara Petrovna durdu; işte tam bu sırada garip, hiç kimseye benzemeyen bir mahlûk, o başına kâğıttan gül takmış kadın, kalabalığı yararak geldi, onun önünde diz çöktü. Kolayca şaşırmayan, hele başkalarının önünde hiç temkinini bozmayan Varvara Petrovna ona biraz sert, gururlu bir eda ile baktı.

Burada hemen açıklamalıyım ki, son yıllarda pek tutumlu, hatta pinti olmasına rağmen Varvara Petrovna paraya, hele bir sadaka, bir yardım bahis konusu oldu mu, pek bakmazdı. Başkentteki yardım sevenler derneğinin üyelerindendi. Son kıtlık yılında yoksullara yardım eden başlıca komiteye beş yüz ruble göndermişti, bu yardım şehrimizde gözden kaçmamıştı. Dahası var, yeni valinin tayininden az önce şehrimizin ve dolaylarının yoksul kadınlarına doğurmalarında, yardım etmek maksadıyla mahalli bir kadınlar birliği kurulmasına önayak olmak istemişti. Herkes onun bu hareketine, kendini göstermek hırsı, deyip duruyordu, ama Varvara Petrovna, malum inadı, çalışkanlığı ile hemen hemen, bütün engelleri ortadan kaldırmıştı; dernek kurulmuş gibi bir şeydi, hatta bu iş onun kafasında daha da genişliyordu: Moskova'dakine eş bir cemiyet kurup çalışma alanını Rusya'nın her tarafına yaymayı düşünüyordu. Ne çare ki, valinin değişivermesi işleri altüst etmişti. Yeni valinin karısı, söylendiğine göre, orada burada bu işi alaya almış, daha kötüsü, böyle bir dernek fikrinin gerçekleştirilemeyeceği hakkında dokunaklı sözler etmişti. Tabii bunları, bire bin katarak Varvara Petrovna'ya yetiştirmişlerdi, insanların içinden geçeni ancak Allah bilir; ama ben, Varvara Petrovna'nın o anda tam katedral kapıları önünde böyle durmuş olmaktan saadet duyduğunu tahmin ediyorum. Çünkü valinin karısı, onun arkasından da bütün kilisedekiler o anda dışarı çıkmak için hareket halinde idi. Varvara Petrovna: "Benim iyilikseverliğimin gösteriş olduğu hakkında

söylediği sözlere, içinden geçirdiği fesatlıklara umur bile etmediğini varsın gözüyle görsün! Hepiniz payınızı alın!” diye düşünüyordu.

Varvara Petrovna, önünde diz çöken kadına dikkatle bakarak:

— Ne var, yavrum, ne istiyorsunuz? dedi. Kadıncağz büyük bir ürkeklikle sıkıla sıkıla, ama aynı zamanda huşu içinde ona bakıyordu. Sonra birdenbire o aynı kesik, garip gülüşle gülmeye başladı.

— Ne istiyor? Kimdir? Varvara Petrovna azametli, soru dolu bir bakışla etrafını saranların yüzlerine baktı. Herkes susuyordu.

— Bedbaht mısınız? Bir yardım mı istiyorsunuz?

“Bahtsız” mahlûk heyecandan kısılmış bir sesle:

— İstedğim... ben sadece... diye kekeledi. Ben sadece sizin elinizi öpmeye geldim. Tekrar gülmeye başladı. Bir istekleri olduğu zaman size yaltaklanan küçük çocukların masum haliyle eğilip Varvara Petrovna’nın elini tutmak istedi, ama aniden korkuya kapılmış gibi kolunu birdenbire tekrar geri çekti. Varvara Petrovna acıma ile karışık bir gülümsemeyle:

— Sırf bunun için mi geldiniz? dedi.

Ama derhal sedef para çantasından on rublelik bir kâğıt para çıkararak tanımadığı kadına uzattı. Kadın parayı aldı. Varvara Petrovna pek ilgilenmişti, karşısındakinin rastgele bir dilenci olmadığının farkındaydı.

Kalabalığın içinden bir ses yükseldi:

— Gördün mü on ruble verdi.

Meçhul kadın rüzgârın kapmak istediği on rublelik kâğıdı sol elinin parmakları arasında sıkı sıkı tutarak:

— Elinizi öpeceğim, diye mırıldandı. Varvara Petrovna’nın nedense hafifçe kaşları çatıldı; vakarlı, hatta biraz da sert bir eda ile elini uzattı, topal kız bu eli saygıyla öptü. Asil bakışlarında hatta hayranlığa benzer bir pırıltı vardı.

Aynı anda, valinin karısı peşinde bir sürü hanımla, yüksek bir memur bulunduğu halde onlara yaklaştı. Kalabalık yüzünden bir an durmak zorunda kaldı, birçokları da durakladılar.

Varvara Petrovna birden:

— Titriyorsunuz, üşüdünüz mü? diye sordu ve kürklü mantosunu fırlatıp attıktan sonra, ki bunu uşağı havada yakaladı, oldukça pahalı cinsten siyah şalını omuzlarından çekip aldı ve hâlâ diz çöküp duran ricacının çıplak boynuna kendi elleriyle sardı.

— Ama kalksanıza, diz çökmeyin, rica ederim.

Kadın kalktı.

— Nerede oturuyorsunuz? Bunun nerede oturduğunu bilen bir Allah'ın kulu yok mu? Varvara Petrovna gözlerini sabırsız bir bakışla tekrar etrafında gezdirdi. Ama şimdi etrafını çevirenler biraz önceki kimseler değildi; şimdi Varvara Petrovna'nın tanışları vardı: bir kısmı açık bir hayret, bir kısmı hilekâr bir merakla bu sahneyi seyreden, hatta bir rezalet kopmasını bekleyen, sosyeteden kimseler! Hatta bazıları gülmeye bile başlamışlardı.

Varvara Petrovna'nın sorusuna bir adam cevap verdi:

— Zannederim, adı Lebyadkina! dedi.

— Bunu söyleyen, bizim mert, sayın tüccarlarımızdan gözlüklü, beyaz sakallı Andreyev'di. Arkasında Rus elbisesi, elinde yuvarlak biçim bir şapka vardı.

— Bogayavlenski sokağında, Filippovların evinde oturuyorlar.

— Lebyadkin mi? Filippov'un evinde mi? Bir duymuşluğum var bunu? Evet, teşekkür ederim, Nikon Semyoniç, kimdir bu Lebyadkin?

— Yüzbaşı olduğunu söylüyor; düşük bir adam doğrusunu isterseniz. Herhalde bu onun kız kardeşi olacak... Sonra sesini alçaltarak:

— Zahir bir yolunu bulup evden kaçmış, dedi; manalı manalı Varvara Petrovna'nın yüzüne baktı..

— Anlıyorum; teşekkür ederim, Nikon Semyoniç.

— Yavrum soyadınız Lebyadkina mı?

— Hayır, ben Lebyadkina değilim!..

— Öyleyse, belki kardeşinizin soyadı Lebyadkin?

— Kardeşimin soyadı Lebyadkin.

— Bakın ne yapalım. Ben şimdi sizi yanıma alayım yavrum, bize gidelim, oradan sizi evinize götürüp bırakırlar, olur mu? Gelir misiniz?

Bayan Lebyadkina ellerini çırparak:

— Ah! evet, diye bağırdı.

O anda birdenbire Yelizaveta Nikolayevna’nın sesi duyuldu:

— Teyze teyze, beni de beraber götürün.

Lizaveta Nikolayvna kiliseye valinin karısıyla beraber gelmişti. Annesi Praskovya İvanovna, doktorun öğüdü üzerine, oyalanmak için yanına Mavrikiy Nikolayeviç’i de alarak, bir araba gezintisine çıkmıştı.

Liza derhal valinin karısını bırakarak Varvara Petrovna’ya koştu.

Varvara Petrovna, azametli bir eda ile:

— Biliyorsun canım, her zaman yanımda olmanı isterim, ama sonra annen ne der? diye cevap verdi, ama Liza’nın pek heyecanlı olduğunu görünce biraz bozuldu.

Liza onun yanağını öperek:

— Teyze, teyze, mutlaka gelmeliyim, diye direndi.

Valinin karısı görünür bir hayretle:

— *Mais qu’avez - vous donc, Lisa*, [Neyiniz var Liz ?] diye sordu.

Liza nahoş bir şaşkınlık içinde bulunan “sevgili kuzen’ine giderayak ve hızla, döndü, iki yanağını öperek:

— Ah! Affedin, *Chere cousine* [Sevgili kuzenim.] teyzemlere gideceğim, dedi, sonra:

— Anneme de hemen teyzeme gelip beni almasını söyleyin, diye çabuk çabuk devam etti. Annem bugün size gelmek niyetindeydi, bu sabah gücenmeyin *Jülie Cher cousine!* Teyzeciğim, hazırım.

Varvara Petrovna’nın kulağına eğildi:

“Beni götürmezseniz, teyze, bağıra bağıra arabanızın arkasından koşarım.” diye fısıldadı. Bereket versin, bu sözleri kimse duymadı. Varvara Petrovna bir adım geriledi, deli kıza dikkatle baktı. Bu bakış her şeyi halletti: Liza’yı beraberinde götürmeye karar vermişti.

Ağzından usulca:

— Buna bir son vermeli, sözleri döküldü, sonra yüksek sesle: pekâlâ, götürüyim, Liza,

memnuniyetle; ancak Yuliya Mihaylovna gelmenize müsaade ederse, diye ilâve, ederek saf bir tavırla ve kibarca valinin karısına döndü. Valinin karısı nazik bir tavırla:

— A, şüphesiz, onu bu zevkten mahrum etmek istemem, ben pekâlâ, diye mırıldandı: omuzlarınızda ki başçığin ne kadar hayalci olduğunu, hükmetmeyi sevdiğini bilirim, (Bunları pek sevimli bir gülümsemeyle söyledi).

Varvara Petrovna, onu kibarca selâmlayarak:

— Çok teşekkür ederim, dedi.

Yuliya Mihaylovna, heyecan ve memnunluktan kulaklarına kadar kızardı, kekeleyerek devam etti:

— Pek... Daha memnun oldum; sizinle gitmek saadetinden başka.. Liza'nın bu anda, güzel, yüksek bir duyguyla hareket etmesinden., diyebilirim., iyilik etmek hissiyle.. ("Bahtsız" bir göz attı) hem de kilisenin avlusunda... Varvara Petrovna:

— Böyle düşünmeniz sizin için bir şereftir, diye cevap verdi: Yuliya Mihaylovna hızla elini uzattı,

Varvara Petrovna da, uzattı. Umumî tesir pek parlaktı. Orada bulunanlardan çoğunun yüzünde bir memnunluk parlıyordu; bazı yüzlerde tatlı gülümsemeler belirdi.

Kısacası bütün şehir halkı hemen anladı ki, o güne kadar Varvara Petrovna'yı ziyarete tenezzül etmeyen Yuliya Mihailovna değil, aksine, valinin karısına yüz vermeyen, onunla kendi arasına bir mesafe koyan Varvara Petrovna'dır, general karısının kendisini kapıdan döndürmeyeceğine tam bir güveni olsa idi, valinin karısı, hatta gerekirse yaya olarak onun ziyaretine koşardı! Varvara Petrovna'nın itibarı iyice artıyordu.

Varvara Petrovna yanaşmış olan arabayı işaret ederek matmazel Lebyadkina'ya:

— Binin, azizem, dedi "Bahtsız", arabanın kapısına doğru sevinçle koştu, hizmetkâr onu kucaklayıp binmesine yardım etti.

— Nasıl! Topallıyorsunuz, ha!

Varvara Petrovna âdeta dehşete kapılmış, sapsarı olmuştu. Herkes bu hale dikkat ettiyse de kimse bir mana veremedi.

Araba uzaklaştı. Varvara Petrovna'nın evi kiliseye pek yakındı. Liza'nın sonradan bana anlattığına göre, yolun sürdüğü üç dakika zarfında Lebyadkina hep isterik bir gülüşle sarsıla sarsıla gülmüş, Varvara Petrovna ise, gene Liza'nın anlattığına göre, bir

manyetizma uykusuna dalmışçasına, öyle put gibi durmuştu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKILLI YILAN

I

Varvara Petrovna zili çekti, pencerenin yanındaki bir koltuğa kendini attı. Odanın ortasında, yuvarlak masanın önünde bir yeri göstererek Marya Timofeyevna'ya:

— Oturun şuraya, azizem, dedi. Stepan Trofimoviç, bu ne demek oluyor? Gözlerinizi dört açmış bu kadına bakıyorsunuz, bu ne demek?

— Ben... ben.

Bir hizmetkâr girdi.

— Bir fincan kahve hemen; mümkün olduğu kadar çabuk. Atları koşumdan çıkarmasınlar.

Stepan Trofimoviç zorla çıkan bir sesle:

— *Mais, Chere et excellente amie, dans quelle inquietude* [Aziz ve yüksek dost, hangi endişe içinde.]... diye bağırdı.

Marya Timofeyevna ellerini çırparak bağırdı:

— Ah! Fransızca, Fransızca! Hemen anladım ben, çok kibar bir yer burası.

Vecd içinde Fransızca sohbet dinlemeye hazırlandı. Varvara Petrovna ona adeta korku ile baktı.

Hepimiz işin sonu nereye varacak diye sessiz sessiz bekliyorduk. Şatov başını kaldırmadı; Stepan Trofimoviç, ise bütün suç kendisindeymiş gibi, sonsuz bir şaşkınlık içindeydi: şakaklarında boncuk boncuk terler vardı. Liza'ya göz attım; (o, köşede, hemen hemen Şatov'un yanı başında oturmuştu). Gözleri durmadan Varvara Petrovna'dan topal kıza, topal kızıdan Varvara Petrovna'ya gidip geliyordu: dudakları gülümsemeyle çarpılmıştı, ama hoş gitmeyen bir gülümsemeyle bu.

Varvara Petrovna bu gülümsemeyi gördü. Bu sırada, Marya Timofeyevna tam bir keyif âlemi içindeydi. En küçük bir sıkılganlığa düşmeden apaçık bir memnunlukla Varvara Petrovna'nın güzel salonunu, eşyaları, duvarlarda asılı tabloları, tavan resimlerini, bir

köşede duran büyük bronz haçı, porselen lâmbayı, albümleri, masanın üzerindeki bibloları inceden inceye gözden geçiriyordu.

Birdenbire:

— Sen de burada mısın, Şatuşka? diye haykırdı. Düşün, çoktan beri seni görüyorum da, o değildir diye düşünüyordum: Nereden aklıma gelsin burada olacağın, diyerek neşeli neşeli güldü.

Varvara Petrovna derhal Şatov’a döndü:

— Bu kadını tanıyor musunuz? diye sordu.

Şatov mırıldandı:

— Tanıyorum. Ve sandalyesinden kalkacakmış gibi, yaptı, ama kalkmadı.

— Onun hakkında ne biliyorsunuz? Biraz daha çabuk, lütfen!

Şatov manasız bir gülümsemeyle:

— Ee! İşte diye kekeledi. Kendiniz de görüyorsunuz.

— Ne görüyorum? Haydi, bir şeyler olsun söylesenize!

— Benim oturduğum evde oturuyorlar... Erkek kardeşiyle beraber... subay...

— Peki?

Şatov, gene tutuk bir sesle:

— Anlatmaya değmez, diye mırıldandı, inatla sustu. Hatta bu dayatıştan biraz kızardı.

İçerleyen Varvara Petrovna:

— Sizden zaten başka ne beklenebilir? diye çıkıştı. Belliydi ki orada bulunanların hepsi bazı şeyler biliyordu, ama onun sorularına cevap vermekten çekiniyor, kendisinden bir şey saklamaya çalışıyorlardı o şeyleri!

Uşak elinde bir küçük gümüş tepsiyle içeriye girdi, biraz önce istenen kahveyi hanımına tuttu, ama onun bir işareti üzerine, Marya Timofyevna’ya götürüp verdi.

— Demin çok üşüdünüz, evlâdım; hemen için de ısının.

— Mersi!

Marya Timofyevna kahveyi aldı ve uşağa Fransızca “mersi” demiş olmaktan duyduğu keyifle kıkır kıkır gülmeye başladı. Ama Varvara Petrovna’nın kendisine sert sert baktığını

görünce ürktü, elindeki kahve fincanını masasının üstüne bıraktı. Sonra havailikle kırıtarak:

— Teyze, yoksa darıldınız mı? diye mırıldandı.

Varvara Petrovna iskemlesinden doğruldu:

— Ne-e-e? Neden teyzeniz oluyormuşum? Ne demek istiyorsunuz?

Böyle bir öfke uyandıracağını beklemeyen Marya Timofeyevna'nın bütün vücudu ani bir nöbete tutulmuş gibi, küçük ihtilâçlı ürpermelerle tir tir titremeye başladı: koltuğunun arkasına yaslandı kaldı. Büyümüş gözlerle Varvara Petrovna'ya bakarak:

— Ben... ben, sanıyordum ki size böyle denir. Liza size böyle demişti.

— Hangi Liza?

Marya Timofeyevna parmağıyla Liza'yı gösterdi.

— İşte bu hanım kız.

— Hemen Liza mı oldu o?

Marya Timofeyevna biraz yüreklenererek:

— Demin siz öyle çağırdınız onu, dedi. Sonra beklenmedik bir gülüşle: ben, tıpkı onun gibi bir güzeli rüyamda gördüm, diye ilâve etti.

Varvara Petrovna biran düşündü, biraz sakinleşti. Hatta Marya Timofeyevna'nın son sözlerine hafifçe gülümsedi; beriki onun gülümsediğini görünce, yerinden kalktı, topallayarak çekingen bir tavırla ona doğru ilerledi.

— Şunu alın, geri vermeyi unuttum, hoş görün kabalığımı! Varvara Petrovna'nın sarmış olduğu şalı omuzlarından çekti.

— Hemen örtünün onu! Her zaman için sizin o şal. Yerinize oturun, kahvenizi için, hem de, rica ederim, benden korkmayın. Sevgili yavrum, içiniz rahat olsun. Sizi anlamaya başlıyorum.

Stepan Trofimoviç yeniden lâf etmeye kalktı:

— *Chere...* [Aziz dost.]

— Aman Stepan Trofimoviç! Zihnim zaten allak bullak; bir de siz üzerime varmayın. Siz lütfedip şu zilin ipini çekin, yanınızdaki harem dairesine....

— Bir sessizlik oldu. Varvara Petrovna sinirli, şüpheli bakışlarla bizlere bakıyordu.

Gözde hizmetçisi Agaşa içeri girdi.

— Cenevre’de aldığım damalı şalımı getir. Darya Pavlovna ne yapıyor?

— Pek iyi değiller, efendim.

— Git söyle ona buraya gelsin. Mutlaka görmem lâzım. Hasta da olsa hemen gelsin, söyle.

Bu anda, bitişik odadan, ayak sesleri, konuşmalar duyuldu, birden, kapı eşiğinde Praskovya İvanovna belirdi. Nefes nefese, bitkin bir haldeydi; Mavrikiy Nikolayeviç’in koluna dayanıyordu. Bütün hastalıklı, öfkeli kimselerin yaptığı gibi, birikmiş kızgınlıklarını bir anda boşaltan tiz bir sesle:

— Ah! Allah’ım! Kendimi buraya sürükleyene kadar canım çıktı. Liza çılgın kız, nedir bu anana ettiğin! diye haykırdı. Varvara Petrovna buraya kızımı almaya geldim.

Varavara Petrovna ona şöyle bir göz ucuyla baktı, yerinden yan doğruldu ve öfkesini pek de gizleyemediği bir sesle:

— Merhaba, Praskovya İvanovna, dedi, oturmak lütfunu göster. Geleceğinden emindim.

II

Böyle bir karşılaşış Praskovya İvanovna’yı hayrete düşürmedi. Ta çocukluğundan beri Varvara Petrovna bu eski okul arkadaşına hep böyle zalimce muamele ederdi.

Dostluk bahanesi altında, ona neredeyse hakaret ederdi. Bir vakitten beri, bir sırasını getirip evvelce de söylemiş olduğum gibi, iki aile arasında, tam bir soğukluk vardı. Bu soğukluğun sebebi hikmetini bir türlü anlayamadığı için Varvara Petrovna bütün bütün içerliyordu. Hele Praskovya İvanovna’nın kendisine karşı “yukardan bakar” bir hal almasını onuruna yediremiyordu. Varvara Petrovna bu yüzden ona, pek tabii olarak, kızgındı; sonra, bu arada, kulağına gelen birtakım garip lâflardan canı sıkılıyordu, üstelik bu lâfların yalan yanlış şeyler oluşu onu büsbütün çileden çıkarıyordu.

Varvara Petrovna içi dışı bir ve her şeyi, tabir yerindeyse, dobra dobra konuşan bir kadındı. Öyle gizli kapaklı işlerden, imalı ithamlardan hiç mi hiç hoşlanmazdı. Açıkça çarpışmayı severdi. Her ne hal ise bu iki hanım beş günden beri, birbirlerini görmemişlerdi. En son ziyareti Varvara Petrovna yapmıştı. “Drozdov’lardan o gün

incinerek, şaşkın bir halde ayrılmıştı. Yanılma korkusu duymadan diyebilirim ki, şu anda Praskovya İvanovna buraya dostunun kendisi önünde, kim bilir neden, tirtir titreyeceğine safiyetle inanmış olarak içeri girmişti, bu, onun yüzünden okunuyordu. Ama anlaşılan karşısındakilerin kendisinin her ne sebeple olursa olsun azaltıldığını zannettiklerinden biraz şüphe ettiği zaman en azametli gurur cini Varvara Petrovna'nın benliğine yerleşiyordu. Praskovya İvanova'ya gelince, o, en küçük bir asilik etmeksizin uzun müddet başkalarının hakaretine boyun eğen bütün zayıf kimselerde olduğu gibi, eline geçen ilk fırsatta, görülmedik bir şiddetle saldırdı. Gerçekten bu sıralarda sağlığı pek iyi değildi, hastalık da onu daima sinirli yapıyordu. Burada nihayet şunu söylemeliyim ki, aralarında bir çatışma patlak verseydi, bizim salonda oluşumuz, çocukluktan arkadaş bu iki hanımın hızını kesemezdi. Bize aileden kimselere, hatta kendilerine tâbi imişiz gibi bakıyorlardı. Ben daha o zaman korku ile bunu sezmiştim. Varvara Petrovna'nın gelişinden beri ayakta duran Stepan Trofimoviç, Praskovya İvanovna'nın bağirtısını duyunca bitkin bir halde bir koltuğa yığılıverdi, tasalı tasalı bana baktı. Şatov sandalyesinde birdenbire, sert yarım bir dönüş yaptı, dişlerinin arasından bir şey homurdandı, kalkıp gitmek istiyordu. Liza oturduğu yerden biraz doğruldu, sonra hemen, anasının bağirtısına usulen gereken dikkati dahi göstermeksizin gene oturdu. Bu hareketinde bir kasıt yoktu; o anda başka, çok büyük bir şeyin tesiri altında idi. Dalgın dalgın, havada bir yere bakıyordu; hatta artık Marya Timofyevna'ya da dikkat etmez olmuştu.

III

— Ah! şuraya! diye masanın yanında bir koltuğu işaret ederek Praskovya İvanovna, Mavrikiy Nikolayevç'in yardımıyla yürüyüp, zahmetle oraya oturdu, sonra kesin bir sesle: evinizde bir dakika oturmazdım, hanımcığım, bacaklarım bu halde olmasa idi, dedi.

Varvara Petrovna hafifçe başını kaldırdı, ıstıraplı bir ifade ile şiddetli bir baş ağrısına yakalanmışçasına sağ elinin parmaklarını sağ şakağına götürdü (tic duoleurex) . [Sancılı tik.]

— Ya! Niçin Praskovya İvanovna? Niçin oturmuyormuşsun evimde? Bütün hayatı boyunca rahmetli kocanın dostuydum, seninle bebek oynardık, pansiyonda, küçükken...

Praskovya İvanovna ellerini salladı:

— İşte bekliyordum zaten. Bana sitem etmeyi kafanıza koydunuz mu, hep bu okul

lâfını açarsınız. Âdetiniz. Ama farkındayım, bu bence güzel sözden başka bir şey değil. Dilinize pelesenk ettiğiniz bu pansiyon lâfına tahammül edemiyorum.

— Korkarım bugün ters tarafınla kalkmışsın; bacakların nasıl? Bak, kahve getirdiler, al, rica ederim, iç ve darılma.

— Varvara Petrovna, siz karşınızda çocuk varmış gibi davranıyorsunuz! Kahvenizi istemiyorum, işte o kadar!

Kendisine kahve uzatan uşağı hırslı bir hareketle savdı. (Zaten Mavrikiy Niklaveviç'le benden başka herkes kahveyi reddetti. Stepan Trofimoviç önce almışken, sonra içmeden fincanı masanın üstüne bıraktı. Bir kahve daha içmeye pek hevesli görünen, hatta fincanı almak için elini uzatmış olan Marya Timofyevna da sonra ne düşündüyse, pek çalımli bir eda ile kahveyi reddetti ve böyle yapmış olmaktan da galiba pek memnun kaldı.)

Varvara Petrovna'nın dudaklarında çarpık bir gülümseme belirdi:

— İşin aslını ben sana söyleyeyim azizim Praskovya İvanovna; sen gene kafanın içinde bir şeyler kurmuşsun, onun için buraya geliyorsun. Bütün ömrün kuruntu ile hayal ile geçti. Pansiyon lâfı edildi mi kanın beynine sıcıyor, ama hani, Şablakin adında bir süvari subayı gelip sana ilânı aşk ettiğini bütün sınıfa yemin billâh anlatmaya kalktığını unutuyorsun galiba! Sonra madam Lefebür'ü senin yalanını nasıl meydana çıkardığını da hatırlıyorsundur.. Hâlbuki yalan söylemiyordum, yalnız, kendi kendini oyalamak için hayal kurmuştum! Haydi, söyle, şimdi nen var? Bugün ne kuruntu ettin? Seni üzen nedir?

— Siz de pansiyonda din dersleri okutan papaza aşık olmuştunuz ya! Mademki bu kadar kincisiniz, bu sözlerim de size tuz, biber olsun! Ha, ha, ha! Gareze gülüyordu: arkasından bir öksürük nöbetine tutuldu. Varvara Petrovna ona hain hain bakarak:

— Demek unutmadın papazı... dedi.

Yüzü yemyeşil olmuştu. Praskovya İvanovna birdenbire ciddileşti:

— Şimdi gülecek halde değilim, hanım! Bütün şehir halkı önünde rezaletlerinize benim kızımı ne diye karıştırdınız? Ben bunu sormaya geldim sizden.

— Rezaletlerim mi?

Varvara Petrovna onun üstüne yürüyecek gibi doğruldu.

Yelizaveta Nikolayevna birden bire bağırdı:

— Anne, yalvarırım size kendinize gelin!

— Nasıl dedin?

Annesi sesinin bütün kuvvetiyle bir daha haykıracak oldu, ama gözleri kızının ateş saçan gözlerine ilişince birdenbire yelkenleri suya indirdi.

Liza yüzü kıpkırmızı:

— Rezalet sözünü nasıl ağzınıza alırsınız, anne diye bağırdı. Ben kendi isteğimle geldim. Yuliya Mihailovna'nın da müsaadesini alarak geldim, çünkü bu zavallı kızın başından geçenleri öğrenmek istiyordum, ona yardım etmek için...

Praskovya İvanovna gazele gülerek:

— “Bu zavallı kızın başından geçenleri, ha!” diye tekrarlardı: bu gibi “baştan geçenlere” karışman yakışık alır mı senin? Sonra kudurmuşçasına Varvara Petrovna'ya dönerek: İllallah artık sizin zorbalığınızdan! dedi. Bütün şehri haraca kestiğinizi söylüyorlar, doğru veya yanlış bilmem, ama galiba bu işlerin de sonu geldi.

Varvara Petrovna yayından fırlayacak ok gibi duruyordu. On saniye kadar hiç kıpırdamadan dik dik Praskovya İvanovna'ya baktı, sonra iyilik vaat etmeyen bir sükûnetle:

— Pekâlâ, Praskovya, Allah'a şükret ki, burada bulunanlar yabancı kimseler değil, dedi, lüzumsuz birçok şey söyledin,

— Ben azizim, başkaları gibi sosyetenin vereceği bükümden pek öyle korkmuyorum; siz onurunuzla yediremediğiniz için sosyetenin söyleyecekleri karşısında tir tir titrersiniz. Dediğiniz gibi, burada bulunanlar dostlarınız ise isabet, bari onlar duydu bu konuşmayı, yabancılar değil!

— Sen bu son hafta içinde... Biraz daha zeki oldun galiba?

— Daha zeki oldum değil, sade, hakikat bu hafta meydana çıktı da ondan...

— Neymiş bu meydana çıkan hakikat? Dinle, Praskovya İvanovna, beni kızdırma. Hemen anlat rica ediyorum senden, hatır için anlat, neymiş meydana çıkan hakikat? Neyi kastediyorsun bununla?

— İşte şu ayol, bütün hakikat şu! İşte karşınızda oturuyor!

Praskovya İvanovna bunları haykırırken parmağıyla da Marya Timofeyevna'yı gösteriyordu, öylesine müthiş bir cesurlukla hareket ediyordu ki, bunun sonunu dahi

umursamıyordu. Yeter ki o anda karşısındakini şaşkına çevirsin! İşin başından beri onu kaygısız bir merakla seyreden Marya Timofeyevna bu öfkeli misafirin, kendisine doğru parmak uzattığını görünce keyifli keyifli güldü, oturduğu koltukla fıkırdamaya başladı. Varvara Petrovna:

— Ya İsa, sen bize acı, hepsi aklını kaçırdı, diye bağırdı, birden sarardı, koltuğun arkasına yaslandı.

O kadar sarardı ki, orada bulunanlar yerlerinden fırladılar. Ona doğru ilk atılan Stepan Trofimoviç oldu, ben de yaklaştım. Liza da koltuktan kalktı, ama olduğu yerde kaldı. İçimizde en çok telâşa düşen yine Praskovya İvanovna oldu. Bir çığlık attı. Dermanı yettiği kadar hızla yerinden doğruldu, ağlamaklı bir sesle adeta dövünmeye başladı:

— Varvara Petrovna, canım, kardeşim, affedersiniz sersemliğimi. Bari, biriniz su getirin şuradan.

— Zırlama, rica ederim, Praskovya İvanovna siz de beyler, önümden çekilin, lütfen; su istemem.

— Varvara Petrovna, canım, düşünmeden söz söylediğime kötü ettim, doğru, ama bir takım rezillerin durmadan yağdırdığı, o imzasız mektuplar aklımı başımdan aldı; mademki sizin hakkınızda yazıyorlar, bari size gönderseler onları, ne diye bana yolluyorlar kardeşim, benim kızım var! Varvara Petrovna, büyümüş gözlerle hiç ses çıkarmadan ona bakıyor, söylediklerini hayretle dinliyordu. Tam bu sırada, köşedeki kapı sessizce açıldı, Darya Pavlovna göründü. Bir an kadar durup etrafına bakındı; telaşımız onu şaşırtmıştı. Galiba, Marya Timofeyevna'yı ilk anda fark etmedi, çünkü onun orada olduğunu kimse kendisine söylememişti. Dâşa'nın girdiğini ilk gören Stepan Trofimoviç oldu. Hızlı bir hareket yaptı, kızardı sonra kim bilir neden, yüksek sesle: "Darya Pavlovna" diye bağırdı, hem o kadar bağırdı ki, bütün gözler birden kızın üzerine çevrildi.

Marya Timofeyevna:

— Ah! Demek Darya Pavlovna'nız bu ha! diye haykırdı. Eh, Şatuşka, kardeşin sana hiç benzemiyor. Nasıl oluyor da benim uşağım böyle bir güzele köle kız Daşka, diyor?

Bu sırada Varvara Petrovna'ya yaklaşan Darya Pavlovna, Marya Timofeyevna'nın bu sözleri üzerine birden hızla başını çevirdi, kendi, iskemlesinin önünde derin bir bakışla aptal kıza öylece baktı, kaldı.

Varvara Petrovna tam sükûnetle:

— Otur, Dâşa dedi, daha yakın gel, evet, tamam; o kadını yerinde oturarak da görebilirsin: tanıyor musun onu?

Dâşa hafif bir sesle:

— Hiç görmedim, diye cevap verdi; bir an sustu, sonra herhalde Lebyadkin denen bir bayın sakat kardeşi olacak, dedi.

Maiya Timofyevna atıldı:

— Ben de sizi ilk defa görüyorum, ruhum, oysa ne vakitten beri hep aklım sizde, ah bir tanışsam diyip duruyordum; çünkü her hareketinizde iyi tahsil, terbiye görmüş bir insan hali var. Ya! Bir de size küfür edip duruyor o benim uşağım; hiç olur şey mi, bu kadar sevimli, terbiyeli bir kimse onun parasını alsın, olur mu? Çünkü sevimlisiniz, sevimlisiniz, sevimlisiniz, bunu ben söylüyorum size!

Heyecanla elini sallayıp duruyordu. Varvara Petrovna kendi itibarını düşürmeden, gururla:

— Bundan bir şey anlıyor musun? diye sordu.

— Hepsini anlıyorum...

— Para için söylediklerini de duydun mu?

— Kardeşi Lebyadkin'e verilmek üzere, Nikolay Vsevolodoviç'in İsviçre'den benimle gönderdiği para olacak herhalde.

Bir sessizlik oldu.

— Nikolay Vsevolodoviç mi gönderdi bu parayı ona?

— Bu paranın mutlaka bay Lebyadkin'e verilmesini istiyordu, hepsi üç yüz ruble idi. Yalnız onun adresini bilmiyordu, ama şehrimize geleceğini duymuş. Geldiği zaman Lebyadkin'e verilmek üzere bana verdi.

— Peki kaybolmuş dediği o para nedir? Bu kadın ne demek istedi demin?

— Bu hususta bir şey bilmiyorum; yalnız bay Lebyadkin'in, kendisine paranın hepsini vermedim diye hakkımda ileri geri lâflar ettiği kulağıma geldi; ama sözlerine bir mana veremedim. Üç yüz ruble vardı. Üç yüz rubleyi de ona yolladı.

Darya Pavlovna artık büsbütün sükûnet bulmuştu. Zaten, iç duygusu ne olursa olsun, bu kızı herhangi bir şeyle uzun müddet hayret içinde bırakmak, aklını allak bullak etmek

güçtü; buna işaret etmeliyim. Bu anda da bütün soruları, derli toplu, duralamadan karşılayarak bütün cevaplarını hiç telâşa kapılmadan verdi; ilk anda birdenbire duyduğu heyecanın, yüzünde izi bile kalmamıştı, ne de kendisinin bir suç işlemiş olduğuna işaret edecek en küçük bir şaşalama göstermişti. Konuştuğu sürece Varvara Petrovna gözlerini ondan ayırmamıştı. O, bir dakika düşündü, sonra yalnız Dâşa'ya bakmakla beraber aynı zamanda orada bulunanların hepsine hitap ederek kesin bir sesle:

— Mademki, dedi mademki bu işi Nikolay Vsevolodoviç bana bile açmayıp size havale etmiş, elbette bir sebebi vardır. Bunun benim için bir sır olarak kalmasını istediklerine bakılırsa, kurcalamaya da kendimde hak görmüyorum. Ama tek şey içime tam bir emniyet veriyor: o da, senin bu işe karışmış olman, bunu bil Darya; ne olursa olsun! Ama bak görüyorsun, yavrucuğum, dünyadan haberin olmadığı için en iyi niyetlerle bile kötü bir iş işlemiş oluyorsun; kendini bilmezsin biriyle münasebete girersen başına gelecek budur! O ahlâksızın etrafa yaydığı sözlerden yaptığın hatayı anlamış olmalısın. Ben bu adamın, nenin nesi olduğunu öğrenirim, seni korumak vazifem olduğuna göre, korumasını da bilirim. Ama şimdi şu işe bir nihayet vermek gerek. Marya Timofeyevna birdenbire koltuğundan başını uzatarak söze karıştı:

— En iyisi, dedi, o buraya gelince, onu uşakların yanına gönderirsiniz, biz burada kahvelerimizi içene kadar o orada otursun, sıraların üstünde, uşaklarla iskambil oynasın. Bir fincan kahve de ona gönderebilirdik. Ama ben ondan son derece nefret ediyorum.

Manalı manalı başını salladı. Onu dikkatle dinlemiş olan Varvara Petrovna:

— Artık bu iş bitsin, diye tekrarladı. Şu zili çekin, rica ederim. Stepan Trofimoviç!

Stepav Trofimoviç zili çaldı, sonra heyecan içinde ev sahibine doğru yürüdü:

— Eğer... eğer ben diye kızarak, sözün arkasını getiremeyerek, kekeleyerek mırıldandı: ben de duydum, insanı çileden çıkartan bu iğrenç hikayeyi, daha doğrusu bu, bu çirkin iftirayı... büyük bir infial ile *enfin c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçet evade*. [Bitmiş bir adam bu, hapishane kaçkını gibi bir şey] Bunaldı, sözlerinin arkasını getiremedi. Varvara Petrovna göz ucuyla onu yukarıdan aşağı süzdü. Aleksey Yegoroviç içeri girdi.

Varvara Petrovna:

— Araba, diye buyurdu. Siz de, Aleksey Yegoroviç bayan Lebyadkina'yı evine götürmek üzere hazır olun; oturduğu yeri kendisi size gösterecek.

— Bay Lebyadkin birkaç dakikadan beri aşağıda onu bekliyor. Geldiğimi ille haber

vermemi istedi.

— Bu olamaz Varvara Petrovna. Konuşmanın başından beri hiç sesini çıkarmayan, Mavrikiy Nikolayeviç, telâşla, ilerledi: söylememe müsaade ederseniz, bu adam, eve kabul edilecek bir adam değil... bu... bu olamaz Varvara Petrovna.

Varvara Petrovna, Aleksey Yegoroviç'e:

— Bekleyin bir dakika, dedi. Uşak derhal salondan çıktı.

Stepan Trofimoviç:

— *C'est un homme malhonnete et je crois meme que c'est un forçat evade ou quelque chose dans ce genre.* [Kaba bir adam bu, hem zannederim hapisten kaçmış bir mahkûm yahut onun gibi bir şey.] diye ağzında bir şeyler gevelemek istediye de gene kızararak lâfın arkasını getirmede.

Praskovya İvanovna sandalyesinden kalktı, tiksinti ile bağırdı:

— Liza, artık vakit geldi gidelim, dedi. Heyecanı arasında kendisine sersemlik kondurmuş olmaktan pişmanlık duymuşa benziyordu. Darya Pavlovna'nın sözlerini, dudaklarını büzerek pek azametli bir tavırla dinlemişti. Ama benim asıl dikkatime çarpan, Darya Pavlovna içeri girdikten sonra Lizaveta Nikolayevna'nın yüzünde beliren ifade oldu.

Bakışlarında kimseden saklamaya çalışmadığı bir kin ve nefret vardı.

— Bekle bir dakika, Praskovya İvanovna, diye hep aynı zoraki sakinliğiyle onu alıkoydu: lütfen otur. Hepsini anlatmak istiyorum, otur, bacakların rahatsız, hah, şöyle, teşekkür ederim. Demin kendimi tutamadım, sert sözler söyledim. Affet, rica ediyorum. Delice hareket ettim, şimdi bin pişmanım, insan her şeyde hakça olmalı, ben böyleyim. Şüphesiz, bana imzasız mektuplardan bahsederken... Sen de kendinde değildin, imzasız mektuplardan ancak iğrenilir. Eğer başka türlü düşünüyorsan, senin hesabına üzülürüm. Neyse, ben senin yerinde olsaydım, ellerim kirlenir korkusuyla bu kadar kirli çamaşırları karıştırmazdım. Ama sen ellerini kirlettin bile! Nihayet, mademki bu konuya önce sen yanaştın, öyleyse ben de sana söyleyeyim, bundan altı gün önce, maskaraca bir mektup da ben aldım, imzasızdı. Alçağın biri bu mektupta bana Nikolay Vsevolodoviç'in aklını kaybettiğini yazıyor, bir topal kadın varmış, "hayatımda büyük bir rol oynaması mukaddermiş", bu topaldan çekinmeliymişim. Aynen böyle yazıyordu, ifade ezberimde! Düşündüm; Nikolay Vsevolodoviç'in pek çok düşmanı olduğunu bildiğimden, derhal bu şehirde oturan, şahsı buraya çağırttım. Bu adam, oğlumun sinsi düşmanlarından biri, en

kincisi, en nefret edeni. Onunla konuşmamız sırasında, imzasız mektubun hangi iğrenç kaynaktan çıktığını öğrendim. Şayet sana da, Praskovya İvanovnacığım, benim yüzümden üzüntü verdilerse, hatta dediğin gibi, imzasız mektuplarla seni bombardıman ettilerse, bilmeden sebep olduğum için buna ilk önce de üzülecek olan, şüphesiz, benim. Sana izahat vermiş olmak için söyleyeceklerim bu kadar. Seni bu kadar yorgun, üzgün görmekten müteessirim. Ayrıca, şimdi, Mavrikiy Nikolayeviç için demin biraz da ileri giderek, eve kabul edilmez dediği o şüpheli şahsı içeri almaya karar verdim. Liza'nın burada bulunmasına lüzum yok. Gel, Liza, yavrum, seni bir daha öpeyim.

Liza ilerledi, Varvara Petrovna'nın önünde sessiz durdu. Beriki onu öptü, elini tuttu kendisini biraz geri çekti duygulu duygulu yüzüne baktı, sonra genç kızın üzerine haç çıkardı, bir daha öptü.

— Haydi, Allah'a emanet ol, Liza, (Varvara Petrovna ağlayacak gibiydi) alınyazın ne olursa olsun, hiçbir zaman seni sevmekten vazgeçmeyeceğim, inan, Allah seninle beraber olsun. Kudretli ilâhiyesini her zaman takdis ettim...

Bir şey daha söylemek istiyordu, ama kendini zorladı ve sustu. Liza hep aynı sessizlik içinde, derin düşüncelere dalmış olduğu halde yerine döndü, ama birden annesinin önünde durdu, yavaş sesle:

— Ben daha gitmiyorum, anne, biraz daha teyzemde kalacağım, dedi. Yavaşça söylenen bu sözlerde demir gibi sert bir katılık vardı. Praskovya İvanovna'nın çaresizlik içinde elleri iki yanına düştü.

— Hey, yarabbim! Ne var yine?

Liza cevap vermedi, hatta onu duymamış göründü; yürüdü, köşedeki eski yerine oturdu, yine boşluğa bakmaya başladı.

Varvara Petrovna'nın yüzünde, bir gurur, bir “ben kazandım” ifadesi vardı.

— Mavrikiy Nikolayeviç, sizden büyük bir ricam var. Şu aşağıda bekleyen adama lütfen gidip bir göz atın da, içeri sokmaya en küçük bir imkân varsa, alın buraya getirin. Mavrikiy Nikolayeviç eğildi ve çıktı. Bir dakika sonra bay Lebyadkin'i getirdi.

IV

Bu bayın dış görünüşünden evvelce biraz bahsetmiştim. Kırk yaşlarında, iri yarı, kıvrıkcık saçlı bir adamdı; şişmiş ve morarmış bir suratı, başının her kımıldanışında

sallanan gevşek yanakları, zaman zaman kurnaz bir hal alan küçük ve kan çanağı gözleri vardı. İki kat olmuş etli ve çirkin görünüşlü çenesine doğru uzanan favorileriyle bıyıkları da vardı. Ama onda bugün en göze çarpan şey frağı ile temiz gömleği idi. Bir gün Lebyadkin, kendisinin çapaçulluğuna takılan Stepan Trofimoviç'e “Bazı kimseler vardır, onlara temiz pak çamaşır yakışmaz” demişti. Yüzbaşının bugün siyah, yepyeni eldivenleri de vardı; sağ tekini elinde tutuyordu. Herhalde zorla geçirip iliklemediği sol tekinin ancak bir kısmını örtebildiği iri etli pençesinde de yine yeni ve parıl parıl yuvarlak biçim bir şapka tutuyordu. Herhalde bu şapkayı bugün ilk defa kullanıyordu. Demek, dün akşam Şatov’a övünüp durduğu “sevda frağı” gerçekten varmış. Bunların hepsini, yani frak, temiz gömlek vesaireyi, bir takım gizli maksatlar güden Liputin’in tavsiyesi üzerine bulup buluşturmuştu (Bunu sonradan öğrendim). Hiç şüphe yok, buraya gelişi da (bir kira arabasıyla) yine bir başkasının kışkırtması ve yardımıyla olmuştu. Yoksa böyle bir fikir dünyada onun aklına gelmezdi; hele tek başına böyle, giyinsin, kendine çeki düzen versin, sonra böyle bir karar verip üç çeyrek saat içinde bu kararı tatbik etsin, hatta katedral önünde olup bitenlerden hemen haberi olsa bile bu onun ömründe becereceği iş değildi. Ayıktı, ama günlerce içtikten sonra birdenbire ayılmış bir adamın düştüğü o ezginlik, ağırlık, bönlük hali içindeydi. İki omzundan tutup şöyle bir silkeleyiversen sarhoşluğu hemen yerine geliverecek gibiydi.

Salondan içeri dalayım derken ayağı haliya takıldı; kapaklanacak gibi oldu. Marya Timofeyevna bir kahkaha koyuverdi. Lelbyadkin canavar gibi ona baktı, sonra hemen Varvara Petrovna'da doğru acele bir kaç adım attı. Boru gibi kalın bir sesle:

— Bendeniz buraya, hanımefendi...

— Lütfedip oturun oraya, bayım, şu iskemleye. Varvara Petrovna dimdik doğruldu: Sizi oradan da iştirim ben, yüzünüzü de daha iyi görürüm.

Yüzbaşı durakladı, bön bön önüne baktı. Sonra topuklarının üzerinde döndü. Kapının yanında, kendisine gösterilen sandalyeye oturdu. Yüzünde tam bir kendine güvensizlik, aynı zamanda bir küstahlık, sürekli bir sinirlilik ifadesi vardı.

Dehşetli ürktüğü açıkça belli oluyordu. Öte yanda onurunun incinmiş olmasını kibrine yediremediği, bu yüzden, ödleliğine rağmen, her türlü taşkınlığı yapabilecek durumda olduğunu kestirmek mümkündü. Vücudunun kaba sabalığı yüzünden kımıldamaktan bile korkan bir hali vardı. Herkes pek iyi biliyor ya bu gibi kimseler hiç ummadıkları bir tesadüfle, kibar muhite girdikleri zaman en çok ellerinden azap duyarlar; ellerini nereye koyacaklarını, ne yapacaklarını şaşırırlar, akılları ellerinde kalır. Yüzbaşı

eldivenleri, şapka elinde iskemlesinde mihlanmış gibi oturuyor, aptal aptal Varvara Petrovna'nın sert yüzüne bakıyordu. Belki etrafına da şöyle rahat rahat bir göz atmak istiyordu, ama buna bir türlü karar veremiyordu. Herhalde Marya Timofeyevna yüzbaşının bu halini pek gülünç bulmuş olacak ki, yeniden bir kahkaha attı. Ama beriki kılını bile kıpırdatmadı. Varvara Petrovna, yüzbaşını uzun müddet, bir dakikadan fazla, böyle amansızca, diken üstünde oturtup tepeden tırnağa süzdükten sonra ölçülü, manalı bir ifade ile:

— Evvelâ müsaadenizle adınızı kendinizden öğreneyim! dedi.

Yüzbaşının sesi yine boru gibi öttü:

— Ben, yüzbaşı Lebyadkin, dedi. Buraya şey için, diyerek kımıldandı. Varvara Petrovna onun sözünü kesti:

— Müsaade edin! Beni pek ilgilendiren bu bahtsız insan, gerçekten sizin hemşireniz midir?

— Hemşirem, hanımefendi, göz altından kaçtı. Başka bir durumu var...

Birdenbire şaşırdı, yüzü pancar gibi oldu. Pek perişan bir halde:

— Sözlerimin manası yanlış anlaşılmasın, sayın bayan. Onu taşılayacak olan biraderi değildir... Başka bir durumu var demek, başka türlü bir vaziyette demek değil... Yani bu demek değildir ki... Fena bir şöhreti var, en kötüsünden, en kötüsünden, en, aşağısından değil...

Birden sustu Varvara Petrovna başını kaldırdı:

— Efendi!

Lebyadkin ansızın parmağını alnının ortasına dürterek

— İşte bu vaziyette! diye tamamladı:

Yine bir sessizlik oldu.

Varvara Petrovna sözleri uzata uzata:

— Çoktan beri mi bu vaziyette? diye sordu.

— Hanımefendi, ben kilisenin avlusunda Rusçasına, kardeşçesine gösterdiğiniz âlicenaplığa teşekkür etmeye geldim.

— Kardeşçe mi?

— Yani kardeşçesine değil, demek istediğim, onun kardeşiyim de... Bu manada dedim. Yüzü kıpkırmızıydı, daha çabuk konuşmaya başladı: inanın ki, hanımefendi, burada evinizde, ilk bakışta görüldüğüm kadar görgüsüz bir insan değilim. Hemşirem ve bu, hanımefendi, burada gördüğümüz debdebeye göre bir hiçiz. Çekemeyenimiz çok bizim. Ama ün bahsine gelince, Lebyadkin'in şerefi var.. Ben, ben size teşekkür etmeye geldim, size işte para.

Bunu dedikten sonra cebinden bir cüzdan çıkardı, içinden bir küçük kâğıt destesi çekti, sinirli sabırsız bir hareketle desteyi saymaya başladı; telâşından parmakları titriyordu. Belli ki, açıklamak istediği bir şey vardı, bunu hemen söylemesi gerekiyordu. Ama galiba para ile uğraşmasının kendisini büsbütün gülünç bir hale soktuğunu fark etmiş olacak ki, kendine hâkim olma gayretinin son artıklarını da elden kaçırdı. Para da aksine bir türlü sayılmıyordu. Parmakları birbirine dolaştı, bu sırada, onun kepezeliğini tamamlamak üzere cüzdandan yeşil bir banknot kaydı, havada döne döne halının üstüne düştü.

— Yirmi ruble, hanımefendi, para destesi elinde olduğu halde yerinden kalktı, ter içindeydi. Yere düşmüş parayı görünce hemen almak üzere eğildi ama nedense bir utanca kapıldı, elini silkti, onu almaktan vazgeçti.

— Hizmetkârınızın olsun, hanımefendi, hangisi alırsa onun, Lebyadkina'yı varsın hatırlasın.

Varvara Petrovna acele ile hatta bir çeşit korku içinde:

— Buna müsaade edemem, diye bağırdı.

— Öyleyse...

Lebyadkin eğildi, kulaklarının dibine kadar kızarak parayı yerden aldı, sonra Varvara Petrovna'ya doğru yürüdü. Biraz önce saydığı paraları ona uzattı. Vavara Petrovna bu sefer büsbütün korkmuştu, koltuğunda geri geri çekilerek:

— Ne demek bu? diye bağırdı. Mavrikiy Nikolayeviç, Stepan Trofimoviç'le ben, ona doğru yürüdük. Yüzbaşı oradakileri ikna etmeye çalışarak sağa sola heyecanla:

— Telâş etmeyin; telâş etmeyin; deli değilim ben, vallahi deli değilim! diyordu.

— Evet, beyefendi, aklınız başınızda değil...

— Hanımefendi, iş sizin sandığınız gibi değil! Ben bir zincirin önemsiz bir halkasıyım... Ah! Hanımefendi, saltanat, debdebe bu konakta. Bilinmeyen Marya'nın ki

fakir fukara evi, yani kız kardeşimin, Lebyadkina olarak doğanın... Biz ona şimdilik, bilinmeyen Mariya diyeceğiz; ama yalnız şimdilik; çünkü Tanrı onun ebediyete kadar öyle kalmasına müsaade etmez! Hanımefendi, ona on ruble vermişsiniz, o da almış. Siz veriyorsunuz, diye almış, hanımefendi! işittiniz mi, hanımefendi? Bu bilinmeyen Marya, dünyada başka kimsenin elinden para kabul etmez, ederse de, Kafkasya'da, hem de Yermolov'un gözleri önünde vurulup ölmüş, kurmay subay dedesinin mezarda kemikleri sızlar. Ama sizden, sizden her şeyi kabul eder, hanımefendi, bir eliyle alırsa, öbür eliyle size yirmi ruble uzatır, üyesi bulunduğunuz yardımsever kurumlarından birine bağış olsun diye.. Çünkü siz, hanımefendi, yardım sevenler için şehrimizden yapılacak bağışları, bağışı kim yaparsa yapsın, kabul edeceğinizi kendiniz, "Moskova dergisinde" ilân ettiniz.

Yüzbaşı birdenbire sustu. Büyük bir kahramanlık yapmış gibi soluyordu. Bu yardım severlik konusu üzerindeki sözler evvelden hazırlanmışa benziyordu. Hem de galiba Liputin bunu tertip etmişti. Şimdi eskisinden beter terliyordu; şakaklarında ter taneleri belirmişti. Varvara Petrovna onun içine işleyen bir bakışla baktı. Sert sert:

— İane defteri, dedi, daima aşağıda kapıcımda durur. Bağış yapmak istiyorsanız ona gider, imzalar, verirsiniz. Onun için rica ederim paralarınızı cebinize sokun, böyle havada sallayıp durmayın. İşte böyle. Sonra da yerinize oturmanızı rica edeceğim. İşte böyle. Kız kardeşiniz hakkında yanıldığıma pek üzüldüm, beyefendi fakir diye para vermiştim, oysa bu kadar zenginmiş. Anlamadığım bir şey var: neden benden kabul ediyor da, başkasından etmiyor. Bu noktada öyle ısrar ettiniz ki, merak ettim, açıkça anlamak isterim.

Yüzbaşı:

— Hanımefendi, bu bir sırdır ki, ancak mezara götürülebilir! diye cevap verdi. Varvara Petrovna deminki kadar sert olmayan bir sesle:

— Niçin bu? diye sordu.

— Hanımefendi, Hanımefendi!...

Kaşlarını çatarak sustu. Yere bakıyordu, sağ eli kalbinin üzerindeydi.

Birdenbire:

— Hanımefendi, diye bağırdı, müsaade eder misiniz size ben bir sual sorayım? Yalnız bir sual, ama içten, açık açık, bir Rus gibi, ta yürekten?

— Lütfen.

— Hayatınızda hiç ıstırap çektiniz mi, hanımefendi?

— Sadece birisinin yüzünden ıstırap, çektiğinizi yahut hâlâ ıstırap çekmekte olduğunuzu söylemek istiyorsunuz.

— Hanımefendi, Hanımefendi! Bir sıçrayışta tekrar yerinden fırladı, belki de farkında değildi, göğsüne vurmaya başladı: Bu kalbin içinde, neler saklı değil! Mahşer gününde ayan oldukları zaman Allah bile şaşacak!

— Hım! Dehşetli bir lâf!

— Hanımefendi, belki biraz taşkın konuşuyorum...

— Siz merak etmeyin. Ben icap ettiği zaman sizi sustururum.

— Size başka bir سوال sorabilir miyim, hanımefendi?

— Sorun bakalım.

— Salt ruh asalet yüzünden insan ölebilir mi?

— Bilmiyorum, hiç böyle bir سوال sormadım kendime.

— Bilmiyorsunuz. Hiç böyle bir سوال sormadınız kendinize! Eh, pekâlâ. Mademki, öyle mademki öyle.

Sükût et, biçare gönlüm:

Göğsüne şiddetli bir yumruk vurdu. Salonda bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Arzularını içlerinde saklayamamak bu gibi insanların belli başlı özelliğidir: Aksine daha içlerine doğar doğmaz, bütün uygunsuz tarafları ve çıplaklığıyla o arzuları açığa vurmaya dayanılmaz bir istek duyarlar. Böyle bir kimse, kendini yabancı hissettiği bir çevreye girdiği zaman genel olarak ilkin sıkılgan, utangaç görünür, ama bir adım atmasına müsaade ettiniz mi, o hemen edepsizliğe kadar gider. Yüzbaşı da ipin ucunu çoktan kaçırmıştı, elini kolumu sallayarak bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, kendisine sorulanlara kulak bile asmadan, öyle alabildiğine kendisinden bahsediyordu ki, bazen dili ona itaat etmiyor, o da o zaman cümlesini yarıda bırakıp bir başkasına geçiyordu. Kim bilir, belki de büsbütün ayık değildi. Lizaveta Nikolayevna da orada bulunuyordu ve genç kıza bir defa olsun bakmamış olmakla beraber onun orada oluşu yüzbaşıyı dehşetli kışkırtıyordu. Ama bu, benim tahminim içindeki tiksintiyi yenerek Varvara Petrovna'nın böyle bir kimseyi dinlemeye karar vermiş olmasında herhalde bir hikmet vardı. Praskovya İvanovna dehşetinden tir tir titriyordu; bana kalırsa, galiba ne olup bittiğini de pek anladığı yoktu. Stepan Trofimoviç'i de titreme almış, ama onunkisi, aksine, her şeyi her zaman

anlayabildiğinden ve her şeyi olduğundan fazla büyüttüğünden ileri geliyordu. Mavrikiy Nikolayeviç, orada bulunanların hepsini savunmaya hazır bir adam vaziyetinde duruyordu. Liza sapsarıydı, büyümüş gözlerini bu vahşi yüzbaşidan ayırmıyordu. Şatov hep aynı vaziyette oturuyordu; ama hepsinden garibi, Marya Timofeyevna'nın haliydi, yalnız gülmeyi kesmekle kalmamış, ayrıca çok hüznünlü bir hal almıştı. Sağ dirseğini masaya dayamış, derin, kederli bir bakışla durmadan konuşan kardeşine bakıyordu. Yalnız Darya Pavlovna bana sakin göründü.

Nihayet sabrı tükenmeye başlayan Varvara Petrovna :

— Bütün bunlar deli saçması, kinayeler, dedi. Siz benim soruma cevap vermediniz: Niçin? Ben mutlaka cevap bekliyorum.

— “Niçin?” e cevap vermedin. “Niçin” e mutlaka cevap vermemi istiyorsunuz? diye yüzbaşı gözünü kırparak tekrar söze başladı: bu küçük kelime, bu “niçin” daha yaradılışın ilk gününden beri kâinata yayılmıştır, hanımefendi, her dakika bütün tabiat yaratana haykırıyor “Niçin?”. Yedi bin yıldan beri de tek cevap aldığı yok. Yalnız Yüzbaşı Lebyadkin mi buna cevap versin? Reva mı bu hanımefendi?

Varvara Petrovna, kızgınlık ve sabırsızlıkla bağırdı:

— Bunların hepsi saçma! Soruyla bir münasebeti yok. Birtakım mecazlı lâkırdılar, hem siz pek yüksekte konuşuyorsunuz, efendi, bunu haddini bilmezlik sayarım.

Yüzbaşı onun lâfına kulak vermeden devam etti:

— Hanımefendi, ben adımın belki de Ernest olmasını isterdim, bununla beraber İgnat gibi adi bir ad taşımaya mahkûmum. Niçin size göre bu? Bana prens dö Montbard demelerini isterdim, ama benim Lebyadkin diye kuğu kuşundan [Lebed - Kuğu kuşu demektir.] gelme bir soyadım var. Niçin? Ben şairim hanımefendi? Bence, Rusya bir tabiat garibesinden başka bîr şey değildir!

— Siz gerçekten daha derli toplu konuşamaz mısınız?

— Size “Hamam böceği” diye bir şiir okuyabilirim hanımefendi...

— Ne-e-e?

— Hanımefendi, henüz deli değilim. Olacağım şüphesiz, ama henüz değilim hanımefendi, bir dostum — pek muhterem bir zat — “Hamam böceği” adında bir Krilov masalı yazdı. Okuyabilir miyim onu?

— Krîlov'un bir masalını mı okumak istiyorsunuz?

— Hayır, okuyacağım, Krîlov’un masalı değil. Bu benim masalım, ben yazdım. İnanın ki, hanımefendi, hakaret olsun diye değil, ben Rusya’nın Krîlov adında bir büyük masalcısı olduğunu, Eğitim Bakanının, çocuklar eğlensin, diye Yaz Bahçesinde onun adına bir anıt diktirdiğini bilmeyecek kadar cahil, sefih bir adam değilim. Burada, bana niçin diye sorabilirsiniz. Cevap, ateşten harflerle yazılmış, bu masalın içinde...

— Okuyun masalınızı.

Vardı şu dünyada bir hamam böceği,

Doğuştan bir haktı yaşamak kendisine:

Bir gün düşmez mi, sineklerin yiyeceği

Bir besinle dolu bir bardağın içine

Varvara Petrovna:

— Allahsen, bu ne demek, bu? diye bağırdı.

Yüzbaşı okuması yarıda kesilmiş bir müellifin hiddetli sabırsızlığıyla hemen atıldı. İzah etmeye başladı.

— Yazın sinekler bir bardağın içine düştü mü, bu, sineklerin mahvı demektir. En aptal insan bile bunu bilir. Kesmeyin, kesmeyin. Dinleyin göreceksiniz... Kollarını sallamaya devam ediyordu.

Hamam böceği geçip kuruldu bardağa.

Sinekler başladı bağırıp çağırmaya!

Seslendiler Jüpiter Tanrıya bir avaz,

Dediler: “Bu bardak bu kadarını almaz”

Duyup böyle bağırdıklarını bas bas

O anda çıkageldi alı al moru mor

İyi yürekli sayın ihtiyar Nikifor.

Yüzbaşı nefes almadan devam etti:

— Tamamını yazıp bitilmedim, ama zararı yok, üst tarafını nesir halinde anlatırım. Nikifor bardağı alır, bağırıp çağırmalara kulak vermeden, sinekleri, hamamböceğini, bardakta ne var, ne yok hepsini çöp tenekesine döker; geç bile kalmış. İşte sizin

“Niçin”inizin cevabı! diye keyifle bağırdı sonra: hamam böceği gık bile demiyor. Nikifor tabiat, o tabiatı temsil ediyor, dedi ve memnun memnun gene odada dolaşmaya başladı.

Varvara Petrovna fena halde hırslanmıştı.

— Şimdi, lütfen, Nikolay Vsevolodoviç’ten gelen o parayla size vermedikleri para hakkında bana izahat verin bakalım. Ailemden bir kimseyi itham etmeye ne hakla cüret ediyorsunuz?

Lebyadkin, sağ elini trajik bir hareketle yukarı kaldırdı:

— İftira! diye bağırdı.

— Hayır, bu bir iftira değil.

— Hanımefendi, bazı vaziyetler vardır ki. İnsan hakikati ulu orta bağırmaktansa, aile şerefine sürülmüş lekeye katlanmayı yeğ bilir. Lebyadkin dilini tutmasını bilecek, hanımefendi! Adeta gözleri kararmıştı; vecd içinde idi; bir seziyle, önemli bir durumda olduğunu fark ediyordu. Kafasında kurduğu bir şey vardı. Şu anda kuvvetini göstermek için birine hakaret etmek, bir şeye kara sürmek için yanıp tutuşuyordu.

Varvara Petrovna:

— Lütfen, Stepan Trofimoviç, şu zili çalın, dedi.

Lebyadkin gözünü kırıp kötü kötü gülererek tekrar başladı:

— Lebyadkin kurnazdır, hanımefendi, kurnazdır; ama ne yapalım, onun da bir zayıf noktası var; zaman zaman, o da, arzuların kapısında durur! Bu geniş kapı Denis Davidov’un şiirini söylediği, husar askerlerinin matarasıdır. İnsan bu kapıdan içeri girdi mi, hanımefendi, bakarsın tutar, manzum mektup yazar, mektupların şahı bir mektup gönderir, hanımefendi, arkasından da oturur, onu yazmamış olmak için, bütün bir ömür gözyaşı dökmeye razı olur: çünkü güzele ait duygusu mahvolmuştur. Kuş bir kere uçmuş; kabil mi kuyruğundan tutup yakalamak! O kapının eşiğinde, hanımefendi, Lebyadkin haksızlığa isyan etmiş bir ruhun asil gururuyla şerefli bir genç kıza hitap etmek kudretini kendinde buldu. İftiracılar bunu fırsat bildiler. Ama Lebyadkin kurnazdır, hanımefendi! Korkunç kurt, acaba Lebyadkin ağzından bir şeyler kaçırır mı, diye onun kadehine boyuna şarap doldursun, son demi bekleyerek kollaya dursun onu! Lebyadkin dilini tutar. Şişenin dibinden beklenen kelimeler yerine hep Lebyadkin’in kurnazlığı çıkar! Ama yetişir, of yetişir! Hanımefendi, sizin mükellef konağınız en büyük beylere lâyıktır, ama hamam böceği sızlanıyor. Buna dikkat buyurun, dikkat buyurun buna, netice itibariyle şikâyet

etmiyor, ondaki bu ruh asaletini hiç unutmayın:

Bu anda, kapıcının odasından bir çingirak sesi duyuldu. Onun hemen arkasından, Stepan Trofimoviç'in ziline biraz gecikerek gelen Aleksey Egoroviç görüldü. Her zaman gayet terbiyeli, ciddî olan uşağın halinde bir heyecan, bir fevkalâdelik vardı. Varvara Petrovna'nın sorulu bakışlarına cevap olarak:

— Nikolay Vsevolodoviç teşrif ettiler, buraya geliyorlar, diye haber verdi. Varvara Petrovna'nın o andaki halini iyice hatırlıyorum. Önce sarardı, sonra birdenbire gözleri parladı. Şaşılacak kadar kesin bir hareketle koltuğundan doğruldu. Gerçekten herkes afallamıştı. Bir aydan önce dönmesi beklenmeyen Nikolay Vsevolodoviç'in bu umulmadık gelişi, sadece aniliği bakımından değil, bu kadar önemli bir ana rastlanmış olması bakımından da, uğursuz bir şeydi. Yüzbaşı bile, bir karış açık ağzıyla salonun ortasında mihlanıp kalmıştı. Aptal aptal kapıya bakıyordu! Çok geniş, uzun bir yer olan bitişik salondan hızla yaklaşan kısa, fakat sık adımlar duyuldu; birisi, âdeta yuvarlanarak geliyordu, akabinde içeri daldı: ama gelen Nikolay Vsevolodoviç değildi, hiçbirimizin tanımadığı bir genç adamdı.

Beklenmedik bir şekilde sahneye çıkan bu şahsın çabucak kabataslak bir tasvirini yapmak üzere burada durmam gerekecek. Bu, yirmi yedi yaşlarında kadar, boyu ortadan yukarı, düz, uzunca kumral saçlı, hafif bıyıkları, sivri sakalı olan bir delikanlıydı. Temiz pak, günün modasına göre, ama züppeliğe kaçmadan giyinmişti, ilk bakışta sırtı kamburca ve tavırları acemice gibi görünüyordu, ama kamburu yoktu, tavır ve hareketleri de serbestti. Herkesten başka türlü görünmek isteyenlere has bir hali vardı, ama sonradan kendisini yakından tanıyınca tavırlarının pek edepli olduğunu gördük. Konuşması da boş lâflardan ibaret bir konuşma değildi. Kimse ona çirkin diyemezdi. Ama yüzü, kimsenin hoşuna gitmiyordu. Başının arka tarafı uzunca yandan yassı idi, öyle ki, yüzü sipsivri görünüyordu. Alnı dar ve yüksekti, ama yüz çizgileri ince, bakışları keskindi, burnu küçük, sivri, dudakları ince uzundu. Yüzünün hali, sağlığının pek iyi olmadığı hissini veriyordu ama, aslında böyle bir şey yoktu, iki yanağının iki tarafında, şakaklarına doğru görülen iki buruşuk ona ağır bir hastalık geçirmiş bir insan hali veriyordu...Oysaki sıhhati yerinde idi, kuvvetliydi, hastalık nedir bilmiyordu.

Çabuk yürüyor, çabuk kımıldıyordu, bununla beraber bir yere acele ettiği de yoktu. Hiçbir şey onu tedirgin edememiş gibiydi; her hal ve şart içinde, bulunduğu toplum ne olursa olsun, o kendi kendisinin adamı kalıyordu. Pek bencil bir insandı, ama öyle olduğundan haberi bile yoktu. Hızlı hızlı, acele acele konuşuyordu, ama güvenle

konusuyordu, laf kumkuması idi. Bu çabukluğa rağmen düşünceleri düzenli, aydınlık, derli topluydu, en çok dikkate çarpan tarafı bu idi! Söyleyişi şaşılacak kadar açıktı, kelimeler ağzından iri buğday taneleri halinde dökülüyordu, sözler seçilmiş, daima emrinize amade idi, ilkin bundan pek hoşlanıyordunuz, ama sonradan, bu çok vuzuhlu konuşuştan, bu daima hazır sözler demedinden tiksinti duyuyordunuz. En sonunda, onun kıpkırmızı, sivri ucu durmadan kımıldayan, upuzun, ipince bir başka biçim dili var zahir, deyip çıkıyordunuz.

İşte, salondan içeri dalan delikanlı buydu, o anda gerçekten, onun daha bitişik odadan konuşmaya başlayıp salona cümlesinin sonunu tamamlayarak girdiğine yüzde yüz inanım vardı.

Göz açıp kapayıncaya kadar gelip Varvara Petrovna'nın karşısına dikildi.

— Düşününüz, Varvara Petrovna, dedi, içeriye girerken ben onun bir çeyrekten beri burada olduğunu sanıyordum, şehre geleli, bir buçuk saat oluyor. Kirillov'un evinde karşılaştık... Yarım saat var, dosdoğru buraya gelmek üzere çıkmıştı. Bana da, bir çeyrek saat sonra sen de gel, diye tembih etti...

Varvara Petrovna:

— Kimden bahsediyorsunuz? Buraya gelmenizi söyleyen kim? diye sordu.

— Nikolay Vsevolodoviç, efendim, nasıl oldu da duymadınız! Hatta bagajları çoktan buraya gelmiş, olmalı. Nasıl oldu da söylemediler size? Demek haberi ilk veren benim? Birini gönderip baktırsanız, iyi olurdu, ama lüzum da yok ya, neredeyse gelir. Onun bazı hesaplarını dikkate alarak düşündüğüme göre. Tahminimce, bu an onun öngörülerine de uyuyor. Bunları söyledikten sonra salona göz gezdirdi, yüzbaşıya ayrı bir dikkatle baktı.

— Ooo! Lizaveta Nikoloyevna ilk, adımda size rastlamış olmak beni ne kadar sevindirdi.. Elinizi sıkmak ne saadet! Neşeyle gülümseyerek elini uzatan Liza'ya doğru atıldı. Görüyorum, sayın Praskovya İvanovna da “profesör”ünü unutmamış, hatta ona dargın da değil, İsviçre’de sık sık olduğu gibi... Peki, bacaklarınız nasıl, burada, Praskovya İvanovna? Size memleket havası tavsiye eden İsviçre doktorları haklı çıktı mı? Nasıl sıcak banyo mu? İyi gelir herhalde, ama ne kadar üzüldüm, Varvara Petrovna (gene hızla döndü) Avrupa’da size yetişememiş, saygılarımı sunamamış olduğuma, öyle üzüldüm ki, sormayın, ayrıca size anlatacak o kadar şey de vardı.. Bizim “ihtiyar”a geleceğimi yazdım, ama tabii o yine her zaman olduğu gibi galiba...

Birdenbire aklı başına gelen Stepan Trofimoviç:

— Petruşa! Diye bağırđı, ellerini sallayarak ona doğru koştı: *Pierre, mon enfant*. [Piyer, Evlâdım.] Seni tanıyamadım! Boynuna atıldı; gözlerinden iplik gibi yaş iniyordu.

Petruşa:

— Dur hele, dur, heyecanlanma, heyecanlanma, diye bahasının kollarından sıyrılmaya çalıştı: dövünüp durma, yetişir, rica ederim.

— Sana karşı hep kusur ettim, hep, hep!

— Yeter, dedik. Bunu sonra konuşuruz. Zaten senin böyle çocukluklar edeceğini biliyordum. Haydi, biraz kendine gel, rica ederim.

— Seni görmeyeli on yıl oldu.

— Bu kadar gösteri yapmana daha az sebep var demektir.

— *Mon enfant*. [Evladım]

— Peki, peki, sevgine inanıyorum, inanıyorum, ama ellerini indir, başkalarını rahatsız ediyorsun... Hah, işte Nikolay Vsevolodoviç! Rahat dur, rica ederim.

Gerçekten Nikolay Vsevolodoviç odadaydı; usulca içeri girdi. Bir an kapı eşiğinde durarak kalabalığa sakın bir göz attı.

Yüzü dört yıl önce ilk gördüğüm zamanki gibi bu sefer de bir bakışta beni hayrete düşürdü. Onu zerre kadar unutmuş değildim, ama zannediyorum, bazı yüzler vardır, onları her gördüğünüzde, hatta yüz defa da olsa, o zamana kadar gözünüze çarpmamış yeni taraflarını bulunsunuz. Görünüşte, tıpkı dört yıl önceki gibiydi. Yine zarifti, yine azametliydi, yine eskisi gibi azametle içeri giriyordu, hatta o zamanki kadar genç görünüyordu. Hafif gülümsemesi de yine öyle resmî, okşayıcı ve kendinden memnundu; bakışı yine eskisi gibi sert, düşünceliydi, dalgındı.

Sözün kısası... Sanki ondan dün akşam ayrılmış gibiydik. Ama bir şey dikkatimi çekti. O zaman, yani dört yıl önce, insana güzel gelmekle beraber yüzü gerçekten bizim yüksek toplumun bazı yerici kadınlarının dili altından çıkan deyimle “adeta bir maskeye benziyordu”. Şimdi ise şimdi, neden bilmem, daha ilk bakışta bana katıksız, söz götürmez bir güzellikte göründü. Öyle ki, artık kimse onun yüzünde bir maske hali var diyemezdi. Eskisinden biraz daha solgun, biraz da zayıflamış olmasından mı acaba böyle geldi bana? Yoksa gözlerinde yeni bir düşüncenin parıltısı vardı da ondan mı?

Varvara Petrovna oturduğu koltukta doğruldu, ama yerinden kalkmadı:

— Nikolay Vsevolodoviç, diye bağırdı; eliyle emredici bir işaret yaparak... Onu durdurdu: bir dakika dur!

Yalnız burada şu beklenmedik hareket ve bağırışın arkasından gelen korkunç soruyu ki Varvara Petrovna gibi bir kadının ağzında bile imkânsız görürdüm, bunu açıklamak üzere, bu kadının her zamanki huylarını, en nazik anlarda kendini gösteren atak tabiatını hatırlamasını okurumdan rica edeceğim. Ayrıca, onun az bulunur ruh kuvvetine, küçümsenmeyecek kadar sağduyusuna, uysallık demeyeyim de, iş bilirliğine rağmen hayatında, hem de deyim yerindeyse, ileriye geriye düşünmeden, kendini top yekûn kapıp koyuverdiği anları olduğunu hesaba katılmasını da isteyeceğim. Bir de, bu anın gerçekten onun bütün hayat cevherlerinin, bütün geçmişinin, bütün şimdisinin hatta belki de bütün geleceğinin tek bir mihrakta toplandığı anlardan biri olabileceğini göz önünde tutmalı.

Söz arasında, almış olduğu imzasız mektubu da hatırlatmalıyım, demin Praskovya İvanovna ile konuşurken bu mektup hakkında sinirlilikle ağzından söz kaçırmıştı, böyle olmakla beraber sonunda neler yazılı olduğundan hiç bahsetmemişti. Belki şimdi oğluna damdan düşercesine sorduğu bu korkunç sorunun cevabı mektubun işte o parçasında gizleniyordu.

İçinde müthiş bir meydan okuma çınlayan kesin bir sesle ve örse çekiçle vurur gibi:

— Nikolay Vsevolodoviç, diye tekrar etti, rica ediyorum, derhal, olduğunuz yerden bana söyleyin. Bu bahtsız, topal kadın, işte o, işte orada, ona bakınız! Onun nikâhlı karınız olduğu doğru mu, doğru mu?

Bu dakikayı çok iyi hatırlıyorum Nikolay Vsevolodoviç, kılını bile kıpırdatmadı, dikkatli dikkatli annesine baktı. Yüzünde hiçbir değişiklik olmadı. Sonra, hoşgörürcesine gülümseyerek, hiç cevap vermeden, sakın adımlarla annesine yaklaştı, elini tutup saygılı bir tavırla dudaklarına götürdü, öptü. Anasının üzerindeki tesiri öyle büyüktü ki elini vermezlik edemedi. Yalnız ona uzun uzun bakmakla yetindi; bütün benliği bir soru haline gelmişti, görünüşte küçük bir an daha geçse bu meçhul duruma katlanamayacağını gösteriyordu.

Ama oğlu hep susuyordu. Anasının elini öptükten sonra, etrafına bir daha göz gezdirdi, sonra deminki gibi, yine ağır adımlarla Marya Timofeyevna'ya doğru yürüdü. İnsanların bazı anlardaki yüz ifadelerini yazabilmek zor iştir. Meselâ hatırlıyorum o zaman, korkudan sesi soluğu kesilen Marya Timofeyevna, yerinden kalkıp ona doğru ilerledi, ellerini kavuşturarak tıpkı yalvarır gibi onun önünde durdu. Bundan, başka, her

zaman yüzünün şeklini değiştiren o şiddetli hayranlık, adeta — insanoğlunun dayanamayacağı kadar kuvvetli hayranlık içinde bulunduğunu hatırlıyorum. Belki de iki duyu bir aradaydı: korku ve hayranlık. Benim ona doğru koştuğumu da hatırlıyorum, (zaten uzağında değildim), çünkü hemen bayılacakmış gibi geldi bana.

Nikolay Vsevolodoviç okşayan, ahenkli bir sesle ona:

— Sizin yeriniz burası değil, dedi. Gözlerinde şaşılacak bir şefkat vardı. Önünde adeta el pençe duruyordu, her hareketi ona karşı içten bir saygı duyduğunu açıklıyordu. Zavallı kız boğuk bir sesle kesik kesik bir şeyler söylemek istedi:

— Diz... çökebilir miyim... Önünüzde, şimdi?

Nikolay Vsevolodoviç:

— İşte bu hiç olmaz, diyerek fevkalade bir gülümsemeyle güldü, öyle ki kız da birden bire sevinçle gülümsedi.

Sonra gene aynı ahenkli sesle ve sanki karşısındaki bir çocukmuş gibi, onu şefkatle kandırmaya çalışarak azametli bir tavrıla:

— Düşünün ki, siz bir genç kızsınız. Ben hakikatli bir dostunuz olmakla beraber sizin için bir elim. Ne kocanızım, ne babanız, ne de nişanlınız. Kolunuzu verin bana da gidelim: sizi bir arabaya bindireyim, sonra izin verirsiniz, sizi evinize kadar götüreyim.

Kız bu sözleri dinledi, sonra düşünce içinde başını önüne eğdi. Sonra iç çekti, ona elini verdi:

— Gidelim, dedi.

Ama bu anda başına bir küçük felâket geldi. Ötekinden kısa olan sakat bacağının üzerine basarak, dikkatsizce bir dönüş yapmak zorunda kalmıştı. Terazisini kaybederek “yanlamasına oradaki bir koltuğun üstüne düştü.” Orada koltuk olmasaydı, yere yuvarlanacaktı.

Genç adam hemen onu tuttu, kaldırdı, sonra sıkı sıkı koluna girerek ilgiyle kapıya doğru götürdü. Belliydi ki düşüş kızın pek fenasına gitmişti, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Pek şaşkın, bozuk bir haldeydi. Gözleri yerde, hiç sesini çıkarmadan, adeta onun koluna asılarak topallaya topallaya yürüdü. Böylece salondan çıktılar. Kapıya doğru yürümeye başladıkları sırada Liza’nın şu yahut bu sebeple, birdenbire iskemlesinden kalktığını, onlar salondan çıkana kadar hareketsiz gözlerle arkalarından baktığını gördüm. Sonra sessiz sessiz tekrar yerine oturdu, ama yüzünde yılana dokunmuş gibi bir ürperme vardı.

Nikolay Vsevolodoviç'le Marya Timofeyevna arasında geçen bu sahnenin süresince herkes şaşkınlıktan dilini yutmuş gibiydi: sinek uça sesi duyulacaktı: ama ne zaman ki salondan ayrıldılar, her kafadan bir ses çıkmaya başladı.

VI

Bu konuşmadan ziyade bir bağrışıp çağrışmaydı, öyle bir karışıklık meydana geldi ki, birbiri peşinden olup bitenlerin sırasını bile iyice hatırlayamıyorum. Stepan Trofimoviç ellerini oğuşturarak inansızca bir şeyler söyledi, Varvara Petrovna ona kulak asmadı. Mavrikiy Nikoleyeviç kendi kendine çabuk çabuk bir şeyler söylendi. Ama hepsinden ziyade coşan Pyotr Stepanoviç'ti. Elini kolunu sallayarak Varvara Petrovna'ya bir dert anlatmaya çalışıyordu; ama uzun müddet, ne söylediğini anlayamadım. Arada bir de Praskovya İvanovna ile Yelizaveta Nikolayevna'da dönüp söylüyordu. Hatta coştugu sırada bir aralık babasına da bir şeyler bağırdı; sözün kısası salonda dört dönüyordu. Varvara Petrovna, alı al moru mor yerinden kalktı. Praskovya İvanovna'ya: "Duydun mu demin kıza söylediği şeyi, duydun mu?" diye bağırdı. Ama beriki ona cevap verecek halde değildi. Ancak, elini silkerek bir şey mırıldanabildi. Kadıncağız kendi derdiyle uğraşıyordu. İkide bir başını çevirip anlatılmaz bir ürkeklik içinde Liza'ya bakıyordu, bununla beraber kızı yerinden kıpırdamadan o kalkıp gitmeye cesaret edemedi. Bu arada dikkat ettim, yüzbaşı galiba usulca sıvışmak istiyordu. Zaten Pyotr Stepanoviç onu kolundan yakaladı bırakmadı.

— Lâzım bu, lâzım mutlaka, diye hep bir şeye inandırmaya uğraştığı Varvara Petrovna'ya döndü. Onun karşısında duruyordu, kadın da zaten tekrar koltuğuna oturmuş, hatırlıyorum büyük bir ilgi ile dinliyordu; delikanlı nihayet onun dikkatini üzerinde toplayabilmişti. Devam etti:

— Lâzım bu. Siz de görüyorsunuz Varvara Petrovna, bir yanlış anlaşılma var. İlk bakışta çapraşık gibi görünüyordu ama bu iş şu parmağım kadar basit, gün gibi aşikâr. Pek iyi anlıyorum, kimse bana otur da bu hikâyeyi anlat demedi. Ben böyle bir adım atmakla gülünç bir vaziyete düştüğümü de biliyorum. Ama ilkin, Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi bu işe bir önem vermiyor ki, sonra da, bazı bazı haller vardır ki, ona karışan insan kendisi onu açıklamakta zorluk çeker. Onun için, bunun mutlaka bir üçüncü kişi tarafından açıklanması gereklidir. Çünkü o kişiye bir takım ince noktaları dile getirmek daha kolaydır. İnanın, Varvara Petrovna, Nikolay Vsevolodoviç, deminki sorunuza tam bir karşılık vermediği için kabahatli değildir; bu iş basbayağı bir iştir, Petersburg'tan beri

bildiğim bir şey. Zaten bütün mesele sadece Nikolay Vsevolodoviç'in şerefiyle ilgili, eğer ille bu ne idüğü belirsiz "şeref" kelimesini kullanmak gerekiyorsa...

Varvara Petrovna:

— Yanlışlığı doğuran tesadüfe tanık olduğunuzu mu söylemek istiyorsunuz? diye sordu.

Piyotr Stepanoviç hemen:

— Aslı yok! Evet. Hatta işin içine karıştım, diye cevap verdi.

— Bunun, benden hiçbir şey saklamayan Nikolay Vsevolodoviç'in bana karşı olan duygularını incitmeyeceğine söz verirsiniz... Sonra, böyle hareket etmekle onu memnun edeceğinizden eminseniz o zaman anlatayım.

— Hiç şüphesiz memnun edecek, zaten ben de anlatmayı bunun için hoş bir vazife sayıyorum ya! Eminim, o kendisi de benden rica ederdi bunu.

Başkasının işlerini anlatmak için damdan düşer gibi aramıza karışan bu bayın boş boşazlık etmek sevdası hayli garipti.

Belli göreneklerle de pek bağdaşmıyordu. Ama Varvara Petrovna'nın en can alacak noktasına oltayı takmıştı. O anda henüz bu adamın tabiatını, hele niyetlerini hiç bilmiyordum.

Varvara.Petrovna ihtiyatlı, temkinli bir eda ile:

— Dinliyorum, dedi. Ama böyle alçak gönüllü oluşundan kendisi de biraz azap duydu.

Pyotr Stepanoviç:

— Hikâye uzun değil, hatta bakarsanız bir hikâye bile değil, diye o çabuk konuşmasıyla başladı: ama bir romancı isterse boş vakitlerinde, bundan bir roman da çıkarabilirdi, oldukça meraklı bir küçük olay. Eminim Praskovya İvanovna ile Lizaveta Nikolayevna da ilgiyle dinleyecekler, çünkü tuhaf, hatta çok tuhaf tarafları var. Bundan beş yıl önce Petersburg'da, Nikolay Vsevolodoviç bu bayla işte şu, orada ağzı bir karış açık duran, (galiba, demin de, usulcacık bizi atlatmak istiyordu), bay Lebyadkin'le tanıştı. Mazur görün Varvara Petrovna. Sıvışmayı pek tavsiye etmem size, eski levazım dairesi emekli memuru, bay; görüyorsunuz, sizi unutmamışım. Nikolay Vsevolodoviç'le ben, sizin burada bulanık suda balık avlamak istediğinizi pek iyi biliyoruz. Ama hesabını vereceksiniz bunun, kafanıza iyice koyun. Tekrar affınızı dilerim Varvara Petrovna. O tarihte Nikolay Vsevolodoviç bu efendiye Falstaf derdi. Falstaf demek, diye birden

açıkladı: herkesin kendisiyle eğlendiği, “maskara tabiatlı kimse” demek; yeter ki ona para versinler! Nikolay Vsevolodoviç o sıralarda Petersburg’da “işin alayında” bir hayat sürüyordu. Sözün gelişi. Bunu belirtmek için başka terim bulamadım: çünkü o kendini ümitsizliğe kaptıracak adam değildir, sadece, o sırada ne olursa olsun, bir şeye aldırılmıyordu. Sadece o tarihten bahsediyorum, Varvara Petrovna, Lebyadkin’in bir kız kardeşi vardı, demin burada bulunan aynı kız; biraderle kız kardeşin başlarını sokacak bir “köşecik”leri [Rus şehirlerinin fukara mahallelerinde tek bir odada çoğu zaman birkaç aile bir arada barınır, bunlardan her biri odanın bir köşesini kiralardı.] bile yoktu, şunun bunun yanında barınırlardı. İlk zamanlar arkasında eski işinden kalma üniforma ile sabahtan akşama kadar Misafir Hanının kemerleri altında sürter, kılığı kıyafeti düzgün yolcuları durdurur, sonra dilendiği paraları da olduğu gibi götürüp içkiye verirdi. Kız kardeşi ise Tanrının bir garip kuşuydu. “Köşe”lerde oturanlara yardım ediyordu, fırsat düştükçe onların ufak tefek hizmetlerini görüyordu. Korkunç bir tımarhane; size bu “köşe”lerinden geçen hayattan bahsetmeyeceğim, yani Nikolay Vsevolodoviç’in alay olsun diye o sıralarda içine katıldığı o âlemden... Sözüm, sadece o zamanlara ait, Varvara Petrovna: tuhaflığa gelince bu onun kendi sözü. Benden pek saklısı yoktur. Bir ara Nikolay Vsevolodoviç’le sık sık karşılaşan Matmazel Lebyakdina günün birinde onun dış görünüşüne hayran olmuştu. Hayatının kirli zemininde ışıldayan bir elmas! Duyguları anlatmayı beceremem, onun için bunu geçiyorum; ama bir takım bayağı insanlar kızı alaya, almaya başladılar, kız kederlendi. Gerçi onunla alay etmeyi eskiden beri âdet edinmişlerdi ama kız o güne kadar bunun farkında değildi. Zaten şimdiki kadar değilse bile, daha o zaman aklından zoru vardı. Öyle anlaşıyor ki, çocukluğunda, iyiliksever bir kimsenin yardımıyla şöyle böyle bir terbiye de görmüştü. Nikolay Vsevolodoviç kızın yüzüne bir defa bile dikkatle bakmış değildi. Onun işi gücü: bir takım memurlarla oturup yağlanmış eski bir destе kâğıtla partisi çeyrek kopeğe iskambil oynamaktı. Ama bir gün, zavallı kıza gene ileri geri lâf ettikleri sırada bu memurlardan birinin yakasından tuttuğu gibi (aman zaman demeye vakit bırakmadan) ikinci kat penceresinden aşağı attı. Tabii bir masum kız önünde hakaret gördü diye onuruna yediremeyip yapılmış bir şövalyece hareket değil bu. Olay orada bulunanların kahkahalarıyla tamamlandı; en çok gülen de Nikolay Vsevolodoviç’in kendisi oldu. Kavga gürültü çıkmadı, derhal barıştılar, şerefe punç içilmeye başlandı. Ama hakarete uğrayan masum kız bunu hiç unutmadı, pek tabii sonunda da aklını bütün bütün kaçırdı. Tekrar ediyorum duyguları anlatmayı hiç beceremem. Ama bu olayda hayalin büyük payı var. Nikolay Vsevolodoviç buna gülüp geçeceği yerde, sanki mahsus hayalini büsbütün genişletmişti. Matmazel Lebyadkina’ya

beklenmedik bir saygı göstermeye başladı. O zamanlar orada bulunan Kirillov (pek kendisine mahsus yaradılışta bir gençtir. Varvara Petrovna, çok da nâlettir: sanırım bir gün tanışırsınız, çünkü şimdi burada bulunuyor); evet Kirillov ki hemen hiç ağzını açmaz, çabucak da gücenir, darılır, Nikolay Vsevolodoviç'e bu kıza bir markiz muamelesi ettiğini, böylelikle onu büsbütün aptala çevirdiğini söyledi, bunu pek iyi hatırlıyorum, ilâve edeyim ki, Nikolay Vsevolodoviç'in bu Kirillov'a karşı ayrı bir saygısı vardır. Ne cevap verse beğenirsiniz? "Onunla alay ettiğimi sanıyorsanız, bay Kirillov, fikrinizi değiştirin. Gerçekten hürmet ediyorum, çünkü o hepimizden iyi bir insandır." Hem de dikkat buyurun bunu en ciddî bir tavırla söyledi. Bununla beraber tam iki üç ay, kızla: günaydın, Allah'a ısmarladıktan başka bir lâf etmedi. Hatırlıyorum, çünkü yanlarındaydım. kız âdeta o ara, pek çok düşmanı, birtakım da ailevi zorlukları olduğu için yahut bu cinsten başka bir takım sebeplerle "kendisini kaçırmayan" bir nişanlı gözüyle bakmaya başladı. Tabii katıla katıla gülmek lâzım! sonunda Nikolay Vsevolodoviç'in buraya gelmesi gerekti, hareketinden önce, onun geçim durumunu savsamadı, zannımca ona senelik gelir bağladı, üç yüz ruble kadar, yahut daha da fazla. Kısaca, bu bir hoppalık, vaktinden önce zevke kanıp bıkmış adamın keyfi, hevesi de olabilir, hatta Kirillov'un dediği gibi aylak bir adamın bir topal, akli kaçık kıza ne hale koyabileceğini anlamak maksadıyla giriştiği bir yeni tecrübe de olabilir, Kirillov ona: "Siz, demişti daima dayak yiyen bu zavallıyı, her zamana hor görülmeye, yüz karası olmaya mahkûm bu topal kıza, bile bile seçtiniz, bu mahlûkun gülünç bir aşkla size ölesiye tutulacağını pekâlâ biliyordunuz. Şimdi de birdenbire mahsus aklını altüst ettiniz, maksadınız sırf bunun nereye varacağını görmektir! Bununla beraber tanıdı tanıyalı yalnız iki cümle konuştuğu, buna dikkatinizi çekerim, bir kaçık kızın zirzopluklarından bir adamın nasıl sorumlu tutulacağı da pek anlaşılmıyor. Bazı şeyler vardır, Varvara Petrovna, onlardan anlaşılır bir dille bahsetmeye imkân yoktur, değil bu, hatta bahsetmeye kalkışmak bile gülünçtür. Onun için, isterseniz, buna bir tuhaf olmak sevdası, deyip bu bahsi kapatalım. Zaten buna başka bir ad takılmaz ki! Ama bakın bundan neler çıkarmışlar... Burada ne olup bittiğinden şöyle böyle haberim var, Varvara Petrovna.

Anlatıcı, birdenbire sustu, Letbyadkin'e doğru dönecek oldu. Ama Varvara Petrovna onu alıkoydu: kadın pek sarsılmış bir haldeydi.

— Bitirdiniz mi? diye sordu.

— Hayır, bitirmedim: hikâyemi tamamlamak için şu baya bir iki soru sormam gerek, eğer müsaade ederseniz... Maksadımın ne olduğunu hemen anlayacaksınız.

— Yeter, sonra, şimdilik orada kalın, rica ederim. Ah! Ne iyi ettim, sizi konuşturduğuma!

Pyotr Stepanoviç hemen atıldı:

— Bir de şu var, Varvara Petrovna, Nikolay Vsevolodoviç demin, sanırım, pek kesin olarak ortaya altığınız soruya karşılık bütün bunları anlatabilir miydi?

— Ah evet. Pek kesin!

— Sonra, bazı olaylarda, asıl ilgililerden ziyade, üçüncü bir kimsenin açıklamada bulunması daha kolaydır, derken haklı değil miydim?

— Evet, evet... Yalnız bir nokta var. Onda aldandınız, o noktada, üzüntü ile söyleyeyim, hâlâ da aldaniyorsunuz...

— Sahi mi? Hangi noktada?

— Bakın... Ancak otursaydınız daha iyi olurdu. Pyotr Stepanoviç?

— Nasıl isterseniz, zaten yorulmuştum, teşekkür ederim.

Derhal bir koltuk çekti, bir yandan Varvara Petrovna'yı bir yandan da masanın yanında oturan Praskovya İvanovna'yı görecektir şekilde koltuğu çevirdi, gözünü üstünden ayırmadığı Lebyadkin de tam karşısına rastlıyordu.

— Buna “tuhaf olmak sevdası” derken aldaniyorsunuz...

— Ah! Eğer buysa...

Varvara Petrovna onu durdurarak:

— Hayır, hayır, hayır, durun biraz, dedi, halinden uzun, ateşli bir konuşmaya başlayacağı anlaşılıyordu.

Bunu sezen Pyotr Stepanoviç dikkat kesildi.

— Hayır, bu tuhaflıktan büsbütün başka, ondan üstün bir şey, hatta inanın bana, kutsal bir şeydi bu! Gururlu, daha genç yaşında, hakaret görmüş bir insan, sözün kısası prens Harry, sizin pek güzel söylediğiniz gibi “işin alayında” bir hayat sürmeye kadar varıyor. Prens Harry, vaktiyle Stepan Trofimoviç'in bulduğu lâkabı kullanarak söylüyorum. Hem de pek iyi yaraşırdı; bu lâkap ona, eğer fikrimce Hamlet'e daha çok benzemeseydi.

Stepan Trofimoviç içten bir sesle:

— *Et vous avez raison* [Haklısınız] diye ona hak verdi.

— Teşekkür ederim, Stepan Trofimoviç, Nikolay’a, onun ruhunun ve kaderinin büyüklüğüne olan sarsılmaz inancınız için ayrıca teşekkür ederim size. Bu inanla, siz en ümitsiz dakikalarımnda bana kuvvet verdiniz.

— *Chere, Chere*, diye Stepan Trofimoviç ona doğru yürümek istedi ama onun sözünü kesmenin tehlikeli olacağını düşünerek, kendini tuttu.

—Şayet Nikolay’ın yanında devamlı olarak. (Varvara Petrovna adeta şarkı söylüyormuş gibi konuşuyordu). İyi huylu, durun, alçak gönüllü büyük, bir Horatio bulunsaydı.

— Sizin başka bir güzel deyiminiz, Stepan Trofimoviç belki de hayatını altüst eden hazin ve “hoyrat alay şeytanı”dan çoktan yakasını kurtarmış olurdu. (Alay şeytanı, gene sizin pek hoş sözlerinizden biri, Stepan Trofimoviç). Ama Nikolay’ın ne bir Horatio’su oldu, ne de bir Ofelia’sı. Yalnız bir annesi vardı; bir ananın tek başına elinden ne gelir, hele böyle durumlarda? Biliyor musunuz, Pyotr Stepanoviç, şimdi, pek iyi anlıyorum, Nikolay gibi bir insanın, anlattığınız gibi o murdar ayak takımı arasına karışmasının hikmetini... Bu, “işin alayında” yaşayış, gözlerimin önünde ne güzel canlanıyor. Bu şaşılacak şey Nikolay! “Bu aykırılık sevdası! Bu, gene sizin sözünüzle, Pyotr Stepanoviç, kirli zeminin üstünde bir elmas gibi ıslıl ıslıl parlayış! Sonra, (herkes tarafından hor görülen, sakat, yarı deli, ama aynı zamanda belki de en asil duyguları olan bir mahlûka rastlayış!

— Hım... Evet olur a...

— Bundan başka öteki insanlar gibi bu kızla eğlenmemesindeki manayı da anlamıyorsunuz. Ah! insanlar! Hırpalayanlara karşı onu korumasını ona bir “markizmiş gibi” davranmasını anlamıyorsunuz (o Kirillov’un pek derin bir insan tanınması var, ama Nikolay’ı anlamamış.) Bütün felâket, bir bakıma hep bu aykırı düşünüşten ileri geliyor. O bahtsız yaratık bambaşka bir çevre içinde olsaydı, böyle çılgın bir hayale kendini kaptırmazdı. Kadın, yalnız kadın bunu anlayabilir, Pyotr Stepanoviç, ne yazık ki, yalnız bu an için olsun, bir kadın değilsiniz, sırf bunu anlamak üzere, demek istiyorum.

— İşler ne kadar sarpa sararsa o kadar iyi o kadar iyi olur demek istiyorsunuz. Anlıyorum, anlıyorum, Varvara Petrovna. Tıpkı dinde olduğu gibi: insanoğlunun hayatı ne kadar çetin olursa, halk, ne kadar fakir, yorgun düşerse o kadar çok, o kadar inatla cenneti düşünür; burada da... yüz bin papaz paçaları sıvar, onların hayallerini canlandırırken

kendi menfaatlerine âlet yaparlarsa... anlıyorum, Varvara Petrovna üzölmeyin.

— Pek de öyle değöl bu iş. Yalnız söyleyin bana, Nikolay'ın bu talihsiz vücutta başlayan hayali boğmak için onunla alay etmesi, öteki memurların yaptığı gibi onu hor görmesi mi lâzımdı? (Varvara Petrovna burada niçin vöcüt kelimesini kullandı, bir türlü anlayamadım). Nikolay'ın Kirillov'a “ben onunla alay etmiyorum, ” derken bütün vücudunun asil ürperişini yüksek acıma duygusunu gerçekten de anlamamanıza imkân var mı? Onun verdiği cevap asil ve kutsaldır! Büyük, kutsal cevap.

— *Sublime* [Yüce]

— Şunu da bilin, Nikolay sandığınız kadar zengin değildir. Zengin olan benim, o değöl, o zamanlarsa benden hemen hiç para almazdı.

Pyotr Stepanoviç belirsiz bir sabırsızlık işareti yaptı:

— Anlıyorum, hepsini anlıyorum, Varvara Petrovna, dedi.

— Oh! Tam benim huylarım. Nikolay'da ben kendimi görüyorum. Ateşten, hoyratlıktan hoşlanan, başında kavak yelleri esen bu gençlik halini, bilirim.. Bir gün sizinle dost olursak, Pyotr Stepanoviç, ben kendi hesabıma bunu samimiyetle isterim, hele size şimdi o kadar şey borçlu olduğum bu sırada! İşte o zaman belki anlarsınız...

Pyotr Stepanoviç kesik kesik:

— Emin olun, ben de isterim bunu, diye mırıldandı.

— Temiz bir duygunun körlüğü içinde, hiçbir bakımdan denginiz olmayan, sizi zerre kadar tanımayan, en küçük fırsatta size kan kusturmaya hazır bir adamla beraber olmaya, üstelik her şeye rağmen böyle bir adamı hayalinizdeki bir ideal haline getirmeye, bütün emellerinizi o adamda toplamaya, onun önünde eğilmeye, bütün ömrünce, hem de neden böyle olduğunu hiç mi hiç bilmeden (belki de sırf onun buna lâayık olmaması yüzünden...) onu sevmeye sizi sevk eden şeyin ne olduğunu... o zaman anlarsınız. Ah! Bütün ömrümce çektiğim ıstırabı bana sorun Pyotr Stepanoviç!

Yüzüne bir üzüntü çöken Stepan Trofimoviç, bakışımı yakalamak istediye de gözlerimi tam zamanında kaçırdım.

—... Hele bu son zamanlarda, bu son zamanlar da.... ah, Nikolay'a karşı ne kadar haksızlık ettim. İnanır mısınız önüne gelen, önüne gelen dostu, düşmanı, haytası, hele dost düşmandan beterdir, dört taraftan başımın etini yediler. O ilk imzasız, namussuzca mektubu getirdikleri zaman, Pyotr Stepanoviç. inanmazsınız, bütün bu adilliklere nefretle

cevap vermeye bile gücüm yetmedi. Asla, asla affetmeyeceğim bu korkaklığımı!

Pyotr Stepanoviç birdenbire canlanarak:

— Bu imzasız mektupların lâfı bir nebze kulağıma geldi, dedi. Yazanların kim olduğunu ben meydana çıkarırım, siz hiç üzülmeyin.

— Burada ne dolaplar döndüğünü tasavvur edemezsiniz. Bizim zavallı Praskovya İvanovna'yı bile çarklarına taktılar, o zavallıdan ne isterler bilmem ki? İçten gelen bir gönül alma arzusuyla ona döndü: sana karşı bugün belki pek fazla haksızlık ettim, aziz Praskovya İvanovna, dedi. Bununla beraber sesinde gene muzaffer bir küçümseme vardı.

Öteki isteksiz isteksiz:

— Bırakın, artık, azizim, diye mırıldandı. Bana kalırsa, artık bu bahsi kapamalı: Kâfi derecede konuşuldu. Sonra gene Liza'ya bir göz attı, ama o Pyotr Stepanoviç'e bakıyordu. Varvara Petrovna birdenbire:

— Kalbinden başka her şeyi elinden gitmiş akıl hastasına o zavallı, talihsiz mahlûka gelince, onu evlat edinmeye karar verdim, diye bağırdı. Vazifemdir sevabına bu işi yapacağım. Bugünden tezi yok onu himayemin altına alacağım.

Pyotr Stepanoviç yeniden canlanarak:

— Bir bakıma pek iyi olur. diye bağırdı. Affedersiniz, anlatacaklarımı bitirememiştim demin. Bende işte himayeden bahsetmek istiyorum. İnanır mısınız, Nikolay Vsevolodoviç gider gitmez (bıraktığım yerden anlatmaya başlıyorum, Varvara Petrovna) bu bay, gördüğünüz, bay Lebyadkin, kız kardeşine bağlanan bu geliri aklı sıra kendi hakkıymış gibi cebine indirebileceğini sandı, indirdi de. Nikolay Vsevolodoviç'in bu işi önceleri ne şekilde düzenlenmiş olduğunu iyice bilmiyorum, ama sonradan, yabancı ülkelerdeyken olup biteni öğrenince başka çarelere başvurmak zorunda kaldı. Bu hususta da pek etraflı bilgim yoktu! Kendisi anlatır size. Yalnız bildiğim kızcağızın her türlü rahatı bol bol sağlanmış bir dostun himayesi altına verilmiş, uzak yerde bir manastıra kapatılmış olduğudur, anlıyorsunuz ya? Ama bay Lebyadkin bunun üzerine ne karar verse beğenirsiniz? Gelir kaynağını, yani kardeşinin gizlendiği yeri var kuvvetiyle arayıp bulmak! Hedefine yakın zamanlarda kavuştu. Üzerinde bilmem ne hakkı olduğunu iddia ederek kızı oradan çıkardı, alıp doğruca buraya getirdi. Burada ona gerektiği gibi bakmıyor, dövüyor, işkence ediyor. Bilmem nasıl Nikolay Vsevolodoviç'ten para koparıyor, soluğu meyhanede alıp gece gündüz içmeye başlıyor, sonra şükredip oturacağı yerde, kalkıyor, kızın nafakasını dosdoğru kendine göndermezse mahkemeye başvuracağı

yollu tehditler savurarak Nikolay Vsevolodoviç'in gönül rızasıyla verdiği, baş alıyorum, diye bakıyor. Aklınızdan geçirebilir misiniz? Bay Lebyadkin, bu söylediklerim doğru mu? O zamana kadar, başı önüne eğik, hiç sesini çıkarmadan durmuş olan yüzbaşı birdenbire kızarak, iki adım ileri attı.

— Pyotr Stepanoviç, bana karşı pek insafsız davrandınız, diyerek sözünü kesti.

— Niçin insafsız oluyormuşum? Neden? Ama insaf yahut insafsızlık bahsini sonraya bırakmamıza müsaade edeceksiniz. Şimdi siz lütfen benim birinci soruma cevap verin. Bu dediklerim doğru mu? Evet veya hayır, yanlıssa, yanlış olduğunu hemen söyleyebilirsiniz.

Lebyadkin:

— Ben... Siz, kendiniz biliyorsunuz, diye mırıldandı, ama arkasını getiremedi sustu. Şunu belirteyim...

Pyotr Stepanoviç ayak ayaküstüne atmış bir koltukta oturuyordu, Yüzbaşı ise onun önünde en saygılı bir tavırla ayakta duruyordu.

Lebyadkin'in tereddüdü Pyotr Stepanoviç'i canını sıktı, öfkesinden yüzü titreyerek gerildi.

— Onu bekliyorlar dedi.

— Ne o, yoksa gerçekten de bir şey söylemek mi isliyorsunuz? dedi. Öyle ise lütfedin, söyleyin, sizi bekliyorlar dedi.

— Kendiniz de biliyorsunuz, Pyotr Stepanoviç, ben bir şey söyleyemem.

— Hayır, ben bir şey bilmiyorum. Hatta bunu ilk defa dinliyorum. Neden bir şey söyleyemezmişsiniz?

Yüzbaşı gözleri yerde, sesini çıkarmadı. Sonra kesin bir ifade ile:

— İzin verin de gideyim. Pyotr Stepanoviç, dedi.

— Hayır, soruma cevap vermeden gidemezsiniz: Bu söylediklerim doğru mu?

Lebyadkin gözlerini cellâdına doğru kaldırarak boğuk bir sesle:

— Doğru, dedi. Alnında ter damlaları belirmişti.

— Hepsi doğru mu?

— Hepsi doğru.

— Bu sözlere katacak bir şeyiniz yok mu? Haksız olduğunuzu sanıyorsanız bunu

söyleyiniz; itiraz ediniz, memnun kaldığınızı yüksek sesle bildiriniz.

— Yok, bir şey bulamıyorum.

— Nikolay Vsevolodoviç'i tehdit ettiniz mi bu son günlerde?

— Bu... Bu, içki yüzünden, Pyotr Stepanoviç. Birdenbire başını kaldırdı. Tıpkı önce olduğu gibi yine kendinden geçerek birden böğürür gibi bağırdı:

— Aile namusu, haksızcasına yüzkarası, insanlar arasında sesini yükseltirse insan o zamanda mı haksız sayılır?

— Şimdi ayık mısınız, bay Lebyadkin? Pyotr Stepanoviç onun ta gözlerinin içine bakıyordu.

— Ben... Ayığım.

— Bu aile namusu ve haksızca yüzkarası sözleriyle neyi kast ediyorsunuz?

Yüzbaşı tekrar sınavı veremedi, çaktı.

— Kimseyi kastetmiyorum, kimseyi kastetmek de istemiyorum; sözüm kendime, diye mırıldandı.

— Sizden ve gidişatınızdan bahsederken kullandığım sözlerden gücenmiş benziyorsunuz? Pek alıngansınız, bay Lebyadkin, yalnız müsaade edin, gidişatınızı daha tam manasıyla ortaya koymaya başlamadım. Başlayacağım, bunun da sırası gelecek tabii, ama şu dakikaya kadar, tam manasıyla başlamış değilim.

Lebyadkin bir ürperme geçirdi, Pyotr Stepanoviç'e vahşice baktı.

— Pyotr Stepanoviç, ancak şimdi uyanmaya başlıyorum.

— Hım, ben mi uyandırdım sizi?

— Evet, siz uyandırdınız Pyotr Stepanoviç, dört yıldan beri bir fırtına bulutu altında uyuyordum. Gidebilir miyim artık, Pyotr Stepanoviç!

— Artık gidebilirsiniz, yeter ki, Varvara Petrovna lüzum görüp de...

Varvara Petrovna ellerini salladı.

Yüzbaşı, eğildi, kapıya doğru iki adım attı, birdenbire durdu: elini kalbine götürdü, bir şeyler söylemek istedi, söylemedi, sonra hızla yürüdü, ama tam kapıda Nikolay Vsevolodoviç'le karşılaştı. Beriki ona yol vermek için çekildi. Yüzbaşı onun karşısında adeta ufaldı, sahici bir boğa yılanı görmüş tavşan gibi, gözleri ona takılı, olduğu yerde

mıhlandı kaldı. Kısa bir duralamadan sonra Nikolay Vsevolodoviç onu elinin hafif bir hareketiyle önleyip, salona girdi.

VII

Sakin, güler yüzlüydü. Belki bizim henüz bilmediğimiz hoş bir macera geçirmişti. Her ne halse, kısaca hayatından pek memnun görünüyordu.

— Beni affediyor musun Nikolay? diye Varvara Petrovna hemen yerinden fırlayıp ona doğru koştu.

Nikolay gülmeye başladı. İyi kalplilikle ve şaka ile:

— Düşündüğüm gibi çıktı! dedi. Bakıyorum her şeyi öğrenmişsiniz. Buradan çıkınca, arabada düşünmüştüm; “öyle edeceğime keşke bütün bu gülünç hikâyeyi anlatsaydım” diye. Ama sonra Pyotr Stepanoviç’in burada kaldığı aklıma gelince rahatladım.

Bunları söylerken bir yandan da göz ucuyla etrafı kolaçan ediyordu.

Varvara Petrovna ağzı kulaklarına vararak:

— Pyotr Stepanoviç bize bir havai delikanlının Petersburg’da geçen hayatına ait eski bir devreyi anlattı, diye, devam etti: huysuz, çılgın, ama her zaman için duygularında yüksek bir delikanlıdan, bir şövalyeden bahsetti.

Nikolay gülerek:

— Şövalye mi? Demek beni o kadar yükselttiniz ha? dedi. Bununla beraber, bu seferki acelesi için Pyotr Stepanoviç’e çok teşekkür ederim (onunla acele bakıştılar). Bilmelisiniz anne, Pyotr Stepanoviç herkesi barıştıran bir insandır; onun işi gücü, hastalığı, budur. Onu size asıl bu bakımdan tavsiye ederim. Burada neleri kaleme aldığını tahmin ediyorum. Evet, konuşurken tam manasıyla yazıyormuş gibi gelir insana! Kafasının içinde kalem odası var. Pek doğrucu olduğu için, yalan söyleyemez, doğruyu söylemek ona etrafın ilgisini çekmekten daha tatlı gelir... alâka toplamanın gerçekten daha pahalı olduğu bazı özel olaylar hariç tabii... (Bunları söylerken de hep etraftakilere göz gezdiriyordu). Onun için görüyorsunuz, af diyecek olan siz değilsiniz, olsa olsa, şayet biraz sapıklık varsa bu işte, kabahat benim: hem bu da gösteriyor ki, eninde sonunda ben sahiden kaçık bir adamım... Burada saldıgımız ünü sonuna kadar götürmek gerek... sonra annesinin boynuna sarıldı.

— Her ne halse, bu iş konuşuldu, bitti, artık kapansın, dedi. Sesinde kuruluk sertlik ahengi vardı. Varvara Petrovna bu ahengi sezdi, ama heyecanı dinmemişti, hatta aksine, daha artmıştı.

— Seni bir aydan önce beklemiyordum, Nikolay!

— Sonra hepsini, anlatırım anne, şimdi ise... Praskovya İvanovna'ya yöneldi ama beriki, yarım saat önce delikanlının ilk görünüşünde adeta heyecana kapılmışken, bu sefer başını bile çevirmedi. Kadını şimdi yeni bir tasa almıştı; Kapı eşiğinde yüzbaşının Nikolay ve Vsevolodoviç'le burun buruna gelmesi anında, Liza'yı bir gülme almıştı, önce içten, sarsıla sarsıla gülüyordu, ama bu gülme gitgide arttı yükseldi; en sonunda kahkahalarla gülmeye başladı. Genç kız kıpkırmızı kesildi. Bu deminki somurtkan haliyle taban tabana zıt bir şeydi. Nikolay Vsevolodoviç, Varvara Petrovna ile konuşurken, Mavrikiy Nikolayeviç'e, gizli bir şey söyleyecekmiş gibi bir iki defa işaret etti: ama delikanlı ona doğru eğildiği zaman, genç kız makaraları koyuverdi. Bu da sanki zavallı Mavrikiy Nikolayeviç'e gülüyormuş gibi oluyordu. Bu arada kendini tutmaya çalışıyor, mendiliyle dudaklarını kapatıyordu. Nikolay Vsevolodoviç ona doğru dönüp pek mahzun, açık kalpli bir tavırla selam verdi.

Liza çabuk çabuk:

— Lütfen beni affediniz, diye cevap iverdi. Siz... Siz Makrikiy Nikolayeviç'i gördünüz, tabii... Allah aşkına! Sizin kadar da uzun olmamalı insan.

Mavrikiy Nikolayeviç uzun boyluydu, ama göze batacak kadar da uzun değildi.

Tekrar kendini tutmaya çalışarak:

— Çok... Çok oldu mu siz geleli? diye geveledi: Bu halinden utanıyordu, ama gözleri pırıltılıydı.

Nikolay Vsevolodoviç ona dikkatle bakarak:

— İki saatten fazla, diye cevap verdi. İşaret etmeliyim ki, pek edepli ve nazikti, ama bu nezaketin dışında tam kayıtsız, hatta soğuk bir hali vardı.

— Peki, nerede oturacaksınız?

— Burada.

Varvara Petrovna'nın dikkati de Liza'nın üzerindeydi. Ama birdenbire aklı başka düşünceye takıldı. Nikolay'ın yanına giderek:

— Peki, bu kadar zamandır neredeydin sen. Nikolay, koskoca iki saat? dedi. Tren saat onda geliyor.

— Önce Pyotr Stepanoviç'i Kirillov'un evine götürdüm; kendisiyle Matveyevo'da karşılaştık (Bizim şehirden üç istasyon ötede) beraber geldik.

Piyotr Stepanoviç:

— Matveyevo'da şafaktan beri bekliyordum; dedi. Gece yarısı trenimizin arka vagonları raydan çıktı, az kalsın ayaklarımız kırılacaktı.

Liza bağırdı.

— Kırık bacaklı! Anne, geçen hafta Matveyevo'ya gitmek istiyorduk, bizim de bacaklarımız kırılırdı. Praskovya İvanovna istavroz çıkardı.

— Allah acımış bize!

— Anne, canım anneciğim, şayet iki bacağımı birden kırsam, sakın korkmayın! Bu iş benim her gün başıma gelebilir. Bütün gün ata delice bindiğimi siz söylüyordunuz Mavrikiy Nikolayeviç, sakat kaldığım zaman beni gezdirir misiniz? Yine sinirli sinirli gülmeye başladı. Öyle bir şey olursa sizden başkasının beni gezdirmesine müsaade etmem, sözüme güvenebilirsiniz... Peki, farz edelim ki yalnız bir bacağım kırıldı. Gelin, nazik olun, benim için bir saadet olurdu bu, deyin!

Mavrikiy Nikolayeviç ciddî tavırla kaşlarını çatı:

— Sakat olmanız mı bir saadet? dedi.

— Ama o zaman beni siz gezdirirdiniz, yalnız siz, başkası değil.

Mavrikiy Nikolayeviç daha ciddî bir tavırla:

— O zaman bile, beni gezdiren yine siz olurdunuz, Yelizaveta Nikolayevna, diye mırıldandı.

Liza bayağı korku ile:

— Allah'ım, kelime oyunu yapmaya kalktı! diye bağırdı: Mavrikiy Nikolayeviç hiç bu yola sapmayın? Pek bencil adamsınız. Eminim, kendi kendinize iftira ediyorsunuz; tersine o zaman, ayaksız eskisinden daha güzelim diye sabahtan akşama kadar, beni inandırmaya çalışırdınız. Yalnız yenilmez bir müşkül var: Siz ölçüsüz uzunsunuz, bense bacağımı kaybettiğim zaman ufacık kalacağım. Bana kolunuzu nasıl verirsiniz: Gülünç bir çift oluruz!

Sarsıla sarsıla gülmeye başladı. Şakaları, alayları yavandı, ama her halde parlak konuşayım diye de kendini zorlamıyordu.

Stepan Trofimoviç bana:

— Sinir nöbeti, diye fısıldadı: Çabuk, bir bardak su.

Anlaşılmıştı. Bir dakika sonra hepsi genç kızın başına üşüştü, su getirdiler. Liza kollarını annesine doladı, onu üst üste öptü, sevdi, başını onun omzuna koyup ağladı, sonra geri çekilip yüzüne baktı; derken yine delice kahkahalarla gülmeye başladı. Bu sefer, annesi ağlamaya koyuldu. Varvara Petrovna her ikisini alıp, Darya Pavlovna'nın girmiş olduğu kapıdan, kendi dairesine götürdü. Ama içerde kalışları dört dakikadan fazla sürmedi...

O unutulmaz sabahın son anlarında olup bitenleri şimdi bir bir gözümün önüne getirmeye çalışıyorum. Kadınlar (yerinden kıpırdamamış olan Darya Pavlovna'dan başka) çekilip de biz yalnız kaldığımız zaman Nikolay Vsevolodoviç'in salonu dolaşarak, başı her zamankinden daha eğik, hep köşesinde oturup duran Şatov'dan başka hepimizi ayrı ayrı selâmladığını hatırlıyorum. Stepan Trofimoviç, Nikolay Vsevolodoviç'e pek zekice bir şey anlatmaya başlarken, beriki çabucak Darya Pavlovna'ya döndü. Ama daha onun yanına varmadan Pyotr Stepanoviç kendisini yakaladığı gibi bayağı sürüklercesine pencereye doğru götürdü. Orada, onun kulağına, yüzünün ifadesinden ve fısıltıya kattığı el hareketlerinden hayli önemli olduğu anlaşılan bir şeyler fısıldadı. Nikolay Vsevolodoviç yüzünde o güvenli gülümsemeyle, pek oralı olmadan kayıtsızlıkla dinledi, hatta sonuna doğru, bir an önce bitirse de kurtulsam, der gibi, bir sabırsızlık gösterdi. Pencereden uzaklaştığı sırada kadınlar da tekrar içeriye girdiler. Varvara Petrovna on dakika daha oturup dinlenmesini, dışarıdaki havanın belki de sinirlerini büsbütün gevşeteceğini söyleyerek Liza'yı eski yerine oturttu. Liza'ya pek muhabbet gösteriyordu; kendisi de yanına oturdu. Yalnız kalan Pyotr Stepanoviç hemen onların yanına seğırtti, derken tatlı, canlı bir yarenliğe koyuldular. İşte tam bu sırada Nikolay Vsevolodoviç rahat adımlarla, ağır ağır Darya Pavlovna'ya yaklaştı. Onun kendisine doğru geldiğini gören Daşa da telaşlı telaşlı kımıldanmaya başladı, ne yapacağını bilmeyerek, hızla yerinden kalktı. Yanaklarından ateş çıkıyordu.

— Zannederim sizi tebrik edebiliriz... Yoksa, daha pek mi erken?... Bunları söylerken genç adamın yüzünde bir garip buruşma olmuştu.

Daşa bir cevap verdi, ama ne dediğini anlamak güçtü. Delikanlı sesini yükselterek:

— Saygısızlığımı affedin, dedi: Ama siz de biliyorsunuz ki bu haberi bana mahsus gönderdiler. Bunu biliyor muydunuz?

— Evet, size mahsus duyurduklarını biliyorum.

— Tebriğimden herhangi bir zarar gelmeyeceğini umarım, diyerek güldü.

Pyotr Stepanoviç birdenbire onların yanına seğirterek:

— Neyi, neyi tebrik edelim? diye sordu.

— Neden sizi tebrik ediyorlar, Darya Pavlovna? A-a-a? Sakın o şey için olmasın? Kızarmasından anlaşılıyor ki, keşfim doğru! Elbette, sevimli, erdemli genç kızlarımızı başka ne ile tebrik edebiliriz? Hem hangi tebrikten onların yüzü bu kadar kolayca kızarır? Öyle ise doğru keşfetmişsem, benimkini de kabul edin, arkasından da bahsi ödeyin. Hatırlarsınız ya, hani İsviçre’de benimle bahse tutuşmuştunuz, ben hiç evlenmeyeceğim diye... Ah, bak, İsviçre deyince... aklım nerede? Düşünün, buraya yarı bunun için geldim, unutup gidiyordum.

Birdenbire Stepan Trofimoviç’e dönerek.

— İsviçre’ye ne zaman gidiyorsunuz? diye sordu.

Stepan Trofimoviç birdenbire bozuldu, afalladı:

— Ben... İsviçre’ye mi?

— Nasıl? Gitmiyor musun? Evleneceğini yazdın ya bana, canım!

Stepan Trofimoviç:

— Pyotr! diye bağırdı.

— Ne demek Pyotr?... Görüyorsun işte, bu iş senin hoşuna gidiyorsa, seni memnun edecekse, koşa koşa haber vermeye geldim ki, ben hiç karşı koyacak değilim. Sen bir an önce benim fikrimi öğrenmek istemiyor muydun? İşte; Yoook, — nefes almadan devam etti — aynı mektupla “yetiş imdadıma” diye yalvararak yazdığın gibi seni “kurtar”mamı istiyorsan, o başka... Her zaman yardımına koşmaya hazırım hızla Varvara Petrovna’ya dönerek: sahiden evleniyor mu, Varvara Petrovna? İnşallah bir pot kırmadım. Kendi yazdı, bütün şehir biliyor, herkes tebrik ediyor, artık o kadar ki, kimseyle karşılaşmamak için ancak geceleri sokağa çıkabiliyorum, diye. Mektuplar cebimde. Ama inanır mısınız, Varvara Petrovna, hiç mi hiçbir şey anlamıyorum! Yalnız bir şey söyle bana, Stepan Trofimoviç, seni kutlamak mı lâzım, yoksa “kurtarmak” mı? İnanmazsınız: Bir satır

yukarıda dehşetli kötümser, bir satır aşağıda, memnun. Birincisinden benden af diliyor; zaten, hep böyledir onlar... Dilini tutup otursa ya, bari, hayır: düşünün bütün ömrümde beni yalnız iki kere görmüş, o da tesadüfen, Ondan sonra, birdenbire üçüncü defa evleneceği anda, anlamadığım bir takım babalık ödevleri aklına geliyor, nasıl bilmem, bana mektup yazıyor, binlerce fersah öteden aman gücenip darılmasın da rızasını koparayım, diye. Rica ederim, Stepan Trofimoviç, burkulma. Bu, sizin neslin en belli başlı çizgisidir. Ben geniş düşünürüm, seni ayıplamıyorum, sözü nereye vardırmaq istediğin, “İsviçre’de işlenen günah” diyorsun. Bana: “ben, başkasının günahları için evleniyorum” diyor, yahut bir başkasının günahları hesabına, yahut bu yolda bir sebeple; kısacası ortada bir günah kelimesi dönüp duruyor. Genç kız için “inci gibi, pırlanta gibi” diyor, arkasından, pek tabii, kendisinin ona lâıyk olmadığını yazıyor; kendi sözleri, sonra bazı günah yahut bilmem hangi vaziyetler yüzünden “onu kiliseye evlenmeye götürmek, oradan İsviçre’ye hareket etmek” zorunu duyuyor; dolayısıyla “her şeyi bırak, gel beni kurtar” bir şey anlıyor musunuz bunlardan? Ama... Ama yüzlerinizden anlıyorum (elinde mektup, saf bir gülümsemeyle çevresinde toplanan yüzlere ayrı ayrı göz gezdirdi) yine çam devirdik galiba: bu hep yüreğimin temizliğinden yahut Nikolay Vsevolodoviç’in dediğı gibi, “pek aceleci” oluşumdan ileri geliyor. Ama ben tabii dostlar arasında bulunduğumu düşündüm, yani senin “dostlarının arasında, Stepan Trofimoviç, Senin dostlarının arasında. Hakikatte ben sizin yabancınızım, görüyorum... Görüyorum ki, sizin bildiğiniz bir şey var. Benim bilmediğim de o şeyin ta kendisi.

Etrafa bakınmakta devam ediyordu. Birdenbire Varvara Petrovna ona yaklaştı:

— Size öyle mi yazdı, bir başkasının İsviçre’de işlediğı günahlar yüzünden evleniyorum. “Koş beni kurtar”, diye mi?

Beti benzi kül gibiydi, dudakları titriyordu. Pyotr Stepanoviç telaşlı telaşlı eskisinden daha çabuk bir sesle:

— İşte görüyorsunuz, anlamadığım bir taraf varsa, dedi, bu şekilde yazdığı için kabahat kendisinin tabii. İşte mektubu, biliyor musunuz? Varvara Petrovna mektuplar biter tükenir, gibi değil, iki üç aydan beri de mektup üstüne mektup; o kadar ki, artık doğrusunu söyleyeyim, birçoğunu sonuna kadar okumuyordum! Bu safça itirafımı affet, Stepan Trofimoviç, ama kabul erdersin ki, o mektupları ben sana yazsaydım ki sen gelecek nesilleri düşünerek kaleme alıyorsun, sen de aynı şeyi yapardın... Bak hele, bak hele, darılma canım, ne de olsa birbirimize yabancı değiliz. Ama bu mektuba gelince, Varvara Petrovna, bu mektubu sonuna kadar okudum. O “Günahlar” O (Başkasının

günahları) — Muhakkak o bizim de işlediğimiz günahlardır, hem de bahse girerim ki, dünyanın en önemsiz günahlarıdır; yalnız biz onları şişirir, bire bir katarak, kendimize kahraman süsü vermek için onlardan bir korkunç hikâye uydururuz. Hatta asıl bu kahraman görünme sevdası bizi buna sevk ediyor anlıyor musunuz, hesaplarınızda bir aksayan taraf var, nihayet, doğruyu söylemeli, kâğıt oyununa hiç dayanamayız, bilirsiniz... Neyse bu konunun dışında, bu dışında! Hoş görün, çokça gevezelik ettim. Ama yemin ederim, Varvara Petrovna, ödümü kopardı, sahiden onu “kurtarmaya” hazırlanıyordum. Nihayet vicdan azabı duymaya başladım. Yani, gırtlığına bıçak mı dayadık? Aman zaman dinlemez alacaklı mıyız? Bir çeyiz parasından da bahsediyor bana... Ama gerçekten, evleniyor musun sen, Stepan Trofimoviç? Mektubun ağız kalabalığı, yalnız ağız kalabalığı, üslûp yapacağım, diye de yazılmış olabilir, hani!

Ah! Varvara Petrovna, işte eminim beni ayıplıyorsunuz, hele bu tarzda konuştuğum için...

Varvara Petrovna kinci bir sesle:

— Tersine, tersine, sabrınız kaçtığı belli, görüyorum, hiç şüphesiz, öyle konuşmanızın sebepleri olacak! diye cevap verdi. Pyotr Stepanoviç’in saf dokunduruşlarını sinsi bir zevkle dinlemişti. Delikanlının bu işte bir rol oynadığı belli oluyordu, (ama ne rolü? Bunu o sırada bilmiyordu, yalnız yüzde yüz bir rolü vardı, hatta oyununu fazla kalabalıkta oynamıştı).

— Tersine, diye kadın yeniden konuşmaya başladı: Bunları söylediğiniz için size çok müteşekkirim; Siz olmasanız, belki de bunların hiç birini öğrenemeyecektim. Yirmi yıldan beri ilk defa gözümü açıyorum. Nikolay Vsevolodoviç, demin manalı manalı haberdar edildiğinizi söylemişsiniz. Yoksa Stepan Trofimoviç, size de mi böyle bir şey yazdı?

— Zararsız bir mektup aldım, çok zararsız beni hem... Hem... çok da iyi niyetle yazılmış.

Varvara Petrovna birdenbire Stepan Trofimoviç’e döndü:

— Şaşırdınız, kelime bulmaya uğraşıyorsunuz, yeter! Stepan Trofimoviç sizden büyük hizmet bekliyorum, dedi, gözlerinden ateş püskürüyordu: Lütfen bizi yalnız bırakın, bir daha da evimden içeri adım atmayın.

Kadının henüz geçmemiş bulunan taze taşkınlığını hatırdan çıkarmamasını okurumdan rica ederim. Gerçekten, Stepan Trofimoviç kabahatliydi! Ama beni en çok şaşırtan onun gerek oğlunu, bir an için olsun kesmeyi düşünmediği (Suçlama) ları, gerek

Varvara Petrovna'nın "Aforoz"u karşısında takındığı son derece efendice tavır oldu. Bu ruh kuvveti ona nereden geliyordu? Şunu biliyorum ki, Petruşayla ilk karşılaştığı anda oğlunun kendisine kucaklayış tarzını gördükten sonra, muhakkak en derin yerinden yaralanmıştı. Derin, gerçek bir acıydı bu.. Hiç olmazsa gözleriyle yüreği için! Başka bir istikrah daha duyuyordu; o da alçaklık ettiğini acı bir dille kendi kendine itiraf etmesi. Bunu sonradan bana bütün samimiliğiyle açıkladı. Gerçek, şüphe götürmeyen bir zaman için de olsa inanılmayacak kadar hoppa bir adamı bile bazen ağırbaşlı, sabırlı eder. Dahası var: İçten bir acıyla vurulduğu zaman, en kusursuz budalalar bazen akıllı oluverirler: tabii söylemeye lüzum yok. Bu ıstırabın bir hassasıdır. Böyle olunca, Stepan Trofimoviç gibi bir adamla da aynı şey meydana gelemez mi? İşte bir zaman için tabii, topyekûn bir devrim oldu.

Hiç sesini çıkarmadan, Varvara Petrovna'nın önünde saygı ile eğildi (doğrusu da yapacak başka bir şey yoktu). Hemen salondan çıkmak istiyordu, ama kendisini tutamadı, Darya Pavlovna'nın yanına yaklaştı. O, işin buraya varacağını önceden kestirmişe benziyordu, çünkü adeta işi önlemek ister gibi, ürkeklikle, kendi kendine bir şeyler söylemeye başladı.

Çabuk bir konuşma ile:

— Çok rica ederim, Stepan Trofimoviç. Allah aşkına, bir şey söylemeyin! dedi. Yüzünde hastalıklı bir ifade vardı, bir taraftan da elini ona uzatıyordu:

— Bana inanın, size eskisi gibi saygım var... hakkınızda düşündüklerim gene o kadar değil... siz... Siz de benim hakkımda iyi şeyler düşünün! Stepan Trofimoviç ben buna, pek büyük kıymet veririm...

Stepan Trofimoviç, genç kızın önünde yerlere kadar eğildi. Varvara Petrovna gururla:

— Karar senin, Darya Pavlovna; bu işte tamamıyla hür olduğunu biliyorsun! Hürdün, hürsün her zaman da hür kalacaksın, diyerek sözlerini tamamladı. Pyotr Stepanoviç elini alnına vurarak:

— Vay canına! Şimdi hepsini anlıyorum, diye bağırdı. Ama... ben ne vaziyete düştüm şu halde!... Rica ederim Darya Pavlovna affedin beni! Gördün mü bana yaptırdığın işi, diye babasına döndü.

Stepan Trofimoviç işitilir işitilmez bir sesle söylendi:

— Pierre, benimle başka türlü konuşabilirdin, değil mi, dostum!

Pierre baştan savma bir el hareketiyle:

— Haydi, canım, bağırma, rica ederim, dedi: Bütün bunlar senin bozuk, kocamış sinirlerinden; bağırmakla bir şey kazanacak değilsin. Bağıracağına sen bana cevap ver! Ağzımda bakla ıslanmayacağını hesap edebilirdin, ne diye ilk fırsatta bana, ağzını tut demedin?

Stepan Trofimoviç derin bir bakışla bana baktı.

— Pierre, sen ki burada olup bitenlerin pekala hepsini biliyorsun, bu iş hakkında bir şey bilmemen yahut bir şey duymaman mümkün mü?

— Ne, ne? Ne adam bunlar! İhtiyar bir çocuk olmamız yetmez, ayrıca fena bir çocuk da olmalıyız, Varvara Petrovna, ne dediğini duydunuz mu?

Salonda her taraftan bir ses çıkmaya başladı; ama bu sırada birdenbire, beklenmedik bir şey oldu.

VIII

İlk önce şunu belirteyim ki, iki üç dakikadan beri Lizaveta Nikolayevna yeni bir nöbet başlangıcı içinde gibiydi. Annesine söylediğini duymak için kendisine doğru eğilmiş olan Mavrikiy Nikolayeviç'e çabuk çabuk bir şeyler mırıldanıyordu. Yüzü telaşlı olmakla beraber aynı zamanda kararlı idi. Nihayet yerinden kalktı; vakit geçirmeden çıkıp gitmek istiyormuş gibi görünüyordu. Hemen anası da Mavrikiy Nikoloyaviç'in yardımıyla yerinden kalktı, bununla beraber her şeyi sonuna kadar görmeden çıkıp gitmek nasip değilmiş.

Şatov o zamana kadar kendi köşesinde (Lizaveta Nikolayevna'ya yakın bir yerde) oturup duruyordu, onun orada olduğunu herkes unutmuştu, zaten çoktan çıkıp gitmesi lâzımken sebebini kendisi de bilmeden salonda kalmıştı, işte şimdi o birdenbire iskemlesinden kalktı, gözlerini Nikolay Vsevolodoviç'e dikerek ağır, ama emin adımlarla salonu bir boydan bir boya geçti, tam onun karşısında durdu. Nikolay Vsevolodoviç uzaktan onun kendisine doğru yaklaştığını gördü hafifçe gülümsedi. Ama Şatov karşısına dikilince gülmeyi kesti.

Şatov onun karşısında, hiç söz söylemeden, yüzüne dik dik bakarak durunca herkes olacağı sezdi, sustu. Konuşmayı en son kesen Pyotr Stepanoviç oldu. Liza ile annesi salonun ortasındaydılar, oldukları yerde durdular. Böylece beş saniye geçti; Nikolay

Vsevolodoviç'in yüzündeki küstah şaşkınlık ifadesi öfkeye çevrildi. Kaşlarını çattı, bu anda...

Birdenbire Şatov uzun, ağır kolunu kaldırdı, bütün gücüyle onun suratının ortasına indirdi. Nikolay Vsevolodoviç, vuruşun şiddetinden sendeledi, düşecek gibi oldu.

Şatov, vuruşunu o bildiğimiz tokat şeklinde (eğer böyle denebilirse) değil, başka türlü indirmişti. Bu el ayasıyla vurulan bir tokat değil, tam bir yumruk, kızıl kıllar ve çillerle kaplı okkalı, kemikli bir kocaman yumruktu. Onun burnuna rastlasaydı, kırardı, ama yanağına geldi, dudağının sol kenarıyla üst dişlerini zedeledi. Hemen kan fışkırdı. Sanırım, salonda biri bir çığlık kopardı, galiba Varvara Petrovna idi, bunu hatırlamıyorum, çünkü hemen arkasından ortalığı bir ölü sessizliği kapladı. Ona bakarsan, bütün bu sahne zaten on saniyeden fazla sürmemişti.

Bayılmakla beraber, bu bir kaç saniye içinde bir sürü şey oldu.

Burada okura gene hatırlatmalıyım ki, Nikolay Vsevolodoviç'in korku nedir bilmez bir tabiatı vardı. Bir düelloda hasmının silâhından çıkan ateşe kılı kıpırdamadan bakabilirdi; kendisi de canavarlığa kaçan bir sükûnetle silâh çeker, adam öldürürdü. Tokadı yediği zaman ben ondan saldırganı düelloya çağırmasını değil oracıkta öldürüvermesini bekliyordum. O, bu adamı, ne yaptığını bile bile iradesini kaybetmeksizin öldürecek bir yaradılıştaydı. Bununla beraber zannederim ömründe bir gün bile insanın ne yaptığını bilmediği o kör öfkeye kapılmış ta değildi. Bazı bazı kapıldığı o büyük öfke anları içinde bile, daima, kendisini tutmasını, düellodan gayri şekilde bir adam öldürürse ağır sürgüne hüküm giyeceğini hesap etmesini bilirdi. Böyle olmakla beraber, kendisine hakaret eden her adamı öldürürdü, hem de bunu umursamadan yapardı. Bu son zamanlarda Nikolay Vsevolodoviç'i inceledim, pek güzel cesaretlerle bana yardım etti, şimdi, bu satırları yazdığım sırada, hayli şeyler biliyorum. Onu ister istemez, masallaşmış ölçüye vuracağım. Meselâ anlattıklarına göre: Aralıkçılardan [Aralık ayında çar 1. Nikolay'a karşı hazırlanan isyan hareketinin elebaşlarına böyle denmektedir.] L-n'un işi gücü tehlike peşinde koşmakmış; bundan aldığı tadı hiçbir şeyde bulamazmış, tehlike onda hayatının biricik ihtiyacı haline gelmiş. Gençken yok yere düello eder; üzerinde bıçaktan başka silâh yokken Sibirya'da ayı avlarmış; Sibirya ormanlarında aylardan daha korkunç oldukları rivayet edilen kürek kaçkınlarına rastlamaktan hoşlanırmış. Şüphe yok ki bu masal kahramanları, hem de belki herkesten ziyade korku duyan insanlardı, aksi halde çok daha sakin olur, korku duygusunu tabiatlarının bir ihtiyacına çevirmezlerdi. Onları çeken şey, tabii içlerindeki korkuyu yenmeye muvaffak olmanın zevkiydi.

Sürekli zafer sarhoşluğu, alt edilmezlik duygusu, işte onları baştan çıkaran büyü! Bu L-n Sibirya'ya sürülmeden önce, açlıkla pençeleşmiş, sırf, zengin babasının haksız isteklerine boyun eğmemek için en ağır işlerde çalışarak bayatını kazanmış. Demek oluyor ki mücadeleyi çok taraflı olarak kabul ediyordu; karakterindeki sabırla kuvveti, sadece ayı avında ve düello yaparak edinmemişti. Ama ne de olsa o tarihlerden bu yana çok yıllar geçti, bugünün sinirli, tükenik, karma karışık yapıları insanları, geçmiş zamanların o yetkin, kımıldak kişilerinin can attığı taze, katıksız heyecanların isteğini bile duymuyor. Belki Nikolay Vsevolodoviç bugün L-n'ye yukarıdan bakar, onu, daima cesurluk taslayan bir korkak, bir horozcuk diye de vasıflandırır, hoş bunları içinden söylerdi ya! Hasmını düelloda öldürürdü, lüzum gördüğü zaman ayının üstüne de yürürdü: L-n gibi hiç korku duymadan, aynı başarıyla ormanda yol kesen hayduda da karşı koyardı, ama bunu, öyle yapmak zorunda kaldığı için yapardı, iç sıkıntısıyla, kayıtsızlıkla, hiçbir tat almayarak yapardı. Öfke bakımından L-n ile hatta Lermentov'la ölçünce, berikinde, pek tabii bir ilerleme vardı. Nikolay Vsevolodoviç'in öfkesi, belki öteki ikisinin bir aradaki öfkesinden de beterdi, ama durgun, soğukkanlı, akıllı denebilecek, bu bakımdan da daha iğrenç, daha korkunç bir öfke idi. Bir kere daha tekrarlıyorum, o zaman onu, kendisine bir tokat vurulduğu yahut buna benzer bir hakarete uğradığı zaman, saldırganını derhal, oracıkta, düelloya zorlamaksızın öldürüverecek bir adam olarak bilirdim. Her zaman da (ki şimdi hepsi geçip gitmiştir) öyle bilmiştim. Bununla beraber, bu sefer bambaşka, şaşılacak bir şey odu. O acınacak şekilde yere kapaklanacak gibi olduğu vaziyetten, toparlanır toparlanmaz, yumruğun yanağa vurmasından hasıl olan o alçakça, ıslak bir şeyi yere çarpmasını andıran ses daha kulaklardan silinmemişken iki eliyle Şatov'u omuzlarından yakaladı, ama o anda yine iki elini birden geri çekti ve arkasında kavuşturdu. Hiçbir şey söylemedi, gözlerini Şatov'a dikti, yüzü kireç gibi beyazlaştı, ama şaşılacak şey, bakışlar söndü. On saniye sonra, gözleri sakın, yalan söylemiyorum, eminim — durgun bir hal aldı. Yalnız rengi korkunç denecek kadar soluktu. Pek tabii, içinden neler geçtiğini bilmiyorum, gördüğüm yalnız dışıydı. Öyle sanıyorum ki... bir insan, ateşte kırmızılaştırılmış bir demir çubuğu avuçlasa da, irade kuvvetini denemek için onu elinde sıkıp dayanılmaz bir acıyla on saniye bekledikten sonra acıya yeğîn çıksa, bu sanırım Nikolay Vsevolodoviç'in bu on saniye içindeki katlanışına eşit olurdu. Gözlerini ilk indiren Şatov oldu; şüphesiz, daha fazla bakmaya gücü yetmediği için indirdi. Sonra ağır ağır yüz geri döndü, salondan çıktı. Ama adımları demin Nikolay'ın üzerine yürürken attığı adımlardan çok farklıydı. Omuzları çirkin bir şekilde kamburlaşmış, başı düşük, sessiz sessiz çıkıyordu, kendi kendine bir şeyler

konuşuyor gibiydi. Galiba bir şeyler mırıldandı. Kapıya doğru giderken, bir şeye çarpmamaya pek dikkat ederek yürüyordu; kapıyı şöyle bir araladı, bu aralıktan âdeta sürünerek, yan yan geçti. Çıkarken, başının arkasında dimdik olmuş bir tutam saç göze çarpıyordu. O çıktıktan sonra bütün odadakilerin seslerinden önce korkunç bir haykırış duyuldu. Yelizaveta Nikolayeva'nın bir eliyle annesinin omzunu, bir eliyle de Mavrikiy Nikolayeviç'in kolunu yakaladığını, onları peşi sıra salondan dışarı çıkarmak için iki üç adım attıktan sonra düşüp bayıldığını gördüler.

-BİRİNCİ CİLDİN SONU-